LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA
ISTORIJOS SEKCIJA

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

9

Kaunas, 1993

947.45.083
UDK 947.45/084/
La–148

Redakcinė kolegija

Balys GAJAUSKAS, Vidas GREGORAITIS, Algis KAŠĖTA, Česlovas KIŠONAS, Antanas KLIUNKA, Antanas LUKŠA, Gintaras ŠIDLAUSKAS, Gintaras VAIČIŪNAS

Vyr.redaktorė

Dalia KUODYTĖ

Redakcija

Kęstutis KASPARAS, Valdemaras MACIUKEVIČIUS, Birutė ONSAITĖ, Regimantas ŽILYS

1 Klaipėdos m. CB ... tarnavimo sąjrius

1–C153601

© Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1993

Žurnalo leidimą nuolat remia

Pasaulio Lietuvių Bendruomenė

Nuoširdžiai dėkojame

***Lietuvių fondui** iš Čikagos,*

šio numerio rėmėjui

Viršelyje: **„TAURO" apygardos partizanai**

Reprodukcijos Algimanto ŽILIO

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS 9

Eina šešis kartus per metus

SL 176. 1993 12 01. Tir. 5000 egz. Užsakymas Nr. 7.
Leidėjas – Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga,
Laisvės alėja 39, 3000 Kaunas.
Spausdino „Spaustuvė MORKŪNAS ir K°",
Studentų 54, 3028 Kaunas.

Dzūkų grupės štabo veiklos dienoraštis

Praėjus pusei amžiaus nuo tragiškų pokario metų, tyrinėtojams nelengva atkurti ginkluoto lietuvių tautos pasipriešinimo raudonajam okupantui istoriją, o ypač pirmuosius kovų už laisvę metus, kai stichiška partizanų kova peraugo į organizuotas kovines struktūras, pritaikytas partizaninės kovos sąlygoms. Gyvų to laikotarpio įvykių liudininkų, betarpiškai dalyvavusių kuriamose ginkluoto pogrindžio vadovaujančiose grandyse, galinčių savo atsiminimais atkurti dalį tų įvykių panoramos, išliko vienetai. Tuo tarpu sovietinių represinių struktūrų - NKVD ir NKGB dokumentuose rimtos pogrindžio veiksmų analizės nėra - tas pradėta daryti vėliau. Todėl ypatingą reikšmę turi išlikę to meto partizanų dokumentai. Tokią situaciją tarsi numatė Dzūkijos partizanų organizatorius ir vienytojas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Jau 1945m. gegužės mėn. 7 dieną išleistame pirmajame jo vadovaujamo Dzūkų grupės štabo įsakyme, skirtame partizanų vadams, įsakoma: „Kuopų ir batalionų vadai veda operacijų ir veiksmų dienoraštį, kuriame kiek galima suglaustai aprašomi visi partizaniniai veiksmai."[1] Pats J. Vitkus nuo pat pirmųjų įsijungimo į partizaninį gyvenimą dienų, pradėjo rašyti Dzūkų grupės štabo veikimo dienoraštį, kuriame stengėsi tiksliai fiksuoti visus reikšmingesnius įvykius. Žinoma, autorius, kaip ir daugelis lietuvių tikėjosi, kad padedant demokratinėms vakarų valstybėms, Lietuva jau gan greitai atgaus laisvę ir nepriklausomybę. Tačiau pirmiausia štabo dienoraščiu „pasinaudojo" ne istorikai. 1946m. sausio 12d., likvidavus netoliese Rudnios km. (Marcinkonių vls. Alytaus apskr.) miške prie Skroblo upelio esančią Dzūkų grupės vadavietę, štabo dienoraštis pateko į priešo rankas. Deja, originalas neišliko. Buvusiame KGB archyve Vilniuje rasti mašinraščiai su dienoraščio vertimais į rusų kalbą[2, 3], todėl rengiant publikaciją, tekstas išverstas į lietuvių kalbą. Dienoraštis buvo rašomas tokia forma: eilės numeris, veiksmų užrašymas, veiksmų data, veiksmų užrašymo data. Publikacijoje nespausdiname veiksmų registracijos eilės numerio, kadangi tas nebūtina.

Juozas Vitkus – Kazimieraitis

Dienoraštį papildome su Dzūkų grupės štabo veiksmais susijusiais pirmaisiais štabo įsakymais[4] ir mobilizaciniu skelbimu[5]. Šiuos dokumentus saugumas paėmė kartu su dienoraščiu, yra jų originalai.

Šiuos dokumentus papildome ir partizanų atsiminimais, kurių rankraščiai taip pat buvo rasti buvusiame KGB pastate Vilniuje ir saugomi Genocido aukų muziejuje. Jie apima ir šiek tiek ankstesnį laikotarpį negu Dzūkų grupės štabo dienorastis. Atsiminimų „Bijūnas ir jo veikla" autorius partizanas Vincas Kibirkštis-Ramūnas. Čia aprašomas Bijūnas, su kurio pagalba pradėjo Dzūkijoje savo pogrindinę veiklą J. Vitkus-Kazimieraitis. Partizanų Petro Vaitkaus-Genio ir Edvardo Juknaičio-Petraičio (vėliau Juozaičio) atsiminimai daugiau skirti Liongino Švalkaus-Šerno vadovaujamo būrio pirmiesiems žygiams ir netektims. Atsiminimai rašyti 1946-47m. ir skirti Dainavos apygardos Merkio rinktinės štabo leidžiamo laikraščio „Mylėk tėvynę" redakcijai, todėl galėjo būti atspausdinti šio laikraštėlio minėtų metų kuriuose nors numeriuose. Spausdindami šiuos atsiminimus, o ypatingai Dzūkų grupės štabo veiksmų dienoraštį, tikimės, kad įvykdysime atsidavusio laisvės kovai partizanų vado J.Vitkaus-Kazimieraičio įsakyme nurodytą tikslą:"(...) palikti teisingą kovų laisvės vaizdą, kaip medžiagą istorijai ir pagelbėti vėliau surasti tuos tyliuosius, mažai kam žinomus didvyrius(...)"[6]

Algis KAŠĖTA

(Dienoraštį iš rusų kalbos vertė H. Rimkus)

ŠALTINIAI

[1] Lietuvos valstybinis ypatingos reikšmės archyvas (toliau LVYRA). -F.8. -A.10. -B.12. -L.296.
[2] Ten pat. -L.185 – 220.
[3] LVYRA. -Baudž. bylų f. -B.12736/3. -L.291–326.
[4] LVYRA. -F.8. -B.12. -L.244, 274, 282, 290, 296.
[5] LVYRA. -F.3. -A.47. -B.10. -T.2. -L.257.
[6] LVYRA. -F.8. -A.10. -B.12. -L.296.

1945m. pavasarį Pietų Lietuvoje pradėjo veikti du visiškai savarankiški partizanams vadovaujantys centrai. Alytaus apskrities Marcinkonių valsčiaus ribose buvo įkurtas Dzūkų grupės partizanų štabas, vadovaujamas pulkininko Juozo Vitkaus – Kazimieraičio. 1945m. vasaros bėgyje štabas apjungė atskirus partizanų būrius bei jų junginius į dzūkų grupės organizacines struktūras – rinktines, batalionus, būrius.

Į Dzūkų grupės partizanų veikimo erdvę įėjo Alytaus apskrities Druskininkų, Marcinkonių, Merkinės, Alovės, Varėnos, Rudnios valsčiai bei Trakų apskr. Valkininkų ir dalis Eišiškių–Onuškio valsčių,taip pat Lazdijų apskr. Seirijų, Leipalingio, Kapčiamiesčio bei Veisiejų valsčiai. 1945m. lapkričio mėn. Dzūkų grupė pakeitė pavadinimą — tapo A.apygarda.

Kitas organizacinis vienetas su savomis struktūromis buvo įkurtas 1945m. gegužės mėn. ir apėmė Alytaus apskr. Alytaus, Butrimonių, Daugų, Jiezno, Lazdijų, Simno, Prienų apskr. Balbieriškio valsč. bei Marijampolės apskrity dalį Gudelių ir Krosnos valsčių. Rinktinės struktūrą sudarė grupės ir būriai. Rinktinės vadu tapo kpt.Domininkas Jėčys–Ąžuolis. Vadavietė – Punios šilas.

1946m. pavasarį abu organizaciniai vienetai susijungė ir minėtų teritorijų ribose buvo įkurta Dainavos apygarda, akcentuojant A.apygardos tęstinumą. Dainavos apygardos vadu tapo D.Jėčys–Ąžuolis. Kazimieraitis pradėjo eiti Pietų Lietuvos srities, įkurtos tuo pat metu, vado pareigas.

Publikuojamas dienoraštis apima Dzūkų grupės štabo organizacinės veiklos pirmąjį pusmetį, t.p. santykius su kaimynine Dzūkų rinktine.

Pažyma

Dienoraštis paimtas 1946m. sausio 12d. miške, 6 km nuo Kapiniškių kaimo, LTSR Alytaus apskritis, likviduojant banditų apygardos, vadovaujamos Kazimieraičio, štabo bunkerį

LTSR NKGB sekimo skyriaus vertėjas (Lineva)

LIETUVOS PARTIZANŲ
DZŪKŲ GRUPĖS ŠTABO VEIKSMŲ

DIENORAŠTIS

Užvesta:
1945m. gegužės 29
Baigta:

	Veiksmo laikas	Užrašymo laikas
KAZIMIERAIČIO iniciatyva sušaukta Kabelių kaimo kovotojų sueiga, kurioje dalyvavo Kabelių kaimo žaliukų vadas BIJŪNAS. Pasikeitė nuomonėmis. Nutarė: rinkti sprogmenis ir kitus reikmenis geležinkeliams sprogdinti. Nuspręsta apsirūpinti radijo imtuvu. BIJŪNAS susipažino su KAZIMIERAIČIU ir pakvietė jį vadovauti žaliukams.	1945. IV.4	1945. V.29
KAZIMIERAITIS atvyksta į BIJŪNO būrio stovyklą Nr. 3. Pasitarimai dėl radijo aparato įrengimo. Nutarta patiems pasidaryti bateriją iš cinko, varinio laido ir mėlynojo akmenėlio.	IV.8	V.29
KAZIMIERAITIS atvyko į naują stovyklą Nr.4. Įrengtas radijo imtuvas, pagaminta baterija. Gegužės 1 dieną imtuvas pradėjo veikti.	V.1	V.29
Į stovyklą Nr.4 atvyko JUOZAITIS. Išaiškintas JUOZAIČIO veikimo rajonas: Druskininkų vals-	V.4	V.29

čius. Buvo nagrinėjami Įsakymų Nr.1 ir Nr. 2 pagrindiniai punktai.

Atvyko ŠERNAS su visu štabu. Dalyvaujant BIJŪNUI, susitiko ir susipažino su KAZIMIERAIČIU pas (ANUL?). Palaikytas KAZIMIERAIČIO pasiūlymas suvienyti Dzūkijos žaliukus į DZŪKŲ Grupę. V.6 V.29

Dzūkijos grupei išaiškintas Įsakymo Nr.1 tekstas ir forma. Be to, nutarta įkurti DZŪKŲ Grupės štabą.

Dzūkų Grupės štabo dislokacijos vieta pasirinkta BIJŪNO stovykla Nr. 4.

Į stovyklą Nr.4 atvyko KAZIMIERAITIS, ŠERNAS, JUOZAITIS ir kartu su BIJŪNU išnagrinėjo Įsakymą Nr.2 ir paruošė laikiną partizanų drausmės statutą ir priesaikos tekstą. BIJŪNO grupė paskirta vykdyti štabo vadovybės užduotis. V.15 V.29

Štabui gauta rašomoji mašinėlė be juostelės. Sunkumai su popieriumi.

BIJŪNO skyriaus partizanų priesaika. Įvyko 17 valandą, dalyvavo grupės vadas. Prisiekė 12 žmonių. Eglis atnešė rotatorių ir juostelę mašinėlei. V.21 V.29

Rašomąja mašinėle išspausdinti Įsakymų Nr.1 ir Nr.2, drausmės statuto ir priesaikos teksto pirmieji egzemplioriai. Visa tai nusiųsta JUOZAIČIUI, kad būtų padauginta. V.22 V.29

Po keturių darbo dienų Vadas išvyko į nuolatinę darbo vietą. V.23 V.29

Pas (.....) atvyko JUOZAITIS ir susitiko su Grupės Vadu. Be to, JUOZAITIS pristatė Užnemunio Dzūkijos partizanų atstovą BERŽINĮ – PABERŽĮ. V.24 V.29

Stovykloje Nr.4 BERŽINIS supažindintas su Dzūkų Grupės vadovybės planais ir mintimis. BERŽINIS nusprendė paklusti Grupės štabo įsakymams. Be to, jis žadėjo pritraukti Užnemunės Dzūkijos partizanų grupių ir būrių vadus. Su JUOZAIČIU ir BERŽINIU svarstytas klausimas dėl perspektyvų užmegzti ryšius su Lietuvos partizanų vyriausiaisiais organais: Alytuje – LLA apylinke ir panašia vadovybe Kaune ir Marijampolėje. Vakare JUOZAITIS ir PABERŽIS išvyko. Atvyko ŠERNAS. V.25 V.29

Stovykloje perkelta radijo antena ir pakeista baterija. Nusilpo neseniai dar pakrautas akumuliatorius. V.26 VI.7

Vadas susirūpino dėl KLEOPO grupės vaikščiojimo po apylinkes ir dėl pavojaus, kad NKVD-istai gali susekti Dzūkų Grupės štabo dislokacijos vietą dėl KLEOPO plepumo. Nutarta ieškoti štabui labiau įslaptintos dislokacijos vietos. ŠERNUI pavesta įteikti mobilizacijos lapelį naujai paskirtam partizanų Merkinės bataliono vadui kapitonui GIRAIČIUI.

Su ŠERNU ir BIJŪNU apsvarstyti mobilizacinių nurodymų punktai, galimybės užmegzti ryšį su Trakų ir Vilniaus aukščiausiąja partizanų vadovybe. Susirišti su ja ir paruošti susitikimą su Vilniuje dirbančiu N pulko leitenantu pavesta ŠERNUI.

KAZIMIERAITIS ir BIJŪNAS žvalgo miške vietą naujai vadavietės stovyklai. V.27 VI.7

15 valandą prisiekė EGLIO grupė. EGLIUI paskirta užduotis.

BIJŪNO skyriui įsakyta perspėti Musteikos ir Kabelių gyventojus, kad Kabelių ir Katros miškuose draudžiama ganyti gyvulius ir grybauti. Už neklausymą — mirties bausmė. V.28 VI.7

Baigiamas rengti kreipimosi į Lietuvos ir Dzūkijos partizanus tekstas. Kazimieraitis labai V.31 VI.7

atsakingai žiūri į vadovaujamąjį darbą, dažnai sielojasi, kad neturi su kuo nors turinčiu platesnį akiratį pasitarti.

Aptariamos ir ruošiamos mobilizacinio partizanų plano detalės.

Vakare atvyko naujai paskirtas Merkinės bataliono partizanų vadas – kapitonas GIRAITIS prisistatyti Grupės Vadui. Apsvarsčius aktualius klausimus, birželio 1d. išvyko.

Galutinai parinkta vieta grupės vadovybės štabo dislokacijai. VI.1 VI.7

Gavus žinių apie kai kurių prisiekusių partizanų savavaliavimą ir chuliganizmą, tos grupės atžvilgiu parengtas įsakymas Nr.3. VI.4 VI.7

Atvyko JUOZAITIS ir PABERŽIS ir padarė pranešimą apie savo veiklą. Aptarus padėtį, išleisti Dzūkų Grupės įsakymai Nr.4 ir Nr. 5. VI.6 VI.7

Grupės vadas keičia vadovaujamojo ir organizacinio darbo taktiką: anksčiau jis įtikinėjo visus vienytis bendroje kovoje už Lietuvos laisvę, o dabar, remiantis moraline vyresniojo karininko pareiga, ėmėsi dar didesnės atsakomybės ir nusprendė vadovaujamąjį darbą tęsti įsakymų forma.

Tokiu sprendimu leit. ALSEIKA, iki šio laiko veikęs neryžtingai, skiriamas Vakarų Dzūkijos partizanų Rinktinės Vadu. Taip pat nusiųstas mobilizacinis lapelis leit. K. į Druskininkus.

KLEVUI išsiųsti mobilizaciniai nurodymai, kad juos išspausdintų rotatoriumi.

PABERŽIUI pavesta skirti du ryšininkus, organizuoti ryšio kursus. Tai ryšininkai puskariniinkiai.

KAZIMIERAITIS grįžo į oficialią tarnybą. VI.9 VI.7

BIJŪNUI pavesta nedelsiant pakviesti ŠERNĄ, kad jis paimtų jam skirtus įsakymus bei kitus VI.15 VIII.7

dokumentus ir kad pasiųstų egzempliorių GIRAIČIUI.

Vakare BIJŪNAS aplankė KAZIMIERAITĮ pas (ANULĄ?) ir pranešė, kad išsiųsti dokumentai GIRAIČIUI ir nusiųstas žmogus pas ŠERNĄ.

BIJŪNAS pasakė, kad gavo pranešimą: BIJŪNO stovykla žinoma NKVD-istams, ir artimiausiu laiku gresia užpuolimas. BIJŪNAS leido vyrams išsisklaidyti kaimo apylinkėse. Rašomoji mašinėlė, radijas ir dokumentai paslėpti. BIJŪNAS anksti ryte nori grįžti į stovyklą išklausyti paskutinių naujienų per radiją.

Kabeliuose pasirodę NKVD-istai daro kaime kratą. Sulaiko KAZIMIERAITĮ, reikalauja, kad jis atraišiotų subintuotą galvą ir parodytų voties žaizdą, kuri atsirado peršalus stovykloje. Nuveda jį į kaimo vidurį, kad patikrintų dokumentus. Ten rusų leitenantas klausia jo pavardės, žiūri į savo užrašų knygelę ir paleidžia. KAZIMIERAITIS pas vieną kareivį už diržo pastebi užkištą ryšulėlį mobilizacinių nurodymų, kuriuos jis vakare buvo įteikęs BIJŪNUI. VI.17 X.19

Greitai sužinota, kad NKVD-istai apsupo BIJŪNO stovyklą ir, kai jis grįžo su vienu partizanu, sutiko ugnimi. Partizanas nėrė į krūmus ir pabėgo, o BIJŪNAS, prabėgęs krūmus, pasuko į pievą ir krito į upelį. Tačiau išplaukė, pakilo ir bėgo į mišką kaimo kryptimi. Miške BIJŪNĄ pasitiko kulkosvaidžio ugnis ir nukovė.

Rusai jį nurengė, nutempė į išardytą bunkerį ir ten užkasė. Rusai paėmė jo mobilizacinius nurodymus. Stovykloje rusai rado radijo aparatą ir pasiėmė jį. Taip pat paėmė rašomąją mašinėlę, du ar tris šautuvus ir sunkųjį kulkosvaidį.

Visi, sužinoję apie užpuolimą, išdavystę ir netekę savo būrio vado BIJŪNO, pasitraukė anapus geležinkelio.

Tą pačią dieną KAZIMIERAITIS galutinai nusprendė pasitraukti iš viešojo gyvenimo ir pereiti

dirbti tik su žaliukais. Atsisveikinęs su kaimu, išvyko saugoti sunaikintos stovyklos, laukdamas žmonių, kad atnaujintų nutrauktą ryšį su būriais.

KAZIMIERAITIS vienas pernakvojo netoliese sunaikintos stovyklos įrengtoje vadavietėje, dieną tvarkė buitinius reikalus, žvalgė stovyklą ir laukė ryšininko. Dieną pastebėjo naujus pėdsakus žmogaus, apsiavusio lenkiškais batais, ir didelio šuns pėdas. Pastebėjo kažką bėgant ir slepiantis krūmuose. Pavakare, nesulaukęs sutartoje vietoje ryšininko T.B., KAZIMIERAITIS ruošėsi dar vieną naktį nakvoti vienas. VI.18 X.13

Apie 23 valandą ryšininkai J.B. ir Kazys pasišaukė KAZIMIERAITĮ ir saugumo bei greitesnio ryšio sumetimais pasiūlė persikelti į slėptuvę, įrengtą pačiame kaime. KAZIMIERAITIS paklausė ir tuoj persikėlė. Maždaug vidurnaktį atėjo visi vyrai su RAMŪNU priešakyje.

KAZIMIERAITIS, pasitaręs su visais vyrais, nusprendė nedelsiant palikti slėptuvę ir vykti pas JUOZAITĮ, o vyrams — pas EGLĮ. VI.19 X.13

ŠVIEDRIUI, TRUMPUKUI ir dar vienam partizanui pavesta iki aušros nuvykti į senąją stovyklą, paimti paslėptus ten štabo dokumentus ir persiųsti juos į JUOZAIČIO stovyklą. Šios užduoties nepavyksta įvykdyti, kadangi arti senosios stovyklos jie randa atvykusius NKVD-istus.

KAZIMIERAITĮ KARVELIS palydėjo į JUOZAIČIO stovyklą netoli Cimakavo, o RAMŪNAS su likusiais vyrais patraukė arčiau EGLIO būrio stovyklos.

KAZIMIERAITIS nusprendžia vadavietę perdislokuoti ir palikti JUOZAIČIO apsaugoje. JUOZAITIS 1km atstumu nuo savo žmonių stovyklos turi radijo imtuvą, kur ir persikelia KAZIMIERAITIS. Čia jis randa atvykusį PABERŽĮ.

Nutarta iškviesti KLEVĄ su rašomąja mašinėle ir rotatoriumi. Ruošiamas naujas atsišaukimas. VI.20 X.13

Atvyksta KLEVAS su rašomąja mašinėle ir rotatoriumi, taip pat ir su medžiaga. Baigiamas redaguoti atsišaukimas. Išspausdinama ir išsiunčiama. Kyla mintis paruošti Sovietų Vyriausybei partizanų memorandumą, kaip atsakymą į įsaką dėl amnestijos. Imamės redaguoti.	VI.22	X.13
KAZIMIERAITIS, lydimas DANIELIAUS, BARZDOS ir dar vieno partizano, išvyksta į EGLIO stovyklą netoli Rudnios, kur iškviečiamas Merkinės bataliono vadas GIRAITIS ir jo pavaduotojas SIAUBAS. Aptariami mobilizaciniai klausimai ir operatyviniai uždaviniai. GIRAITIS keičia slapyvardį į VIRŠAITĮ.	VI.23	X.13
KAZIMIERAITIS grįžta į vadavietę po pasitarimo ir sužino, kad gautas pranešimas: NKVD-istai ruošia „medžioklę" prie Cimakavo. JUOZAITIS nusprendė su visu būriu persibazuoti prie VIEČIŪNŲ kaimo ir pradėjo tą vykdyti. Naktį atvyksta prie Viečiūnų ir apsistoja anksčiau įrengtoje palapinėje. Kai kurie būrio vyrai, kilę iš šio kaimo, apsigyvena ne palapinėje, bet arčiau savo namų.	VI.24	X.13
Parašytos dvi dalys memorandumo Sovietų Vyriausybei. Tačiau konstatuota, kad paskelbti memorandumą dėl kai kurių techninių priežasčių nebus įmanoma. Tolesnis redagavimas nutrūksta. Paruoštas Įsakymo Nr.1 mobilizuojamiems partizanų daliniams projektas.	VI.25	X.13
PABERŽIS suranda Lazdijų valsčiuje partizanų vadą – leitenantą A.GEDIMINĄ ir atveda jį į Grupės štabą. GEDIMINAS, kaip Rinktinės vadas, sutinka vadovauti Lazdijų, Sangrūdos, Šventežerio ir Rudaminos valsčių partizanams. Grupės štabo nurodymu jis dar turi užmegzti ryšį su LLA Alytaus apylinkės vadovybe.	VII.1	X.13

PABERŽIS pažada suvesti KAZIMIERAITĮ su LLA Alytaus apylinkės vadais. VII.2 X.13

Atvykęs ŠERNAS daro pranešimą apie padėtį Varėnos ir Rudnios valsčiuose ir tariasi dėl ryšio užmezgimo su Valkininkų ir Onuškio partizanų grupių vadais RUGIU ir LŪŠIMI. Išspausdintas Įsakymas Nr.4 mobilizuojamiems partizanų daliniams. VII.3 X.13

JUOZAITIS informuoja apie asmenis, pasirodžiusius netoli Norulių kaimo ir prijaučiančius lenkų partizanams ir apie gautus iš jų per ryšininką informacinius lapelius „Žinios" Nr.16,17,20. VII.4 X.13

Gauta žinių apie tai, kad bolševikai, NKVD-istai ir kariškiai vykdo stambaus masto partizanų gaudynes kitoje Nemuno pusėje ir kad jie dažnai lankosi Druskininkų valsčiaus kaimuose. VI.6 X.13

Pasitarime su JUOZAIČIU, BALUČIU ir MEŠKINU priimtas jų pasiūlymas sunaikinti stovyklą prie Viečiūnų, leidžiant vyrams slapstytis 2-3 žmonių grupelėmis arčiau savo namų, o KAZIMIERAIČIUI, kaip nesislapstančiam žmogui, apsigyventi Šunupio kaime pas pilietį Akstiną.

KAZIMIERAITIS, lydimas MEŠKINO ir ŠERNO, persikelia gyventi į Šunupio kaimą.

KAZIMIERAITS, nesulaukdamas ryšininkų, nerimauja, kad mažai kas rūpinasi organizaciniu darbu, ir įtaria, kad paskirti batalionų vadai patenkinti nušalinę vadą į ramų kampelį, kur jam be ryšininkų nebus galimybės kvaršinti jiems galvos visokiais mobilizaciniais ir operatyviniais planais. VII.10 X.13

KAZIMIERAITIS, nebesulaukdamas MEŠKINO ir ŠERNO, nusprendžia vykti į Rudnią ieškoti partizanų būrio vado EGLIO, kad perduotų jam laikinai saugoti štabo dokumentus, o pačiam VII.11 X.13

važiuoti į Vilnių ir Kauną užmegzti ryšio su vyriausiąja partizanų vadovybe.

KAZIMIERAITIS, nuvykęs į Rudnią, randa EGLĮ ir sužino, kad neseniai į Šunupį išėjo MEŠKINAS ir ŠERNAS. KAZIMIERAITIS greitai grįžta atgal.

Atvyksta MEŠKINAS su ŠERNU ir, atrodo, su MERKIU. Jie pataria KAZIMIERAIČIUI persikelti į MERKIO stovyklą prie Lavyso ežero. KAZIMIERAITIS keičia ankstesnį sprendimą ir vyksta su ŠERNU ir MERKIU į stovyklą. VII.12 X.13

Kelyje KAZIMIERAIČIUI kyla mintis pradėti agituoti antirevoliucinę dvasią rusų karius, išleidus atsišaukimą rusų kalba. Su MEŠKINU svarstoma galimybė išplatinti juos visoje Lietuvoje. Nuspręsta ieškoti rašomosios mašinėlės rusišku šriftu.

Antrąkart prašo MEŠKINO surasti KARVELĮ ir pasakyti jam, kad jis paskubėtų paliktą dar Kabeliuose Grupės štabo archyvą, kurio dėl NKVD-istų budrumo iki šiol nebuvo galimybės, paimti. Be to, priminti, kad atsiųstų į Merkio stovyklą paliktą Kabeliuose rotatorių.

K-15361/1

KAZIMIERAITIS atvyksta į Merkio stovyklą ir nudžinga radęs gerai veikiantį radijo aparatą ir geras sąlygas: grupė drausminga, vietovė sausa, miegama brezentinėse palapinėse. MERKYS turi gerą rašomąją mašinėlę, nors ir lenkišku šriftu. VII.13 X.13

Atvykęs TIGRAS informuoja apie mobilizacinius pasiruošimus Marcinkonių valsčiuje. TIGRAS skiriamas Marcinkonių partizanų bataliono Vado padėjėju. ŠERNAS šalia einamų pareigų skiriamas dar ir Marcinkonių bataliono vadu. VII.14 X.13

Redaguojamas rusiškas atsišaukimas, kurį planuojama ne tik paskleisti vienu metu visoje Lietuvoje, bet ir įteikti Sovietų Lietuvos Vyriausybei. Be to, norima pasiųsti Stalinui ir anglų – VII.15 X.13

1 Klaipėdos m. CB Skaitytojų aptarnavimo

amerikiečių ambasadoriams dar prieš susitikimą Potsdame. Norima siūlyti, kad būtų sudaryta Lietuvai tokia pat demokratinė vyriausybė, kaip Lenkijoje. Svarstant atsišaukimo tekstą, dalyvavo ŠERNAS, MERKYS ir dar keletas rimtesnių partizanų. Paruošus tekstą, du mašinraščio puslapius, išryškėjo techninės kliūtys: nėra galimybės gauti mašinėlę rusišku šriftu. Bandėme ranka rašyti matricoje, bet rezultatai prasti. Raidžių neįmanoma įrašyti tokių smulkių, o pati matrica sausa ir kieta. Kadangi tekstą trumpinant neįmanoma gerai išreikšti minčių, todėl laikinai atsisakyta atsišaukimą leisti.

Nuspręsta vykti į Viečiūnus pas JUOZAITĮ, kuris sakėsi žinąs, kur gauti mašinėlę rusišku šriftu. VII.16 X.16

Atvyko MEŠKINAS su SAKALU ir atnešė iš JUOZAIČIO akumuliatorių ir rašytinę medžiagą. Po naktinio žygio sustota prie Rudnios ant kalno pas BRIEDĮ. Pradėjus temti, tęsiamas žygis į Viečiūnus. VII.17 X.16

Vakarop atvyko RUGYS ir atvedė LŪŠĮ, kuris pasirodė labai paveiktas savaitę trukusių NKVD siautėjimų. Apie kokį nors normalų darbą nebuvo nė kalbos: taip jis buvo sukrėstas. Jam pasiūlyta pagyventi pas ŠERNĄ, kad atgautų dvasinę pusiausvyrą. VII.18 X.16

Vakare KAZIMIERAITIS su MEŠKINU ir SAKALU išvyko į Viečiūnus.

Atvykome į Viečiūnų slėptuvę. Susirišome su KIŠKIU ir BALUČIU. Ieškome JUOZAIČIO, kuris persikėlė į kitą vietą anapus Nemuno. Gaminame anteną. Gauname iš Juozaičio laišką ir Lietuvos Informacijos Biuro atsišaukimą „Kovok". Aiškinamės, kas žinoma apie šį Biurą. Jis informuoja, kad lapelis perrašytas Alytuje, bet iš kur pateko VII.20 X.16

(į Alytų) – neaišku. Nusprendėme, kad jo išleidimas nepakenks bendram Lietuvos partizanų reikalui, nors jo kilmė ir neaiški. Šis atsišaukimas paskatino KAZIMIERAITĮ išspausdinti mobilizacinius skelbimus ir juos išsiuntinėti batalionų vadams.

Ištisą dieną KAZIMIERAITIS vienas spausdino atsišaukimą „Kovok" ir mobilizacinio skelbimo matricas. Maitinosi tuo, kas ką atnešė. Dažniausiai šaltu užkandžiu arba pienu. VII.21 X.16

Rotatoriumi spausdinamas atsišaukimas ir mobilizacinis pranešimas. Padeda KIŠKIS. Atgabenamas radijo aparatas su baterija, bet girdimumas labai prastas. VII.22 X.16

Pavakare atvyksta JUOZAITIS, kviečia nakčia nuvykti į Šarūno Rinktinės trečiąjį būrį. Praneša apie dažnas partizanų gaudynes, vykdomas rusų ir istrebitelių.

Audringą naktį MEŠKINAS su JUOZAIČIU perkelia KAZIMIERAITĮ per Nemuną ties Liškiava.

Dėl tamsos ir lietaus užplaukiame ant seklumos. Aušta. JUOZAITIS eina į žvalgybą ir negrįžta. KAZIMIERAITIS su MEŠKINU eina į palapinę ankstesnėje stovykloje. Pavakare atvyksta KLEVAS ir BALUTIS. KLEVAS palaiko KAZIMIERAIČIO pasiūlymą, esant reikalui, perkelti rotatorių į MERKIO stovyklą. KLEVAS informuoja apie savo sprendimą persikelti į Grūtą. VII.23 X.16

Pavakare atvykęs JUOZAITIS atneša iš Kabelių Grupės štabo archyvą.

JUOZAITIS informuoja apie ryšio su LLA Alytaus apylinkės štabu galimybes. Siūlo panaudoti rytoj anksti ryte keliausiančiu į Alytų ryšininku ir , einant kartu su juo, pamėginti surasti ieškomus partizaninio judėjimo vadus. Pasiūlymas priimtas. Naktį persikeliame per Nemuną ir apsinakvojame greta Liškiavos esančiame kaime.

Ryte, dar su tamsa, KAZIMIERAITIS su ryšininku išvyksta į Alytų. Abu vyksta kaip oficialūs asmenys, kiekvienas savais tarnybiniais motyvais, kuriais, esant reikalui, būtų galima pasiteisinti NKVD-istams. VII.24 X.16

Į Alytų atvyko 10 valandą. KAZIMIERAITIS susipažįsta su Alytaus miesto partizaninio sąjūdžio ryšininkais, žinomais visuomenininkais, iš kurių patiria, kad LLA Alytaus apylinkės štabas lyg ir neveikia, kadangi vienas iš darbuotojų, kažkoks leitenantas, suimtas, o kitas kažkur išvyko. Be to, LLA štabas kaip toks veikė labai silpnai, neturėjo gerų vadovų ir ryšių su partizanais.

Minėti alytiškiai siūlė susisiekti arba susitikti su Dzūkų rinktinės vadu – AŽUOLIU. Kapitonas *(pulkininkas leitenantas. – Red.)* priima šį pasiūlymą ir svarsto, kaip užmegzti ryšį.

KAZIMIERAITIS vyksta į Punios šilą. Jį lydi ryšininkas PARTENIJUS. Pakeliui sutinka Dzūkų Rinktinės vadą — štabo viršininką ir su juo sprendžia, kaip ir kur susitikti su Rinktinės Vadu AŽUOLIU. KAZIMIERAITIS apsikeičia su štabo viršininku informacija apie organizacinį darbą ir mobilizacinį partizanų ruošimą. VII.25 X.16

Vakare KAZIMIERAITIS susitinka su AŽUOLIU ir svarsto bendrus reikalus. Nutaria, kad šiuo metu abu štabus sujungti į vieną netikslinga. Paliekami senieji pavadinimai, nors konstatuojama, kad jų panašumas gali sudaryti keblumų. Nuspręsta, kad Dzūkų Grupės žinion turi pereiti visas valsčius (?).

Onuškio valsčius turi būti perduotas Valkininkų krašte veikiančios Rinktinės žinion. Susitarta palaikyti abipusį ryšį. KAZIMIERAITIS pažadėjo, kad tarsis dėl praktinio ryšių organizavimo su savo draugu — Dzūkų Rinktinės štabo viršininku — atvyks VIRŠAITIS.

KAZIMIERAITIS per Alytų, Domatonis, Nedzingę grįžta į MERKIO stovyklą. VII.26 X.16

Pakeliui Nedzingėje KAZIMIERAITIS atsitiktinai susipažįsta su Merkinės valsčiuje veikiančių partizanų vado VANAGO pavaduotoju — DAKTARU. KAZIMIERAITIS informuoja apie Merkinės valsčiaus partizanų įjungimą į Dzūkų Grupę ir susitaria su DAKTARU rugpjūčio 1d. susitikti ne tik su VANAGU, bet ir surengti vadų pasitarimą.

KAZIMIERAITIS grįžta į MERKIO stovyklą ir išsiunčia kvietimus JUOZAIČIUI ir VIRŠAIČIUI atvykti į vadų susirinkimą Nedzingėje. VII.27 X.17

ŠERNAS informuoja, kad, bolševikų paveikti, kai kurie partizanai užsiregistravo valsčiuje. ŠERNAS su TIGRU ruošia atsišaukimą „LIETUVIAI".

Anksti ryte gautas pranešimas, kad sučiuptas labai svarbus šnipas – istrebitelis. KAZIMIERAITIS primena bataliono vado teisę ir pareigą tokiais atvejais surengti partizanų lauko teismą. VII.28 X.17

Siekiant sustiprinti kovą su bolševikais ir užkirsti kelią masiškam partizanų registravimuisi, išleidžiamas įsakymas Nr.8 Dzūkų Grupei.

Redaguojamas atsišaukimas „LIETUVIAI!", papildomas paskutinėmis politinėmis žiniomis ir siunčiamas KLEVUI spausdinti.

Pasidalijęs nuomonėmis su ŠERNU ir MERKIU apie prasidėjusią partizanų registraciją, KAZIMIERAITIS išreiškė įsitikinimą, kad nereikia trukdyti, jeigu jie tikisi tuo išgelbėti savo šeimas nuo trėmimo, bet su sąlyga, kad užsiregistravę partizanai nepakliūtų į NKVD-istų pinkles ir netaptų savo brolių išdavikais.

Gauname žinių apie prasidėjusius partizanų šeimų trėmimus ir apie nervingą partizanų registraciją. KAZIMIERAITIS su TIGRU išvyksta į Kapiniškius susitikti su BAKŠIŪNU ir STUMBRU. Nesusitikęs grįžta atgal. VII.23-31 X.17

Atvykę JUOZAITIS su SIAUBU informuoja apie padėtį. Pavakare KAZIMIERAITIS, lydimas ŠERNO, JUOZAIČIO, SIAUBO ir partizano SEKLIO, vyksta į Nedzingę, kur turi įvykti sutartasis vadų susirinkimas. VIII.1 X.17

Rugpjūčio 1d. vakare KAZIMIERAITIS su savo palydovais susitinka su VANAGU, DAKTARU, VIRŠAIČIU ir BUTAGEIDŽIU pas vieną ūkininką netoli Nedzingės. VIII.2 X.17

Susipažinus su visais, KAZIMIERAITIS pranešė apie VANAGO partizanų prijungimą prie Dzūkų Grupės, apie Vanago paskyrimą Merkinės batalionо vadu ir bataliono įjungimą į VIRŠAIČIO vadovaujamą MERKIO Rinktinę.

Apsvarstyti kai kurie MERKIO Rinktinės mobilizacinio ir operatyvinio pobūdžio klausimai. KAZIMIERAITIS su ŠERNU grįžta į vadavietę.

KAZIMIERAITIS, padaręs ŠERNUI, JUOZAIČIUI, MERKIUI ir SIAUBUI pranešimą apie susitikimą su Dzūkų Rinktinės vadu Ąžuoliu, pabrėžė būtinumą keisti organizacinius įsakymus ir nurodymus, kurie iki šiol Dzūkų Grupės štabe buvo laikomi pagrindiniais, kadangi Dzūkų Rinktinėje mobilizacinis parengimas buvo vykdomas kitu principu. Pasikeitus nuomonėmis, prieita išvada, kad Dzūkų Grupės štabo įsakymai ir nurodymai — tiek mobilizaciniai, tiek organizaciniai — tinka ir dabartinei, nors ir kintančiai, situacijai ir juose nereikia nieko keisti.

Atvyksta DAKTARAS su JŪRININKU. DAKTARAS nuo rugpjūčio 1d. skiriamas Grupės štabo 2-ojo skyriaus viršininku, o JŪRININKAS — jo pavaduotoju. Aiškinamasi padėtis su LŪŠIMI, jo pareigų ir įjungimo į Grupės sudėtį Onuškio, Valkininkų ir Eišiškių valsčiuose klausimai. LŪŠIES klausimas lieka neišspręstas. VIII.3 X.17

Ruošiamas spaudai biuletenis, skirtas Potsdame pasibaigusiam didžiosios trijulės susitikimui VIII.4 X.17

ir skubiai siunčiamas spausdinti KLEVUI.

Kartu siunčiamas laiškas JUOZAIČIUI su prašymu persiųsti jį į MERKIO stovyklą.

Mėginama parsigabenti paliktą kabeliuose rotatorių.

Paruoštas naujas partizanų atsišaukimas ryšium su tuo, kad Potsdamo konferencija apvylė lietuvių lūkesčius. VIII.5 X.17

Sutriuškinami Marcinkonių istrebiteliai, keturi jų žuvo, trys partizanai sužeisti.

Gyvą partizanų susidomėjimą sukelia amerikiečių atominės bombos panaudojimas prieš japonus ir sovietų paskelbtas karas japonams. VIII.6 X.17

Ruošiamas spausdinti naujas biuletenis, kuriame įdėtas straipsnis „Atominės bombos — demokratijos pergalės laidas", čia pat biuletenis atspaudžiamas į matricą, ir nutarta kartu su DAKTARU vykti inspektuoti ŠARŪNO Rinktinės.

KAZIMIERAITIS, lydimas DAKTARO ir TIGRO, išvyksta į JUOZAIČIO stovyklą. Rugpjūčio 10d. pradėta rotatoriumi spausdinti biuletenį. VIII.9–10 X.17

Pavakare atvykęs JUOZAITIS su MEŠKINU perkelia per Nemuną į ŠARŪNO Rinktinės rajoną. Kelyje sutinkamas KLEVAS.

JUOZAITIS prisideda, kad palydėtų KAZIMIERAITĮ iki pat ALSEIKOS stovyklos.

KAZIMIERAITIS, vykdamas į ALSEIKOS stovyklą, pakeliui aplanko dvi partizanų stovyklas, kur sutinkamas raportais. Stovyklos tvarkomos. VIII.11 X.17

Į ALSEIKOS stovyklą KAZIMIERAITIS su palydovais atvyko maždaug 10–11 valandą. Sutiktas ALSEIKOS partizanų raportais. Pasitarimuose išsiaiškinti visi organizaciniai ir mobilizaciniai klausimai. ŠARŪNO Rinktinei iškelti operatyviniai uždaviniai. Su ALSEIKA sutarta pakviesti Lazdijų ir Seinų Rinktinės vadą

GEDIMINĄ. Šiam neatvykus, nuspręsta, kad ALSEIKA su PABERŽIU organizuos susitikimą su GEDIMINU per SIAUBĄ.

Apsvarstę organizacinius klausimus, nusprendė kiekviename valsčiuje paskirti batalionų vadus, nors ir puskarininkius, suteikus jiems daugiau teisių ir padidinus atsakomybę.

Tuo pat metu ALSEIKA pristato visų Rinktinės grupių vadus ir jų pavaduotojus. KAZIMIERAITIS perskaito jiems politinį pranešimą ir nušviečia artimiausius partizanų uždavinius, taip pat išaiškina tarnybinius ir politinius klausimus.

Partizanų vadai labai patenkinti, kad juos aplankė vadas ir išaiškino jiems rūpimus klausimus.

Taip pat išspręstas klausimas dėl Merkinės valsčiaus išskyrimo iš ŠARŪNO Rinktinės ir prijungimo prie MERKIO Rinktinės, pavedus jį Druskininkų bataliono vadui JUOZAIČIUI. Šiame rajone veikusiam partizanų grupės vadui SIAUBUI pagal susitarimą su Dzūkų Rinktinės vadu AŽUOLIU skiriama kaip partizanų bataliono vadui vadovauti *(partizanams. – Red.)* visame Seirijų valsčiuje.

KAZIMIERAITIS su savo palydovais per Viečiūnus grįžta į savo vadavietę. Nakčia jį lydintis MEŠKINAS informuoja, kad mus vežančio piliečio giminaitė artimiausiu metu vyks į Angliją su kažkokiu Kaune gyvenančiu anglu. Siūlo mums pasinaudoti proga ir pasiųsti į užsienį laišką. Pasiūlymas priimtas. VIII.12 X.17

KAZIMIERAITIS su DAKTARU, pakeliui užsukęs į BRIEDŽIO stovyklą, redaguoja pranešimą Lietuvos pasiuntiniui ministrui Balučiui ir prideda šifruotą laišką dėl ryšio su Dzūkų Grupės štabu palaikymo. Laiškas perduotas MEŠKINUI, kad įteiktų išvykstančiam piliečiui. VIII.13 X.17

KAZIMIERAITIS su DAKTARU grįžta į vadavietę.	VIII.14	X.17
Per radiją sužinome apie karo su Japonija pabaigą. Ruošiamas trumpas atsišaukimas „Broliai lietuviai". Atspaudžiamas matricoje, kad KIŠKIS padaugintų. Vietoje rašomąja mašinėle išspausdinta keletas egzempliorių ir išplatinta artimiausiose apylinkėse.	VIII.15	X.17
DAKTARAS su JŪRININKU išvyksta į batalioną, kad paruoštų susitikimą per SIAUBĄ iš Seirijų su GEDIMINU. Pradėta kasti slėptuvę vadavietei.	VIII.16	X.17
Užsiregistravę partizanai gali išduoti, todėl vadavietė drauge su MERKIO stovykla perkeliama 1,5 km toliau, greta iš anksto įrengto šulinio.	VIII.18	X.17
KAZIMIERAITIS vyksta pro Kaibūčius į susitikimą su GEDIMINU. Kaibūčiuose sužinota, kad susitikimas negalimas, nes rusų dalinial siautėja Merkinės valsčiaus kaimuose. Grįžę sužinome, kad praėjusią nakti rusai nušovė arklį, o juo jojęs TIGRAS ir KARVELIS išsigelbėjo.	VIII.19	X.17
ŠERNAS su LŪŠIMI persikelia už geležinkelio. KAZIMIERAITIS lieka vienas su KIŠKIU. Tvarko vietoje rotatoriaus volelį.	VIII.20–21	X.17
Tvarkomas rotatoriaus volelis. Sklinda gandai apie partizanų registravimąsi.	VIII.21–22	X.17
KAZIMIERAITIS su VANAGU vyksta į Rudnią sužinoti ką nors apie TIGRĄ po jo prisijungimo prie trakiškių. Rudnios centrinė neveikia, kadangi visi partizanai, išgąsdinti rusų siautėjimų, iškriko, nepasirūpinę ryšiu. Vakare pavyksta susitikti su grįžusiu BRIEDŽIU. KAZIMIERAITIS nustato slaptažodį išvykusiems ar paklydusiems partizanams.	VIII.26–27	X.17

KAZIMIERAITIS vyksta į Varėną užmegzti ryšių su Vilniumi ir netrukus grįžta į stovyklą. VIII.28 X.17

Atvyksta Marcinkonių partizanai aiškintis dėl registracijos. VIII.29 X.17

Dėl prasto vadovavimo Marcinkonių batalionui atvyksta nustatyti ryšių BARZDA, KARKLAS, LUBINAS ir SIAUBAS ir vėl išvyksta, kad atsiųstų reikiamų žmonių. VIII.30

Vėl atvyksta BARZDA, KARVELIS ir TIGRAS ir atveda kaltinamą plėšikavimu BRIEDĮ. VIII.31

BRIEDŽIUI pareikštas griežtas papeikimas ir įsakyta grąžinti gyventojams atimtus iš jų daiktus.

EGLIS įspėtas ir atleistas iš ryšių punkto viršininko pareigų. Naujuoju viršininku paskirtas KARVELIS. BARZDA paskirtas Marcinkonių bataliono vado pavaduotoju.

Atvyksta ŠERNAS, MERKYS ir LŪŠIS su Onuškio būrio vadu SIAUBU ir daro pranešimą apie esamą padėtį ir apie Bobriškių mūšį.

Tarp bendradarbių pastebimas aplaidumas ir demoralizacija. KAZIMIERAITIS nusprendžia rugsėjo 4d. pareikalauti iš vadų raportų.

Atvyksta ryšininkas iš Vilniaus patikrinti asmeninio ryšio. Išvyksta į pasitarimą Rudnioje. IX.3 X.23

Vyksta vadų pasitarimas Rudnioje pas BRIEDĮ ant kalno. Dalyvauja KAZIMIERAITIS, DAKTARAS, LŪŠIS, MERKYS, SIAUBAS, DANIELIUS, TIGRAS, BARZDA. Sprendžiama: IX.4 X.23

1. Kaip sulaikyti partizanų registraciją.

2. Banditizmo atvejai Masališkių partizanų veikloje ir sudrausminimo būdai.

3. Vadavietės perdislokavimas į Rudnios apylinkes.

Tą patį vakarą KAZIMIERAITIS su DAKTARU ir SIAUBU vyksta pro Kasčiūnus išsiaiškinti, kodėl į pasitarimą neatvyko Rinktinės vadas VIRŠAITIS.

Nakčia suranda VIRŠAITĮ ir išsiaiškina, kad neatvyko dėl to, jog neturėjo ryšio su SIAUBU. Taip pat KAZIMIERAITIS sužino apie VIRŠAIČIO ketinimus pakeisti gyvenamąją vietą ir tarnybą. Žada nebeslėpti savo ryšių su partizanais.		
KAZIMIERAITIS su DAKTARU, lydimi JURGINO, pro Puvočius grįžta į vadavietę. Paruošti spaudai du atsišaukimai, nukreipti prieš partizanų registravimąsi, ir įsakymai Nr.9 ir Nr.10.	IX.5	X.23
DAKTARAS su JŪRININKU vyksta užmegzti ryšio su Punios štabu.	IX.6	X.23
KAZIMIERAITIS perkelia vadavietę tarp Rudnios ir Cimakavo.	IX.8	X.23
KAZIMIERAITIS vyksta susitikti su BAKŠIŪNU ir KARVELIU. Atvyksta DAKTARAS, JŪRININKAS, VANAGAS, SIAUBAS IR TIGRAS. Parengtas atsišaukimas „Broliai ir seserys lietuviai!", čia pat atspaudžiamas dideliu tiražu — 775 egz. Sugenda radijo imtuvas, vos vos girdėti.	IX.10	X.23
Išvyksta VANAGAS. Atvyksta ALSEIKA su PABERŽIU, kurie su grupe drąsesnių partizanų atsikėlė iš kitos Nemuno pusės, kur prasidėjo stambaus masto NKVD-istų ir istrebitelių siautimas. Jie labai nusiminę. PABERŽIS ypač nerimauja, net iki persekiojimo manijos.	IX.12	X.23
KAZIMIERAITIS su DAKTARU ir JŪRININKU aplanko TIGRO stovyklą netoli Cimakavo.	IX.13	X.23
Atvyksta VANAGAS ir SIAUBAS. VANAGO ir DAKTARO pasiūlymu svarstomas ir patvirtinamas partizaninių ženklų projektas.	IX.17	X.23
Paskelbtas įsakymas Nr.11 apie (partizanų) ženklus.	IX.20	X.23

VANAGAS su SIAUBU išvyksta. DAKTARAS su JŪRININKU vyksta atgabenti naujo radijo aparato.	IX.20	X.23
Išleidžiami įsakymai Nr.11,12,13.	IX.22–23	X.23
Atvyksta JUOZAITIS. Praneša apie partizanų būrio registraciją ties Liškiava ir apie jų vado išdavimą. Taip pat apie partizanų dalinių registraciją Druskininkų valsčiuje. JUOZAITIS prašo leisti persikelti į kitą vietą Varėnos ar Daugų valsčiuje, kadangi jis jau susitvarkė dokumentus ir galės gyventi legaliai. Žada, atsiradus būtinumui, nedelsiant grįžti ir vykdyti savo pareigas.	IX.24	X.23
Vadavietė perkeliama į kitą vietą, kadangi ankstesnę vietą netyčia aptiko du piemenys iš Randamonių. Atvyksta BALUTIS su MEŠKINU ir radijo monteriu VEČKIU. Atneša taip reikalingą voltmetrą. Tariamės dėl akumuliatoriaus pakrovimo. Prašome užsakyti naują bateriją, nes senosios neveikia. Paima neveikiantį akumuliatorių ir išvyksta. Atvyksta ALSEIKA, PABERŽIS, DANIELIUS ir SAKALAS su BUTAGEIDŽIU. Grįžta DAKTARAS su JŪRININKU ir atgabena naują (radijo) aparatą. Apsinakvojome prie laužo netoli stovyklos, nors ir lyja. EGLIS su ŽILVINU parenka naują vietą stovyklai ir pradeda kasti slėptuvei duobę.	IX.26	X.23
Išvyksta PABERŽIS, ALSEIKA, BUTAGEIDIS ir SAKALAS. Persikeliame į slėptuvę naujoje stovykloje.	IX.27	X.24
Tvarkomės naujoje slėptuvėje. Nuspręsta pašalinių asmenų į ją neleisti. Valgykla įrengiama už 1,5 km prie upės. Ten priiminėjami ir ryšininkai. EGLIS su ŽILVIČIU demonstruoja nepaprastą darbštumą, ištvermę ir pareigingumą.	IX.28–30	X.24

Vakare DAKTARAS su JŪRININKU išvyksta į Merkinės batalioną. KAZIMIERAITIS lips į aukštumą, kur prie vienišos pušies lauks ryšininko. X.1 X.24

Prie beržo atvyksta BALUTIS ir ŠARŪNO Rinktinės ryšininkas, ŽAIBAS bei ryšininkai iš SIAUBO bataliono. Praneša apie trijų NKVD karininkų nukovimą Jonionių kaime. Kartu atvykęs KLEVAS žada dar padėti popieriumi, tušu, matricomis, žemėlapiais. X.2 X.24

Prie beržo atvyksta PABERŽIS, ALSEIKA ir DANIELIUS, lydimas LOKIO. Aiškindami tolesnės veiklos planus, ALSEIKA ir PABERŽIS teigia, kad partizanų judėjimas silpsta, kad partizanams keliamas uždavinys — sutrukdyti rinkimų kampaniją — nėra reikšmingas ir nepasiekia tikslo. KAZIMIERAIČIO savijauta blogėja. X.4 X.24

ALSEIKA prašo atleisti jį iš pareigų. PABERŽIS sutinka dirbti toliau, tačiau svyruoja. Dirbsiąs toliau, kiek leisią jėgos, nors ir kaip eilinis partizanas.

Pasibaigus penkių ministrų konferencijai Londone, išleidžiamas biuletenis 600 egz. tiražu. Išleidžiamas Įsakymas Nr. 15 dėl vadų paskyrimo. X.5 X.24

Grįžta DAKTARAS su JŪRININKU ir parneša naują bateriją. X.9 X.24

Atvyksta BALUTIS su Seirijų bataliono vadu SIAUBU. BALUTIS praneša, kad rusų šoferiai siūlo parduoti vokišką radijo imtuvą su garsiakalbiu, 10 voltų akumuliatorių ir vibratorių už 250 červoncų. Nutariame, kad aparatą Grupės štabui būtina nupirkti. SIAUBAS pasižada surinkti 150 červoncų. DAKTARAS — 100 červoncų Marcinkonių valsčiuje.

SIAUBAS praneša, kad jis pats dalyvavo susirėmime Jonionių kaime, kur žuvo trys bolševikų karininkai ir namų šeimininkas.

Pasitarime nutarta, kad JŪRININKAS su SIAUBU vyks ieškoti Seinų Rinktinės vado GEDIMINO ir kitų vadų, su kuriais turi mane suvesti.

BALUTIS, SIAUBAS ir JŪRININKAS išvyksta.

Atvyksta VANAGAS pasitarti dėl einamųjų reikalų. VANAGAS grįžta į savo vadavietę. Drauge vyksta ir DAKTARAS susitikti su ryšininku, atvykusiu iš Kauno. X.17 X.30

Avyksta ALSEIKA, PABERŽIS, DANIELIUS, UOSIS ir praneša apie partizanų iš TIGRO stovyklos eigesį. Apie ŠVIEDRIO, VILKO ir LAZDYNO šaudymą Cimakavo kaime, apie banditiškus ir plėšikiškus veiksmus ir šių partizanų grasinimą vadams. Nuspręsta paskirti jiems karo teismą, ir išleistas įsakymas Nr. 16. ALSEIKA ir PABERŽIS nesiryžta grįžti ir laikinai pasilieka vadavietėje. X.18 X.30

Grįžęs DAKTARAS praneša apie ryšį su Kaunu bei apie susitikimą su AUŠRA. Kartu atvyksta MERKYS — praneša apie savo registravimąsi ir pabėgimą *(iš NKVD.– Red.).* X.19 X.30

Pasiųstas KARKLAS pranešti AUŠRAI, kad susitikimas su Grupės vadu įvyks spalio 22 dieną. Atvyksta SIAUBAS su saviškiais dalyvauti teismo posėdyje. Aptariamas žieminės buveinės klausimas. Pavesta pranešti ŠERNUI, kad jis organizuotų Rinktinės štabą. X.20 X.30

ALSEIKA informuoja apie savo nusistatymą atsisakyti vadovaujančių pareigų. X.21

KAZIMIERAITIS su DAKTARU vyksta pas BAKŠIŪNĄ ir ŠNEKUTĮ tikrinti, ar nebūtų galima pas juos įsikurti žiemai. Dėkojame jiems už radijo įtaisymui surinktas lėšas. Nuspręsta pas juos įrengti slėptuvę. Vakare grįžtame į vadavietę su maišu produktų. Pakeliui pas BAKŠIŪNĄ išrenkame vietą žieminei slėptuvei.

Partizanų lauko teismo pirmininkas praneša apie įvykusį teismą. KAZIMIERAITIS su DAKTARU sutartoje vietoje susitinka su AUŠRA ir aptaria būsimos spaustuvės ir AUŠROS aprūpinimo bei žiemojimo reikalus. X.22

Nuspręsta leisti periodinį informacinį leidinį.

ALSEIKA išvyksta į Kauną ir palieka raštelį apie užbaigtas savo pareigas. Iškviestam BRIEDŽIUI įsakoma įrengti žieminę slėptuvę AUŠRAI. X.23

Vakare iš BALUČIO gautas pranešimas, kad KAZIMIERAITIS kviečiamas į Alytų susitikti su LLA vadovybe. Išvykti numatyta spalio 25 dieną.

DAKTARAS sudarė planą, kiek Grupės štabo partizanams reikės produktų žiemai. X.24

Grįžęs JŪRININKAS atsiveda atsargos leitenantą VARGUOLĮ-MINDAUGĄ.

JŪRININKAS daro pranešimą apie tai, kaip jam sekėsi vykdyti pavestus uždavinius:

a) Spalio 14d. Liškiavos bažnyčioje po mišių kalbėjęs miniai aktualiais dabarties klausimais, keldamas žmonių optimizmą. Klausytojai buvo sujaudinti iki ašarų.

b) Nuvykęs į Seinų Rinktinę, neranda jos vado GEDIMINO, patiria, kad jis visiškai nevadovauja partizanams ir nežinoma jo buvimo vieta.

c) Susitinka su VARGUOLIO ir LAKŪNO būrių vadais. LAKŪNAS informuoja, kad Lazdijų ir Šventežerio partizanai priklauso Tauro apygardai.

d) MINDAUGAS veikia Seirijų valsčiaus vakarinėje dalyje ir nutarė pats vykti pas KAZIMIERAITĮ pasitarti.

e) Grįžtant kartu su SIAUBU spalio 20 dieną Akuočių dvare netoli Dusios ežero įvyko susirėmimas su istrebiteliais. Keli istrebiteliai nukauti, du dingo be žinios, vienas sunkiai ir keli lengvai sužeisti. Mes nuostolių neturėjome, tik JŪRININKAS lengvai sužeistas į koją ir ranką.

Taip pat spalio 23 dieną netoli Žaliamiškio

įvyko antrasis mūšis. Jo metu buvo paimtas į nelaisvę vienas istrebitelis, kurį teisė ir sušaudė. Mes nuostolių nepatyrėme.

KAZIMIERAITIS susipažįsta su MINDAUGU, išklauso jo raporto ir prašymo leisti prisijungti prie Dzūkų Grupės. Pasitarus su DAKTARU, nutarta paskirti MINDAUGĄ Grupės štabo adjutantu mobilizacijos reikalams ir pavesti jam sutvarkyti ryšius ŠARŪNO Rinktinėje. MINDAUGUI pavesta organizuoti KAZIMIERAIČIO susitikimą su ŠARŪNO Rinktinės vadais. Š.m. lapkričio 2 dieną JŪRININKAS skiriamas asmeniniu grupės vado adjutantu. X.25 XI.1

PABERŽIS pakeitė slapyvardį į TAURĄ ir, gavęs uždavinį, išvyksta. Paskelbtas įsakymas Nr.17.

KAZIMIERAITIS su DAKTARU išvyksta susitikti su AŽUOLIU ir LLA apylinkės vadovu.

KAZIMIERAITIS su DAKTARU atvyksta į Alytų. Vėlai vakare paaiškėja, kad per tokį trumpą laiką neįmanoma susisiekti ir susitikti su AŽUOLIU ir ŠILU. Nuspręsta, kad DAKTARAS rytoj ryte grįš, o KAZIMIERAITIS pasiliks, kol paaiškės ryšio galimybės. X.26 XI.1

KAZIMIERAITIS susitinka su ryšininku, kuris pažada surasti AŽUOLĮ iki spalio 28 dienos. Atvyksta LLA apylinkės vadovai SIKORSKIS, NEMUNAS ir informuoja, kad ŠILAS kažkur išvykęs ir grįš po savaitės. X.27 XI.1

KAZIMIERAITIS laukia ryšininkų ir abejoja, ar Vyriausiasis partizanų štabas pakankamai stiprus, kad galėtų apjungti visus partizanus ir paruošti mobilizacinį krašto planą. Norėdamas, kiek tai įmanoma, parengti mobilizaciją visoje Lietuvoje, pradeda ruošti „Organizacinio Lietuvos išlaisvinimo plano" projektą. KAZIMIERAITIS gauna šiek tiek vaistų. X.28 XI.1

KAZIMIERAITIS redaguoja „Organizacinio Lietuvos išlaisvinimo plano" 12 punktą. X.29 XI.1

Netikėtai atvyksta ŠILAS su naujausiomis žiniomis tiek apie Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, tiek Vyriausiojo LLA štabo keliamą uždavinį — „suvienyti visus Lietuvos partizanus". KAZIMIERAITIS sutinka, kad Vyriausiasis LLA štabas paskirtų jį partizanų apygardos vadu. Taip pat įteikia ŠILUI juodraštį, prašydamas perduoti jį kompetetingiems asmenims.

Susitarta spalio 9 d. susitikti su ŠILU arba Vyriausiojo Partizanų Štabo atstovu.

KAZIMIERAITIS susitaria su AŽUOLIU per ryšininkus, kaip ir kur jis galėtų susitikti su AŽUOLIU.

KAZIMIERAITIS išvyksta į savo vadavietę.

KAZIMIERAITIS su DAKTARU grįžta į vadavietę. Vakare atvyksta ŠERNAS. X.30 XI.1

Su ŠERNU apsvarstyti visi aktualūs klausimai. ŠERNUI pavesta įrengti žieminę slėptuvę ir paruošti 2 mėnesiams maisto produktų 15 žmonių. Jam nurodyta, kaip organizuoti Rinktinės štabą. ŠERNAS išvyksta. X.31 XI.1

Atvyksta VANAGAS. Jį informuoja apie Vyriausiąją vadovybę ir artimiausius uždavinius. Jam pavedama organizuoti reguliarų abipusį ryšį su apskrities centru. KAZIMIERAITIS su DAKTARU siūlo perspėti adjutantą BUTAGEIDĮ, kuris padarė neleistinų veiksmų, kompromituojančių partizanus.

Atvyksta KARIBUTAS, informuoja apie TIGRO išvykimą.

KAZIMIERAITIS baigia tvarkyti (partizaninės) veiklos dienoraštį. DAKTARAS ruošia ir spausdina biuletenį. XI.1 XI.4

Rotatoriumi atspaudžiama 600 egz. biuletenio ir 1050 lapelių su partizaninėmis žiniomis. XI.2 XI.4

KAZIMIERAITIS su JŪRININKU vyksta susitikti su ŠARŪNO Rinktinės vadais.

Vakare pas BALUTĮ įvyksta KAZIMIERAIČIO susitikimas su MINDAUGU, SIAUBU ir kitais aktyvesniais ŠARŪNO Rinktinės partizanais. MINDAUGUI nepavyko susirišti su kitais ŠARŪNO Rinktinės vadais. MINDAUGAS praneša apie įsakymus, gautus iš nežinomo Grupės Lietuvos Dzūkų Partizanų Štabo vado.

Pasitarime nutarta, kad MINDAUGAS su SIAUBU dar kartą bandys surasti likusius ŠARŪNO Rinktinės vadus ir pakvies Lietuvos Dzūkų partizanų grupės štabo vadą drauge su batalionų vadais į susitikimą su KAZIMIERAIČIU. Susitikimui skirtas laikas tarp spalio 12 ir 20 dienų.

KAZIMIERAITIS sužino iš SIAUBO pavardę ryšininko, kuris galėtų palaikyti operatyvų ryšį tarp Grupės štabo ir Alytaus.

KAZIMIERAITIS su JŪRININKU grįžta į vadavietę. Kelyje susitinka su KLEVU, iš kurio gauna rusišką kompasą ir kopijavimo popieriaus. KLEVAS sutinka, jei prireiktų, vykti į Lenkiją kaip diplomatinis kurjeris. Jis mano, kad šiai misijai tiktų ir TAURAS. XI.3 XI.4

DAKTARAS siunčia pas VANAGĄ KARKLĄ su literatūra.

Atvykę BRIEDŽIO grupės vyrai pranešė, kad vadovaujami BUTAGEIDŽIO žygiavę į Saločius maisto produktų. Ten susidūrė su NKVD-istais. Sužeistas vienas partizanas. Nukauti du rusai, vienas jų — leitenantas. Produktų negauta. Prašė nurodyti, kokiuose kaimuose galima prašyti produktų. XI.4 XI.5

KAZIMIERAITIS su JŪRININKU vyksta apžiūrėti AUŠRAI įrengtos slėptuvės. Nuspręsta AUŠRĄ perkelti lapkričio 6 dieną.

DAKTARAS paskaičiavo, kiek produktų reikėtų BRIEDŽIO vyrams su AUŠRA, ir priskyrė jiems keletą kaimų.

EGLIS sužinojo, kad BARZDA lyg ir išvyko į Lenkiją.

Pradėta kasti žieminė slėptuvė. XI.5 XI.5

Atvyko SIAUBAS su UOSIU. Iš VANAGO gautas raportas su svarbiausiomis žiniomis. UOSIS su DAKTARO rašteliu pasiųstas atgal.

Vakare atvyko Leipalingio batalionо vadas AŽUOLAS ir TAURAS su DANIELIUMI. AŽUOLIS padarė pranešimą apie padėtį ir prašė štabo paramos drausminant neklusnius partizanus. Paskelbti įsakymai Nr.18 ir Nr.19.

Anksti ryte atvyko BAKŠIŪNAS su ŠNEKUČIU. XI.6 XI.6
Aptarti ūkio ir saugumo klausimai. Išvyko ŠARŪNO Rinktinės vadai ir SIAUBAS su BAKŠIŪNU.

Pavakare išvyko SAKALAS su AUŠRA ir VAIDEVUČIU. KAZIMIERAITIS palydi AUŠRĄ su VAIDEVUČIU pas BRIEDĮ ir apsvarsto jo apgyvendinimo klausimus.

Toliau kasama duobė slėptuvei, kasti sekasi XI.7 XI.7
sunkiai, nes vis užgriūva žemės, ir jau trečias pašalinis žmogus pastebi dirbant. Gerai dar, kad žmonės savi.

Vakare atvyksta SIAUBAS ir BARZDA. Išaiškinta, kad BARZDA žada toliau stropiai vykdyti savo pareigas.

Nutarta SIAUBĄ skirti Grupės štabo Ūkio skyriaus viršininku, pavedus jam BRIEDŽIO grupę kaip ūkinį padalinį ir AUŠROS spaustuvę.

KAZIMIERAITIS vyksta į Alytų susitikti su XI.8 XI.8
Vyriausiojo Štabo ryšininku. Kartu su juo išvyksta SIAUBAS ir BARZDA.

Baigta įrengti žieminė slėptuvė štabui. XI.10 XI.10
KAZIMIERAITIS Alytuje susitinka su Vyriausiojo LLA štabo ryšininku ŠILU. Galutinai nuspręsta, kad KAZIMIERAITIS paklūsta Vyriausiojo LLA štabo įsakymams, organizuoja apygardinį

ALGIRDO štabą ir vadovauja šiai apygardai, apimančiai Alytaus, Trakų, Eišiškių ir Ašmenos apskritis. Klausimas dėl Seinų apskrities lieka atviras. KAZIMIERAITIS praneša apie jo numatytą Lazdijų apskrities partizanų vadų pasitarimą.

KAZIMIERAITIS paveda ANTANAIČIUI susisiekti su AŽUOLIU arba DIEVAIČIU ir parinkti kandidatus į Alytaus apskrities partizanų komendanto, apskrities viršininko ir policijos vado postus. Taip pat nutarta dėl dvipusio ryšio su Apygardos štabu.

Vakare KAZIMIERAITIS grįžo iš Alytaus ir pakeliui apsistojo pas VANAGĄ.

KAZIMIERAITIS informuoja VANAGĄ apie susitikimą su ŠILU ir apie gautas žinas, jog NKGB užverbavo 6 šnipus, kad sugautų BUTAGEIDĮ. Nuspręsta, jog VANAGAS perspės jį, kad niekur nesirodytų.

VANAGUI pavesta iki spalio 20 d. susisiekti su AŽUOLIU arba DIEVAIČIU ir apsvarstyti kandidatūras į Alytaus apskrities partizanų vadus ir administracinių skyrių viršininkų postus. Šiuo reikalu išreikšta nuomonė raštu Dzūkų Rinktinės vadui.

KAZIMIERAITIS, lydimas SIAUBO ir UOSIO, grįžo į vadavietę.

DAKTARAS pateikia KAZIMIERAIČIUI pranešimą apie svarbiausius politinius Bevino, Etlio ir Trumeno pareiškimus ir kitus politinius įvykius.

Per KARIBUTĄ gautas šifruotas laiškas iš Kauno. KARKLAS pasiųstas pas VANAGĄ su akumuliatoriumi ir laiškais. XI.12 XI.12

KAZIMIERAITIS su DAKTARU lankėsi pas AUŠRĄ. Nuspręsta gruodžio 1d. išleisti biuletenį ir Dzūkijos partizanų dainas. XI.13 XI.13

Pavakare atvykęs BAKŠIŪNAS pranešė, kad praėjusią naktį suimti visi anksčiau užsiregistravę XI.14 XI.15

Kabelių kaimo partizanai. Buvo apsvarstyta, kaip juos išvaduoti. AUŠRA atsiuntė viršelio projektą laikraščiui „Laisvės Varpas“, kurio štabas nepatvirtino. DAKTARAS mėgins sukurti geresnį viršelį. Nutarta, kad rytoj SIAUBAS važiuos į N malūną miltų. Parinktas šifras partizanų adresams ir slapyvardžiams.

Atvyksta BALUČIO siunčiamas BRIEDIS ir praneša, kad ŠARŪNO Rinktinės vadų susirinkimas įvyks XI.17 d. vakare. Po pusvalandžio atvyksta VYTURYS ir dar vienas SIAUBO žmogus ir praneša, kad šis susirinkimas skirtu laiku neįvyks, kadangi dar negrįžo MINDAUGAS. SIAUBO žmonės painformavo apie Leipalingio puolimą. Nori sužinoti politines naujienas ir gauti atsišaukimų, kad gyventojai neimtų bolševikų jiems siūlomų ginklų kovai su partizanais. Paruoštas kreipimasis į tarybinius tarnautojus ir darbininkus. Išspausdinta 300 egz. Taip pat paruoštas biuletenis: politinės radijo naujienos. XI.15 XI.16

JŪRININKAS su ŽILVIČIU vyksta pas AUŠRĄ parvežti paskolinto rotatoriaus volelio. Grįžę praneša apie amoralų BRIEDŽIO elgesį. Taip pat grįžta ir vakare išvykęs KARKLAS, kuris su SIAUBU vyko į malūną miltų ir kartu vežė krauti du akumuliatorius. KARKLAS irgi pasakoja apie nepakenčiamus santykius BRIEDŽIO stovykloje. Iš malūno grįžo tuščiomis.

Jau kelinta diena, kai JŪRININKO batai visai nuplyšo, ir jis priverstas visą laiką sėdėti slėptuvėje. Keliskart, kai jam reikėdavo vykti kur nors — į „valgyklą“ ar į BRIEDŽIO stovyklą, jis būdavo priverstas skolintis batus iš KAZIMIERAIČIO. Nors jau kelias savaites čia vienas, čia kitas Rinktinės ar bataliono vadas vis žada aprūpinti jį oda *(batams.– Red.)* ir šiltais drabužiais, tačiau iki šio laiko dėl įvairių kliūčių nieko gero nepatiekė.

Nakti iš Bakšiūnų kaimo grįžo vyrai su dviem paršeliais. Atvyko ŠERNO ryšininkai — GARDINAS, ALEKSAS, LIEPA ir VANAGAS su GELEŽINIO VILKO Rinktinės informacinėmis žiniomis ir kitais dokumentais. Išvykstant jiems įteiktas radijo aparatas ir korespondencija, skirta GELEŽINIO VILKO Rinktinei. XI.18

Atvykęs BALUTIS atvežė naujus vibratorių ir akumuliatorių. Akumuliatorius pasirodė esąs netinkamas. Čia pat jį bandė taisyti, perjungti kontaktus. XI.18

BALUTIS išvyksta. Vibratorius neveikia. Nusprendėme pasiųsti atgal. Vakare atvyksta nuo Seirijų SIAUBO vyrai — VYTURYS, PERKŪNAS, DŪDA. Jie praneša, kad vadų susitikimui jau pasiruošta ir galima vykti.

KAZIMIERAITIS, DAKTARAS ir JŪRININKAS išvyksta. Tą pačią nakti jie atvyksta į Žaliamiškį.

Vyksta ŠARŪNO Rinktinės vadų pasitarimas. Dalyvauja: Dzūkų Grupės Vadas KAZIMIERAITIS, jo asmeninis adjutantas JŪRININKAS, 2-ojo skyriaus viršininkas DAKTARAS, Vado adjutantas mobilizacijos klausimais MINDAUGAS, Seirijų batalionо vadas SIAUBAS, jo adjutantas VIRTUOZAS, Leipalingio batalionо vadas AŽUOLAS, laikinai einantis ŠARŪNO Rinktinės Vado pareigas, jo adjutantas BIJŪNAS, Leipalingio batalionо vado pavaduotojas LIEPA, Kapčiamiesčio batalionо vadas KALNELIS ir Veisiejų batalionо vado pavaduotojas MARGIS. Batalionų vadai buvo informuoti apie pasirengimo mobilizacijai pabaigą, išaiškinti batalionо vadui keliami reikalavimai, naujas ryšių ir spaudos organizavimo planas, žiemojimo ir finansų klausimai. XI.19 XI.20

Kadangi į šį pasitarimą neatvyko Seinų Rinktinės Vadas, KAZIMIERAITIS nusprendžia pats vykti pas šį vadą išsiaiškinti. Tą pačią dieną DAKTARAS grįžta į vadavietę.

KAZIMIERAITIS ir JŪRININKAS su SIAUBO vyrais persikelia dienoti į Kudrėnų kaimą. Ryte sužinota, kad kaime yra istrebitelių. Įvyksta mūšis. NKVD-istai (o ne istrebiteliai) bėga. Visą dieną nesiliauja susirėmimai. Turimomis žiniomis, NKVD-istų nukauti du, sužeisti trys. Mes nuostolių neturime. KAZIMIERAITIS, stebėdamas susirėmimą, konstatuoja kai kuriuos partizanams būdingus organizavimo ir vadovavimo trūkumus ir nutaria paruošti nurodymus. Naktį vykstame toliau. XI.20 XI.20

Į vadavietę atvyksta VANAGAS, GEGUTIS ir NARAS. VANAGAS informuoja apie pasitarimus su DIEVAIČIU, ANTANAIČIU ir GARIBALDŽIU ir praneša, kad KAZIMIERAITIS kviečiamas į Alytų susitikti su atvykusiu iš Kauno svarbiu asmeniu. DAKTARAS siunčia į Gudelius SAKALĄ ir UOSĮ, kad surastų KAZIMIERAITĮ. VANAGAS su GEGUČIU grįžta į vadavietę. NARAS pasilieka štabe vykdyti raštininko pareigų.

KAZIMIERAITIS su palydovais nukanka į numatytą pasitarimo vietą Šventežerio valsčiuje. Aplink siaučia rusai. Pasitraukia į kitą kaimą. Vakare grįžta atgal. Seinų Rinktinės vadas nepasirodo. KAZIMIERAITIS rašo: organizacinius nurodymus Lietuvos partizanams, partizanų dalinių organizavimo principus, rikiuotės ir komandavimo nuostatus.

Suimtas ryšininkas. Neatvykus Rinktinės vadui, vyksta pasitarimas. Dalyvauja: Dzūkų Grupės vadas KAZIMIERAITIS, jo asmeninis adjutantas JŪRININKAS, adjutantas mobilizacijos reikalais MINDAUGAS, laikinai einantis Šarūno Rinktinės vado pareigas AŽUOLAS, Seirijų bataliono vadas SIAUBAS. XI.23 XI.23

Pasitarime nuspręsta skirti MINDAUGĄ Seinų apskrities komendantu. Vakare KAZIMIERAITIS išvyksta į vadavietę.

KAZIMIERAITIS su JŪRININKU 4 val. grįžta į vadavietę. DAKTARAS praneša, kad KAZIMIERAITĮ nori matyti atvykęs į Alytų iš Kauno labai svarbus asmuo. KAZIMIERAITIS nedelsdamas be poilsio išvyksta į Alytų per VANAGO vadavietę. XI.25 XI.25

Pakeliui VANAGAS informuoja apie nepavykusį savo mėginimą susitikti su AŽUOLIU ir AŽUOLIO atsisakymą paklusti KAZIMIERAIČIUI kaip apskrities vadui.

Alytuje KAZIMIERAITIS susitinka su GARIBALDŽIU ir sužino, kad atvykęs iš Kauno asmuo negalėjo ilgiau laukti ir grįžo į Kauną. Siūlo vykti į Jiezną pas ŠILĄ, kuris nurodys ieškomą asmenį.

DAKTARAS, JŪRININKAS ir NARAS vyksta pas AUŠRĄ ir svarsto su spauda susijusius klausimus. XI.26 XI.26

Į vadavietę atvyksta ŠERNO vyrai, atneša indus. Be to, informuoja apie padėtį ir ryšius.

Jiezne KAZIMIERAITIS anksti ryte sužino, kad naktį suimtas ŠILAS. Gauna adresą asmens, galinčio pasakyti, kas iš Kauno ieško KAZIMIERAIČIO. KAZIMIERAITIS vyksta į Kauną ir iškart randa reikalingus žmones. KAZIMIERAIČIUI pavedama pervesti per sieną į Lenkiją Lietuvos diplomatinės tarnybos žmones. XI.27 XI.27

KAZIMIERAITIS siunčia mašiną su asmenimis iš diplomatinės tarnybos pas SIAUBĄ į Seirijus ir paveda jam organizuoti slaptą šių asmenų perkėlimą per sieną. XI.28 XI.28

KAZIMIERAITIS su diplomatiniais atstovais dalijosi informacija ir darė tiek tarptautinę, tiek ir politinę apžvalgą. Pasiekta bendrų išvadų dėl Lietuvos išvadavimo kovos organizavimo, jos bendros schemos ir Lietuvos partizanų Vyriausiosios vadovybės organizavimo.

Į vadavietę atvyksta VYTURYS ir KĘSTUČIO (Dzūkų Rinktinės) ryšininkai ŠTURMAS ir

NEGRAS, siekdami susirišti su Dzūkų grupės štabu ir gauti nurodymų dėl tolesnės veiklos.

KAZIMIERAITIS grįžta į vadavietę. DAKTARAS daro per radiją politinių informacijų apžvalgą. Dėl vakar iškritusio sniego pradėta kraustytis į žieminę slėptuvę. XI.29 XI.29

Dzūkų Rinktinės ryšininkams duota užduotis gruodžio 6d. organizuoti Dzūkų Rinktinės vadų susitikimą, kuriame KAZIMIERAITIS rengiasi skaityti ypatingą pranešimą.

Atvyksta VANAGAS. Gavęs nurodymus, grįžta į savo vadavietę. Daktaras ruošia straipsnį pirmajam „Laisvės Varpo" numeriui.

Paruoštas ir išspausdintas pirmasis „Laisvės Varpo" puslapis. KAZIMIERAITIS paskelbia paskutinį Lietuvos partizanų Dzūkų Grupės štabo įsakymą Nr. 21 ir Lietuvos partizanų Apygardos Vado įsakymą Nr. 1. XI.30 XI.30

Naktį grįžta KARKLAS iš žygio, kurio metu mėgino aprūpinti visus *(maisto. – Red.)* produktais. DAKTARAS ruošia politikos apžvalgą antrajam „Laisvės Varpo" puslapiui. Atvyksta SIAUBAS su SAKALU, atneša apie 15–18 kg kvietinių miltų. Jiems duodame akumuliatorių ir „Laisvės Varpo" antrojo puslapio matricą, kad pristatytų į spaustuvę. XII.1 XII.1

KAZIMIERAITIS sudaro lapkričio 28d. pasitarimo su diplomatiniais atstovais protokolą.

SAKALAS su BRIEDŽIU atneša į vadavietę 1000 egz. išspausdinto „Laisvės Varpo". BRIEDIS išreiškia savo susirūpinimą dėl nesaugios stovyklos. Ją užėjo girininkai. Prašė leisti įrengti stovyklą kitoje vietoje. Leidimas duotas. XII.2 XII.2

KAZIMIERAITIS su DAKTARU apsvarsto gandus ir turimą informaciją apie bolševikų agentus, taip pat sunkumus slepiant nuo gyventojų

intensyvų ryšininkų judėjimą, kuris neišvengiamas štabui aktyviai veikiant, ir daro išvadą, kad vadavietę artimiausiu metu reikia perkelti kitur. JŪRININKAS vyksta pas VANAGĄ aiškintis, kur būtų galima perbazuoti vadavietę. Iškviečiamas SIAUBAS, ir jam nurodoma perbazuoti spaustuvę.

KAZIMIERAITIS pakartotinai redaguoja organizacinius nurodymus Lietuvos partizanams, peržiūri juos drauge su DAKTARU ir, kur reikia, taiso.

Grįžęs JŪRININKAS praneša, kad VANAGAS išvyko, ir persikraustymo vieta nežinoma. Nutarta vadavietės perdislokavimą atidėti. XII.3 XII.3

Atvykęs BALUTIS praneša, kad Grūte šoka nežinomi partizanai. Susitarta pasiųsti JŪRININKUI batus.

Atvyksta SIAUBAS su AUŠRA, SAKALU ir UOSIU išsiaiškinti dėl stovyklos perkėlimo.

Atvykęs ŠERNAS informuoja apie savo nesutarimus su MERKIU. Palieka raportus, prašo atleisti MERKĮ iš pareigų. KAZIMIERAITIS informuoja apie naujus nurodymus partizanams. Susitaria dėl laikino vadavietės perkėlimo. Įteikiami 35 egz. „Laisvės Varpo" persiuntimui į Vilnių.

Atvyksta VANAGAS. Nutarta perdislokuoti vadavietę. KAZIMIERAITIS paruošia partizanų lauko teismo nuostatų projektą.

KAZIMIERAITIS ruošia partizanų rekvizicijos nuostatų projektą. Pavakare KAZIMIERAITIS su DAKTARU, JŪRININKU ir NARU atsisveikina su Rudnios miškais, slėptuvėmis ir su visais įrenginiais perveža vadavietę į naują vietą už Merkio. XII.4 XII.6

Šia proga reikia pažymėti buvusių ryšininkų ŽILVIČIO, KARKLO ir ypač EGLIO pasiaukojamą darbą. Taip pat pažymėtinas ryšininko BUKSAIČIO uolumas: dieną ir naktį jis perkeldinėja per

Nemuną partizanų ryšininkus ir net dažnai vežioja juos savo arkliu.

Naktį apie 23.00 į naują vadavietę atvyksta GEGUTIS ir praneša girdėjęs, kad dieną apie 12–13 val. Mardosave rusai užpuolė GELEŽINIO VILKO Rinktinės vadą ŠERNĄ ir JURGINĄ, taip pat KARDĮ ir dar vieną partizaną. Jie išmetę granatas ir bandę perplaukti *(Merkį.– Red.)*, bet buvę nukauti, šunų išvilkti į krantą ir nuvežti į Merkinę.

Paruošti ir išspausdinti partizaninės rekvizicijos nuostatai. Atvykus VANAGUI, svarstomas laikino partizanų taktikos pakeitimo klausimas. Nutarta leisti partizanams, iki iškris sniegas, aktyviai veikti prieš istrebitelius ir NKVD-istus. Šitą aktyvumą nukreipti pirmiausia prieš Merkinės bolševikus, kurie paskutiniuoju metu dažnai bastosi mažais būreliais. XII.5

Naktį iškrinta beveik 5 mm storio sniegas. Visur matomi pėdsakai. KAZIMIERAITIS su DAKTARU išvyksta į susitikimą su Dzūkų Rinktinės grupių vadais. Vadavietėje lieka *(GEGUTIS – Red.)* ir JŪRININKAS su NARU. Kelyje prie KAZIMIERAIČIO prisijungia EGLIS, ŽILVITIS, KARKLAS. XII.6

ŽILVITIS įteikė KAZIMIERAIČIUI AUŠROS laišką ir pranešė, kad SIAUBO stovykloje susilpnėjo veiksmai.

Kelyje sutinkamas SIAUBAS, kuriam įsakyta atnaujinti darbą stovykloje ir griežtai laikytis ankstesnių darbo nurodymų. Tuo atveju, jei AUŠRA nesilaikytų štabo nurodymų, bus įsakyta konfiskuoti visus AUŠROS įrankius.

Vakare, atvykus BUKSAIČIUI, nakvojama prie Nemuno, nes persikelti naktį per upę neįmanoma.

Vadavietėje JŪRININKAS su NARU kamuojasi be šviesos. Papildomai maskuojamas priėjimas prie vadavietės. XII.7

Anksti ryte BUKSAITIS, KAZIMIERAITIS ir DAKTARAS persikelia per Nemuną. Ryšio punkte paaiškėja, kad ryšininkai vakar vakare išvažiavo. KAZIMIERAITIS su DAKTARU dieną išvyksta ieškoti SIAUBO. Suradę SIAUBO vyrus, jų padedami, suranda ir patį SIAUBĄ, ir belaukiančius Dzūkų Rinktinės vadus. Maždaug 23 val. prasideda pasitarimas. Dalyvauja: KAZIMIERAITIS, DAKTARAS, SIAUBAS, Dzūkų Rinktinės vado adjutantas LAIMUTIS, KĘSTUČIO grupės vadas KELEIVIS ir VAIDOTO grupės atstovas. Pasitarimo tikslas — įtraukti Dzūkų Rinktinę į „A" Apygardą. KAZIMIERAITIS nušvietė šio tikslo svarbą, taip pat tarptautinę padėtį ir Lietuvos vietą tarptautinėje politikoje. Kalbėjo KĘSTUČIO Grupės vadas leitenantas KELEIVIS. KAZIMIERAIČIO nuomonei pritarta, tačiau pareikšta, kad jeigu „A" Apygarda paklūsta LLA vadovybei, tai jie atsisako prisijungti. Po to kalbėjo LAIMUTIS, kuris pareiškė, kad be Rinktinės Vado šiuo klausimu nieko konkretaus pasakyti negali, kadangi nėra įgaliotas. Po šių pasisakymų paaiškėjo, kad Dzūkų Rinktinės atstovai neturi reikiamų įgaliojimų spręsti susijungimo klausimo, todėl pasitarimas baigėsi be jokių išvadų.

Pasitarimui 3 val. nakties pasibaigus, KAZIMIERAITIS, DAKTARAS, VYTURYS, VASARIS ir ŠPOKAS grįžta į SIAUBO partizanų stovyklą.

Maždaug 14 val. atbėgęs VASARIS praneša, kad kaime pasirodė rusai. SIAUBAS dar negrįžo pas saviškius. KAZIMIERAITIS, DAKTARAS ir VYTURYS nakčiai vyksta į SIAUBO stovyklą ir ten nakvoja. XII.8 XII.11

Diena praeina ramiai. Pavakare atvyksta BALUTIS ir grįžta SIAUBAS su savaisiais. SIAUBĄ supažindina su nauja organizacijos schema ir aptariami kai kurie operatyviniai bei ūkio XII.9 XII.11

klausimai. Vakarop KAZIMIERAITIS su DAKTARU lydimi BALUČIO, išvyksta.

Pakeliui sustojama nakvoti Gudelių kaime. Anksti ryte persikeliama per Nemuną ir vykstama Rudnios link. Atvykus į buvusią vadavietę, sužinoma, kad čia yra VANAGAS ir LINAS. Pasitarime, kuris vyko vienkiemyje netoli buvusios vadavietės, dalyvauja: KAZIMIERAITIS, DAKTARAS, VANAGAS, LINAS, KOSTAS, STRAZDAS, PAUKŠTIS, EGLIS, DUČĖ ir ŽILVITIS. XII.10 XII.11

VANAGAS ir LINAS praneša apie Rinktinės vado ŠERNO žuvimo aplinkybes. KAZIMIERAITIS pareiškia, kad Varėnos ir Rudnios valsčių partizanai įjungiami į MERKIO Rinktinę ir vykdo Rinktinės Vado — VANAGO įsakymus. Taip pat svarstomas Rinktinės veiksmų aktyvinimo klausimas. LINUI ir KOSTUI pavesta įrengti patalpas Apygardos vadavietei ir per Vilniaus ryšininkus gauti karbido, spaustuvės šrifto ir rašomąją mašinėlę rusišku šriftu.Po pasitarimo KAZIMIERAITIS su DAKTARU, lydimi VANAGO ir jo palydovų, grįžo į vadavietę.

Pasiųstas šifruotas laiškas GARIBALDŽIUI. Išspausdinti lapeliai: „Partizanų dalinių organizavimas, rikiuotės pratybos ir vadovavimo tvarka". XII.11 XII.11

DAKTARAS ruošia dokumentus ir tikslius uždavinius, kuriuos turės vykdyti Kaune. Pripustė gana daug sniego. NARAS serga gripu. Gyvenimo sąlygos slėptuvėje labai kenkia sveikatai. Visą laiką sėdima prie spingsulės. Kai trūksta riebalų, deginami kiaulės taukai. Dirbant naudojami kišeniniai žibintuvėliai. Ant narų ketvertui vyrų ankšta, vos galima pasisukti. Slėptuvė nešildoma, visą laiką drėgna. XII.12 XII.13

Vargstame su radijo imtuvu. Labai iškleręs, todėl blogi kontaktai. Menkas girdimumas.

Maždaug 15 valandą atvyksta VANAGAS, kuris

lydės DAKTARĄ ir pakeliui Gudeliuose susitiks su SIAUBU aptarti bendrų operacijų. JŪRININKAS išvyksta į kaimyninius kaimus ūkiniais reikalais. Grįžta vėlai vakare ir parneša truputį taukų.

Maždaug 15.30 NARAS išvyksta į Lankininkų kaimą iškūrenti pirties, kadangi visi skundžiasi niežais, ir vakar baltiniuose vyko „medžioklė". Po 10 minučių grįžęs NARAS praneša, kad čia pat pakalnėje pas ūkininkus apsistoję rusai. KAZIMIERAITIS svarbiausius dokumentus dedasi į portfelį. NARAS ima asmeninį DAKTARO portfelį su dokumentais bei daiktais ir drauge su JŪRININKU lenda iš slėptuvės. Slėptuvė maskuojama, ir visi trys eina į tą vietą, iš kur matomas Merkio slėnis ir artimiausi kaimai. KAZIMIERAITIS su NARU stebi istrebitelių ir rusų veiksmus. Maždaug 16.30 dvejos rogės pasuka į kalną, jas lydi 11 istrebitelių. Visi sunerimsta, kad jie nepastebėtų mūsų slėptuvės. Staiga pasigirsta automatų ir šautuvų šūviai. Istrebiteliai sugula. Mums nesuprantama, kodėl šaudo. NARAS ir JŪRININKAS jaudinasi, kad gal istebiteliai surado mūsų pėdas ir ėmė šaudyti. Greitai paaiškėjo, kad tai VANAGO partizanai apsupo kaimą iš dviejų pusių ir ėmė šaudyti. Istrebiteliai sprunka per mišką, palikę nukautą Merkinės istrebitelių vadą ir du milicijos arklius. XII.14 XII.15

KAZIMIERAITIS, pasitaręs su bendradarbiais ir VANAGU, nutaria nedelsiant perkelti savo štabą į žieminę EGLIO slėptuvę. Pakeliui pas JUOZUKĄ KAZIMIERAITIS ieško paliktų taisyti savo batų, bet neranda. Visi trys pagaliau pasiekia žieminę slėptuvę ir įsikuria joje.

KAZIMIERAITIS pradeda ruošti medžiagą naujam „Laisvės Varpo" numeriui. Sunku klausytis žinių, nes radijas genda. Be to, ir akumuliatorius silpsta. XII.15 XII.15

Naktį grįžęs ŽILVITIS praneša, kad dalyvavo

puolime drauge su MERKIO Rinktinės partizanais. Apšaudė roges su rusais.

Anksti ryte grįžta KARKLAS, kuris taip pat dalyvavo puolant Merkinę. Buvo užimtas miestelis, sudegintas valsčiaus pastatas ir paimti svarbūs valsčiaus bei milicijos dokumentai. Mūšį pradėjo XII.15 d. maždaug 9.00 kairiajame Nemuno krante Seirijų štabo partizanai. Po valandos VANAGO partizanai įsiveržė į miestelį. Dalis istrebitelių su rusais įsitvirtino cerkvėje ir bažnyčioje, kita dalis išbėgiojo. Cerkvės bokšte buvę bolševikai buvo nutildyti. Bažnyčios bokšte įsitvirtinusių bolševikų netriuškino — pagailėta bažnyčios. Žuvo 3 VANAGO partizanai. Sunkiai sužeistas Apygardos štabo Oko skyriaus viršininkas *(SIAUBAS – Juozas Volungevičius.– Red.)*. Apie tai, kiek nukauta rusų ir istrebitelių, tikslių duomenų neturime — nespėjome visko sužiūrėti. Iš Merkinės atsitraukėme maždaug 14 val. XII.16 XII.17

Auštant grįžo ir EGLIS, kuris dar papasakojo, kad, pasitraukus partizanams, buvo atvažiavę rusų tankai.

KAZIMIEARITIS visą naktį spausdino „Laisvės Varpą" antrąjį numerį.

JŪRININKAS ir EGLIS su matricomis ir rotatoriumi vyksta pas AUŠRĄ. Vakare grįžta ir praneša apie sunkias darbo sąlygas pas AUŠRĄ. XII.17 XII.17

KAZIMIERAITIS baigia perrašinėti ir taisyti „Partizanų dalinių organizavimą, rikiuotės parengimą ir vadovavimo tvarką".

ŽILVITIS vyksta namo ir grįždamas atneša gautus medikamentus iš K. kaimo komendanto. Pasakoja, kad kaime sklinda gandai apie Merkinės puolimą. Visi gyventojai tuo labai patenkinti. Kalbama, jog ten žuvę 30 bolševikų.

KAZIMIERAITIS pakartotinai tikrino radijo kontaktus bei akumuliatoriaus pajėgumą ir XII.18 XII.20

konstatuoja, kad tokiomis sąlygomis neįmanoma sutvarkyti radijo imtuvo. Taip ir liekame be žinių.

Laukiame nesulaukiame VANAGO. JŪRININKAS su ŽILVIČIU vyksta pas AUŠRĄ ir parsigabena išspausdintą „Laisvės Varpo" antrąjį numerį. Nors buvo užsakyta 1500 egz., tačiau matricos neatlaikė, ir pavyko išspausdinti tik 510 egz. Dar sykį gaminamos matricos, kadangi būtinai reikia išspausdinti numatytą tiražą, kad būtų galima nors 500 egz. nusiųsti į Vilnių. XII.19 XII.20

Pirmadienį gripu suserga KARKLAS, NARAS, ŽILVITIS ir EGLIS. KAZIMIERAITIS vakare pradeda „medžioti" jį užpuolusius gyvunėlius. To imasi ir kiti slėptuvės gyventojai. Įtariama, kad susirgome niežais. Beveik visi įsitriname vaistais: KAZIMIERAITIS — nuo niežų, o kiti — nuo parazitų.

KARKLAS išvyksta pas MERKĮ siūdintis kelnių, o pakeliui įteikia „Laisvės Varpui" Nr.2 matricas, kad perduotų AUŠRAI. XII.20 XII.20

Atvyksta SIAUBO ryšininkas iš Seirijų — VYTURYS. Informuoja, kad XII.15d., nesulaukdamas Merkinės istrebitelių, *(SIAUBAS.– Red.)* pats su savo vyrais, padedami AŽUOLIO ir MILŽINO, norėję įsiveržti į Merkinę, bet nepavykę sunaikinti tilto sargybos. Įvyko susirėmimas, kurio metu krito du SIAUBO partizanai ir buvo nukauti 3 rusai. Gruodžio 16d. SIAUBAS vien su savaisiais surengė pasalą prie Seirijų ir sunaikino pilną sunkvežimį istrebitelių.

Iš visų kalbų susidaro įspūdis, kad Merkinės mūšyje krito 20 rusų. Be to, žuvo daug istrebitelių. Žuvusius rusus laidojo slaptai. Manome, kad jie vengė rodyti žmonėms žuvusiųjų skaičiaus. Susirėmime Lankininkuose, atrodo, be žinios dingo 5 istrebiteliai. Apie dingusius be žinios istrebitelius girdėti ir daugiau gandų. Matyt, istrebiteliai, jauni komjaunuoliai, pradeda dezertyruoti.

Vėlai vakare atvyksta VANAGAS su GEGUČIU. VANAGAS raportuoja apie Merkinės puolimą. Iš esmės nieko naujo. Konstatuotas jei ir ne materialinis, tai žymus moralinis laimėjimas. Labai pakili gyventojų nuotaika. Praneša, kai nuo žaizdų mirė SIAUBAS.

Su VANAGU aptariami visi organizaciniai reikalai. VANAGUI pavesta surasti radijo aparatą, įkrauti akumuliatorius ir pradėti akciją, kuri sutrukdytų aprūpinti gyventojus rusiškais pasais. XII.21 XII.21

Išvykęs namo EGLIS grįžta su KOSTO laišku. LINAS kviečia KAZIMIERAITĮ arba jo atstovą apsvarstyti įvairius klausimus ir praneša, kad XII.23 jo lauks ryšininkas ALGIS iš Vilniaus.

KAZIMIERAITIS, pasitaręs su VANAGU ir JŪRININKU, kuriam pavedama vietoje išspręsti Varėnos ir Rudnios valsčiaus partizanų vadovybės klausimą. JŪRININKUI taip pat pavesta susitikti su Trakų apskrities partizanų vadais ir paruošti jų susitikimą su Apygardos Vadu.

Vakare grįžta KARKLAS ir atneša 1000 egz. „Laisvės Varpo" Nr.2.

VANAGAS su GERUČIU išvyksta į savo vadavietę. Jau vakar vakare tirpo sniegas, o šiandien lyja. Visi patenkinti, kad sniegas gali visai ištirpti.

Vakare JŪRININKAS leidžiasi į kelią. Iki AUŠROS jį palydi NARAS. Taip pat išvyksta KARKLAS asmeniniais reikalais. Pasitarėme su EGLIU ir ŽILVIČIU apie Kačias su AUŠROS grupe. XII.22 XII.22

Paruošti dokumentai BALUČIUI, kad skubiai rastų veikiantį radijo aparatą ir kad KLEVAS perduotų štabui savo turimas matricas.

KAZIMIERAITIS jau trečia diena ruošia matricas „Partizanų dalinių organizavimas, rikiuotės paruošimas ir vadovavimo tvarka". Dirbti sunku, nes maža šviesos, ir matricos susidėvėjusios, be to, joms netinka rašomoji mašinėlė.

EGLIS vyksta pas AUŠRĄ pasitarti dėl KŪČIŲ ir per UOSĮ išsiųsti laiškus BALUČIUI ir KLEVUI. XII.23 XII.23

Atvykusi EGLIO sesuo praneša, kad atvyko BALUTIS. KAZIMIERAITIS susitinka su BALUČIU ir paveda jam skubiai gauti štabui radijo aparatą, parūpinti žibalo arba karbido, atnešti iš KLEVO matricas, o iš AIDO — rašomąją mašinėlę.

BALUTIS aiškinasi, kodėl nedalyvavo puolant Merkinę.

Atvyksta KARIBUTAS. Atneša kopijavimo popieriaus, gauto iš TIGRO Vilniuje. TIGRAS prašė perduoti, kad iš Šiaulių atvyks kapitonas susitikti su KAZIMIERAIČIU. Nurodytas susitikimo slaptažodis.

Pasiruošimas Kūčioms drauge su AUŠROS žmonėmis. KAZIMIERAITIS tvarkosi išeiginį švarką. XII.24 XII.24

Pavakare gretimame kaime pas KRUŠUS renkamės valgyti KŪČIŲ. KAZIMIERAITIS, EGLIS, ŽILVITIS, KARKLAS, AUŠRA su žmona — ADOMĖLIU, LOKYS ir dar du partizanai. Greitai dar prisijungia ką tik palydėję JŪRININKĄ SAKALAS ir UOSIS.

Kūčių vakarą praleidome gražiai, rimtai. Sugiedojome tris kalėdines giesmes ir paskui visą vakarą dainavome partizaniškas ir liaudies dainas. Išsiskirstėme tik pirmą valandą nakties, sugiedoję Lietuvos himną.

Grįžęs SAKALAS pranešė, kad gruodžio 15d., kai VANAGAS puolė Merkinę, LINAS su MERKIUVYTU puolė Perlojį. Perlojoje žuvo 3 istrebiteliai. Sužeistas MERKYS ir dar vienas partizanas. Be to, dar pranešė, kad prieš kelias dienas RUGYS puolė Daugus ir XII.23 rytą — Valkininkus. Puolimo rezultatai nežinomi.

Pirmoji šv. Kalėdų diena. Ilsimės slėptuvėje. Maždaug 12.00 atėjusi EGLIO sesuo atneša užkąsti. Vyrai išsivaikšto į svečius pas XII.25 XII.25

pažįstamus. KAZIMIERAITIS lieka vienas. Pradeda redaguoti „Mobilizacinius nurodymus Lietuvos partizanams". Nakčia grįžę vyrai parsineša žibalo.

EGLIO sesuo praneša, kad atvykęs BAKŠIŪNAS nori pasimatyti su KAZIMIERAIČIU. KAZIMIERAITIS susitinka su BAKŠIŪNU, jo padėjėju, STUMBRU ir keičiasi informacija. XII.26 XII.26

Grįžta KARKLAS su LINO ir JUOZAIČIO laiškais. Pasakoja apie tai, kaip Kūčių dieną Margionyse 5 istrebiteliai areštavo besislapstantį J.Kuleišių iš Laukininkų.

EGLIS su ŽILVIČIU išvyko į kaimą. EGLIO sesuo jiems praneša, kad atvažiavo mašina su rusais. Jie tuoj pat grįžta. Nežinia, kokiu tikslu rusai atsidangino. Nutarta išeiti iš slėptuvės ir stebėti juos nuo kalno. KAZIMIERAITIS įsideda į portfelį tik pagrindines bylas ir dokumentus. Kelias valandas pasidairę, iš atėjusio vyriškio sužinome, kad rusų jau nebėra, ir grįžtame į slėptuvę. EGLIS su ŽILVIČIU vyksta į kaimą aiškintis, kokiu tikslu rusai buvo atvykę. Pasirodo, tai buvo sužeisti Merkinės NKVD-istai, apie 30 žmonių, kurie vyko į Marcinkonių stotį. Bijodami partizanų, nuvažiavo trumpesniu ir geresniu keliu per Puvočius, bet pasuko ramesniu miškingu keliu per Šešupę ir Rudnią. Rudnioje buvo neįprastai mandagūs. Ten paėmė tris pastotes, o mašiną pasiuntė atgal. XII.27 XII.27

KAZIMIERAITIS baigia radaguoti mobilizacinių nurodymų 58 straipsnį.

KAZIMIERAITIS jau antra diena perrašinėja mobilizacinius nurodymus. Lauke vakare dar snigo, o naktį jau ėmė lyti. EGLIO sesuo pranešė, kad maždaug 300 rusų nužygiavo per Rudnią į Marcinkonis. XII.29 XII.30

Iš AUŠROS grįžo KARKLAS ir ŽILVITIS, atnešė akumuliatorius ir žinią, kad prieš pat šv. Kalėdas, XII.30 XII.30

užkluptas slėptuvėje, žuvo Merkinės bataliono vado padėjėjas PAULIUKAS.

Atvyksta iš Seirijų SIAUBO ryšininkas VYTURYS. Praneša, kad atvykę SIAUBAS su MINDAUGU laukia gretimame kaime. KAZIMIERAITIS, lydimas VYTURIO ir NARO, išeina susitikti su jais.

SIAUBAS praneša, kad XII.21 surengė istrebiteliams pasalą netoli Seirijų. Laukė su 76 partizanais. Išblaškė 24 istrebitelius su milicininkais, iš kurių 12 nukauta, 2 dingo be žinios ir 3 sunkiai sužeisti. Paimta: 3 sunkieji kulkosvaidžiai, 2 automatiniai šautuvai, 6 šautuvai ir 2 pistoletai. Tarp žuvusiųjų — milicijos leitenantas ir istrebitelių vadas.

MINDAUGAS praneša apie savo bandymus susirišti su Seinų Rinktinės vadu GEDIMINU ir apie ryšius su TAURO Apygardos PERKŪNO Rinktine. Taip pat praneša, kad kaime žuvo Veisiejų bataliono vadas MINDAUGAS ir jo padėjėjas MARGIS.

Per pokalbį su MINDAUGU nuspręsta MINDAUGĄ patvirtinti Seinų apskrities partizanų komendantu, taip pat Rinktinės vadu. Seinų ir ŠARŪNO Rinktinės sujungiamos į vieną — ŠARŪNO Rinktinę.

KAZIMIERAITIS paaiškina naujus organizacinius ir mobilizacinius nurodymus. MINDAUGUI nurodyta energingai imtis visų partizanų reorganizavimo pagal naują organizacinę schemą, surengti partizanams apmokymus ir susirišti su TAURO Apygarda.

KAZIMIERAITIS ruošia ir spausdina Apygardos Vado Įsakymus Nr.2,3 ir 4. Vakarop visas štabas eina į pirtį pas ŽILVITĮ. Po pirties ŽILVIČIO tėvai kviečia vakarienės, ir visi kartu linksmai sutinkam Naujuosius Metus. XII.31 I.1 XII.31 I.1

Jau visą savaitę KAZIMIERAITIS sunerimęs, kad negrįžta DAKTARAS, taip pat žadėjęs tuoj po

šv. Kalėdų atvykti VANAGAS, nesirodo pagaliau ir žadėjęs atgabenti radijo aparatą BALUTIS.

KAZIMIERAITIS daro ĮSAKYMŲ kopijas ir ruošiasi jas išsiuntinėti. ŽILVITIS išlindęs sužino, kad gretimuose kaimuose temstant pasirodo rusai. Pavakare atėjusi EGLIO sesuo pranešė, kad nuo ankstyvo ryto rusai krėtė visą Rudnios kaimą ir išvyko Kapiniškių kryptimi. 46.I.1 46.I.1

ŽILVITIS vyksta pas SAKALĄ atnaujinti ryšio ir grįžta su juo į vadavietę. SAKALAS informuoja, kad VANAGAS tik vakar grįžo į savo vadavietę. Praneša, kad VAIDEVUTIS rytoj vyksta į Vilnių. KAZIMIERAITIS paveda SAKALUI surasti BALUTĮ ir išsiaiškinti dėl radijo, akumuliatoriaus, rašomosios mašinėlės, žibalo, karbido ir dėl DAKTARO laiško. 46.I.2 46.I.2

Vakare KARKLAS vyksta tikrinti ryšio su VANAGU.

Atvyksta KARIBUTAS. Praneša rytoj vyksiąs į Vilnių. Jam pavedama atvežti štabui kai kurių reikmenų ir patikrinti ryšį su ŠVOGERIU. KARIBUTAS papasakoja, kad vakar anksti ryte apie 200 rusų apsupo Kapiniškių kaimą ir darė kratas pas gyventojus, ieškodami partizanų. Išsikraustė 21.00 val.

Maždaug 21.30 ateina EGLIO sesuo su GELEŽINIO VILKO adjutanto LINO laiškais. Visa šlapia, kadangi beveik kilometrą brido upe, kad ušmaskuotų pėdsakus į vadavietę. Kiek kartų jai teko tamsiomis naktimis vedžioti ryšininkus arba vadus po kelis kilometrus miškais, o paskui vienai grįžti namo.

KAZIMIERAITIS tuoj pat ruošia atsakymus LINUI ir LŪŠIUI, ir EGLIO sesuo grįžta atgal su jais. Ją lydi EGLIS ir ŽILVITIS, kuris nuėjo įspėti KARIBUTO, jog gauta žinių iš JŪRININKO, kad Vilniuje ŠVOGERIS sekamas ir kad jis neužeitų pas jį.

NARAS visą dieną rašo mobilizacinius nurodymus.

Atvyksta BALUČIO partizanai BRIEDIS su draugu A., atneša primityvų dviejų lempų radijo aparatą, žibalo ir matricas. BALUTIS laišku praneša, kodėl negalėjo atsiųsti rašomosios mašinėlės ir apie kitus ūkinius sunkumus. Grįžtantiems partizanams duodame vibratorių, kad nunešty pataisyti. I.4 I.7

Iš vakaro atvykę VANAGAS ir STRAZDAS atneša naują radijo aparatą. Girdimumas labai menkas. Paaiškėja, kad prastas vibratoriaus kontaktas. Tada nusprendžiame, kad VANAGAS nešis savo aparatą atgal. Jam paskoliname akumuliatorių, o vibratorių atidavėme BALUČIO ryšininkams. VANAGAS informuoja apie savo pavaduotojo PAULIUKO žuvimą. Aptariami priešrinkiminės akcijos būdai. Vakare VANAGAS su STRAZDU grįžta į savo vadavietę.

Atvyksta SAKALAS, kuris buvo pas BALUTĮ. Atneša naują vibratorių, bet išmėginti jo nebuvo galimybės, kadangi VANAGAS išsinešė akumuliatorių. SAKALAS pranešė, kad antradienį arba trečiadienį atvyks BALUTIS ir MEŠKINAS. I.5 I.7

KAZIMIERAITIS čia pat slėptuvėje šildo dubenį, kadangi tris dienas trynėsi vaistais nuo niežų, kurių nepajėgė atsikratyti.

KAZIMIERAITIS baigia ruošti organizacinius ir mobilizacinius nurodymus. Taip pat padaugintas „Partizanų dalinių rikiuotės apmokymas" ir paruoštas dokumentas Rinktinių vadams, nurodantis, kaip jie turėtų apmokyti partizanus. I.6 I.7

KOMENTARAI

Adomėlis – Kizilaitienė – Ivavičienė Irena (kituose šaltiniuose ji minima Tamošiuko slapyvardžiu), g. 1925m. Mažeikiuose, suimta 1946.05.21.

Aleksas – vėliau veikė Vieversio slapyvardžiu – Julius Karpis, kilęs iš Mergežerio kaimo (Varėnos raj.). Žuvo 1949.XI.26, vykdydamas Dainavos apygardos vado adjutanto pareigas.

Algis – neišaiškintas.

Alselka – Vytautas Kazimieras Gontis. Artilerijos atsargos leitenantas. Kilęs iš Šiaulių. 1945.X. pasitraukęs iš miško, buvo suimtas. Kalėjo.

Antanaitis – Kazimieras Pockevičius. Aprašomųjų įvykių metu dirbo Alytaus veterinarijos vaistinės vedėju. 1946 metų pabaigoje suimtas Vilniuje. Dabar gyvena Alytuje.

Anulas – neišaiškintas.

Aušra – Kizilaitis – Ivavičius Jonas. Suimtas 1946m. vasarą, išdavė daug žmonių (apie tai rašoma A.Ramanausko – Vanago atsiminimuose). Vėliau naudojamas kaip MGB agentas provokacijose prieš pogrindį. Legalizuotas 1951 metais.

Ąžuolas – Antanas Bučionis (1901 – 1946.IX). Kilęs iš Buteliūnų kaimo (Leipalingio apyl. Lazdijų raj.) Žuvo vykdydamas Leipalingio batalijono vado pareigas.

Ąžuolis – Domininkas Jėčys (1896 – 1947.VIII.11). Kilęs iš Biržų apylinkių. Kovų už nepriklausomybę dalyvis, atsargos kapitonas. Dzūkų rinktinės organizatorius ir pirmasis Dainavos apygardos vadas.

Bakšiūnas – Jonas Burlinskas (? – 1947.VII.)

Balutis – Vėliau veikė Banaičio slapyvardžiu – Juozas Balčius (1919 – 1947.VI.11). Kilęs iš Viečiūnų kaimo (Druskininkų apyl.) Žuvo vykdydamas Gardino grupės vado pavaduotojo pareigas.

Barzda – tokiu slapyvardžiu aprašomu laikotarpiu Merkinės batalijone veikė Rokas Ivanauskas (1911 – 1945.IX.14), kilęs iš Masališkių kaimo (Merkinės apyl.), tačiau neaišku, ar aprašyme minimas būtent jis.

Beržinis – žr. Paberžis.

Bijūnas – šiuo slapyvardžiu minimi du asmenys. 1945.XI.18. įraše — tai Antanas Vabuolas (1923 – 1947.V.18), kilęs iš Stankūnų kaimo (Šventežerio apyl. Lazdijų raj.).

Kituose įrašuose minimas Bijūnas — tai Antanas Valentukevičius (1913 – 1945.VI.17), kilęs iš Kabelių kaimo (Varėnos raj.)

Briedis – šiuo slapyvardžiu minimi du asmenys. 1946.I.4 įraše – tai Juozas Milutis, anksčiau veikęs Jauniaus slapyvardžiu. Gimė 1927m. Viečiūnų kaime (Druskininkų apyl.). Veikė Gardino grupėje. Suimtas 1947.VII.13. Kalėjo. Dabar gyvena Alytuje.

Kituose įrašuose minimas Briedis, anksčiau veikęs Kleopo sl. – Kleopas Kraunelis (? – 1947.III.23), kilęs iš Marcinkonių apyl. (Varėnos raj.) Skyriaus vadas.

Buksaitis – neišaiškintas.

Butageidis – Vladas Pielikis (? – 1946 – 47m. žiemą), kilęs iš Žemaitijos, buvęs Alytaus seminarijos dėstytojas.

Daktaras – Antanas Kulikauskas, g. 1918m. Suvalkuose. Suimtas 1946.XI.26d. vykstant į užsienį pogrindžio pavedimu. Kalėjo, šiuo metu gyvena Irkutske.

Danielius – vėliau veikė Daugirdo slapyvardžiu – Povilas Damulevičius (1922 – 1952). Kilęs iš Katnyčios (Druskininkų apyl.). Žuvo eidamas Gardino tėvūnijos vado pareigas.

Dievaitis – Martynas Karkauskas. Aprašomų įvykių metu dirbo girininku Punios šile. Žymus ryšininkas. Suimtas 1946m. pabaigoje. Mirė apie 1980m.

Dučė – Juozas Samulevičius (1924 – 1946.IX). Kilęs iš Poteronių kaimo, Alytaus rajone.

Dūda – Jonas Kibildis, g. 1920m. Janonių km. Merkinės apyl., žuvo 1947.09.29.

Eglis – Jonas Kraunelis (1919 – 1946.XII.12). Kilęs iš Mažosios Rudnios kaimo (Marcinkonių apyl.) Žuvo baudėjams užpuolus Dzūkų grupės vadavietę, kurioje buvo rašomas šis Dienoraštis.

Gaigalas – neišaiškintas.

Gardinas – Ipolitas Česnulevičius (1908–1950). Kilęs iš Marcinkonių. Nuteistas sušaudyti.

Garibaldis – Konstantinas Bajerčius (1911–1946.XII). Kilęs iš Šakių apylinkių. Pedagogas ir rašytojas, Alytaus miesto pogrindžio grupės vadovas. Nukankintas Alytaus MGB kalėjime.

Gegutis – Vincas Ivanauskas (?–1946). Kilęs iš Masališkių kaimo (Merkinės apyl.). Žuvo eidamas Merkinės batalijono būrio vado pareigas.

Giraitis – vėliau veikė Viršaičio slapyvardžiu – Petras Petrėnas (1906–1978). Pasitraukęs iš rezistentų gretų, buvo suimtas, kalėjo. Mirė Alytuje.

Juozaitis – vėliau veikė Petraičio slapyvardžiu – Edvardas Juknaitis (?–1947.IX.27). Kilęs iš Pabiržės kaimo (Biržų raj.). Žuvo vykdydamas Gardino grupės vado pareigas.

Jurginas – Adolfas Bilinskas (?–1945.XII.4). Kilęs iš Mardosavo kaimo (Merkinės apyl.).

Jūrininkas – Albertas Perminas (1923–1947.XI.8). Kilęs iš Alytaus. Žuvo vykdydamas Merkinės batalijono vado pareigas.

Kalnelis – Jonas Penkevičius (?–1946.IV). Kilęs iš Kažanių kaimo (Lazdijų raj.). Žuvo vykdydamas Kapčiamiesčio batalijono vado pareigas.

Karklas – Pranas Platūkis. Kilęs iš Rudnios (Varėnos raj.). Suimtas 1946.I.12. Kalėjo, dabar gyvena Varėnoje.

Karvelis – neišaiškintas.

Keleivis – vėliau veikęs Adomo ir Žmogaus slapyvardžiu – Vladas Baciuška (1909–1947.XII.23). Kilęs iš Cibiliekų kaimo (Alytaus raj.) Prieš žuvimą dėl ligos atleistas iš DLK Kęstučio grupės vado pareigų.

Kiškis – vėliau veikė Kalvaičio slapyvardžiu – Bronius Kukauskas (1914–

1949.XI.26). Kilęs iš Viečiūnų kaimo (Druskininkų apyl.). Žuvo vykdydamas Kazimieraičio rinktinės štabo viršininko pareigas.

Kleopas – žr. Briedis.

Klevas – Petras Kalpokas, kilęs iš Neravų kaimo (Druskininkų apyl.). Grūto pradinės mokyklos mokytojas, nukankintas Druskininkų NKGB būstinėje 1946m.

Kostas – neišaiškintas.

Kaributas – Kęstutis Valentukevičius.

Laimutis – Vytautas Dulūnas (1924–1946). Kilęs iš Daukšių kaimo (Marijampolės raj.). Mokytojas.

Lakūnas – Jonas Neifalta (?–1946). Kilęs iš Šventežerio (Lazdijų raj.). Vadovavo būriui garsiose Kalniškių kautynėse su NKVD-istais 1945.V.12.

Lazdynas – neišaiškintas.

Liepa – šiuo slapyvardžiu minimi du asmenys. 1945.XI.18 įraše – tai Vincas Valentukėnas, g.1922m. Mergežerio kaime (Varėnos raj.) iš Geležinio Vilko grupės. Žuvo 1947.11.15.

Kituose įrašuose minimas Liepa – Jurgis Ptakauskas (1913–1948.XII.14). Kilęs iš Mizarų kaimo (Druskininkų apyl.). Aktyvus Kauno sukilimo 1941.VI.22 dalyvis. Žuvo, vykdydamas DLK Vytenio grupės vado pareigas.

Linas – Pranas Svirskas (?–1947.XI.8). Kilęs iš Šklėrių kaimo (Varėnos raj.). Žuvo vykdydamas skyrininko pareigas.

Lokys – Kazys Kryšas, kilęs iš Kapiniškių kaimo (Varėnos raj.).

Lubinas – neišaiškintas.

Lūšis – neišaiškintas.

Margis–Vytautas Vabuolas (?–1946). Kilęs iš Vytautų kaimo (Lazdijų raj.) 1946.IV minimas kaip vykdantis Veisiejų batalijono vado pavaduotojo pareigas.

Merkys–Vytas – Adolfas Baublys (1913–1949.I.25). Kilęs iš Perlojos (Varėnos raj.). Žuvo vykdydamas DLK Vytauto grupės vado pareigas.

Meškinas – Damijonas Kizys (1913–?). Kilęs iš Viečiūnų kaimo (Druskininkų apyl.).

Milžinas – Pranas Vaivada (?–1946.VI.4). Kilęs iš Radvilonių kaimo (Veisiejų apyl.). Būrio vadas.

Mindaugas – Varguolis (iš tiesų Varguolis – pirmasis slapyvardis) – Vladas Stepulevičius (1906–1947.V.18). Kilęs iš Joniėnų kaimo (Lazdijų raj.). Ulonų atsargos leitenantas.

Nemunas – neišaiškintas.

Naras – Liudas Mulerskas, g.1923m. Alytuje. 1946.I.12 užpuolus Dzūkų grupės vadavietę, bandė gelbėti čia patekiamą Dienorašti, tačiau sunkiai sužeistas pateko į nelaisvę, kalėjo. Dabar gyvena Alytuje.

Paberžis – anksčiau veikęs Beržinio, dar vėliau – Tauro slapyvardžiu – Antanas Suraučius, g.1919m. JAV. Vykdydamas Gardino grupės vado pareigas, 1947.II.5 sužeistas pateko į nelaisvę. Kalėjo. Dabar gyvena Lenkijoje.

Partenijus – Pranas Šliumpa, g.1916m. Vaintrakio kaime (Kauno raj.). Suimtas 1946m. pabaigoje, kalėjo. Miręs.

Paukštis – Jonas Sinkevičius (1913–1947.VIII.2). Kilęs iš Nedzingės (Varėnos raj.). Veikė partizano Vanago grupėje. Nepainioti su Broniumi Sinkevičiumi-Paukščiu (1921–1949.XI) iš Naujasodžio kaimo, veikusiu Gardino grupėje.

Paulukas – Valentinas Paulauskas (1913–1946.I.). Kilęs iš Daugų (Alytaus raj.). Žuvo vykdydamas Merkinės batalijono vado pavaduotojo pareigas.

Ramūnas – Vincas Kibirkštis, kilęs iš Kabelių kaimo (Varėnos raj.).

Rugys – Jonas Jakubavičius (1916–1948.IX). Kilęs iš Druckūnų kaimo (Varėnos raj.). Žuvo vykdydamas part. Vanago grupės vado pareigas. Nepainioti su Jonu Ivanausku iš Masališkių kaimo, kuris veikė šioje grupėje tuo pačiu laiku ir tuo pačiu slapyvardžiu.

Siaubas – šiuo slapyvardžiu minimi 3 asmenys:

1) Siaubas iš Onuškio (Trakų raj.), minimas 1945.VIII.31 dienos įraše – Jonas Dambrauskas (?–1946.IX.4).

2) Siaubas, minimas 1945.VI.23, VIII.2, IX.4, IX.10, IX.17, IX.21, XI.5–10, XI.14, XI.17, XII.2–3, XII.6, XII.16, XII.20 įrašuose – Jonas Volungevičius (1924–1945.XII.15). Kilęs iš Perlojos. Žuvo vykdydamas Dzūkų grupės ūkio dalies viršininko pareigas.

3) Kituose įrašuose minimas Siaubas – tai Antanas Grušauskas (1901–1947.X.31). Kilęs iš Radysčiaus kaimo (Merkinės apyl.). Žuvo vykdydamas Kar. A.Juozapavičiaus grupės vado pareigas.

Sakalas – Alfonsas Damulevičius (?–1947.VII.13). Kilęs iš Ratnyčios (Druskininkų apyl.). Skyriaus vadas Gardino grupėje.

Sikorskis – neišaiškintas.

Strazdas – Bronius Čaplikas (?–1946.IV). Kilęs iš Vinkšninių kaimo (Alytaus raj.). Nepainioti su Jurgiu Čapliku iš Norulių kaimo (1923–48m.) veikusiu tuo pačiu slapyvardžiu toje pačioje Part. Vanago grupėje.

Stumbras – Bronius Marčiulionis (1916–1949.XII). Žuvo vykdydamas Gardino tėvūnijos štabo viršininko pareigas.

Šernas – vartojęs ir Dzykio slapyvardį – Lionginas Švalkus (?–1945.XII.4). Atsargos leitenantas, mokytojas, vienas iš Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) organizatorių.

Šnekutis – Bronius Ivanauskas, g.1913m. Masališkių kaime (Merkinės apyl.). Suimtas 1946.VI.13. Kalėjo. Gyvena Leipalingyje (Lazdijų rajone).

Šilas – Antanas Jauniškis, g.1915m. Sudalaukio km. Linkmenų valsč. Utenos apskr. Suimtas 1945.XII.01. LLA org. narys.

Špokas – Antanas Vaitionis (?–1949). Kilęs iš Spirų kaimo (Varėnos raj.). Žuvo vykdydamas Kar. A.Juozapavičiaus grupės vado pareigas.

Šviedrys – neišaiškintas.

Švogeris – neišaiškintas.

Tauras – žr. Paberžis.

Tigras – Šerkšnas – Zigmas Laukaitis, g.1924m. Alytuje. 1944m. mokytojavo Marcinkonyse, Alytaus apskr. Partizanas nuo 1945m. liepos mėn., iki lapkričio mėn. Marcinkonių batalijono vado pavaduotojas. Lapkričio mėn. išvyko gyventi į Vilnių.

Trumpukas – neišaiškintas.

Uosis – Albertas Mikalonis (1920 – 1949.IV). Kilęs iš Klepočių kaimo (Alytaus raj.).

Vaidoto grupės atstovas, 1945.XII.7 dalyvavęs vadų susitikime (Varėnos raj.) – Juozas Petraška, veikęs Patrimpo, vėliau Lapaičio slapyvardžiais. Gimė 1916m. Mardosų kaime (Prienų raj.). Suimtas 1947.VIII.11, vykdydamas DLK Vaidoto grupės vado pareigas. Kalėjo. Dabar gyvena Alytuje.

Vaidevutis – Rokas Bingelis (1921–1947). Kilęs iš Purplių kaimo (Varėnos raj.). Sušaudytas tarybinio teismo sprendimu.

Vanagas – šiuo slapyvardžiu minimi du asmenys. 1945.XI.18 įraše minimas Vanagas – tai Bronius Sinkevičius, žuvęs apie 1949 metus.

Kituose įrašuose minimas Vanagas – Adolfas Ramanauskas.

Vasaris – Florijonas Černiauskas (?–1947.III.16). Kilęs iš Leipalingio (Lazdijų raj.).

Virtuozas – Motiejus Pilvelis (1918–1947.III). Kilęs iš Vainiūnų kaimo (Seirijų apyl.).

Vyturys– Jonas Vėčkys, kilęs iš Gudelių kaimo (Varėnos raj.). Žuvo 1947 ar 1948 metais.

Vilkas – Feliksas Stragišauskas, g. Žeimių vals. Šiaulių aps. 1946m. partizanų karo lauko teismo sprendimu sušaudytas.

Žaibas – žinoma tik pavardė – Sinkevičius. Žuvęs.

Žilvitis – Vytautas Kraunelis (1921–1948.XI.1). Kilęs iš Mažosios Rudnios kaimo (Marcinkonių apyl.).

Dokumentas Nr.1.

Organizaciniai klausimai.

LP Grupių Vadams
Įsak. Nr.1.
I org.

Dz. miškai, 1945.5.7
Vykdyti ir žinoti tik žaliukų dalinių vadams.

1. Patogesniam partizaninių pajėgų mobilizavimui, sutelkimui ir vadovavimui, Dzūkų partizanų veikimo plotas suskirstomas apytikriai į atatinkamus valsčių partizanų bataljonus.

2. Dabar veikiantieji atskiri žaliukų daliniai vadinasi atatinkamai jų vadų slapyvardžio būriais, pav., Perkūno būrys, Šarūno būrys ir pan.

3. Paskelbus partizanų mobilizaciją (ne kariuomenės) mobilizuotieji partizanai suskirstomi į skyrius po 10–12 žmonių, 3–4 skyriai sudaro būrį, o būriai sudaro kuopą. Skyriaus žmonės suskirstomi į

dvi grandis: viena(...) su vienu, dviem automatiniais ginklais ir kita – manevro grandis, ginkluota tik šautuvais.

4. Būriai turi atatinkamų kaimų vardus. Kuopos turi atatinkamų seniūnijų (apylinkių) vardus. Kur kuopų ir būrių vardai atatinkamai sutampa, tai vietovės pavadinimą palikti kuopai, o būriui duoti kitokį, vietai ar žmonėms būdingą vardą.

5. Partizanų batalionų ir kuopų vadus skiria grupės štabas. Būrių vadus atatinkamai kuopų vadai.

II mob.

6. Mobilizacija vykdoma tik grupės štabui įsakius.

7. Partizanų batalionų vadai nedelsiant turi pristatyti grupės štabui tinkamus kandidatus kuopų vadams skirti. Kandidatai parenkami tiek iš veikiančių žaliukų dalinių, tiek iš patikimų vietos gyventojų, kurie galėtų paminėtoms pareigoms tikti. Kartu nurodyti kandidatų amžių, moksio cenzą, karinį laipsnį, ginklų rūšį ir kiek ilgai kariuomenėj tarnavo.

III op.

8. Batalionų vadai ištiria savo plote visus galimus operacinius atvejus, kuriuos atatinkamai suskirsčius, asmeniškai praneša grupės štabui.

Vykdomos operacijos suskirstomos sekančiai:

a) operacijos priešmobilizaciniame laikotarpy, pav.: likvidavimas priešo slaptųjų agentų bei jų branduolių, ginklų apsirūpinimo reikalu, suimtųjų išvadavimui ir pan.

b) operacijos mobilizacijos atveju, pav.: nepatikimų piliečių izoliavimas, priešo ryšio centrų užėmimas bei jų nutraukimas, milicijos nuginklavimas, stambesnių priešo dalinių izoliavimas ir sekimas, saugos organizavimas ir pan.

c) operacijos mobilizaciją įvykdžius, pav.: naikinamųjų priešo dalinių naikinimas, kitokių karinių dalinių internavimas ir pan.

9. Dabar veikiantieji žaliukų daliniai jokių operacijų nevykdo išskyrus tik tas, kurias nurodys grupės štabas. Pagrindiniai šio laikotarpio žaliukų uždaviniai kuo pilniau paruošti mobilizaciją, organizuoti ryšius, išdirbti operacinių planų detales prieš tai atliekant reikiamas žvalgybas, pasipildyti ginklais ir šaudmenimis.

10. Be grupės štabo sutikimo atskiri žaliukų būriai pavieniai ir kaimyniniams būriams talkininkaujant gali veikti tik su tikslu

išvaduoti vežamus suimtuosius ar sutrukdyti ūkių plėšimą bei naikinimą. Atlikus panašius veiksmus, tuoj pranešti grupės štabui apie visą operaciją su visomis smulkmenomis.

11. Kuopų ir batalionų vadai veda operacijų ir veiksmų dienoraštį, kuriame kiek galima suglaustai, bet pakankamai pilnai ir teisingai aprašomi visi partizaniniai veiksmai. Dienoraščių tikslas: palikti teisingą kovų dėl laisvės vaizdą, kaip medžiagą istorijai ir pagelbėti vėliau surasti tuos tyliuosius, mažai kam žinomus didvyrius, kuriuos tauta turėtų pagerbti, ar tai apdovanojant, ar tai aprūpinant nukentėjusių šeimas. Prie dienoraščių pridedami visi veiksmus liečiantieji dokumentai, įsakymai, schemos ir pan.

Už veiksmų aprašymo teisingumą atsakingi batalionų ir kuopų vadai. Dienoraštis vedamas pagal šią formą: a) eil. Nr., b) veiksmų data, c) veiksmų užrašymo data, d) trumpas veiksmų aprašymas, e) dalyvavo kovotojų, f) žuvo kovotojų, g) pakliuvo nelaisvėn, h) žuvo priešo, i) paimta belaisvių.

Vykdyti:
Žinoti:

Žaliukų vadams	20 egz.
Vyr. partiz. štab.	2 –"–
Grupės štabai	2 –"–
Kaimyn. gr. št.	2 –"–
Viso:	26 egz.

/Parašas/
Grupės vadas

Dokumentas Nr.2.

Apie drausmės pažeidimus ir priemones jų išvengiant

LPS
Dz.Gr.Št.

Dz. miškai, 1945.5.16
Skelbiamas visiems žaliukams

LP Dz. Grupei
Įsak.Nr.2.

I. Patyrimas parodė, kad į žaliukų dalinius susispietė ne tik taurūs kovotojai dėl Lietuvos laisvės, bet ir namažas nuošimtis kriminalinių polinkių asmenų, kurie neretai naudodamiesi ginklu skriaudžia niekuo nekaltus gyventojus ir vykdo plėšimus. Taip pat

pastarieji nepasiduoda bausmei ir pavojingose partizaninio karo apystovose nesąžiningai eina savo pareigas, dėlei ko pasitaiko bereikalingų aukų ir žymių nuostolių.

2. Kad užkirsti kelią panašiems demoralizuojantiems ir Lietuvos laisvės kovoms aiškiai žalingiems reiškiniams, į partizanų ar žaliukų būrius priimami žmonės tik prisaikdinus akivaizdoje būrio žmonių.

3. Kur dar žmonės neprisaikdinti, tai prisaikdinimą atlikti nedelsiant, priede nustatyta tvarka ir žodžiais.

4. Visi vadai turi griežčiau žiūrėti dalinių drausmės ir už visus nusižengimus turi nusikaltusius bausti pagal laikinuosius partizanų drausmės nuostatus.

5. Visuose atvejuose, kai turime reikalo surinkti žinių ar atlikti rekvizicijas iš gyventojų, vengti bereikalingo žiaurumo, mušimo ar gąsdinimo. Smurtas ir prievarta baustini drausmės būdu, o sunkesniuose atvejuose atiduodama teisman.

6. Kad sumažinti plėšimų galimumus ir suteikti didesnio pasitikėjimo gyventojams, rekvizicijas vykdyti tik būtinais atvejais ir išduodant nustatytos formos oficialius pakvitavimus. Pagal tuos pakvitavimus atgavus laisvę gyventojams galėtų būti teisingai atlyginta. Kvitais aprūpina grupės štabas.

7. Rekvizicinial kvitai turi būti pasirašomi kuopų vadų, išimtinais atvejais, būrių vadų. Jie duodami rekvizuojant daiktus, kaip tai aprangą, susisiekimo priemones ir maisto produktų daugiau kaip pusės centnerio vertės.

8. Iš rekvizicinių kvitų dalinių vadai atsiskaito savo batalionų štabams. Atsiskaitant turi būti nurodyta rekvizuoto turto kiekis ir sunaudotų kvitų skaičius.

9. Rekvizicinio atsiskaitymo duomenys įrašomi į veiksmų žurnalą.

Vykdyti

Žinoti:	daliniams	20 egz.
	Vyr. part. št.	2 –"–
	kaim.gr.št.	2 –"–
	Lieka Dz.gr.Š.	2 –"–
	Viso	26 egz.

Priedai: 1) Lietuvos partizanų priesaika,
2) Laikinieji partizanų drausmės nuostatai,
3) Rekvizicinis kvitas.

/parašas/
Grupės vadas

Dokumentas Nr.3.

Apie drausmės pažeidimus nesant vieningos struktūros.

Dzūkų miškai, 1945.6.4.

Dzūkų Grupei
Įsakymas Nr.3.

Š.m. geg. 16 d. įsakymu Nr.2 Dzūkų Grupės vadams nurodytos priemonės, kaip sutvarkyti palaidus žaliukų dalinius ir suteikta galia užkirsti kelią visokiems banditiniams elementams pasireikšti. Kadangi banditiniai nusikaltusieji pavieniai žaliukų būreliai savus gyventojus neretai tiek pat terorizuoja kaip ir mūsų visų žiauriausias priešas — bolševikiniai naikinamieji daliniai, tai įsakau visiems partizanų batalionų vadams paskubinti sujungti dar likusius palaidus žaliukų būrelius, panaudojant visą suteiktą galią.

Vienas tokis skubaus sutvarkymo reikalaujantis būrelis, susidedantis daugumoje iš perlojiečių ir vadovaujamas kokio tai Šimo, turėjusis būti sudrausmintas Šerno, pastaruoju metu atsibastė į Marcinkonių valsčiaus apylinkes ir vykdo vietinių gyventojų terorizavimą. Nustatyta to būrelio tokie neleistini žygiai: 1) Musteikoje iš gyventojų atėmė degtinę, nusigėrė ir šaudė iš kulkosvaidžio į moteris, 2) Senovėje plėšikavo, 3) Kabeliuose vištas vogė, 4) nuavė arklius ganančiam žmogui batus, 5) Margionyse už (...) neatidavimą mušė ir gąsdino, 6) šaudė bereikalingai eikvodami šovinius ir gąsdindami gyventojus.

Todėl įsakau Šernui nedelsiant paimti savo kieton rankon paminėtą būrį, nurodyti apylinkių ribas iš kurių išeiti, supažindinti su partizanų drausmės nuostatais, prisaikdinti ir priversti jį dirbti Lietuvai išvaduoti naudingą darbą, aukščiau nurodytų įsakymų dvasioje. Jeigu paminėtas būrelis atsisakytų pasiduoti jūsų valdžiai, tai panaudoti jėgą ir atiduoti partizanų lauko teismui, kaip Lietuvai ypatingai žalingą elementą, kuris ne tik terorizuoja savus gyventojus, bet ir besibastydamas po miškus, žinodamas kitų partizanų stovyklų vietas, gali pasidaryti savo brolių, dirbančių tėvynės labui pavojingą darbą, išdavikais.

Skirstant žaliukų veikimo plotus, stengtis, kad jie neišeitų iš bataliono vadui apibrėžtų ribų, išskyrus tuos atvejus, kai tenka trauktis nuo persekiojančio priešo.

Kreipiu dėmesį visų Dzūkų grupės vadų, karininkų, kurie ar tai nuo seniau vadovauja žaliukų būreliams, ar vėliau yra gavę Grupės Štabo įsakymus tvarkyti žaliukų veiklą bei ruošti kraštą mobilizacijai, kad jie yra surišti laisvajai Lietuvai duotąja priesaika kaip aktyvios tarnybos kariai ir už jų nusižengimus, bei apsileidimą tarnyboje gresia laisvos Lietuvos įstatymais numatytos bausmės bei visos lietuvių tautos smerkimas.

Su šio įsakymo turiniu supažindinti pagal galimumą visus žaliukus.

/parašas/ Kazimieraitis
LP Dzūkų Grupės Vadas.

Merkinės partizanų bataliono Vadui Giraičiui

Papildomai teko patirti, kad Jums paskirtam veikimo plote veikianti Masališkės grupė panašiai banditauja, ir net iš savųjų brolių žaliukų atiminėja ginklus. Įsakau panaudoti visas priemones paminėtą grupę sudrausminti ir atimtą iš Rodukos kaimo žaliukų kulkosvaidį grąžinti. Reikalui esant, svarbiausius kaltininkus suimti ir atiduoti partizanų lauko teismui, o mėginant iš Jūsų globos išsprukti ir persimesti į kaimyninius valsčius, šį įsakymą perduoti atitinkamam vadui vykdyti.

/parašas/ Kazimieraitis
LP Dzūkų Grupės Vadas.

Dokumentas Nr.4.

Mobilizacijos vykdymo reglamentas

Lietuvos partizanų mobilizacinis skelbimas

Broliai lietuviai, šiandien jau atėjo ta diena, kai visi, kas tik gali ir turi bet kokį ginklą, tuoj turi stoti atviron kovon prieš Lietuvos pikčiausius priešus, banditines sovietiškas gaujas. Gana jie mūsų brangią tėvynę niokojo, mūs brolius, seses žudė, kankino ir blaškė po Rusijos ir Sibiro platybes. Nors ir begaliniai išvarginta visa Europa praėjusiojo karo, bet šiandieną nebepakeldama dar didesnės ir

žiauresnės bolševikinės priespaudos, ėmėsi paskutinių pastangų nusikratyti bolševikinį jungą. Mums ateina pagalbon mūsų broliai užsienyje kartu su sąjunginėmis demokratinėmis valstybėmis. Todėl ir mums laikas išeiti iš pogrindžio ir miškų, kad sukelti visą tautą ir sutelktomis jėgomis vienu smūgiu atsikratytume mus slegiančios priespaudos.

Tam reikalui visos Lietuvos partizanų vadovybė skelbia partizanų mobilizaciją.

Mobilizuojami visi lietuviai:

1. Karininkai be laipsnio, ginklų rūšies ir amžiaus skirtumo.
2. Puskarininkiai be laipsnio, ginklų rūšies skirtumo iki 45m. amžiaus.
3. Visi kariuomenėj tarnavę vyrai iki 35m. amžiaus.
4. Netarnavusieji kariuomenėj jaunuoliai, kurie tik turi nuosavą bet kokį ginklą, dviratį ar tinkamą joti arklį.

Taip pat priimami savanoriai čia nenurodyto amžiaus ar kategorijos, kurie tik turi kokį nors ginklą, taip pat turi dviračius – į ryšių tarnybą, kurie turi tinkamus jojimui arklius, su balnu ar net be balno — į raitų žvalgų būrius ar vadų ordonansams.

Mobilizuojamieji turi pasiimti:

1. Visus turimus iki šiol slepiamus ginklus ir šaudmenis.
2. Maisto nemažiau kaip dviems dienoms.
3. Baltinių 2 poros.
4. Katiliuką ar bliudelį ir peilį, šakutę, šaukštą.
5. Prausimosi priemones.

Kiekvienas mobilizuojamas ar savanoris turi apsirengti tvirtesniais drabužiais bei avalyne.

Visos ginkluotos grupės, kurios nuo anksčiau veikė ar slapstėsi miškuose, turi nevėliau antros mobilizacijos dienos prisistatyti artimiausion komendantūron, įstoti kaip mobilizuojami, arba pateikti partizanų batalionų vadų pažymėjimus, kad jie yra prisaikdinti ir vykdo jų duotus uždavinius.

. . . . . valsčiaus, ...

/miestelių ir kaimų pavadinimai/

. . . . . .

mobilizuojami renkasi į . . . . . .miestelį, kaimą, partizanų komendantūron . . . . . .

/rinkimosi vieta/

Lietuvos Partizanų Vyriausioji Vadovybė

Dokumentas Nr.5.

Organizaciniai mobilizacijos vykdymo klausimai

Dzūkų miškai, 1945.6.6d.

Dzūkų Grupei
Įsakymas Nr.4.

1. Organizaciniais ir mobilizaciniais sumetimais Lietuvos partizanų Dzūkų grupės teritorija nustatoma: pagrinde Alytaus ir Seinų apskritys ir tie kaimyninių apskričių valsčiai, kurie organizaciniai (...) paminėtų apskričių įtakon.

2. Dzūkų Grupės teritorija suskirstoma į 3 mobilizacines apylinkes atatinkančias 3 partizanų rinktinms: Vakarų Dzūkijos, Rytų Dzūkijos ir Užnemunės Dzūkijos rinktines.

3. Vakarų Dzūkijos teritorija — į vakarus nuo Nemuno, rytinės — į rytus nuo Nemuno. Šiaurinės Dzūkijos teritorija bei skiriamoji su pirmom dviem bus nustatyta vėliau.

4. Vakarinės Dzūkijos partizanų rinktinei mobilizuoti ir vadovauti laikinai skiriamas ltn. Alseika.

5. Rytinės Dzūkijos partizanų rinktinei mobilizuoti ir vadovauti laikinai skiriamas kpt. Giraitis.

6. Rinktinių vadams įsakoma toliau centralizuotai tęsti pradėtą organizacinį mobilizacinį darbą pagal Grupės Štabo duotus nurodymus ir (...) operacinio plano metmenys, kurias asmeniškai pristatyti Grupės Štabui.

7. Rinktinių Vadai pristato Grupės Vadui tvirtinti jų parinktus batalionų ir kuopų vadus bei mobilizacinius komendantus pagal ant (...) nurodytą mobilizacinio darbo formą.

/parašas/
L.P. Dzūkų Grupės Vadas

Dokumentas Nr.6.

Štabų formavimas

L.P.
Dz.Št.

Nuorašas
Dzūkų miškai, 1945.10.24.

Dzūkų Grupei
Įsakymas Nr.17.

1. Geležinio Vilko Rinktinės vadas Viršaitis nuo rugsėjo mėn. 5d. atleidžiamas atostogų. Jo pareigas laikinai eiti Šernui.

2. Druskininkų bataliono vadas Juozaitis nuo rugsėjo mėn. 15d. atleidžiamas atostogų. Jo pareigas laikinai eiti pavaduotojui Balučiui.

3. Šarūno rinktinės vadas Alseika nuo spalio mėn. 23d., jam pačiam prašant, atleidžiamas iš pareigų ir išbraukiamas iš partizanų sąrašų.

4. Šarūno rinktinės partizanas Paberžis, pradėjęs 1945m. vasario mėn. Šarūno rinktinės organizacinį darbą, nuo š.m. balandžio mėn. 7d. tvirtinamas Šarūno rinktinės vado adjutantu. Nuo spalio 20 d. adjutantas Paberžis pakeičia slapyvardę į Taurą.

5. Grupės Štabo II-jo Skyriaus Viršininkui Daktarui laikinai eiti I-jo Skyriaus Viršininko pareigas.

6. Grupės Štabo II-jo Skyriaus Viršininko pavaduotojas Jūrininkas nuo š.m. spalio mėn. 24d. iš einamųjų pareigų atleidžiamas ir skiriamas grupės vado kariniu adjutantu.

7. Iki šiol nepriklausomos partizanų grupės vadas Mindaugas, dirbęs partizanų organizacinį darbą nuo 1944m. spalio mėn. 3 d. slapyvarde Varpas, nuo š.m. spalio mėn. 24d. skiriamas grupės Vado adjutantu mobilizaciniams klausimams.

8. Seinų rinktinės vadas Gediminas, kaip nėjęs jam pavestų pareigų, nuo pat paskyrimo dienos išbraukiamas iš partizanų sąrašų.

Nuorašas tikras :
Daktaras /pas./ Kazimieraitis
II-jo Skyriaus Viršininkas Grupės Vadas

Klaidų nekartokime

1947m. balandžio 23d. suejo dveji metai, kaip prie C kaimelio žuvo penki a.a. Šerno dalinio partizanai. Tai buvo jauni ir tvirti vyrai – kaip ąžuolai. Nelaimingosios dienos išvakarėse, prieš pat saulės nusileidimą, dalinys po tolimo žygio apsistojo poilsiui C kaimelyje. Dalinį sudarė apie 50 gerai ginkluotų vyrų. Be asmeniškų ginklų, jie turėjo keturis vokiškus ir du rusiškus naujus kulkosvaidžius. Dalinio vado pavaduotoju buvo (tame žygyje) Jurginas, kaip visuomet buvo geroje nuotaikoje, kupinas energijos ir iš pirmo žvilgsnio atrodė, kad savo jėgomis pasitikėjimas. Pačiu ramiausiu nakties metu buvo gautos žinios, kad už 5 km į S kaimą atvyko apie 70 rusų kareivių dalinys su lauko virtuve ir vienu raitu žvalgu. Dalinio vadas, išnagrinėjęs gautą pranešimą, priėjo trumpos išvados, kad rytojaus dieną rusų dalinys gali pasirodyti C kaimelyje. Sustiprinę pastovio apsaugą, partizanai pasiliko vietoje iki ryto. Gavę naują pranešimą, kad rusai pasirodė apylinkės kaimuose, a.a. Šernas nusprendė, jeigu reikės, su jais susitikti, geriau miške, kad nenukentėtų gyventojai. Balandžio 23d. apie 11 val. partizanų dalinys išvyko pietų kryptimi ir už poros kilometrų perėjęs didelę balą, apstojo pietums ir susitvarkyti tolimesniam žygiui. Buvo apsistota ant aukštumėlės už balų tako. Pozicija buvo patogi gynimuisi. Sargybiniui buvo pavestas vokiškas kulkosvaidis.

Partizanams išvykus iš C kaimelio, po trijų valandų jame pasirodė rusų dalinys. Rusai tuojau pastebėjo daugelio žmonių pėdas. Apie parą išbuvę smėlėtam C kaimely, partizanai iš tikrųjų buvo palikę daug pėdsakų. Buvo aiškiai matyti, į kurią pusę nužygiuota. Porinio vežimo giliai įsirėžusios vėžės ir dviejų jojamųjų arklių pėdsakai. Apklausinėję gyventojus, rusai skubiai išvyko su priekine apsauga partizanų pėdomis. Raitasis bolševikų žvalgas, apie 150m prijojęs prie partizanų, pastebėjo pabalnotus arklius ir sugrįžęs apie tai pranešė savo vadui. Rusų dalinys pasidalino į dvi grupes. Pirmoji grupė buvo gavusi uždavinį užeiti partizanamas iš priešingos pusės.

Partizanų sargybinis visus bolševikų judesius galėjo aiškiai laiku pastebėti iš apsaugos posto. Tačiau, reikia manyti, kad jis miegojo / arba buvo iš apsaugos posto pasišalinęs. A.a. Šerno nuomonė buvo ta, kad sargybinis miegojo. – Originale ši sakinio dalis išbraukta raudonu pieštuku – red. past./ Jis paties likimo buvo nubaustas nusikaltimo vietoje. Jį pervėrė pirmosios bolševikų grupės kulkos. Ta

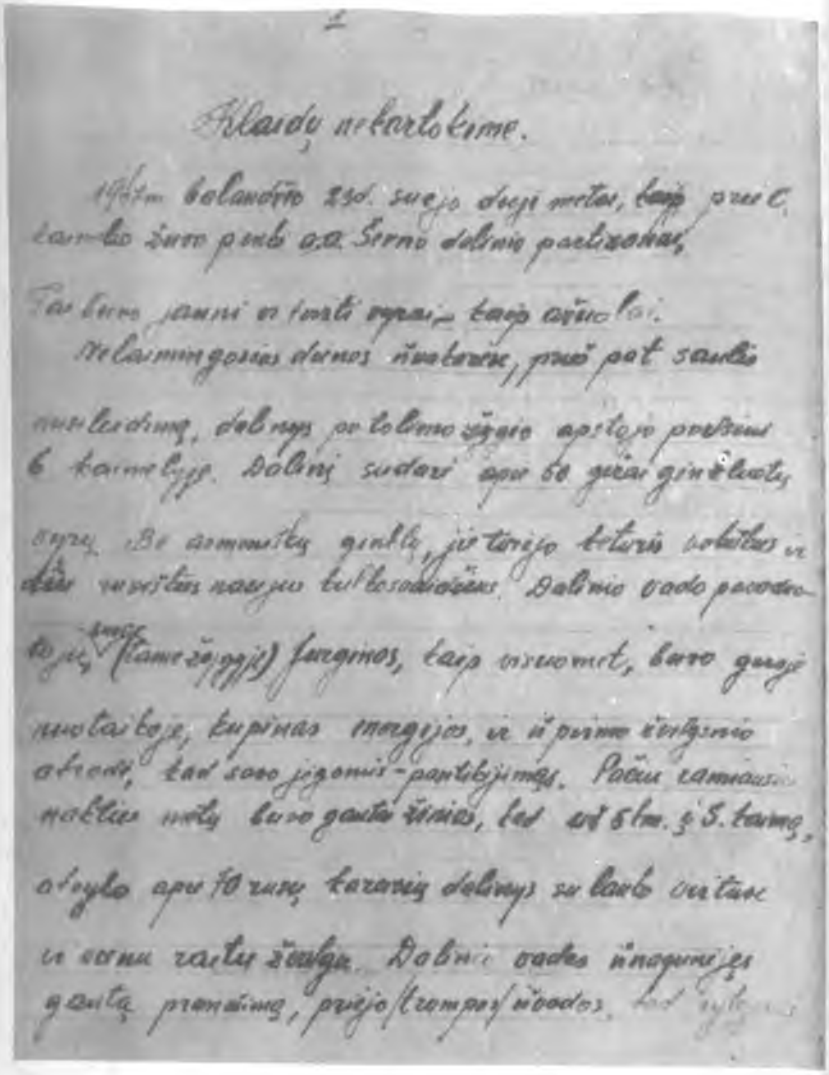

pati grupė tad ir užpuolė partizanus, sėdinčius prie laužo. Partizanai išsisklaidė ir skubiai traukėsi, bet, sutikę antrąją bolševikų grupę metėsi į balą. Partizanai atsišaudė silpnai ir netaikliai; pirmu bolševikų smūgiu jie neteko dviejų kulkosvaidininkų, o du kulkosvaidžiai liko

prie laužo. Iš viso partizanai neteko penkių vyrų. Iš bolševikų pusės buvo vienas sunkiai sužeistas. Po trijų dienų aš su grupele partizanų nuvykau nelaimės vieton plačiau ištirti ir palaidoti žuvusius. Radome baloje gulinčius penkis lavonus. Kritusių vyrų kišenės buvo išverstos, trijų apavas nuautas. Pasirinkome gražų miške kalnelį ir ten juos palaidojome. Prie kapo pasakiau trumpą žodį, sukalbėjom maldą. Nė vieno iš kritusių nepažinau, nė vieno kovos vardo nežinojau ir dar iki šiol nepavyko sužinoti. Su manim buvo šie partizanai: Daugirdas, Meškinas, Sakalas, Garnys, Lapelis, Ąžuolas ir Kiškis.

Dabar po dviejų metų, liūdnai prisiminus anuos kritusius Lietuvos ąžuolus, kyla klausimas: Kas kaltas, kad jie žuvo? Atsakymas aiškus – jie žuvo dėl sargybinio nesąžiningumo ir apsileidimo. Mūsų gyvenime yra buvę daug pavyzdžių, kaip kartais draugas draugų gyvybėmis žaidžia. Ši skaudi pamoka turi būti įspėjimas, kad nesąžiningas pareigų vykdymas nelieka be blogų pasekmių. Tad prisiminkime klaidas, kad jų nekartotume!

1947m. balandžio 23d. PETRAITIS
Meškai
Lp
Merkio Rinktinė
II br.
1947m.IV.26d.

Bijūnas ir jo veikla

Bijūnas gim. 1913m. Kabelių km Marcinkonių valsč. Alytaus apskr. neturtingų valstiečių šeimoje. Pradžios mokyklą baigė pirmuoju mokiniu gimtajame kaime.

Būdamas nors ir rinktinių gabumų, dėl sunkios materialinės būklės toliau mokytis negalėjo, tik tuometinių švietėjų ir paties mokslo siekimo dėka prie Vytauto Didžiojo gimnazijos Vilniuje išlaikęs egzaminus įsigijo dviejų gimnazijos klasių pažymėjimą.

Pamilęs tėvynę mokykloje, neušmiršta jos ir vėliau. Vadovauja jaunimui organizacijose, rengia viešus vakarus, dalyvauja „Šv Kazimiero draugijos" bibliotekos skaityklos Kabeliuose organizavim ir kitur. Sulaukęs 21 metų amžiaus pašaukiamas kariuomenėr būtinos tarnybos atlikti. Nors ir svetimos tautos kariuomenėj būdamas nepraleidžia progos įsigyti karinio mokslo žinių. Či

Pijūnas A. A. atsiminimai

Pijūnas gim. 1913 m. Kabelių km. Alytaus apskr. valstiečių šeimoje. Pradžios mokyklę baigė pirmuoju mokslo gimtajam kaime. Berdamas nors ir sunkiu gyvenimu dėl skurdžios materialinės bazės tėvams mokėjo mokytis, tik tuometinių įvykių ir sąlygų mokslo siekimo eiga nutraukė. Vietinės gimnazijos 5 klasėje išlaikęs egzaminus stojo dvejų gimnazijų klasių vaikų vakarinius kursus. Paralelia tęsiant mokslą gimnazijoje susidomėjo ir užsiėmė. Vadovauja jaunimui organizuojant, vedant darbus vakarais, dalyvauja „Šaulių sąjungos draugijos" veikloje. Šaulių organizacijoje ir veikė. Išmokęs 22 metų amžiaus kalnuotuose sąlygose vienas be šunų tarnybą atlikti, dirbo ir vėliau tarnybą tarnavo

priimamas mokomon kuopon. Ją baigęs vadovauja skyriui. Atlikęs tarnybą, grįžta tėviškėn jaun. puskarininkio laipsniu.

1939m. rugpjūčio mėn. mobilizuojamas lenkų kariuomenėn, o kilus karui po dviejų savaičių kautynių patenka vokiečių nelaisvėn. Išgyvenęs nelaisvėje nors ir skaudžių pergyvenimų, nenuleidžia rankų, bet imasi toliau dirbti anksčiau pradėtąjį darbą. Gudri akis pamato enkavedistų padarytas skriaudas tautai ir kraštui. Taip pat supranta ir vokiečių užmačias lietuvių tautos atžvilgiu. Pats įsteigęs krautuvėlę, stengiasi vietos gyventojus aprūpinti būtiniausiais reikmenimis. Remia susikūrusį Gardine tautinį lietuvių komitetą, šelpia medžiaginiai Gardino lietuvių pradžios mokyklą ir progimnaziją. Šalia to tampa pogrindžio organizacijos nariu, platina laikraštukus ir pan. Vėliau atsiradus žydų ir gudų raudoniesiems plėšikams, kurie iš Gudijos rajonų atvykdavo ir plėšdavo lietuvių gyvenamąsias vietoves pradėjus nuo adatos ir baigiant paskutiniąja karve, Bijūnas stoja jiems skersai kelio. Organizuoja savisaugos būrelį tikslu apsaugoti lietuvius nuo plėšimų ir žudynių. 1944m. liepos mėn. 15d. Bijūnas su ginklu rankoje jau miške. Miške susidaro 8 žmonių grupelė, kuriai Bijūnas jau kaip puskarininkas vadovauja. Grupelė pradeda partizaninį gyvenimą, renka ginklus, sprogstamą medžiagą, bei stengiasi sužinoti, kur randasi, kad reikalui atėjus galima būtų juos panaudoti tėvynės labui. Grupelė nesitenkino tik savo saugojimuisi, bet daro žygių sujungti bei nustatyti ryšį su kitais besislapstančiais tėvynainiais. Po kelių nevaisingų žygių ryšio nustatymo reikalu grupelę užklumpa šalnos. Pradedama rūpintis žiemojimu. Tam reikalui iškasami žemėje trys barakai. Iškritus sniegui 1944m. gruodžio mėn. iš 24 į 25d. naktį grupelė jau bunkeryje, kuriame įtaisytos po du gulėti lovos, plytų krosnelė pritaikyta virimui ir pašildymui. Barakas turėjo du į priešingas puses išėjimus, kuriuose užmaskuoti ir paruošti šaudymui stovėjo po kulkosvaidį. Po poros dienų gyvenimo bunkeryje gaunama žinia, kad yra atvykę trys ginkluoti vyrai iš anapus Merkio ir nori su mumis pasimatyti. Bijūnas pastebi, kad mūsų žygiai nenuėjo visai už nieką, o rado savo atgarsį, kad ir mes dar galėsime prisijungti prie organizuotų Lietuvos partizanų, nors kartu pabrėžė reikalingumą laikytis su atvykėliais, kol bus aišku, su kuo turima reikalo.

Pasirodė, kad tai buvo a.a. Siaubas su savo vyrais, kurių tarpe buvo šio krašto vyras Arys. Bijūno ir visos grupelės nustebimui, papasakoja Siaubas, kad Lietuvoje nėra organizuoti partizanai, trūksta vadų, kurie nustatytų veikimo gaires, ryšį ir pan. Bijūnas pilnas

nusivylimo pabrėžia, lauksim pavasario, gal kas daugiau paaiškės. 1945m. sausio mėn. 6d. prigarmėjo visa apylinkė raudonųjų NKVD miškams valyti. Tą patį rytą siunčiamas part. Y į L kaiman žinių ir maisto atgabenti, kuris daugiau nebegrįžta, o patenka rusų naguose. Apie 10 val. abiem pusėm prabilda kacapai, krėsdami miškus. Mūsų neaptinka, taip pat neišduoda suimtasis. Siaubas išvyksta atgal. Devyniukė su Bijūnu priešaky lieka ir pasikalbėjimais įvairiomis temomis bei šposavimu praleidžia niūrų žiemos metą.

1945m. kovo mėn. 10–12d. išdavikas Grinkevičius Jurgis, dabar istrebitelius Marcinkonyse, susekė ir išdavė esamą miške bunkerį. Laiku įspėta grupelė pasitraukė.

1945.II.3d. Bijūnas susipažįsta su Kazimieraičiu, bendrai apsvarsto apgailėtinus partizanų reikalus ir kviečia p. Kazimieraitį vadovaut. Kovo mėn. 6d. p. Kazimieraičio patarimu grupelė daro žygį į N. kaimą tikslu įsigyti radio aparatą. Rekvizuojami du Filips firmos 3 lempų aparatai ir vienas sugedęs akumuliatorius. Aparatai yra, bet trūksta baterijos ir akumuliatoriaus. Čia ateina į pagalbą tarnautojai Žaibas, Stumbras ir Bakšiūnas remia finansiniai, o pastarasis net darbu, važinėdamas šen ir ten įvairiais reikalais. Kovo 8d. p. Kazimieraitis pirmą kartą atlanko grupelės stovyklą Nr.2, susipažįsta su partizanais, apžiūri radio aparatus, paaiškina partizanų reikšmę, jų uždavinius ir jų sunkų, bet kilnų darbą tautai. Bijūnui pasiūlius, suplanuojama nauja stovykla vidury Astravo miškų. Dabar prasideda naujas jau pilnai partizaninis gyvenimas. Čia Bijūnui tenka daugiausia rūpintis stovyklos, radio ir kitais reikalais. 1945m. gegužės mėn. pradžioje užmezgamas ryšys su p.Juozaičiu. Gegužės mėn. 16 d. p. Juozaitis atvyksta į naują stovyklą ir susipažįsta su p. Kazimieraičiu. Tuoj po to atvyksta ir p. Šernas. Atsiranda reikalas leisti ir laikraštuką. Bijūno pastangomis užmezgiamas ryšys su Egliumi, iš kurio gaunama rašomoji mašinėlė ir rotatorius. Išleidžiami partizanų drausmės nuostatai, priesaikos tekstas, mobilizaciniai nurodymai. Taip pat partizanai paskirstomi į batalionus, kuopas ir t.t.

Bijūnas skiriamas kuopos vadu. 1945m. gegužės mėn. 21d. Bijūnas su 12 kovos draugų priima priesaiką. Naujas kuopos vadas Bijūnas dar intensyviau imasi darbo visose srityse, bet 1945m. birželio 16d. išduotas barakas ir pakely į jį 9 val. ryto netikėtai kacapų užkluptas ir nelygioj kovoj žūsta.

Bijūnas žuvo, bet mums likusiems paliko darbo ištvermės ir pasišventimo savo tautai, pavyzdį. Tebūnie lengva jam Lietuvos žemelė.

1946.VIII.19 RAMŪNAS
Rinktinės vadas

PETRAS
II Bu vadas

GENYS

Pirmieji žygiai

1945 metais balandžio 15 dieną, pirmas ir geriausias mano draugas partizanas Liepa parėjęs iš P kaimo su partizanu Profesoriumi kviečia mane eit prie būrio, kurį organizuoja būrininkas Jurginas, aš tuo laiku slapsčiausi su dabartiniu būrio vadu Vytu. Sukaupęs visas mintis, nutariau, žūt būt, už visas padarytas mūsų broliams skriaudas, priešui atsidėkoti švinu.

Pasiėmiau sunkų kulkosvaidį ir apie 600–tus šovinių, ir visi trys išžygiavom link P kaimo. Eidami pro L ežerą, išbandėm savo geriausį kovos draugą kulkosvaidį. Veikė labai gerai – priešą vaišint bus kuo. Atžygiavę P miškan radom bunkerį, kuriame gyveno tos apylinkės partizanai. Iš viso jų judesio buvo galima spręsti, kad čia susirinkimo vieta. Tą pačią dieną apie trečią valandą po pietų atžygiavo būrys P–čių apie penkiolika vyrų, visi atrodo linksmi ir narsūs, tartum ims tą pačią dieną ir iškovos tėvynei laisvę. Susirinko apie 25 vyrai, leidžiantis saulei persikėlėm per upę ir nužygiavom N kaiman, kur radom būrio vadą Jurginą su keliais vyrais. Būrio vadas įsakė visiems eit vakarieniaut ir po vakarienės nurodė susirinkimo vietų prie jo gyvenamo namo. Po vakarienės susirinko virš 30 vyrų ir apsinakvojom čia pat. Rytojaus rytą suvalgę pusryčius ir pasirūpinę maisto išžygiavom atgal į P mišką. Čia būrio vadas išrikiavęs pranešė, kad šitam miške yra vagių grupė, kuriuos reikia nuginkluoti. Vagius apsupom, paėmėm kulkosvaidį, du pistoletus ir porą šautuvų. Iš tos grupės kai kuriuos priėmėm į partizanų eiles, o tris pavedė man ištardyti ir įsakė fiziniai nubausti, aš taip ir padariau.

Tada būrio vadas išrikiavo visą būrį, suformavo į keturis skyrius ir išžygiavom. Atžygiavę T kaiman apsinakvojom. Čia pernakvoję ir pasirūpinę maisto, išžygiavom Z kaimo link. Čia apsinakvojom visas būrys dvejuose namuose.

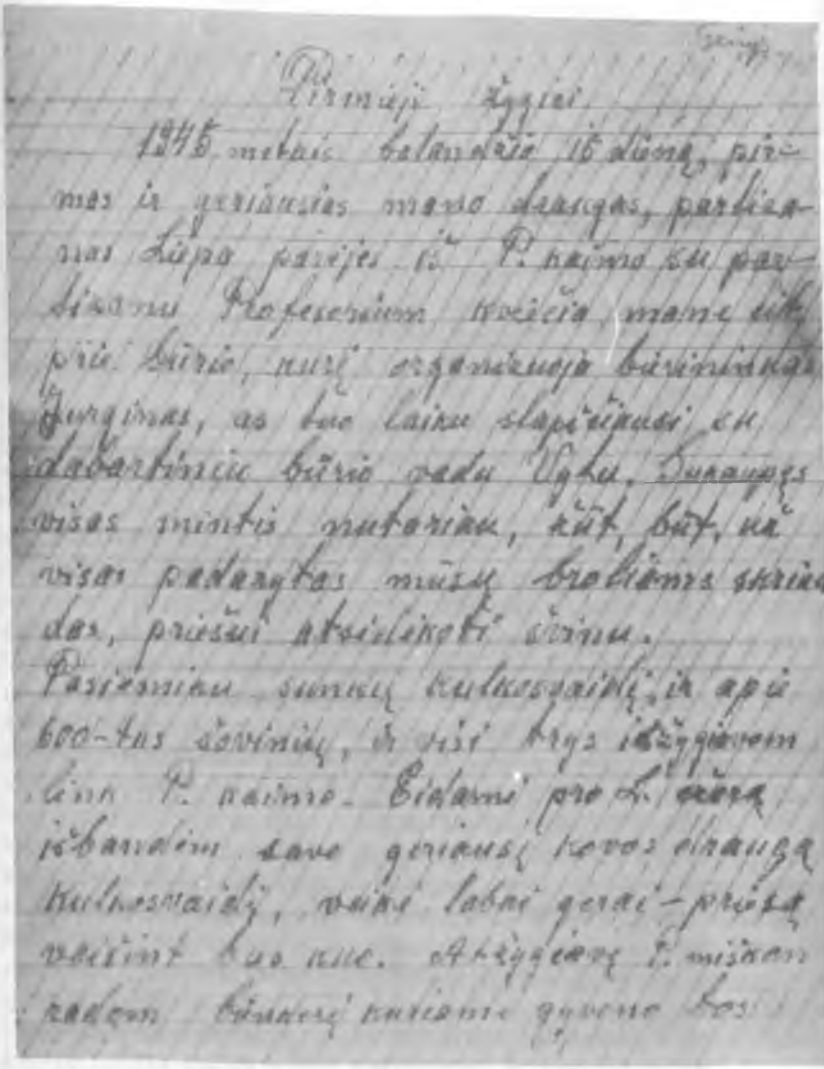

Rytojaus rytą, tai buvo 18-ta balandžio, būrio vadas pranešė, kad mobilizuosim šito kaimo mokytoją (karininką), kuris mūsų bus vadas (mat, jų buvo susikalbėta iš anksčiau). Keli vyrai apsirengę rusų uniformą, kad žmonės nesuprastų, nuėjo į kaimą išsivesti mokytojo.

Tuo momentu dengta mašina atvažiavo keli rusai ir susilaikė ties mokykla. Mūsų vyrai pasislėpė tarp trobesių ir sekė rusų judesį. Būrio vadas su kitais vyrais prie pat kaimo užėmė poziciją, ir pasiruošė kautynėms, jeigu areštuos mokytoją mūsų brangų vadą (karininką). Kai mašina sustojo, mokytojas per užpakalinį langą paspruko į mišką, jis puikiai žinojo, kad jį NKVD seka. Keli rusai, nuėję į mokyklą, apsidairė ir niekam nieko nesakę išėjo, susėdo į mašiną ir nuvažiavo Varėnos link. Mūs vyrai, kurie buvo kaime, sugrįžę pranešė, kad mokytojas yra pasprukęs į mišką. Suradę mokytoją miške nuo kaimo pietų pusėj, tie patys vyrai, kad žmonės nesuprastų, kad tai partizanai, mokytoją lyg areštuotą nusivarė į jo būstą, padarė smulkią kratą, išmėtė knygas, atėmė dokumentus ir areštuotą atsivarė į mišką.

Visi buvom patenkinti ir džiaugėmės, kad turim gerą vadą (karininką). Mūs krašte karininkų buvo trūkumas. Iš džiaugsmo, kad turim karininką, visi bendromis mintimis su ponu vadu priešaky, nutarėm suduoti pirmą smūgį Rudnios stribokams.

Atžygiavę į K kaimą, pasiėmėm 2 padvadas dėl sužeistųjų. Minimam kaime vadas būrį perskyrė į dvi grupes. Pirmai grupei, kuriai vadovavo skyrininkas Berželis, įsakė pult Rudnią iš Žiemių pusės, o antrą grupę pats vadas nusivedė kita upės puse iš vakarų pusės, kur ir aš buvau. Puolimas turėjo įvykt 19 balandžio trečią valandą ryto pagal sutartą ženklą. Pirmos grupės uždavinys — prišliaužt prie istribokų būstinės ir raketomis padegt, kad būt šviesu priešą vaišint. O mes turėjom pult iš vakarų pusės. Pirmai grupei nepasisekė prieit prie pat namų, šunys ėmė lot, istribokų sargyba davė tris šūvius, turbūt užgirdo judesį. Elektros šviesa užgeso. Mūs vyrai, supratę, kad priešas pastebėjo, nieko nelaukdami puolė. Priešas stengėsi užimt poziciją ant kapų, bet nusivylė, mūsų vikrūs vyrai pasistengė užimt pirma ir priešo neprileido su tiršta kulkosvaidžių ugnimi. Vadas nervinosi, kad nepasisekė priešą užpulti miegantį, mūs grupė dar nebuvo priėjus pozicijos. Mes, matydami, kad mūs draugai kaunasi, nelaukdami vado įsakymo, kai vilkai įgudę puolėm iš vakarų pusės. Vadas sekė mūs judesius, vyrai visi kaip vienas tartum komanduojami visi supranta puolimo eigą ir stengiasi kuo greičiau arčiau priešo užimt poziciją. Mūs kulkosvaidžiai kaip muzikantai grainа. Istribokų lizdas jau dega. Priešas, matydamas, kad jau šilta iš visų šonų, išlakstė kur ką kojos nešė. Aš iš to džiaugsmo, kad priešą nugalėjom ir jo lizdas dega, uždainavau jiems rusišką dainą, „och, zima, zimuška, očin cholodna bila."

Vadas mane subarė, kam aš dainuojąs. Vadas tikėjosi, kad priešas gali užpult iš užpakalio. Bet kur tau! Priešo liko tik pėdsakai, ir tie nežymūs, kas į Varėną, kas į Rodulinę išbėgiojo. Vadas davė ženklą (raketa) nutraukt ugnį ir pašeimininkaut miestely. Mane su kulkosvaidžiu pastatė užpakalinėj saugoj nuo Marcinkonių. Būrininkas su keliais vyrais pirmas įšoko miestelin ir iš automatų tratino priešui languose. Pirma grupė, nesupratus vado ženklo nutraukt ugnį – pasitraukė, mat jie buvo užmiršę sutartus ženklus. Vadas, sužinojęs, kad pirma grupė pasitraukė, įsakė man bėgt miestelin ir pranešt būrininkui, kad kuo greičiau pasitrauktų. Aš su dviem vyrais, kurie man padėjo aptarnaut kulkosvaidį, įsprukau miestelin ir pranešiau vado įsakymą. Bet mes greit neišėjom, buvo daug darbo: atplėšėm kalėjimą, išleidom kalinius, sunaikinom valsčiaus ir NKVD inventorių. Sužinoję – NKVD turi arklius, bet stipriai užrakinti, susiradę kirvius su būrininku iškirtom arklidės duris ir radom tris arklius, du balnus ir vežimą. Būrininkas ir partizanas Povas du arklius pasibalnojo, o aš trečią pakinkiau į vežimą, kiti draugai paėmė civilių dvi padvadas. Vieną padvadą pridėjom šovinių ir ginklų, kurių priešas nespėjo išsinešt, kitas dvi pridėjom aprangos ir maisto. Būrininkas su Partizanu Povu raiti, o mes su gurguolėm, linksmai išdardėjom Vakarų link.

Vadas visada seka kiekvieną partizaną kas ko vertas, mat būta visokių. Po poros dienų žygio išrikiavo, apibūdino organizacinį darbą ir partizaninę kovą, kai kuriuos paskyrė pareigom, mane paskyrė ūkvedžiu. Vadas suformavęs tvarkingai būrį, vedė vakarų link. Jo buvo užsimojimas suduot smūgis Druskininkų istribokams.

Atvažiavom C kaiman, tai buvo 1945m. balandžio 22d., apie trečia valanda po pietų. Apsistojom poilsiui, čia susitinkam su vietiniais partizanais Juozaičio grupe 11-ka vyrų, pasidalinę bendromis mintimis, pavakarieniavę išsiskirstom poilsiui. Vadai susitarė sargybą nešt bendrai. Aš kaipo ūkvedys, pašėręs arklius nuėjau gulti. Vadas su keliais vyrais kur tai išvažiavo parūpint rytdienai maisto. Naktį mane pabudino ir pridavė viską, ką buvo atvežę.

Rytojaus rytą, tai yra 23 balandžio, saulė liūdnai tekėjo tartum jausdama mūsų nelaimę, žmonės pradėjo važiuot į Ratnyčios bažnyčią. Šitos parapijos atlaidai buvo šv. Jurgio. Gavom žinių, kad K kaime pasirodė Marcinkonių istribokai su rusais. Vadas smulkiau pasiteiravęs liepė pasiruošt, bet sargybai užgirdus mašinos urzgimą

vadas davė įsakymą iš kaimo pasitraukt į mišką. Juozaičio grupė išžygiavo anksti savais keliais. Neišbrendamomis pelkėmis apie pusantro kilometro nuo kaimo pasitraukėm, čia radom salą – labai saugią vietą apsistojimui.

Vadas, apžiūrėjęs postus, skyrininkams įsakė pastatyti sargybas, pats su būrininku pasitraukė nuošaliai ir ką tai planavo. Visų nuotaika gera, jaučiasi ramiai, kurie tarnavę ulanuose, pasiėmė pabalnotus arklius ir ėmė išdarinėti visokius numerius.

Dangus apsiniaukė, girią užklojo tamsūs debesiai, lietus ėmė purkšti, vyrai susikūrė ugnis ir reikalavo pietų. Aš savo kulkosvaidį išėmiau iš vežimo pastačiau pozicijon ir pradėjau dalint pietus. Kiekvienam daviau po vieną kiaušinį, apie 50 gramų lašinių ir apie 200 gramų duonos. Išdalinęs pietus, pašėriau arklius, duodamas apie po tris kilogramus miežių. Vežime visuomet turėjau bidoną vandens, kaip visuomet taip ir dabar. Myliu aukštesnio išsilavinimo žmogui patarnaut. Pasiėmiau baklagę vandens ir nunešiau vadui po pietų atsigert, kur vadas su būrininku kūreno ugnį, apie 50 metrų nuo mano vežimo.

Tik staiga tarp partizanų pasirodė judesys. Kurie buvo vienoj pusėj salos, šautuvais rodė ženklą, kad arti priešas, aš pasileidau bėgt prie ginklo. Iš po eglių keli rusai žvėrišku balsu suriko ant manęs „stanavis". Nuo kulkosvaidžio buvau apie trijų metrų atstume, o rusai nuo manęs apie penkiolika metrų. Atidarė į mane ugnį, aš mečiaus į girią, kelios kulipkos prazvimbė pro galvą, aš greit pranykau girios tankmėje. Prisiglaudęs prie medžio klausau, kaip verda saloj smarki kova. Ar mano draugai, ar tai priešas suriko skausmingu balsu. Nurimo kova girdžiu švilpukas. Maniau, kad vadas duoda komandą pult priešą, pasileidau bėgt atgal, bet nepažįstami balsai suriko „ura", supratau, kad puola priešas. Vėl užvirė baisi kova. Keli sprogimai granatų. Pasirodo, kad mūsiškiai ginasi granatomis, nes šautuvus buvo palikę prie ugnies per netikėtą užpuolimą.

Visi jautėsi ramiai, sargyba buvo stipri. Bet vienas sargybinis kulkosvaidį paliko poste, o pats nuėjo prie ugnies. Nepastebimai priešas mus apsupo. Taip per nedrausmingą sargybinį palaidojom penkis vyrus, palikom šešis kulkosvaidžius ir keletą šautuvų. Rusų buvo aštuoniasdešimt, kiek jų žuvo tikrų žinių neturiu.

1946.XI.11

Dokumentų originalai – Genocido aukų muziejuje.

Karo inžinieriaus pulkininko leitenanto JUOZO VITKAUS biografija

Juozas Vitkus, antrasis sūnus iš šešių Vitkų šeimos vaikų gimė 1901m. gruodžio 10d. Mažeikių apskrities Skuodo–Ketūnų kaime bočelio sodyboje prie Šerkšnės upelio, apie 7 km. nuo Tirkšlių. Bočelis Mykolas per „liustraciją" iš Šerkšnių dvaro buvo gavęs apie 12 dešimtinių žemės. Tėvas Juozapas Vitkus paveldėjo ūkį, tačiau turėjo mokėti bočeliui gan didelę „išimtinę". Šeima sunkiai vertėsi. 1904m. pradžioje Juozapas Vitkus slapta išvyko į JAV, nes prasidėjus Rusijos–Japonijos karui, nenorėjo eiti į rusų armiją. 1906m. pasikvietė žmoną Marijoną su 3 vaikais atvykti į JAV. Žmona, pardavusi ūkelį ir atsiteisusi su „išimtine", su vaikais — Jadvyga, Juozeliu ir Valerijonu – išvyko iš Lietuvos. Tačiau Londone Marijoną sulaikė, kadangi ji sirgo trachoma, o Amerika sergančių emigrantų neįsileisdavo. Marijona, nemokėdama svetimos kalbos, neturėdama ryšio su Tėvyne ir vyru, pateko į vargą. Vaikus atidavė į prieglaudą, o ši juos išdalino anglų šeimoms. Tėvas, nesulaukęs šeimos, grįžo jos ieškoti ir po 9 mėnesių visi parvažiavo į Tirkšlius, kur nusipirko namą ir pradėjo verstis prekyba.

Juozo Vitkaus vaikystė prabėgo Tirkšliuose. 1909–1913 metais jis mokėsi Tirkšlių pradžios mokykloje, 1913m. rudenį įstojo į Mažeikių prekybos mokyklą, tačiau prasidėjęs karas sutrukdė mokslą. 1918m. pabaigoje organizavosi nepriklausomos Lietuvos savivaldybės ir Juozas Vitkus tapo pirmuoju Tirkšlių valsčiaus sekretoriumi. 1919m. rudenį įstojo į Telšių gimnazijos IV klasę, o kitą vasarą, savarankiškai pasiruošęs, perėjo į VI klasę. Mokydamasis gimnazijoje, dalyvavo ateitininkų kuopoje. 1920m. lapkričio mėn., kovų su lenkais metu, Juozas su būriu bendraklasių atvyko į Karo mokyklą Kaune. 1921m. balandžio 6d. ją baigė. Kartu su juo mokėsi ir Steponas Darius – būsimasis Atlanto nugalėtojas. Nuo to laiko Juozo Vitkaus gyvenimas siejasi su kariuomene. Jis paskiriamas į Akmenėje veikiančią armiją kovoti su bermontininkais, o po to iki 1923m. dalyvauja kovose su lenkais Širvintų – Giedraičių fronte. Taikos metu (1923–24m.) tarnavo

Juozas Vitkus 1924m.

IV-e Mindaugo vardo pėstininkų pulke Panevėžyje. Nuo 1924m. lapkričio 3d. iki 1926m. spalio 3d. mokėsi aukštuosiuose karo technikos kursuose Kaune, baigė statybos skyrių. Paskirtas į I-ąjį inžinierinį bataljoną Kaune, Šančiuose vyr. leitenantu. Čia dirbdamas baigė gimnazijos kursą, 1927m. vedė mokytoją Genovaitę Grybauskaitę. 1928m. vasarą ruošėsi egzaminams į Briuselio karo akademiją, mokėsi prancūzų kalbą, tačiau egzaminų neišlaikė. 1929m. vasarą, pakartotinai pasiruošęs, įstojo į akademiją su Lietuvos Karo valdybos švietimo skyriaus stipendija. 1934m. liepos 18d. baigė akademiją; pagal egzaminų rezultatus jis antras po Belgijos karalystės princo Alberto. Gavęs karo inžinieriaus diplomą, grįžo į Kauno inžinierijos bataljoną kapitonu, o 1936m. paskirtas bataljono vado pavaduotoju, suteikus majoro laipsnį. 1938m. pabaigoje, gavęs pulkininko leitenanto laipsnį, pakviestas dirbti lektoriumi karo mokykloje. Dėstė karinės inžinierijos discipliną, aktyviai bendradarbiavo „Mūsų Žinyne", „Karde", „Karyje". Dalyvavo ruošiant ir redaguojant leidinį „Karo technikos dalių dvidešimtmetis". J.Vitkus apdovanotas Nepriklausomybės kovų medaliu, Gedimino ordinu, Šaulių žvaigžde. Karo mokyklos rektoriumi dirbo iki 1940m. rudens, kai Karo mokykla buvo išformuota ir įjungta į Raudonosios Armijos 29-ąjį šaulių teritorinį korpusą. Po to perkeltas į Vilnių ir karo pradžią sutiko Pabradės poligonuose. Kaip ir daugelis kitų karininkų, buvo įtrauktas į „juoduosius sąrašus". Karo pradžioje iš Raudonosios Armijos pasitraukė, kartu su kitais lietuvių aktyvistais bandė atkurti Lietuvos kariuomenę. Nepavykus dirbo inžinieriumi Vilniuje nekilnojamo turto bendrovėje, tvarkiusioje valdžiai priklausiusius ar nusavintus namus.

1942m. pavasarį aktyviai dalyvavo kuriant Lietuvių fronto karinę organizaciją „Kęstutis" ir buvo Vilniaus štabo narys. Ši organizacija svarstė būdus, kaip lietuviai galėtų priešintis nacių ir bolševikų okupacijos sąlygomis. Šis darbas buvo dirbamas slaptai. J.Vitkus bendradarbiavo pogrindinėje spaudoje. Nuo 1942m. dėstė LLA suorganizuotoje pogrindinėje karo mokykloje studentams pogrindininkams karo inžinierijos disciplinas. 1943-44m. ši mokykla veikė. L.Vilučio teigimu, plk. ltn. J.Vitkus buvo „aktyvus dėstytojas, su meile ruošęs atsargos karininkus. Įkvėpti Tėvynės meilės jo paruošti karininkai stojo greta kadrinių karininkų ir vadovavo Tėvynės gynimui. Dauguma jų, kaip ir jis pats, sudėjo gyvybes ant Tėvynės laisvės aukuro". Edmundas Arbas-Arbačiauskas, buvęs LF štabo narys, prisi-

minimuose rašo, kad 1942m. rudenį buvo sutikęs J.Vitkų slaptuose posėdžiuose, kuriuose aptarinėjo veiklos planus.

1943m. balandžio 5d. Kaune vokiečiai leido įtakingiausiems lietuvių atstovams susirinkti į konferenciją, kurioje iš jų reikalavo pagalbos mobilizuojant vyrus į SS dalinius, bet mūsų žmonės norėjo lietuviškos kariuomenės atkūrimo, kuri padėtų ginti Lietuvą nuo besiartinančios R.A. Šioje konferencijoje dalyvavo ir J.Vitkus.

Konferencijos metu slapta nuo vokiečių buvo įsteigtas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas – VLIKas. Hitlerininkams traukiantis iš Lietuvos, VLIKo vadovai taip pat pasitraukė. J.Vitkus liko Tėvynėje. 1944m. rudenį praleido kartu su šeima Aukštojoje Panemunėje, ieškodamas darbo, tačiau buvusio aukšto rango karininko niekas nerizikavo priimti, be to, ir pačiam buvo nesaugu. Galiausiai 1945m. gegužės mėn. pasitraukė į mišką, priimdamas Kazimieraičio slapyvardę. 1945m. birželio pradžioje jis jau buvo Dzūkų grupės partizanų vadu ir veikė Varėnos, Rudnios, Druskininkų, Marcinkonių, Eišiškių, Valkininkų apylinkėse. Rugpjūčio mėn. susijungė su Šarūno rinktine, veikusia Leipalingio, Kapčiamiesčio, Veisiejų, Seirijų valsčiuose, pasivadino „A" apygarda. Nuo 1946m. balandžio 18d. „A" apygardos partizanai susijungė su Tauro apygardos kovotojais, pasivadinę Pietų Lietuvos partizanais, o jų vadu buvo išrinktas Kazimieraitis. Buvo leidžiamas partizanų laikraštukas „Laisvės varpas", daug dirbama vienijant jėgas. Apie partizanų kovas ir Kazimieraičio veiklą plačiai kalbama A.Ramanausko–Vanago prisiminimuose „Partizanų gretose".

1946m. liepos 2d. netoli Liškiavos Žaliamiškyje vykusiame susirėmime su žymiai gausesne NKVD kariuomene Kazimieraitis buvo mirtinai sužeistas ir vežamas į Leipalingį mirė. Leipalingyje jo kūnas buvo numestas turgaus aikštėje atpažinimui. Kur palaidotas — iki šiol nežinoma, tik spėjama, kad Leipalingio baudėjų garnizono štabo kieme.

Kazimieraitis – J.Vitkus buvo sąžiningas, darbštus, giliai tikintis žmogus. Kareiviai ir partizanai jį gerbė už kuklumą ir draugiškumą. Ligi pat mirties liko ištikimas kario priesaikai – ginti Tėvynę. Stalinistinė valdžia, keršydama jo šeimai, žmoną su 5 mažamečiais vaikais 1948m. gegužės 22d. ištrėmė į Sibirą (Irkutsko sritį). J.Vitkus–Kazimieraitis jaunystėje mėgo griežti smuiku, šeimos ir draugų ratelyje būdavo dažnai dainuojama. Dainuodavo ir su vyrais miške ramiomis dienomis. A.Ramanauskas–Vanagas savo atsiminimuose taip atsiliepia

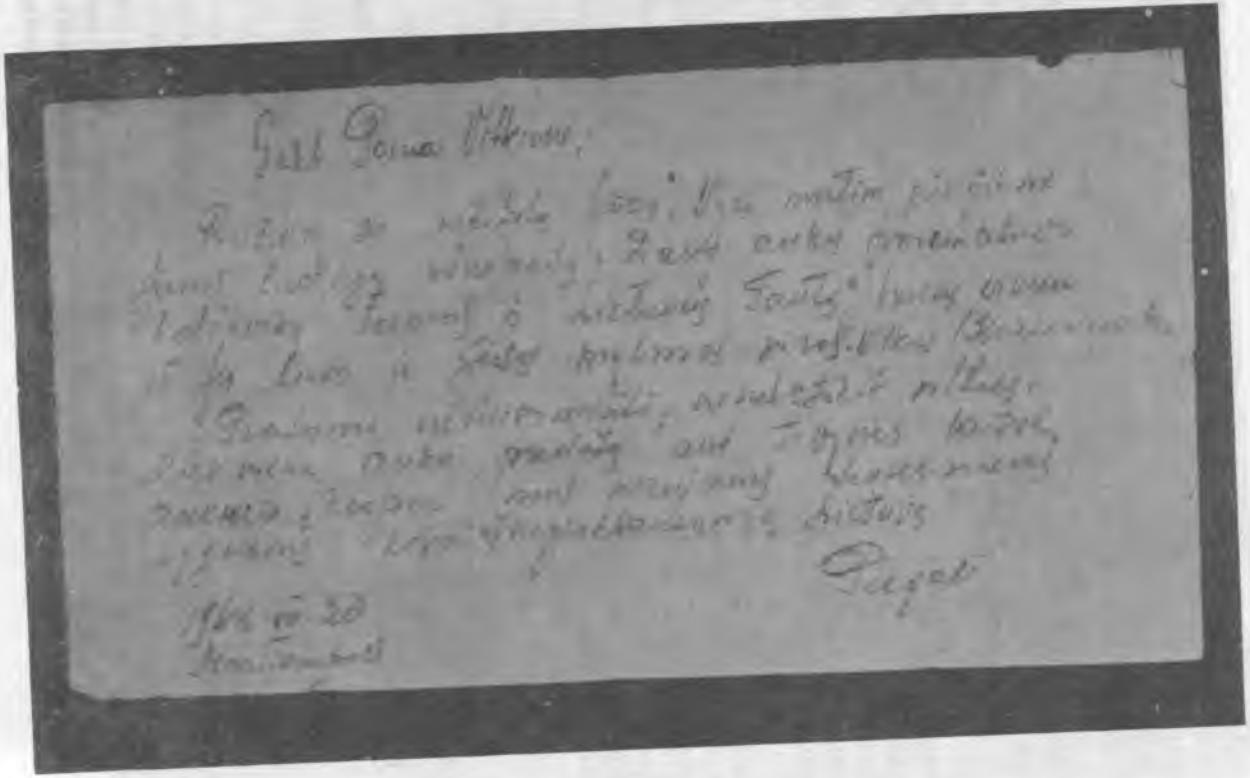

apie jį: „Kazimieraičio asmenyje sąjūdis neteko vieno iš aukščiausių vadų, iki kraštutinumo atsidavusio Tėvynei. Dėl jo žuvimo buvo nepaprastai sujaudinti visi partizanai, nes beveik visi asmeniškai buvo matę Kazimieraitį ir ypač daug girdėję apie jį pasakojant. Keliaudamas po dalinius aš visuomet partizanams pavyzdžiu stačiau Kazimieraičio asmenybę, žmogaus, kuris visas dvasines ir fizines jėgas skyrė Lietuvos išlaisvinimo kovai; karininko, kuris iki paskutiniojo atodūsio ištesėjo duotąją priesaiką; kovotojo, kuris pelnytai buvo laikomas partizano idealu. Per savo partizaninės veiklos laikotarpį jis įsigijo meilę ir pagarbą visų partizanų ir jų vadų ne tik kaip aukštesnysis vadas, bet ir kaip vyresnysis brolis.Visiems partizanams didžiulę įtaką Kazimieraitis turėjo dėl to, kad buvo išsižadėjęs asmeninės gerovės, iki kraštutinumo atsidavęs sąjūdžio reikalams, nepaprastai darbštus, teisingas, kantrus, blaivus ir giliai religingas žmogus."

1949m. vasario mėn. Vakarų Lietuvos srityje vykusiame visos Lietuvos partizanų vadų sąskrydyje Pietų Lietuvos partizanų vadui Kazimieraičiui po mirties už ypatingus nuopelnus vykdant sąjūdžio idėją, prasmę ir pobūdį, už organizacinę, karinę ir visuomeninę veiklą rengiant ir masiniais tiražais leidžiant pogrindžio spaudą, o ypač mirties valandą parodytą didvyriškumą suteiktas Laisvės kovotojo Karžygio vardas, apdovanojant I–o laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi.

Vytautas VITKUS

Rezistentas — Kęstutėnų štabo viršininkas

Iš Edmundo Arbo-Arbačiausko prisiminimų apie gen. štabo pulkininką Juozą Vitkų

Mano pirmas susitikimas su Gen. štabo pulkininku Juozu Vikumi buvo 1942m. rudenį – pirmame pogrindžio veiklos bendrame posėdyje. Kiek prisimenu, tas įvyko dienos metu – Gedimino gatvėje Vilniaus butų valdyboje, viršininko J.Vitkaus kabinete. Kieno nurodymu susirinkome – neprisimenu. Ten aptarėme sunkią vokiečių–nacių okupaciją, sudarėme nerašytus apmatus slaptai pogrindžio veiklai. Visi buvome prisiekę veiklos planų neišduoti, kad ir mirtis grėstų.

Kryžius Kazimieraičiui Merkinėje

Aš buvau vyriausio štabo nariu dar Liongino Palevičiaus vadovavimo laikotarpiu prieš plk. J.Vitkaus atėjimą. Be keletos posėdžių Vilniaus Butų V-boje, porą suėjimų turėjome ir mano bute Uosto g-je, improvizuodavom „kortų lošėjus". Pulkininkas J. Vitkus savo intelektualumu, drąsa, sprendimų logika ir administratyvine patirtimi mums imponavo: jis įgijo didelį visų pasitikėjimą. J.Vitkus savo kariniu pasiruošimu, patirtimi bei dvasine galia, erudicija buvo tikras vadas ir vadovas – idėjine ir praktine prasme.

Kiek prisimenu, jis aukštesnis nei vidutinio ūgio, poplačių pečių, tiesus, išmintingo veido, tvarkingas — tikras karys. Kalbėdavo negarsiai, ramiai, neskubėdamas. Savo elgesiu visiems įkvėpdavo drąsos ir pasitikėjimo.

Mūsų veikla prasidėjo vokiečių okupacijos laikotarpiu: tai pasipriešinimas nacių užgaidai iš Lietuvos karinių dalinių suorganizuoti atsparos karinę apsaugą atsikuriančiai Lietuvai.

Rezistencijos veiklos planai buvo:

1) išsaugoti Lietuvos jaunimą nuo vokiečių karinės prievolės,

2) suorganizuoti pagrindinėse įmonėse patikimus apsaugos būrius,

3) organizuoti ir teikti materialinę paramą mobilizuotų karių šeimoms,

4) užmegzti kontaktą su pagelbiniais kariniais lietuvių daliniais Rytų fronte,

5) informuoti lietuvių karinius dalinius apie padėtį Lietuvoje ir aprūpinti juos pogrindžio leidiniais, spausdintais Lietuvoje,

6) per lietuvių dalinius sudaryti ginklų ir ryšio rezervus,

7) suplanuoti ir koordinuoti priemones,

8) numatyti aprūpinimo maistu šaltinius ir pirmos pagalbos medicininius punktus bei jų aptarnavimą.

Kariniam operacijų sektoriui vadovavo generolas M.Pečiulionis. Turėjo būti sudarytas organizuotas lietuvių dalinių pasitraukimo iš Rytų fronto planas.

Karinio sektoriaus organizaciniame ir pasiruošimo posėdžiuose man dalyvauti neteko.

Prasidėjus vokiečių vykdomiems inteligentų ir kitų įtartinų asmenų areštams, man patarė pasitraukti iš Vilniaus. Tokiu būdu draugų padedamas nelegaliai atsiradau Austrijoje, Vienoje. Kai 1943m. šiaip taip gavau leidimą tarnybiniais reikalais grįžti į Lietuvą, radau Kauną panikoj — besiruošiantį evakuacijai. Su kunigų seminarijos rektoriumi prelatu Tulaba buvome nutarę pasiekti Vilnių ir ten susitikti su

plk. J.Vitkumi. Šio uždavinio negalėjome įvykdyti: Vilnius buvo smarkiai bombarduojamas ir traukiniai jau nebevažiavo. Vieną naktį praleidęs tėviškėj prie Žąslių, turėjau grįžti į Vieną, nes ten įkaitu liko žmona.

Apie J.Vitkaus likimą patyriau perskaitęs „Partizanai už geležinės uždangos", redaguotą prof. J.Brazaičio.

Ne tik mano asmeninė, bet ir visos tautos didelė pagarba priklauso kilniai asmenybei pulkininkui J.Vitkui—Kazimieraičiui už jo pasiaukojimą kovoje už Lietuvos Laisvę ir jos ateitį.

Juozas PETRAŠKA

Kunigaikščio Vaidoto grupės kūrimosi pradžia

1944 metų rugpjūčio mėnesį, tik užėjus tarybinei armijai, prasidėjo jaunuolių gaudynės į svetimą kariuomenę. Jauni vyrai ėmė slapstytis. Kurie gyveno arčiau miško, rasdavo prieglobstį tenai ir tokiu būdu būriavosi. Represijoms intensyvėjant, jie pradėjo ginkluotis ir telktis į didesnius vienetus. Kai paskutinėmis gruodžio dienomis vyko čekistų masiniai siautėjimai po kaimus, Balbieriškio miške į Gudelių pusę jau buvo susiformavęs partizanų būrys, vadovaujamas Vinco Raškausko iš Balbieriškio valsčiaus Žiūronių kaimo.

1945 metų sausyje Gudelių stribai buvo areštavę Kazį Urką iš Rudėnų kaimo ir Jurgį Leimoną iš Kampinių kaimo. Partizanai nutarė išvaduoti suimtuosius. Stribai iškart smarkiai pasipriešino, nukovė Vincą Raškauską ir sužeidė į galvą Joną Kaminską iš Miknonių kaimo; kulka ten ir liko, bet buvo nepavojinga gyvybei. Kai J.Kaminską atvežė į Alytų, chirurgas Stasys Kudirka kulką išėmė ir paleido į namus. Grįžtantį partizaną stribai susekė ir nušovė. K.Urka ir J.Leimonas iš daboklės buvo išvaduoti: stribai iš pradžių priešinosi, o vėliau išsibėgiojo.

Dainavos apygardos partizanai.
Pirmas iš dešinės — Juozas PETRAŠKA - PATRIMPAS, LAPAITIS

Žuvus būrio vadui V.Raškauskui, vadovavimą perėmė Leonas Junelis, kilęs iš Šeštokų, vokiečių išmestas desantu Amalviškių apylinkėse.

1945m. kovo mėn. Gudelių stribai su kareiviais Balbieriškio miške netikėtai užpuolė stovyklaujančius partizanus. Kautynių metu aštuoni partizanai žuvo.

1. Leonas Junelis, g.1924m. Šeštokuose,
2. Vincas Žukauskas, g.1920m. Vaivos km.,
3. Juozas Kapčinskas, g.1921m. Balbieriškyje,
4. Stasys Šyvokas, g.1906m. Balbieriškyje,
5. Antanas Kuncevičius, g. 1924m. Daugirdų km.,
6. Antanas Kreivėnas, g.1923m. Makrickų km.,
7. Antanas Šalčius, g.1914m. Būdininkų km.,
8. Petras Šalčius, g.1925m. Būdininkų km.,

Visi aštuoni užkasti Gudeliuose, bendrame kape šalia kapinių; jas praplėtus, partizanai liko naujų kapinių teritorijoje.

Kitas partizanų būrys susitelkė šiauriniame Balbieriškio miško krašte, prie Būdininkų kaimo. Jam vadovavo buvęs Lietuvos kariuomenės ulonų pulko leitenantas Martynas Kuzmickas – Briedis, kilęs iš Alytaus apskrities Navickų kaimo.

1945m. balandžio pradžioje prie Būdininkų kaimo pamiškės, kariuomenei užpuolus partizanų stovyklą, įvyko kautynės. Partizanams iš apsupimo pavyko išsiveržti, nors buvo sužeistų ir kai kurie pateko rusams. Kautynėms aprimus, vadas Briedis išėjo pasižvalgyti ir buvo nušautas, kaip spėjama, snaiperio.

Po šių kautynių dalis partizanų persikėlė į Prienų šilą ir ten pasiliko, kiti liko Balbieriškio miške; šiuos į vieną dalinį ėmėsi organizuoti buvęs Balbieriškio valsčiaus policijos viršininkas Kazimieras Degutis–Raginis.

Gegužės pradžioje visi esantys Balbieriškio miške partizanai buvo apjungti į bendrą vienetą, vėliau formuojant štabą, pavadintą kunigaikščio Vaidoto grupe. Jos vadu buvo išrinktas K.Degutis–Raginis, pavaduotoju – Petras Augaitis – Tauras, štabo viršininku – Juozas Petraška – Patrimpas. Grupė padalyta į du būrius. Pirmojo būrio teritorija – Balbieriškio valsčius, antrojo būrio – Gudelių valsčiaus ribos. Pirmam būriui vadovavo Raginis, antrajam – Alesius Radauskas – Elytė.

1945m. gegužės pabaigoje grupės vadas Raginis per ryšininkus gavo Domininko Jėčiaus–Ąžuolio pakvietimą su štabo darbuotojais atvykti pas jį į Punios šilą pasitarti dėl partizaninės veiklos koordinavimo. Po trumpo pasiruošimo išvykome: grupės vadas Raginis,

pavaduotojas Tauras, štabo viršininkas Patrimpas ir dar keletas partizanų. Be mūsų, kun. Vaidoto grupės štabo narių pasitarime dalyvavo kun. Margio grupės vadas Raudonis su savo štabu. Didžiojo Lietuvos kun. Kęstučio grupės vadas Bačiuška–Žmogus ir Geležinio Vilko grupės vadas Voveris–Žalbas su savo štabais. Ąžuolis per pasitarimą pasiūlė šioms grupėms susijungus sukurti savarankišką kovinį vienetą ir jį pavadinti Dzūkų rinktine. Jos vadu vienbalsiai išrenkamas D.Jėčys–Ąžuolis. Pasitarime aptartos grupės teritorijos, nurodyta griežtai jų laikytis. Tuo metu Dzūkų rinktinėje buvo apie 600 aktyviai veikiančių partizanų.

Ąžuolis, suformavęs rinktinės štabą, palaikė glaudžius ryšius su grupių štabais, duodamas metodinių nurodymų, pamokydamas, o kartais ir pabardamas. Rinktinės štabas leido laikraštį „Už Tėvų žemę" (jis buvo leidžiamas D.L.K.Kęstučio grupės teritorijoje). Dzūkų rinktinės vadu Ąžuolis išbuvo iki 1946m. liepos pabaigos.

1946 metais gegužės mėnesį, Dzūkų rinktinę įjungus į A apygardą, vadovaujamą pulkininko J.Vitkaus–Kazimieraičio, Ąžuolis išrenkamas jau naujai pavadintos Dainavo apygardos vadu, kartu likdamas ir Dzūkų rinktinės vadu. Kazimieraitis tapo Pietų Lietuvos partizanų srities, apjungusios Dainavos ir Tauro apygardas, vadu. Po šių reformų pradedamas leisti Dainavos apygardos laikraštis „Už Tėvų žemę". Ąžuolis Dainavos apygardos vadu išbuvo iki 1947m. rugpjūčio 11d. Žuvo apsupus Dainavos apygardos štabo bunkerį nuo čekistų įmestų granatų.

1946m. birželio 13d. Balbieriškio miške žuvus kun. Vaidoto grupės vadui Raginiui, šios grupės vadu Ąžuolis paskyrė šių eilučių autorių Patrimpą. Tada Patrimpas konspiracijos sumetimais pasivadino Lapaičio slapyvardžiu.

Antanas SURAUČIUS –TAURAS

ŽALIOJOJ RIKIUOTĖJ

1945 METŲ KOVAS – SPALIS

Pavasarėjant

Su pirmomis kovo dienomis grįžo šalčiai, pustė sniegas. Pasijutome lyg žiemos vidury, o tiek buvo vilčių, kad ankstyvas pavasaris jau čia pat. Po Panaros mūšio buvome prislėgti dėl nuostolių ir Šarūno būrio išsisklaidymo. O čia ir ankstyvas pavasaris nutolo. Bet gal jau po savaitės ragavusieji kautynių krikšto ėmėme rinktis dienos stovyklavimui Kancevičių ir Valentų viensėdžiuose pamiškėje.

Sueidavo ir kiti — atsarginiai, kaip juos vadindavome. Šarūno būryje buvome susipažinę su vyrais nuo pat Leipalingio. Kai kurie jų ateidavo pas mus į Kmieliavą. Ne tiek saugumo sumetimais, kiek dėl to, kad čia laikėsi vyr. ltn. Vytautas Gontis, kurį pažinojo asmeniškai ar iš matymo kaip Leipalingio gimnazijos mokytoją. Vyrus traukė glaustis prie karininkų.

Kalbėjomės su Gončiu, kad būtina geriau organizuoti kovą, keisti partizanavimo taktiką, kaip buvo kalbėta pasitarime Žaliamiškyje po Panaros mūšio. Kurį laiką nebuvo aiškaus atsakymo. Tačiau pati padėtis vertė apsispręsti. Taigi Gontis laikėsi su ginkluotu sambūriu, buvo šmaikštuolis, dainininkas ir pasakorius. Likęs vienas nuošalyje arba su artimiausiais žmonėmis, neslėpė savo mąsiumo ir didelių abejonių.

Apie kovo vidurį atšilo. Prasidėjo stovyklavimai miške, žeminėse, likusiose dar iš rudens ir paruoštose naujai, pasirinkus įvairias vietas. Pagalvota taip pat apie saugumo priemones didžiausių pavojų atvejais: dviejų trijų ar net vieno kovotojo slėptuvėles, jų pačių pasidarytas ir tik jiems vieniems žinomas. Čia, kiek prisimenu, vadovautasi Gončio taktika ar netgi partizaninio karo doktrina:

— Su mažesniais priešo daliniais, atitrūkusiais nuo didesnių jo pajėgų, ir su ribota šaudmenų atsarga galima susiremti pasalomis arba ir šiaip susidūrus, bet bus puolimų į miškus, miškų košimų didelėmis pajėgomis; tada mūsų žvalgybos ir manevravimo galimybės

bus labai menkos. Tačiau didžiausia negalė būtų šaudmenų trūkumas. Taigi slėpimosi taktika. Praėjus košimo vilnims arba puolimui menama stovyklavimo kryptimi, būrys gali per trumpą laiką susirinkti ir turėti gerą išeities tašką veiksmams savo iniciatyva.

Vyrija suprato karininko Gončio nurodymus ir laikėsi jų, nors ne visi buvo linkę gerokai pasidarbuoti, rengiant slėptuves įvairiose miško vietose, gerai nužiūrėtose Seiros ir Dulgelės pakrantėse.

Nuolatinis stovyklavimas po dangaus ir miško pastoge, be žvalgybos ryšių: kovos parengties, pareikalavo dar vienos tarnybos – mitybos – organizavimo ir vykdymo. Negalima buvo ilgesnį laiką verstis maisto produktais, kiekvieno sunešamais iš namų arba gaunamais artimiausiuose kaimuose. Iškilo rekvizicijų klausimas. Iš pradžių jis atrodė gana opus. Kaip ir kieno vardu paimti iš žmogaus gyvulį ar porą centnerių javo? Tiktų duoti patikimus rekvizicijos pakvitavimus – išrašytus spausdintoje pažymoje, su antspaudu ir parašu – atsakingo kovotojo slapyvardžiu. Visi sutiko, kad taip turi būti: reikia pasigaminti tokių spaudinių. Buvo sutarta, kad stribams arba asmenims, nusikaltusiems visuomenės vienybei laisvės kovoje, rekvizicijų pakvitavimai nereikalingi; konfiskavimai būtų pažymėti bausmių, nuobaudų, įspėjimų dokumentacijoje, tačiau įspėjimuose galima parašyti, kad įvykdyta materialinė nuobauda už nusižengimus kovojančiai Lietuvai.

Problemos sprendimą paspartino virėjas su praktika būtinoje Lietuvos kariuomenės tarnyboje. Atėjo į būrį Kuckailis iš Mikalinos kaimo. Pasirinkęs Šapalo slapyvardį, tuojau ėmėsi darbo.

— Velniop su ubagautojų tiekimu! Ką galima virti iš lauknešėlių? Kiek katiliukų maišyti?

Skyrininkas Barzdukas tarė:

— Važiuojame į Macevičius. Tegul atsako už Šarūno būrio išdavimą.

Įvyko pasitarimas. Nusvėrė balsai, kad negalima kaltinti kaimo ir bausti visus. Reikia kruopščiai ištirti įvykį ir išaiškinti nusikaltimą įvykdžiusį asmenį. Taip pat negalima remtis kaltinimu, kad Macevičių kaimo dalis yra nepalanki Lietuvos laisvės kovai. Yra žinomi ūkininkai, talkinę raudoniesiems partizanams. Lieka rekvizuoti labiau pasiturinčius ūkininkus, išdavus laikiną pakvitavimą, kuris, laikui bėgant, bus pakeistas tvirtesne rekvizicijos pažyma, pagal kurią, laimėjus kovą, ūkininkui bus visiškai atlyginta.

Iš vakaro pirmą ūkio tarnybos uždavinį išvyko vykdyti Barzduko

skyrius. Prisijungiau prie šių vyrų, kad apžiūrėčiau vietą, kur Šarūno būrys buvo užkluptas, pasikalbėčiau su viensėdžių žmonėmis, kur būrys buvo apsistojęs, ir pamatyčiau, kaip partizanai vykdys rekviziciją.

Macevičių kaimas išsidėstęs viensėdžiais vienu kraštu pagal Ančios upę. Barzdukas, gerai pažinojęs Macevičius ir turėjęs tame kaime pažįstamų, privedė prie viensėdžio nuo malūno pusės ir nuėjo su dviem vyrais pasiteirauti žinių. Buvo ramu, net platesnėje aplinkoje nepastebėta jokio priešo žvalgybos ar kovos dalinių judėjimo. Susidomėta viena informacija: keliuose viensėdžiuose kaimo viduryje apgyvendinti miško darbininkai – žmonės iš Kauno. Barzdukas sumetė planą: pamatyti viensėdžius prie Ančos, kur įvyko kautynės, apsilankyti pas miško kirtėjus iš Kauno, įvykdyti rekviziciją ir apie pusiaunaktį išvykti iš Macevičių.

Nakties dangus buvo debesuotas. Kartais pasirodydavo debesyse mėnulis. Kai priėjom prie vietos, kuri mums buvo šiek tiek žinoma iš Šarūno būrio nesėkmės dalyvių pasakojimo, nušvito mėnesienoje Ančios slėnis su viensėdžiais kiek toliau nuo upės, kitoje pusėje – statesnis krantas ir tamsi aukšta miško siena. Valandėlę stovėjome ir svarstėme, kaip būrys buvo užpultas ir kas galėjo būti kitaip, jei anksčiau būtų pastebėtas pavojus ar pasirinkta kita pasitraukimo kryptis – ne per užšalusią Ančią į mišką, o paupiu neblogoje medžių ir krūmų priedangoje.

Tų trijų viensėdžių žmonės iš pradžių buvo sumišę ir nekalbūs, bet įsitikinę, kad ginkluoti ateiviai – savi vyrai, atvirai ir nuoširdžiai išsikalbėjo. Nedaug jie galėjo papasakoti apie pačias kautynes, kadangi viskas įvyko staiga, partizanai iš karto atsidūrę ugnyje, glaudėsi prie grindų. Nebuvo abejonės, kad kažkas prie pat būrio apsistojimo vietos privedė karinį dalinį iš Sventojansko–Sabonų, kur buvo stipri pafrontės telefono linijos apsauga. Sovietų kariškiai netardė, neklausinėjo. Įsakė palaidoti kautynių aukas, du savo žuvusius – atskirai ir, susidėję sužeistuosius į vežimus, išvažiavo. Tų viensėdžių gyventojai pasakojo savo išgyvenimus. Vienas šeimininkų kalbėjo kaip žinovas, kad mūsiškių būrys buvo gerai ginkluotas, drausmingas, gerai vadovaujamas; jeigu būtų susiremta lygiomis – anksčiau pastebėjus priešą, tai būtų visai kitaip buvę.

Įdomu buvo pažinti kauniškius miško kirtėjus, be to, norėta pasirodyti, kad ir čia veikia Lietuvos partizanai ir kad laisvės kovų sąjūdžio nesustabdys jokie pavojai nei nuostoliai. Anie kauniškiai

buvo įmonių darbininkai, įstaigų darbuotojai – visi rezervistai, atvežti net į pietų Dzūkiją medžius pjauti ir malkas gaminti Kaunui. Pasikalbėjus apie sunkią padėtį mieste ir komandiruotes, apie suėmimus ir išvežimus be teismo. Kauniečiai nerimavo dėl padėties karui pasibaigus ne tik Lietuvoje, bet ir kituose kraštuose, kur Raudonoji armija švęs pergalę. Inteligentiški, labiau susivokią pasaulinėje padėtyje žmonės turėjo daugiau pagrindo nerimauti. Atsidūrę pasienyje ir sužinoję, kas vyksta kaimynystėje – „išvaduojamoje" Lenkijoje, neteko viltingesnių lūkesčių.

Rekvizicija Macevičiuose palietė pasiturinčius ūkininkus. Ji buvo įvykdyta pagal nuostatus. Barzdukas ne tik sąžiningai aiškino, bet ir stebino klausiančius jį vyrus, tarp jų ir mane, savo sugebėjimais. Žmogus, netekdamas penimio, nesijautė per daug nuskriaudžiamas, pats pasakė, kad jau yra po skerstuvių Velykoms, kiaulidėje lieka keletas ilgiau penėtų bekonų. Kiti du ūkininkai tapo rėmėjais (taip juos pagarbiai pavadino Barzdukas) grūdais, miltais ir kitais javų pusgaminiais. Įteikdamas rekvizicijos pažymas, Barzdukas paaiškino, kad nėra reikalo kam nors, net ir patikimiausiam, prasitarti apie paramą miško broliams, bet nepatartina ir atkakliai užsiginti, jeigu kokiu būdu sužinotų ir kibtų komunistinių okupantų valdžia, tik jau reikėtų nupasakoti miškinius kuo blogiausiai. Grįžome į stovyklą su dviem vežimais.

— Skyrius grįžo su tiekimo gurguole! — raportavo Barzdukas.

Vežimai iš Macevičių buvo privežti iki vieškelio ties Paliepiu ir paleisti be vežėjų: arkliai pasiekė savo kiemus paryčiui.

Taip ėmė veikti tiekimo tarnyba. Kareiviškas maitinimas iš bendro katilo su priežodžiais, pokštais, prisiminimais iš būtinos karinės tarnybos turėjo poveikio būrio dvasiai ir drausmei, vienijo kaip ginklas ar rikiuotės tvarka. Trūko tik vienodos mundiruotės, ir miško kovotojai būtų nesiskyrę nuo tikros kariuomenės.

Tinkamiausias plotas keičiamoms stovyklavimo vietoms buvo nužiūrėtas dešinėje Seiros pusėje, už jos įtako Dulgelės. Toliau nuo Kmieliavos kaimo, daugiau Valančiūnų ir Smališkės kryptimi, į pietus Puščios girijos mišku už kelių kilometrų buvo nedidelis Norkūnų kaimelis.

— Nepaleidus apyvaro ir neieškant gumbo, galima ramiai sėdėti ir palaukti palankesnių karo pabaigos įvykių, — prasitardavo vienas kitas vyras.

Netiko tas karštesniems, kuriuos veikė žinios apie partizanų

aktyvumą tose vietovėse, kur buvo galima laikytis tik artimai trinantis su stribais ir enkavedistų įgulomis bei kariniais daliniais. Ten būdavo įvairių susidūrimų ir užsibrėžtų veiksmų, kurie išaukštino anuos partizanus, neturėjusius tokios priedangos kaip didžios girijos plotai. Kildavo ginčų dėl partizanų aktyvumo ir kovos taktikos. Būryje vienas dzinguliukų kūrėjas šaipėsi:

— Miške sėdim, gėles uostom ir su lapais šikną šluostom...

Ir nieko daugiau?

„Šarūno" rinktinė

Į kovo pabaigą vis daugiau vyrų ateidavo į Puščios (Kmieliavos) būrį. Įrašyti slapyvardžiais ir davę priesaiką prieš jau prisiekusius kovotojus, kai dar nebuvo autoritetingo vadovaujančio asmens – karininko ar puskarininkio, pagarsėjusio kovotojo, jie laikėsi drausmės taisyklių. Pasišalinti iš būrio buvo galima, tik labai svarbiu asmenišku arba vykstant vienam, kitą kartą dviem, daugiausia trim vykdyti kokią nors užduotį. Leidimai palikti būrį buvo trumpalaikiai – vienai, daugiausia dviem paroms.

Pirmiausia, prisimenu, būrys pagausėjo dviem leipalingiškiais – Nevėžiu ir Skroblu. Nevėžis buvo iš paties Leipalingio (Antanas Radžiukynas). Jo tėvas, geras ūkininkas ir visuomenininkas, buvo kelis kartus renkamas Leipalingio viršaičiu; dėl tos vietos jis nuolat varžėsi su tokiu pat gerbiamu Zigmu Prapiesčiu iš Gerdašių bažnytkaimio. Antanas tarnavo Lietuvos kariuomenėje, ryšių batalione, buvo puskarininkis, dalyvavo Macevičių ir Panaros mūšiuose, bet man anksčiau neteko su juo susipažinti. Aukštaūgis, stambus Skroblas (Leščinskas) su savo kulkosvaidžiu, kurį dažniausiai nešiojo kaip lengvą ilgesnį ginklą prie pistoleto ir granatų, buvo neatskiriamas Nevėžio bičiulis. Gražūs abu vyrai buvo! Pasigirdo pastabų, kad tai bus ne tik šaunus papildymas būriui, bet ir nepaprastas susidomėjimas artimiausių kaimų panoms.

Nevėžis girdėjo apie aną pasikalbėjimą ir susitarimą Žaliamiškyje po Panaros mūšio, todėl pajudino organizacinio darbo problemas, kuriant rinktinę ir įgyvendinant naują laikymosi ir kovos taktiką. Jis jau buvo susisiekęs su liškiaviškiais ir su Kibyšių vyrais. Informavo, kad smarkiai veikia Siaubo būrys prie Žaliamiškio, Seirijų valsčiaus paribyje, atsigauna Liškiavos būrys kuriam vadovauti apsiėmė Siauta, žinomas Aušros slapyvardžiu. Visi laukė ryšio su „karininku Pusčioje",

J.ltn.Balys Šinkonis – Šarūnas (kilęs iš Liškiavos), žuvęs 1945m. vasario 5d.

Šarūno rinktinės partizanas Antanas Radžiukynas – Nevėžis

Dainavos apygardos Šarūno rinktinės Nevėžio (Leipalingio) būrio partizanai. Iš kairės: Jonas Leščinskas – Skroblas, Balandis, A.Radžiukynas – Nevėžis. Visi trys žuvo 1948m. gegužės 4d.

tikėdamiesi aukštesnės organizacinės struktūros. Reikalingas poveikis, pamaniau, vyr. ltn. Gončiui, kuris buvo mūsų kadrinė atsarga, bet slapyvardžio dar neturėjo. Vyrai būryje kreipdavosi:

— Ponas vade!

Tad jam reikėjo imtis reikšmingesnio vaidmens.

— Kokį pasirinkti slapyvardį? — paklausė Gontis manęs.

Dėl slapyvardžių turėjau savo nuomonę: nepatiko man dažnai parenkami gražuolių, šaunuolių vardai, o jau visai buvau nusistatęs prieš pabaisas, kaip Siaubas, Vampyras, Smauglys ir pan. Reikėjo kaip nors taikyti, kad nebūtų keli Sakalai ar Bijūnai.

— Gal pasirinkti gražių lietuviškų pavardžių iš Lietuvos istorijos, kultūros, žymių tarpukario diplomatijos žmonių?

Pirma atėjo man į galvą Alseikos pavardė. Gydytojas Danielius Alseika buvo vienas iš Vilniaus krašto lietuvybės gynėjų, lietuvių poliklinikos kūrėjas, geras politikas. Ši pavardė Gončiui patiko. Kitą dieną apsiskelbęs Alseika, jis priėmė vadovavimą būriui.

Vieną kartą tapus „krikštatėviu", teko būti dar kelis sykius: pasiūliau Balučio, Juozaičio, Petraičio slapyvardžius vadovaujantiems asmenims kitame partizanavimo plote.

Karas ėjo į pabaigą. Iš pradžių atšiaurus pavasaris ėmė džiuginti. Pagaliau pasirengta iemiamam pasitarimui organizaciniu kovos struktūros klausimui. Anksčiau, neskubėjus Gončiui apsispręsti, nežymiai apie tai užsimindavau. Reikalas rimčiau iškilo, atėjus į būrį Nevėžiui. Pasitarimui vadovavo Alseika, dalyvavo Strazdas, Barzdukas, Nevėžis, aš referavau apie padėtį Užnemunės Dzūkijoje ir Šiliniuose, kitoje Nemuno pusėje. Be didesnių ginčų buvo priimti teoriniai metmenys: rinktinė – didžiausias mums reikalingas kovos vienetas, būrys – mažiausias vienetas su trimis, keturiais skyriais; tarpiniai, daugiau organizaciniai, artimo, nuolatinio ryšio ir veiksmingos sąveikos vienetai – grupės; veiklos plotas: rinktinei – pietų Dzūkijos Užnemunė, pagrindas kiekvienai grupei – valsčius, o iš pradžių galėjo būti ir du valsčiai bei mišrūs plotai, jungiantys kaimyninių valsčių dalis, kaip Merkinės valsčiaus kairėje Nemuno pusėje, rytinė Seirijų valsčiaus dalis.

Dzūkų riba į vakarus buvo atpažįstama, bet negalima buvo numatyti, kur teks susidurti su partizaninės kovos suvienijimo organizacija, einančia iš Suvalkijos. Iš sunkiai prasiskverbiančių žinių buvo galima spręsti, kad Suvalkijoje sparčiai tobulinamos partizaninės kovos organizacinės struktūros. Gaivališkas ginkluoto

pasipriešinimo sąjūdis apėmė visą Užnemunės Dzūkiją, jis buvo stipriau organizuotas apie Šventežerį ir Rudaminą. Ten veikiantys būriai dažnai sueidavo į kovos sąlytį su priešu. Dėl sunkesnių laikymosi sąlygų partizanai tiesiog buvo priversti daug judėti, pačių puolamais veiksmais ardyti ir enkavedistų įgulų planus ir užsitikrinti sėkmingesnį manevravimą.

Nepakeliamų sunkumų atvejais atrama tapo Pūsčios giria. Taigi Šarūno rinktinė sudarė aniems šauniems vyrams galimybes pasitraukti ir atvangą. Sunku buvo pasakyti, kaip gausės kovotojų gretos, koks bus priešo spaudimas, kaip seksis jungtis ir bendrai veikti. Rinktinei liko Šarūno pavadinimas, primenantis senovės Lietuvos kovas ir pagerbiantis pietų Dzūkijos Užnemunėje partizanavusio vyr. ltn. Boleslovo Šimkonio – Šarūno atminimą.

Antroje pasitarimų dalyje buvo suskaičiuotos esamos ginkluotos pajėgos. Be Kmieliavos pirmojo Pūsčios būrio, artimiausioje kaimynystėje atsirado Liepos būrys, sudarytas iš Mizarų, Diržų bei iš toliau pritapusių vyrų, kurie rudenį ir žiemą glaudėsi toje apylinkėje pas gimines ir pažįstamus. Dar neturėjome su juo oficialaus ryšio. Prie Žaliamiškio į šiaurę laikėsi ir kovingai veikė Siaubo (Grušausko) būrys. Už Leipalingio ir apie Veisiejus buvo mažesnių ginkluotos vyrijos sambūrių, su kuriais reikėjo susisiekti. Telkėsi Liškiavos būrys. Ateinančios žinios ir žmonių nuotaikos tikino, kad su tikruoju pavasariu reikia tikėtis didesnio ginkluotos kovos masto.

Ryšių išvykos

Pirmą kartą išvykau kovo gale. Pats vienas su trumpu ginklu ir žiūronais. Šiek tiek žinomais takais takeliais, saugiausiomis perėjomis, naudodamasis pažintų žmonių informacijomis ir prieglobsčiu. Užnemunėje turėjau dar anksčiau asmeniškai pažįstamų, jų padaugėjo vasario mėnesį, stovyklaujant su atsigavusiu Šarūno būriu. O dar daugiau buvo mane pažinojusių iš matymo arba girdėjusių apie mano darbavimąsi vokiečių okupacijos metais Druskininkuose, kai teko ginti lietuvių reikalus ir nuo vokiečių, ir nuo tarnaujančių vokiečiams lenkų. Buvau užsibrėžęs ne tik pažinti atsigaunantį liškiaviškių būrį, bet ir nukakti pas Siaubą kažkur apie Kibyšius.

Temstant atsidūriau Ringeliškės kaimelyje ir iš karto sutikau kelis ginkluotus vyrus. Vienas jų prisiminė mane kaip buvusį Šarūno būryje vasario mėnesį. Ir aš jį gerai prisiminiau – iš grupės, kuri po

susirėmimo Macevičiuose atsidūrė Kmieliavoje ir susitiko su vyr. ltn. V.Gončiu. Vyrai buvo įsiaudrinę po ginkluoto žygio. Štai kas atsitiko: Druskininkų stribai, persikėlę per Nemuną ir parsivarę iš Baltašiškės vežimus, pasileido vieškeliu pro Gailiūnus, gąsdindami žmones ir plėšikaudami, ilgai užsibuvo, eidami per vienkiemius iki pat Liškiavos; gandas apie juos greit plačiai nuėjo, keli Ringeliškės–Snaigupės vyrai surengė pasalą grįžtantiems į Baltašiškę stribams. Ji buvo nesėkminga, kaip patys pasakojo ir ginčijosi, vienas kitą kaltindami. Tik vienas stribas, sunkiai sužeistas, iškrito iš vežimo. Stribai galėjo turėti daugiau nuostolių, jeigu...

Ir vėl prasidėjo ginčai dėl pasirinktos pasaloms vietos. Nuraminau juos dėl nesėkmės: vienas ar keli nukauti stribai – ne tiek svarbu, gera tai, kad jie nedrįs lengvai ir saugiai, kaip buvo įsitikinę, terorizuoti ir plėšikauti. Apskritai nepagyriau jų išpuolio: buvo veikiama be vadovybės, maža grupe, neįspėjus gyventojų, kad galėtų pasisaugoti nuo stribų ir enkavedistų keršto.

Iš tolesnio pasikalbėjimo supratau, kad Snaigupės ir Ringeliškės apylinkėje yra keliolika vyrų, kurie laikosi ginklo ir norėtų priklausyti kokiam nors didesniam vienetui su aukštesne vadovybe. Leidau suprasti, kad prie to einama, bet nepasakiau, iš kur aš, kuria linkme ir kokiu reikalu vykstu. Kalbinamas atsisakiau pas juos pabūti. Apsistojau pas ūkininką, kurio anksčiau nepažinojau. Tiko man sodyba Gailiūnų viensėdžių, paktikusių didžioje plynėje, antroje linijoje už skardžio nuo pirmos kaimo kolonijų linijos palei Nemuną.

Vieta atrodė saugiausia bet kuriuo atveju. Be to, šeimininkas ir jo šeima buvo tarytum Apvaizdos nurodyti. Kiek kartų vėliau keliaudavau su ryšių ir pasitarimų uždaviniais, dažniausiai naudodavausi svetinga ir saugiai paruošta jo pastoge. Šeimininkas turėjo sumaniai įrengtą slėptuvę kamaroje po girnomis. Nė karto neteko joje būti. Dienodavau kamaroje. Kamara buvo maža, su didesniu langu, išlipdyta 1937–1940 metų Lietuvos dienraščių ir žurnalų puslapiais. Man, vilniečiui, negyvenusiam laisvoje Lietuvoje, neskaitant 1939m. pabaigos ir 1940m. pirmojo pusmečio, tie puslapiai buvo labai įdomūs.

Apie pietus suplaukė išsami žvalgybos ataskaita. Druskininkuose žuvusio stribo niekas neapgailėjo, o NKVD vadovybė tikriausiai davė stribams velnių. Nuo Leipalingio, nuo Merkinės priešas nejudėjo. Į pavakarę, atsisveikinęs su šeimininkais, išvykau savo keliais Liškiavon. Apsistojau viensėdyje prie Nemuno jau už bažnytkaimio

Žeimių linkme pas senį Slautą, su kuriuo susipažinau ir net susibičiuliavau Šarūno būrio postovio metu vasario mėnesį.

Slautų Liškiavoje daugiau, bet tik tą vieną tada gerai pažinojau. Buvome kaip ir susigiminiavę – ne per giminystę su mano uošviu Druskininkuose, o per vieną juodu nutikusią įdomią istoriją jaunystėje. Senasis Slauta buvo išmintingas ir pasakorius. Du jo sūnūs, dar gana jauni (tėvas vėlai vedė) buvo šaunūs vyrai, sodyba – prie pat miškingo Nemuno skardžio, pasislėpusi lapuočių senmedžių guote. Kur geriau? Po vakarienės, patogiai įsitaisę menėje prie staliuko, kalbėjomės beveik iki pusiaunakčio.

Senasis Slauta surūšiavo temas. Pirmoji buvo santykiai su lenkais. Dingstis jai buvo įvykis maždaug prieš dešimt dienų. Persikėlė per Nemuną ir apsistojo pas Slautus lenkų Armijos Krajovos grupė – keliolika vyrų su karininku majoru, kurie pasirinko patogiausią, jų apskaičiavimu, kryptį – persigauti iš Vilnijos į Lenkiją; perėjimai Gudijos miškais, susisiekiančiais per Nemuną su didžiąja Augustavo giria, šiauriau ir piečiau Gardino buvo stipriai apstatyti NKVD užtvaromis, daug didesnių ir mažesnių AK grupių buvo likviduota; majoro vadovaujama grupelė nuo Rudnios miestelio – Dubičių kaimo patraukė Liškiavos linkme; šiauriau Viečiūnų kaimo persikėlė per Nemuną, gurguolę paliko Liškiavos vyrams su ginklų ir šaudmenų atsarga; praleido pas Slautus dvi dienas, ilsėdamiesi ir laukdami, kol bus užmegztas ryšys saugiam lenkų AK grupės perėjimui iki Veisiejų–Kučiūnų ruožo, kur siena dar nebuvo stipriai apstatyta.

Senasis Slauta gerai mokėjo lenkiškai ir nusimanė apie politiką, turėjo progos išsikalbėti su lenku majoru. Majoras gyrė lietuvių tautos laikymąsi karo metais ir pasirinktą kelią tolesnėje kovoje dėl laisvės ir nepriklausomybės. Jis su AK grupe buvo sėkmingai nulydėti iki buvusios Lietuvos sienos su Lenkija, dar silpnai apstatytos, neseniai nuslinkus frontui.

Susitikau su Liškiavos būrio vadu Aušra–Juozu Slauta. Būrys buvo laikinai išsiskirstęs. Žaliamiškyje likęs vienas skyrius, kuriame laikėsi du jauni vokietukai kareiviai: slankiojo pamiškių viensėdžiais, žmonės juos pamaitindavo. Vokietukai galėjo pakliūti enkavedistams ir tardomi pridaryti žalos - negalima buvo jų taip palikti. Skyrius vykdė žvalgybą ir pridengė staigaus pavojaus atveju.

Velykoms artėjant, ramybės tarpsniais partizanams rūpėjo darbai prie namų – miško duonai užsidirbti. Painformavau Aušrą apie Šarūno rinktinės įsikūrimą, pasiūliau, kad organizacinėje rinktinės

struktūroje Liškiavos ir Siaubo būriai sudarytų pirmąją grupę ir jos vadovybę, patariau tuo tarpu nespręsti, kas grupei vadovautų – tai būtų abiejų būrių susitarimo reikalas. Pirmaeilis uždavinys – sutarti ryšius, žaibiškai apsikeisti žvalgybos informacijomis, ryškėjant didesniems, plataus masto priešo veiksmams; pirmoji rinktinės grupė, valdanti Žaliamiškį, arčiau Merkinės ir Seirijų žvalganti judėjimą plentais, vykdytų ypatingą uždavinį. Antroji grupė su dviem nuolat stovyklaujančiais būriais Pūsčios girioje būtų pasirengusi priimti ilgesniam laikui pirmąją grupę, jeigu Žaliamiškiui kiltų didesnis pavojus.

Susisiekti su Siaubu buvo sunkiau – gal ne tiek su būrio vyrais, kiek su pačiu vadu. Toliau už Liškiavos neturėjau gerų asmeninių ryšių, jų ieškojimai su Aušros būrio palyda būtų užtrukę. Aušra rado geresnę išeitį: susitikti su kovotoju, ne mažiau autoritetingu negu Siaubas. Taip ir buvo. Kitą dieną pas mane prisistatė Subačius (slapyvardis ir vardas iš atminties išslydo). Tai buvo išpruseš ir iš prigimties inteligentiškas vyras. Su juo gerai sutarėme ginkluotos kovos klausimais. Bendravome iki 1945m. rudens, keletą kartų su juo buvau susitikęs jau susikūrusios Merkio rinktinės plote ir iš ten vykdant ypatingus uždavinius. Jis buvo geras dainininkas, padainuodavo naujų partizaniškų dainų, kurių žodžiai ir melodijos gražiai derinosi. Ypač patiko dainų tekstai – spėjau, kad buvo jo paties sukurti žodžiai. Subačius žuvo 1947m. pavasarį kautynėse prie Snaigupės kartu su Vasariu–Černiausku iš Leipalingio.

Iš Subačiaus turėjau išsamių informacijų apie būrį, kuris priklausė pirmojo Lietuvos karininko A.Juozapavičiaus, žuvusio 1918–1920 metų nepriklausomybės kovose, ginant Alytų nuo bolševikų antplūdžio, vardą. Taigi buvo jau ne Siaubo, o karininko Juozapavičiaus būrys. Pats būrio vadas Grušauskas–Siaubas buvo labai drąsus ir sumanus mūšio lauke, kiekviename susirėmime, bet menkai rūpinosi kasdieniniu saugumu, drausme. Vyrai pasitikėjo juo ir buvo drausmingi ginkluotų veiksmų metu. Žmonės „siaubiečius" gerbė ir vaišino, nepaisydami pavojų, kartais stribams ir enkavedistų įguloms visai arti būnant.

Perdaviau Subačiui tą patį ir taip, kaip su Aušra buvau kalbėjęs. Subačius išreiškė pasitenkinimą dėl aukštesnių partizaninės kovos struktūrų kūrimosi. Užtikrino, kad ryšiai veikia gerai ir bus stropiai vykdomas plačios žvalgybos uždavinys.

Turbūt jau buvo įpusėjusi Didžioji savaitė – rūpėjo prieš pat

Velykas būti arčiau šeimos. Yra datų, įvykių, žmonių, kurių neištrina, neužtemdo laikas. Taip atsitiko su 1945 metų Velykomis. Pirmoji šventės diena sutapo su balandžio pirmąja. Velykos įsiminė dėl melavimų ir apgaudinėjimų papročio. Grįžau į būrio stovyklą paryčiui. Kai kurie vyrai su viršiu Šapalu reikalavo, kad Velykų pirmą dieną pusryčiautume stovykloje. Persvėrė gal ne tiek prieštaraujančiųjų dauguma, kiek žvalgybos duomenys: buvo ramu, jokių pavojų negirdėti. Gyvenantys arčiau, nuėjo Velykų švęsti į namus. Liko ne daugiau kaip penketas–septynetas vyrų, kurie Prisikėlimą sutiko stovykloje, žinoma, su pačiu viršiu Šapalu. Po pusiaudienio ėmė rinktis „išeiviai", kai kurie – su žmonomis, seserimis, draugėmis.

Buvo Velykų pietūs ir netrūko velykinio pyrago, dainų ir pokštų. „Tikrieji partizanai", ištikimi „miško priesaikai", „išeivius" nuodėmininkais vadindami skubėjo savo margučius išmėginti. „Išeiviai" ne mažiau sąmojingai atsikirtinėjo pašaipūnams. Mes su Alseika pirmosios Velykų dienos rytmetį iki pusiaudienio praleidome mano žmonos giminės Šerkšnų šeimoje. Tos Velykos buvo mano paskutinės Velykos su šeima.

Antroji ryšių išvyka buvo tuojau po Velykų. Rūpėjo ne tik apsižvalgyti pirmosios grupės plote, bet ir susisiekti su kaimyniniu piotu už Nemuno. Ėjo žinios apie partizanų veiksmus plačioje Marcinkonių apylinkėje. Pabuvojęs Žaliamiškyje, nuo Liškiavos persikėliau į Viečiūnų kaimą, kur tuo metu dar mokytojavo Juozas Kalpokas – per kelias okupacijas, per kelias karo meto kaitas mano bendražygis. Jis turėjo žinoti ką nors daugiau, kas dedasi Šiliniuose. Vieną dieną praleidus pas jį mokykloje. Susipažinau su antruoju Viečiūnų mokyklos mokytoju – Milaševičiumi, kilusiu iš Užnemunės. Iš Juozo kalbų buvo galima spręsti, kad ir Marcinkonių–Druskininkų krašte dar nebuvo didesnio sąjūdžio.

Viečiūnų vyrai sujudo retkarčiais pastovyklauti miške. Turi būrio vadą karininką – žentinį ateivį į Viečiūnus nuo 1943 metų pradžios. Dabar kaip tik subruzdo prie Cimakavo kaimelio, kur nužiūrėta patogiausia ir saugiausia stovyklavimų vieta. Viečiūniškiai pakilo ir pratinosi kaip jauni gandrai prieš skrydį į pietus.

Užsiminiau Juozui apie mūsų kauptas priemones pogrindžio ir miško spaudai. Sutemus nuėjome pas jį į gretimą Naravų kaimą. Parodė sumaniai ir labai gerai įrengtą slėptuvę su rašomąja mašinėle, šapirografu, dažų, kalkių, juostelių, popieriaus atsargomis. Medžiagos laukė panaudojimo. Abu jautėme, kad tas laikas artėja.

Žinia apie aukštą Lietuvos kariuomenės karininką prie Kabelių pasitvirtino. Esą besispiečiančio Druskininkų būrio vadas j.ltn. Juknaitis jau turįs su juo ryšį. Prašiau perduoti per Juknaitį žinias apie pajudėjusį organizacinį darbą Užnemunėje. Pasižadėjau ilgai netrukus vėl apsilankyti Šiliniuose ir būtinai pakeliauti iki Kabelių. Atsisveikinau su Juozu Kalpoku nenujausdamas, kad tai paskutinis mūsų pasimatymas.

Kaip pavasario srautai užgriuvo kovos įvykiai. Juozas buvo perkeltas mokytojauti į Grūto kaimą. Dažnai praeidavau pro Neravus, kur jis gyveno, ir pro Grūtą, kur mokytojavo, bet kadangi nežinojau, ar Juozas turi tiesioginius ryšius su partizanais, juo labiau su vadovybe, tai ir nesistengiau užkliūti, linkėdamas jam kuo didžiausios konspiracijos. J.Juknaitį Druskininkų NKVD suėmė 1946 metais ar ne vasario mėnesį. Netrukus nuskambėjo žinia, kad jis enkavedistų nukankintas ir nežinomoje vietoje slaptai palaidotas. Vienas patikimiausių mūsų žvalgybos žmonių – Justinas Jakavonis iš Mašnyčios kaimo išsikvietęs mane, papasakojo, kad Juozas Kalpokas buvo suimtas; jis trumpai matėsi su Juozu, kuris pasakęs, kad yra labai sunkiai tardomas, bet turįs galimybę nusižudyti. Žinodamas Juozo būdą ir nusistatymą, patikėjau ir tikiu tuo.

Apie J.Kalpoką teks dar užsiminti. Tąkart sutarėm, kad kai tik prireiks spausdinimo priemonių, atsiimsiu aš jas pats su savo palyda arba atsiųsti vyrai iš Juknaičio būrio, gerai jam pažįstami viečiūniškiai, paims. Atsisveikinome apie pusiaunaktį. Persikėlęs per Nemuną, apie Gailiūnus arčiau Baltašiškės paryčiui pasiekiau savo stovyklą.

Papildymas būryje

Per keletą mano išvykos dienų būrys gerokai pasipildė. Atvyko keturi vyrai iš Kučiūnų. Pačiame pasienyje buvo labai sunku laikytis, o jau visai neįmanoma ką nors nuveikti. Išgirdę per gimines apie stovyklaujantį partizanų būrį didžiojoje girioje į pietus nuo Leipalingio, mūsiškiai leidosi ta linkme. Susirišo be klaidžiojimo ir klausinėjimų.

Stovykloje susipažinau su keturiais kovotojais: Beržu, Galstu (nuo ežero vardo), Kalneliu ir Sakalu. Kalnelis buvo puskarininkis. Jų pavardžių nežinojau. Vien Sakalo pavardė būtų galima atrasti, prisiminus jo pasakojimą, kad 1941 metais buvo suimtas ir pateko Kaune į kamerą, kurioje kalėjo plk. J.Petruitis. Savo knygoje „Kaip jie mus sušaudė" jis mini jaunutį kalinį, suimtą prie pat sienos. Tai turbūt ir buvo mūsiškis Sakalas, ar tik ne Sakalauskas.

Pastebėta, kad kučiūniškiai visais atžvilgiais išprusę vyrai. Mat Kučiūnai buvo stiprus patriotinės lietuvių veiklos centras – su šaulių būriu, gerai pasiruošusiu sienos su Lenkija gynybai, ir kultūriškai stipriu, su veikliomis visuomeninėmis organizacijomis, gražiai puoselėjamomis tradicijomis.

Tie keturi kučiūniškiai įnešė į būrį geros nuotaikos. Stovyklavimo šiokiadieniai tapo įdomesni. Paprašydavo vyrai pagroti, ir užgrodavo pučiamųjų kvartetas – žinoma, ne instrumentinis, o pamėgdžiojančiais juos balsais. Darė jie tai puikiai, ir repertuaras buvo turtingas. Buvo dainingi, geri vaidintojai, kiekvienas galėjo ką nors prisiminti ir atlikti iš jų dalyvavimo kultūrinių renginių programose.

Su Alseika šnekučiavo augalotas tamsoko gymio 35–40 metų amžiaus vyras. Kažkuris leipalingiškis paaškino, kad tai Aras–Petrauskas iš Senkonių. Tarnavęs ulonų pulke Alytuje. Viršila! Papildymai būrio senbuvius džiugino.

Nevėžis pristatė man savo jauniausią brolį Kazimierą, slapyvardžiu Arminas. Buvo dar kažkas nuo Leipalingio. Gyventojai iš vietovių prie girios neskubėjo prisijungti. Lipliūnų ir Gerdašių vyrai turėjo iš vienos pusės Nemuną, per kurį galėjo greit ir saugiai persikelti, o iš kitos – Puščią. Panašiai tvarkėsi ir pačioje didžgirėje tūnantys kaimeliai: Krivonys, Guronys, Norkūnai, Buteliūnai. „Sėslieji", dar kitaip „namų duonos valgytojais" vadinami, palaikė ryšius su nuolat stovyklaujančiais būriais, turėjo noro paklusti bendrai partizaninės kovos organizacijai, nors buvo ir išimtis, kuri baigėsi tragiškai. Bet apie tai – vėliau.

Įvyko pasikeitimų vadovybėje. Aras buvo paskirtas būrio vadu, Kalnelis – dar vieno skyriaus skyrininku. Pats būrys pradėtas vadinti Aro vardu, – turbūt atsižvelgta į Liepos būrio analogiją. Anksčiau buvo pastabų, kad Puščios vardas netinka: tas žodis svetimas, be to, Puščioje jau yra antras būrys, o jų gali būti ir daugiau. Reikėjo skirti grupės vadą, tačiau tuo klausimu reikėjo susitarti su Liepa.

Ryšių skyrius

Kai rengiausi vėl išvykti, rinktinės vadas Alseika pasiūlė palydą – du tris kovotojus. Kalbėdami tuo klausimu, priėjome išvados, kad reikia sudaryti ryšių skyrių. Laikas išžvalgyti plotą apie Kapčiamiestį, Veisiejus ir toliau už Leipalingio – iki pat Lazdijų. Apie Veisiejus veikė kovingas Mindaugo kelių vyrų sambūris. Įsiminiau vieno partizano

pavardę, nors nebuvau jo paties matęs ir neturėjęs tiesioginių reikalų – turbūt todėl, kad ji nelietuviška, – Soroka. Turėjome žinių ir apie kitus ginkluotus susibūrimus, tiksliau – ginkluotai besisaugojančius. Be to, laukė tolesnės išvykos per Nemuną į Šilinius.

Buvo sudarytas ryšių skyrius su skyrininku Nevėžiu, parinkus geriau pažįstančius minėtas apylinkes, turinčius ten giminysčių ryšių. Tą dieną man buvo priskirtas jauniausias skyriuje – Arminas. Jis iš pradžių lyg ir suglumo, pasišaukęs į šalį Nevėžį – savo brolį, kažką jam kalbėjo. Staiga Nevėžis šūktelėjo:

— Ramiai! Tai įsakymas! Čia kariuomenė, o ne mamos pyragai!

Arminas pasitempė ir atšovė:

— Įsakymas, tamsta vade!

— Skyrininke! — pataisė Nevėžis.

Man pasidarė šiek tiek nemalonu.

Jau kelionės pradžioje nuoširdžiai su Arminu išsikalbėjome. Jis pasiaiškino dėl savo nenoro vykti su manimi: ketinęs keliauti su broliu Lazdijų kryptimi, kur turįs pažįstamų iš gimnazijos. Greit su Arminu susibičiuliavome. Neseniai iškeptas abiturientas daug pasakojo apie save ir savo šeimą. Ir aš atsiskleidžiau jam, neliesdamas laikinai paslaptimi laikomų reikalų.

Keletą kartų su Arminu keliavome į Liškiavą–Žaliamiškį. Laikui bėgant, jis tapo gerai išbandytu ryšininku su pirmąja rinktinės grupe. Sunku dabar tiksliai prisiminti, kaip kas kada tiksliai buvo ar reikšmingesnio atsitiko. Giliau į atmintį įsirėžė keletas nuotykių. Ne tą, o kitą kartą su Arminu nešėme kudašių, pasikliaudami ne ginklu, o kojomis. Buvo taip. Susisiekę su Slautos būriu, kuris negalėjo skubiai užmegzti kontaktų su karininko Juozapavičiaus būriu, išsirengusiu medžioti Seirijų stribų, nutarėme eiti toliau, pasinaudodami ryšiu per sodybas. Po lietaus naktį ir vis dar smulkiai lynojant, apsiniaukusią balandžio popietę pajudėjome prie Liepiškių ežero; vienas mūsų vyrų buvo veterinaras, važinėjęs pas apylinkės ūkininkus su paslaugomis gyvuliams, jaunesnis buvo Slautos būrio kovotojas, laikinai atleistas prie namų darbų. Trise ėjome paežeriu ir išvydome prie pat vandens katiną, kuris, mus pamatęs, ramiai pasislėpė krūmuose. Šmaikštaudami pasikeitėme nuomonėmis, ką veikė katinas prie ežero, net įsibridęs į vandenį: vienas – kad žvejojo, kitas – kad atėjo vandens atsigerti, o aš pasakiau, kad tai blogas ženklas: katinas perėjo mums kelią, be to, jis juodas.

Nuo ežero pasukome į Vilkiautinio viensėdžius, pasinešę nukakti iki ryšių mazgo su Slaubu kažkokioje smulkesnėje vietovėje prie

Kibyšių. Viensėdžio, prie kurio artėjome, kieme pamatėme kelis siluetus. Buvome jau arti daržinės, už kurios užsiglaudę galėjome arčiau įsižiūrėti, kas dedasi, tik staiga iš už daržinės kampo pasirodė sovietų kareivis ir paleido į mus papliūpą iš automato. Mes visi trys atsakėme šūviais iš pistoletų. Kareivis krito. Tačiau tuo metu į mus ėmė šaudyti kiti kareiviai, bėgantys nuo kiemo. Davėme kojom darbo, palikdami stiprėjantį apšaudymą. Lygiagrečiai su mūsų „pasitraukimo" kryptimi vieškeliu pasileido visu greičiu vežimas su kareiviais, bandydamas atkirsti mus nuo riešutyno prie pat Liškiavos bažnytkaimio. Mes buvome greitesni – anksčiau pasiekėme išganingąjį riešutyną, kur turėjome stipresnius ginklus.

Nuotykis visai netikėtas. Kur priešų saugumo žvalgyba? Netrukus sužinojome, kad tai kariuomenės grupė, užklydusi pasiplėšikauti. Nuotaika pasitaisė, bet kartu teko priimti įspėjimą: reikia būti geriau pasiruošusiems netikėtumams išvengti.

Arminas buvo geras sportininkas, pirmavęs gimnazijoje bėgimuose. Kai jam pasakiau, kad esu geresnis bėgikas – pralenkiau jį ir anksčiau pasiekiau riešutyną, jis suglumino mane:

— Viršininke, jūs bėgote tiesia linija – ar klonis, ar kauburėlis, šaudantys galėjo laikytis taikinio, kai pasirodydavote ant aukštumų. Mane buvo sunkiau sekti: mėčiausi į šalis, o atsidūręs lomelėse, pabėgėdavau į šalį, kad, išbėgęs vėl ant aukštumos, nukrypčiau nuo sekimo linijos.

Teko prisipažinti, kad Arminas turi daugiau „karo mokslo".

Planas vis dėlto buvo įvykdytas dar tą pačią dieną. Sužinojome apie Siaubo vadovaujamo būrio suduotą stiprų smūgį Seirijų stribų ir enkavedistų įgulai. Gerai parengtose pasalose jis iškirto kelis jų vežimus. Jau sugrįžus į stovyklą Puščioje, pasiekė mus tikslesnė žinia. Toje operacijoje Juozapavičiaus būrys patyrė nuostolį, kurio galėjo nebūti. Žuvo vienas šauniausių Siaubo vyrų, slapyvardžiu Martynas. Mačiau jį Panaros kautynėse. Ne visi stribai ir enkavedistai buvo iškirsti, kai kurie, likę gyvi ar lengviau sužeisti, ėmė bėgti, keli suskubo sušokti į paskutinį vežimą. Siaubo kovotojai pakilo iš savo saugių pozicijų ir sėkmingai leidosi medžioti pabėgėlius. Martynas raitas atsidūrė toliausiai ir, sulaikęs vežimą, kurį važnyčiojo moteriškė, paklausė, ar ji nematė bėgančio stribo. O šiauduose buvo pasislėpęs Seirijų NKVD viršininkas su įremtu moteriškei į nugarą pistoletu; jis nušovė Martyną.

Tada ar vėliau Liškiavos viensėdyje Ricielių linkme enkavedistai nušovė jauną, neseniai vedusį ūkininką ir jo žmonos brolį.

Enkavedistai atidardėjo vežimais nuo Guobinių per Ricielius vieškeliu. Pamatę du jaunus vyrus, dirbančius lauke netoli sodybos, nupylė juos, nieko neklausdami, nieko nesiaiškindami. Tragiškas įvykis sukrėtė apylinkę. Žmones vis labiau jaudino klausimas: kaip gyventi, ką daryti?

Vieną balandžio dieną gavome žinią, kad sutartoje vietoje laukia vyrai iš Žaliamiškio. Buvo atvykęs Matulevičius–Skiedra. Pažinojau jį taip pat iš Panaros mūšio. Dabar jis buvo pas Siaubą – Karininko Juozapavičiaus būryje, atstovaudamas pirmajai rinktinės grupei. Išbuvo mūsų stovykloje dvi dienas. Buvo atvykęs gauti instrukcijų, kaip elgtis su sulaikytais asmenimis iš keliaujančių pro grupės kontroliuojamą plotą. Sučmė tris asmenis. Vienas jų buvo 16–osios divizijos karininkas, turintis NKVD organų leidimą naudotis fotoaparatu, antras – to karininko brolis, trečias – to brolio bičiulis; jie ėjo pėsti iš Ryliškių į Druskininkus, kad traukiniu išvažiuotų į Vilnių. Karininkas norėjo brolį ir jo draugą ten įdarbinti. Rinktinės vado Alseikos ir mano nuomonė buvo tokia: jeigu kitų aiškių įtarimų nėra, tai tuos asmenis galima paleisti – jie nėra tiesiogiai pavojingi, didesnį pavojų kelia vietiniai gyventojai, NKVD užverbuoti sekti partizanus ir jų ryšius bei santykius su ūkininkais, miestelių gyventojais, vyresniais moksleiviais. Tuo buvo patvirtinta ir patikslinta rinktinės vadovybės intrukcija. Skiedra išreiškė nusistebėjimą, kodėl divizijos karininkas, perėjęs frontus, kažkur bastosi, kai karas tebevyksta. Buvo patarta papildomai tardyti suimtuosius ir spręsti grupės vadovybės nuožiūra.

Mano išvykos į Liškiavą–Žaliamiškį ėjo į pabaigą. Ryšiai buvo užmegzti ir gerai išbandyti. Vieną iš paskutiniųjų išvykų į pirmąją rinktinės grupę gerai prisimenu. Galima būtų nustatyti tikslią datą, kadangi ji sutapo su JAV prezidento Ruzvelto mirtimi, tiksliau – su iškilmingomis laidotuvėmis. Liškiavoje kažkur viensėdyje arčiau Daigisų (Daigių) dvaro klausiau radijo laidos iš Amerikos. Besiklausančių buvo daugiau. Neapsieita be samprotavimų, kaip Ruzvelto netektis atsilieps karo pabaigai ir pokario tvarkai Europoje.

Reikia šį tą paaiškinti dėl minėto „dvaro". Tai Liškiavos netolimos praeities liekana. Du žydai broliai Daigisai (Daigiai) buvo Lietuvos savanoriai ir 1918–1920 metų laisvės kovų dalyviai. Abu gavo po žemės sklypą prie Liškiavos, pasistatė gražius trobesius, buvo veiklūs Lietuvos patriotai. Vietos gyventojai juos pamėgo ir gerbė. Jau nuo pat vokiečių okupacijos pradžios paaiškėjo didelis pavojus žydams.

Žmonės kalbino brolius Daigius slėptis pas juos apylinkėje, bet jie nepaklausė ir buvo sušaudyti su Merkinės žydais.

Iš tų išvykų vieną atvejį tik sau buvau pasilikęs. Jis lietė Gailiūnų kaimo vyriją. Gailiūnai dažniausiai būdavo man pakeliui, rečiau pasukdavau nuo Miciūnų Ricielių–Liepiškių kryptimi. Gailiūnai išsibarstę viensėdžiais palei Nemuną nuo Baltašiškės iki Liškiavos ribų, antroje kolonijų plynės linijoje – iki Ricielių. Anoje plynėje arčiau Liškiavos ir Ricielių yra gal keliasdešimties hektarų ploto įdubimas, apvainikuotas medžių ir tankiai išaugusių krūmų skardžiu kaip žalia pasaga su išėjimu į panemunės slėnį. Tos daubos viduje tada buvo viena sodyba, kitos dvi ar trys buvo vos įžiūrimos skardžio vingiuose.

Pasitaikė, kad užėjau į sodybą ant daubos skardžio. Buvo gražus reginys į tą įdubimą lygumose. Susipažinau su sodybos šeimininku Stonkum. Išsikalbėjome. Iki tol asmeniškai vienas kito nepažinome, bet jis daug žinojo apie mane ir sekė mano pasirodymus Gailiūnų bei tolimesnėje aplinkoje. Prisimenu, Stonkus paklausė manęs, ar nesistebiu, kad atvirai veikiančių laisvės kovos būriuose iki šiol nebuvo ir vis dar nėra nė vieno vyro iš Gailiūnų, nors kaimas didelis, ko gero, ir pats galėtų sudaryti kokius du būrius. Atsakiau, kad pastebiu tai, bet nesistebiu: visaip klostosi, vienoje vietoje pirmauja atvira ginkluota kova, kitur pasirenkama kitokia taktika. Akivaizdus yra Gailiūnų–Liškiavos palyginimas, bet iš to negalima daryti išvados, kad gailiūniškiai mažiau patriotiški, mažiau lietuviški, nors gal ir turi tokį kompleksą. Stonkus susimąstė ir po valandėlės ištarė:

— Jums pirmam sakau, kad, reikalui esant, kaip grybas gali išdygti ginkluotas Gailiūnų būrys.

Po to plačiau pasikeitėme nuomonėmis dėl esamos ir laukiamos padėties: kaip mažiausiai patirti nuostolių, būti gerai pasiruošusiems lemiamam momentui, organizuoti ir valdyti pogrindžio būrį, kokia turėtų būti taikoma savisaugos ryšių sistema. Nustebino labai tiksli Stonkaus galvosena. Tapome vienos nuomonės bendrais: ginkluoti pogrindžio vyrai yra gera išeitis, kad galima tobuliau suorganizuoti savisaugos žvalgybą ir žinių perdavimo „techniką“ – pastebimais ženklais per sodybas, garsų įspėjimais (daina, kalvio „darbu“ kalvėje ir pan.). Padirbėti reikėtų, ruošiant nuolatinių slėptuvių ir trumpalaikių pasislėpimų sistemą trobesiuose ir gamtoje, pvz., iš jo, Stonkaus, sodybos ant pat skardžio kranto su požeminiu išėjimu į skardžio tankumyną. Stonkus nusišypsojo, kai kalbėjau apie tai.

Tęsiau, kad būtini pasislėpimų įrenginiai laukuose, pievose – visur atvirame plote. Ir užbaigiau, kad pirmiausia reikalinga didelė pogrindžio, juo labiau ginkluoto, veiklos konspiracija.

Pastebėjau, kad pas Stonkų, ko gero, taip ir yra, bet šiai konspiracijai jis jau nusidėjo, prasitardamas apie ginkluotą Gailiūnų pogrindžio būrį. Stonkus pasakė, kad prasitarė apgalvojęs reikalą: ištobulintas, ilgai išsilaikantis pogrindis – tai ne menas dėl meno, jis turi tarnauti bendram svarbiausiam tikslui. Šeimininkas pasak atlikęs pareigą, patikėdamas man Gailiūnų paslaptį. Pripažinau, kad jis pasielgė teisingai, bet kurį laiką tą paslaptį laikysiu tik sau.

Atsisveikindamas pagalvojau: tai dar viena pažintis, kuri patvirtina, kad yra pas mus puikių žmonių. Stonkus buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis. Kiek man žinoma, jo būrys išdygo kaip grybas – dalyvavo Merkinės puolime 1945m. gruodžio 15d. ir liko pogrindyje.

Liepos būrys

Su šiuo būriu buvome artimiausi kaimynai, o artesnių santykių neturėjome. Apie balandžio vidurį, grįždamas iš vienos išvykų į pirmąją rinktinės grupę, pabandžiau susipažinti su Liepos būrio vadu ir jo vyrais. Anksčiau sutartas ryšys Mizaruose gerai suveikė. Nė valandos neužtrukau, su dviem savo palydos vyrais jau buvau Liepos būryje, apsistojusiu girios pakraštyje tarp Mizarų ir Didžiasalio.

Apie patį būrio vadą Liepą–Jurgį Ptakauską buvau girdėjęs. Mizarų kaimas gražioje Nemuno pakriaušėje – artimiausias Druskininkams. Tik per Nemuną. Tačiau visą tarpukario dvidešimtmetį ir vokiečių okupacijos metais jis buvo sunkiai pasiekiamas – skyrė valstybinės ir okupacinės sienos. Bet ryšiai buvo. Teko pažinti Mizarų kaimo žmonių, vienus asmeniškai, kitus – iš pasakojimų, tarp jų ir Vanagų šeimą. Patraukė graži lietuviška pavardė šalia Vailionių, Subačių, mizariškių Mizarų. Vėliau sužinojau, kad tai pavardės vertimas iš lenkų kalbos – Ptakauskas. Vanagų–Ptakauskų šeima skyrėsi iš kitų Mizaruose tuo, kad joje buvo daug vyrų. Nelengva buvo suskaičiuoti suaugusius sūnus. Du tarnavo Lietuvos policijoje Kaune ir buvo tapę kauniečiais, du – pasienio policijoje, jauniausią, o gal tik vieną iš jaunesnių – Bronių – pažinau. 1942 metais jis stojo į pagalbinę policiją Druskininkuose.

Jurgis Ptakauskas vokiečių okupacijos pradžioje pateko į priverstinai įkurtą policijos batalioną, kuris netrukus buvo mestas į pafrontę kažkur apie Ilmenio ežerą. Tam lietuvių batalionui teko ir fronto paragauti. Prasidėjo bėgimai iš priverstinės ir nieko bendra su mūsų tautos interesais neturinčios tarnybos. Jurgis Ptakauskas buvo vienas iš pirmųjų bėglių ir beveik dvejus metus slapstėsi nuo vokiečių. Ir štai kita okupacija, su didesniu teroru ir su kitokiu pasipriešinimu bolševikiniams okupantams, kuriuos teko skaudžiai pažinti 1940–1941 metais.

Liepa buvo truputį stačiokiškas, tačiau turėjo autoritetą, reikalingą ginkluotai ir veiksmingai vyrijai. Jis mažiau tikėjo palankesne padėtimi, karui pasibaigus. Ir tai, matyt, dar labiau veikė jo būdą. Buvo jame daug neapykantos bolševikiniams priešams, paniekos gyvenimui – panašiai kaip rusų žmogui ilgai trukusioje komunistinėje vergijoje. Jis buvo pasiryžęs kovoti iki garbingos žūties ir šventai tikėjo, kad Lietuva vis dėlto išsikovos laisvę ir nepriklausomybę. Kartais rusiškai nešvankiai keikdavosi, buvo linkęs įvairiems nuotykiams, vartojo sąmojingus pasakymus, kurių apstu visais atžvilgiais turtingoje rusų kalboje. Dėl to, ypač tamsoje susidūrus, rusakalbis priešas likdavo valandėlę suglumęs, vėliau komentuodavo:

— Kakije kovarnyje bandity! Sojuznikami prikidyvajutsa!*

Apie Liepos būrį buvau susidaręs vaizdą iš vietinių ir „atėjūnų". Vietiniais laikėme Mizarų, Diržų, Didžiasalio, Lipliūnų vyrus, bet 1945 metų pavasarį buvo tik iš Mizarų ir Diržų, gal koks dar iš Lipliūnų. Atėjūnais vadinome atėjusius iš Leipalingio, kažkur nuo Kapčiamiesčio, vienas buvo iš toliau, jį rekomendavo pats Liepa.

Iš Diržų buvo trys broliai „ratelnikai" – dėl jų tėvo, plačiai žinomo, račiaus, o ypač verpimo ratelių meistro ir gamintojo, profesijos. Du broliai jaunučiai Paliučiai – kažkur nuo Kapčiamiesčio; jų tėvas, valsčiaus viršaitis, buvo išvežtas su šeimos dalimi 1941 metų birželio mėnesį, likę du sūnūs paaugliai tuos ketverius metus gyveno pas gimines, kurių buvo keliose parapijose. Navickas – slapyvardžio neprisimenu – buvo iš Mizarų, nuošalaus Diržų viensėdžio. Jis buvo jauniausias, dar nepilnametis, jo nelietė mobilizacija į sovietų armiją. Kūrė dzinguliukus, kuriuose dažniausiai burnodavo Staliną ir jo padlaidžius. Pažinau jį tokį jau per pirmą apsilankymą Liepos būryje, vėliau būdamas ten, dairiausi jo.

---

* Kokie klastingi banditai! Sąjungininkais dedasi! (rus.)

— Pakariausime, — tarė Liepa. — Daug norinčių kariauti, nepaisant priešo pulkų, ypač jaunimo. Štai, sakysim, Navickas (kreipėsi slapyvardžiu). Papasakok, kaip ėjai į partizanus.

Ir prasidėjo pasakojimas: kaip su tėvu, Lietuvos savanoriu, ginčijosi, kaip tėvas užklupo pasirengusį išeiti su šautuvu ir granatomis, kaip abu galynėjosi: tėvas buvo stipresnis, jį nuginklavo ir šautuvą įmetė toli į kūdrą. Vaikinas pasakojo, kaip, ilgai nardęs, dumblo prisigėręs, išsitraukė šautuvą, ir atėjo į būrį. Nieks nebūtų galėjęs dramatiškiau ir juokingiau papasakoti, kaip jis pats. Prisijuokėme, prisikvatojome iki dieglių pilve.

Navickas turėjo jau nemažą savo repertuarą ir mielai pateikdavo jį. Kartą su keliais Liepos būrio kovotojais eidami siauru keliu tarp didžgirės sienos ir tankaus jaunuolyno, partizanai ant kelio posūkio netoli Didžiasalio susitiko akis į akį su enkavedistais. Priešininkai sekundę apstulbę ir vienu metu paleido vieni į kitus serijas ne didesnių kaip dvikovose būna atstumu. Reikia tik stebėtis, kad nei vienoje, nei kitoje pusėje niekas nekrito, nežinia, ar priešo pusėje buvo sužeistų, bet iš Liepos vyrų tik vienas Navickas buvo sužalotas: tiesioginis pataikymas išnešė vieną dantį, kitą išvertė, bet kulkos išėjimas nepažeidė gyvybinių organų. Sužeistąjį aptvarstė ir globojo atėjūnas iš toliau, turintis keistą slapyvardį – Jonas Krikštytojas. Jis buvo nuolat užsiėmęs rankų darbeliais, tik vietoj virbalų naudojo mažytes reples ir dar kažkokius smulkius įrankius: dirbo rožinius (rožančius), medalikėlius, savo sugalvotus suvenyrus. Pasirodo, kad ir apie mediciną geriausiai nusimanė. Sužeistajam jis išgelbėjo paverstą į šoną dantį iš plonos skardos ir vielos padaryta formele ir sankaba.

Po šio įvykio Navickas dar juokavo, nors nebegalėjo duoti valios liežuviui pro „dantų tvorą" veržtis. Vienu metu staiga jis surimtėjo ir atrodė lyg susigraužęs. Paklaustas pasakė mąstąs apie Dievą, gailisi už nuodėmes. Kamantinėjamas aiškino, kad Dievas, matyt, globoja Staliną: nubaudė lietuvius už burnojimą prieš bolševikus ir bolševikinį tironą. Navickas rengėsi eiti išpažinties pas kunigą Gerdašiuose. Žinoma, išpažinties nėjo: pasirodo, iš savo nuotykio jis padarė filosofinį misterinį vaidinimėlį. Artistas! Koks buvo, toks ir liko.

„Liepos" būryje pirmą kartą išgirdau pavojaus šaukimą:

— Mongolai!

Ne „Stribai!" ar „Enkavedistai!" Laikui bėgant, toks kodas priešui apibūdinti buvo priimtas ir kituose partizanų būriuose.

Tiesioginę ir išsamesnę informaciją apie aukštesnės vadovybės susikūrimą Liepa priėmė santūriai. Jo nuomone, susižinojimas ir kaimyninių būrių sąveika reikalingi, bet kurti miško „kariuomenę" plačiu mastu – per ankstyva ir pavojinga akcija. Vienaip sovietai reaguos, būdami įsitikinę, kad turi reikalo su atskirais partizanų būriais, kitaip – sužinoję, kad kuriama plati organizacija. Bet jis patvirtino savo ribotą pavaldumą rinktinės vadui Alseikai dėl ryšių ir sąveikos Puščioje, antrosios grupės ribose.

Netrukus po to susitikimo Liepa su savo būriu kovingai pagarsėjo. Jis surengė Leipalingio stribams triuškinančias pasalas. Štai kaip tas atsitiko. Stribai, patyrę nuostolių Ricieliuose kovo 1 d., atsigavo. Prisiviliojo dar kelis sėbrus iš Leipalingio šutvės ir gavo didelį papildymą iš padugnių kitur, net iš Žemaitijos. Pamažu stribai įsidrąsino pasiplėšikauti artesniuose kaimuose, ypač pas tuos žmones, kurie buvo dirbę Vilniuje, Kaune ir kituose didesniuose miestuose, eidami ūkvedžių pareigas, turėję savo krautuves ir buvo pasitraukę į kaimą nuo artėjusio fronto. Stribų įtarimai, kad tuose ūkiuose galima daugiau pasiplėšti daugeliu atvejų pasitvirtino: medžiagos prašmatniems siuviniams, kilimai, baltiniai, patalynės, avalynė, laikrodžiai, virtuvės ir stalo indų komplektai – viskas jiems tiko, be to, buvo galima paimti su ramesne sąžine (jeigu apskritai apie stribų sąžinę galima kalbėti), aiškinant, kad tai neužgyventas, išnaudotojų pasisavintas turtas.

Tuo atžvilgiu jau anksčiau stribai šaukėsi partizanų pagasdinimo. Ir prisišaukė. Didelis Leipalingio stribų būrys išsirengė į tolimą „žygį" – Lipliūnus ir Gerdašius. Beveik per visą dieną šeimininkavo klėtyse, rausėsi kraičių skryniose, ieškodami „banditų" – ten, kur atrodė, kad gali būti kažkas saugiau padėta ar tiesiog paslėpta daugiau turto. Žinia apie stribų plėšikavimą greit pasiekė Didžiasalį, Diržus ir Mizarus. Sumanyta surengti pasalas. Nežinia, ar tai būtų įvykę, jeigu su būriu nebūtų susisiekę tiesiog į stovyklavimo vietą atbėgę patikimi žmonės – Kazys Muzikevičius iš Didžiasalio ir Petras Vailionis iš Mizarų, pastarasis – su savo ginklu, ir nebūtų karštai paraginęs vyrus.

— Turime užsidirbti partizanų duonai, — tarė Liepa. — Ar eisime, vyrai?

Vyrams to tik ir reikėjo. Pasaloms pasirinko vietą ant Kartuvių kalniuko su senomis drevėtomis pušimis. Gal kadaise ir pakardavo

toje vietoje ką nors, bet dabar buvo pasiruošta kitokio pobūdžio egzekucijai. Išsitęsusi stribų vilkstinė su pirmais vežimais priartėjo prie to kalniuko. Ugnis nukirto šešis stribus, kurie liko vietoje, kiti vežimai su vienu nukautu, sužeistais ir laimingai išlikusiais pasuko į Lipliūnų plynės laukus bei viensėdžius. Sėkmė galėjo būti didesnė, apstačius vieškelį nuo miško iškyšulio palei Nemuną ir paėmus stribus į kryžminę ugnį, bet taip įvykdyti operacijos Liepa negalėjo dėl sumažėjusio tą dieną stovykloje kovotojų skaičiaus, o stribų buvo apie trisdešimt. Patekusiuose būriui vežimuose buvo visokių pripleštų gėrybių. Nukautus stribus Liepos vyrai apdėjo drobių ritiniais ir šukuotų linų pluoštu. Tik ginklus paėmė. Viską paliko kaip radę. Atvykę iš Leipalingio enkavedistai ir pamatę vaizdą, keikė ne tiek partizanus, kiek stribus:

— Tak im, chiščnikam, i nada!*

Nevykusios pasalos

Gal praslinkus trims savaitėms po pasalų prie Kartuvių kalniuko, gal ir vėliau Leipalingio stribai, bet jau su enkavedistais vėl išsirengė į Gerdašius. Pirmasis apie tai sužinojo Liepa pasikvietė pasaloms padaryti Aro būrį. Du būriai – apie 60 vyrų – pajėgė išnaudoti ir aną miško iškyšulį lygiagrečiai su vieškeliu, kad būtų galima kryžmine ugnimi apimti visą vilkstinės ilgį. Liepa su būriu apsikasė miške iškyšulyje. Aras pasirinko poziciją ant paties Kartuvių kalniuko, išdėstęs būrį kiek plačiau pamiške.

Teko ilgai laukti. Vilkstinė pasirodė vieškelyje nuo Lipliūnų, artinosi ir pagaliau atsidūrė partizanų numatytoje vietoje. Pirmasis turėjo paleisti ugnį Aro būrys, o kiek lukterėję būtų ėmę pliekti iš šono Liepos vyrai. Pirmieji vežimai pravažiavo visai arti Kartuvių kalniuko. Tyla. Jau užvažiavo ant kalniuko. Irgi nieko. Liepos būriui nieko neliko, tik prisispaudus gulėti savo apkasėliuose ir stebėti, kas atsitiko. Jau paskutinis vežimas ant kalniuko, ir visa vilkstinė nutolo vieškeliu pro mišką.

Tą dieną ir vėl nebuvau stovykloje, o ryte grįžau į patį vyrijos šurmulį. Ir sužinojau, kas atsitiko. Aras, ilgai išgulėjęs pasaloje su savo būriu pasitraukė nepranešęs apie tai Liepai. Vyrai buvo nepatenkinti Aru. Kalbėjo apie tai garsiai ir prieš patį būrio vadą neslėpė nepasitenkinimo. Aras niūriai tylėjo.

---

* Taip jiems, plėšikams, ir reikia ! (rus.)

Apie pusiaudienį du Liepos kovotojai perdavė reikalavimą, kad Aras atvyktų su vienu skyriumi į sutartą vietą išsiaiškinti. Gerai prisimenu sutartą vietą ir Liepos pokalbį su Aru. Rinktinės vadas Alseika nevyko, o paprašė, kad aš su Aru būčiau susitikimo liudytojais. Reikėjo tikėtis aštraus abiejų būrių vadų pasikalbėjimo ir apskritai nemalonių pasekmių.

Liepa smarkiai užsipuolė Arą: išdavikas, bailys, neatsakingas! Net nepranešė, kad pasitraukia. Kas būtų atsitikę, jeigu ką nors iš Liepos išsidėsčiusio būrio kas nors – enkavedisai ar stribai – būtų pastebėję ir vyrai būtų priversti paleisti ugnį? Prasidėtų susirėmimas sunkioje Liepos būriui padėtyje: miško iškyšulys siauras, iš užpakalio – Nemunas, iškyšulį galima lengvai atkirsti nuo miško masyvo. Aras aiškino ilgai su savo būriu išgulėjęs pasaloje. Buvęs jau vėlus pavakarys, tai pagalvojęs, kad priešas nuvažiavo kitu keliu – per Krivonis, Guronis į kelią palei Seirą. Nepranešta pamanius, jog ir Liepos būrys pasitraukė iš savo pozicijų. Toks aiškinimasis Liepą dar labiau įsiutino. Aras tylėjo, jo vyrai buvo nuleidę galvas, tik vienas, neatsimenu kuris, atsiliepė, kad jie nėra bailūs – norėjo toliau laukti priešų... Tylos valandėlę iš abiejų pusių nutraukė Liepa, šūktelėjęs:

— Nuo šios dienos nesižinome! Čia mūsų riba! — parodė miško kvartalų liniją, einančią nuo pamiškės prie Vilkanastrų pro Ekirziaus ežero galą ir toliau į girią. — Kojos nekelkite į mano pusę!

Ir apsisukęs nuėjo su savo vyrais.

Nemėginau švelninti susikirtimo – Liepa buvo visiškai teisus.

Liepa ir Aras išsiskyrė ant proskynos prie Skirziaus pakrantės. Gerai prisimenu tą nemalonų įvykį ir tą vietą, kur miško broliai susipykę nutraukė ryšius ir saveiką.

Alseika, išklausęs mano raporto, pasakė: kad ir gero kiek likę, tai buvo išbandymas, kas tinka vadovauti. Būrio vyrus jis pasistengsiąs kaip nors nuraminti, visų pirma pabrėždamas, kad kiekviena operacija reikalauja kruopštaus aptarimo ir tikslių sutarimų – kaip ir kantrybės.

Nesėkmė prie Cimakavo, tragiškos Jurginės Ratnyčioje

Trenkė žinia apie stipraus partizanų būrio užpuolimą prie Cimakavo kaimelio ir penkis žuvusius partizanus. Blogos žinios greičiau

sklido, priešo nesėkmės mažiau domino – buvo lyg kasdienybė. Per kelias dienas iš papildomų duomenų susidarė pilnesnis įvykio vaizdas. Bet nebuvo aišku, koks tai buvo būrys.

Gerokai anksčiau ėjo kalbos iš anos Nemuno pusės apie stiprų partizanų būrį tarp Marcinkonių ir Merkio: jis buvo labai judrus ir darė enkavedistams ir stribams nuostolių. Žmonės jam jau turėjo sugalvoję pavadinimą – „Lakstanti tvirtovė". Prieš pat minimą įvykį atėjo žinia, kad partizanų „lakstanti tvirtovė" puolusi Rudnios miestelį į rytus nuo Marcinkonių, bet jau Baltarusijos pusėje, užėmusi kalėjimą ir išvadavusi daug suimtųjų, daugiausia AK lenkų, tarp jų – dvi svarbias ryšininkes. Ta žinia pirmiausia pasiekė ar tik ne nuo Gardino pusės. Tai suprantama, kadangi Rudnios apylinkės buvo viena iš svarbesnių Vilnijos AK likučių traukimosi į Lenkiją perėjų.

Aš pagalvojau, kas vadovauja tam būriui, – ar ne Lionginas Švalkus? Būrį vadino dar Šerno vardu. Tada dar nepažinau Cimakavo, nors tas nedidelis kaimelis pačiame miškų viduryje priklausė Druskininkų apylinkėms. Kartą teko per Cimakavą pervažiuoti paklydus iš Latežerio kelio į Šklėrius, kai važiavau dviračiu į atlaidus Kabeliuose prieš patį Vokietijos–Lenkijos karą.

Susirinko tiek žinių: Šerno, bet vadinto ir tikra Balinsko pavarde būrys iš vakaro pražygiavo pro Cimakavą su gurguolėmis ir raitelių skyriumi. Pervažiavęs medžiais klotą kelią per pelkes – kūlgrindą, ne daugiau kaip puskilometrį apsistojo ant salos, nuo kur kelias suko į šalį, toliau apeidamas pelkę. Kitą rytą nuo Šklėrių pasirodė NKVD kariuomenės dalinys kuris, nieko neklausinėjęs Cimakave, nuėjo toliau – praėjusio partizanų būrio pėdsakai buvo aiškūs ne tiek dėl pravažiavusių vežimų, kiek dėl arklių kanopų. Partizanų išstatytas sargybinis su kulkosvaidžiu į kelio angą buvo neapdairus ar primigęs. Enkavedistai anksčiau pastebėjo sargybinį ir suskubo per pelkę iš dalies apsupti stovyklą saloje.

Iš kelių pusių buvo paleista ugnis. Nebuvo kalbos apie stipresnį pasipriešinimą ir susiorganizavimą kautynėms. Keli kovotojai jau buvo žuvę. Pirmasis krito sargybinis su kulkosvaidžiu, suskubęs dar atsišaudyti. Bėgo kas kur, palikę gurguoles ir arklius. Žinoję vietą ir matę Šerno būrį žmonės kalbėjo, kad jeigu sargybinis būtų kiek anksčiau pastebėjęs slenkantį priešą, tai partizanai būtų išskaidę aną kariuomenės dalinį, padarydami jam didelių nuostolių. NKVD kariuomenės dalinys paliko kritusius partizanus ir nuėjo savo keliais. Cimakavo žmonės palaidojo žuvusiuosius viename kape saloje.

Į antrą ar trečią dieną po smūgio prie Cimakavo per šv. Jurgio atlaidus, kai žmonės dar būriavosi prie šventoriaus, jaunesni vaikštinėjo bažnytkaimio bruku, dar kiti buvo jau susimetę į suneštines užstales, į Ratnyčią staiga įsiveržė raiti partizanai. Perskrieję iš kelių pusių per bažnytkaimį, jie apsupo stribo Domo Pečiukevičiaus sodybą, tikėdamiesi užklupti jį namie. Ten jis ir buvo, bet suskubo pasislėpti trobesiuose su savo vyresniuoju sūnumi, kuris taip pat buvo neseniai išėjęs į stribus. Ieškant pasislėpusiųjų, per šaudymą žuvo Pečiukevičiaus žmona ir duktė gimnazistė. Tragiškas įvykis. Dar didesnė partizanų nesėkmė: aukos – beginklės moterys! Žmonės piktinosi. Liko dėmė. Druskininkų sovietinės valdžios surengė dideles motinos ir dukters – moksleivės laidotuves. Domas Pečiukevičius su sūnumi tuo metu buvo vienintelėi, išėję į stribus iš Druskininkų apylinkės. Vėliau prisidėjo du ar trys vietiniai. Į stribus Druskininkuose subėgo iš Užnemunės – Žeimių ir kitų vietovių, bet taip pat ne per daugiausia, tad prisikalbinta nemažai rusų. Druskininkų krašto žmonės galėjo didžiuotis, kad jie yra kitokie – vilnietiški, labiau susipratę, nepalenkiami patriotai.

Buvo nesuprantama, iš kur atsirado partizanai Ratnyčioje per Jurgines po to, kai prieš kelias dienas buvo sumušti ir išblaškyti. Ar iš tikrųjų jie buvo likę iš Šerno būrio? Apie vietos partizanus nebuvo dar girdėti, pagaliau vietiniai būtų nesiryžę išsišifruoti dienos metu. Vėliau teko išsiaiškinti, kad Druskininkuose susimetęs būrys jau stovyklavo kažkur prie Cimakavo, girdėjo susišaudymą netoli, siuntė žvalgybą ta linkme, sutiko bėglius, dalį pasisekė surinkti priglausti pas save. Ėmė gaudyti išsiblaškiusius arklius ir nemažai jų sugaudė. Sumanyta apsilankyti atlaidų dieną Ratnyčioje netoli Druskininkų. Taip norėta parodyti, kad partizanai gyvuoja, o esant progai gali atkeršyti priešui.

Matyt, paskutiniuoju momentu gauta žinių, kad stribai Pečiukevičiai išdrįso apsilankyti savo sodyboje, vilniškėje Ratnyčioje. Pasitaikė proga, surengus operaciją dienos metu, panaudoti Šerno būrio partizanus, kurių Ratnyčios parapijoje žmonės nepažinojo. Vietos partizanai nurodė gatviniame kaime stribų Pečiukevičių namą, o patys apstatė pamiškę. Įsiveržę į bažnytkaimį iš dviejų pusių – į gardiniškę Ratnyčią ir kitoje Ratnyčėlės upelio pusėje vilniškę Ratnyčią, raiteliai sukėlė sąmyšį, kiti sutiko partizanus ant pabalnotų arklių su pasigėrėjimu, kadangi ligi tol jie buvo girdėti tik iš kalbų, rečiau kieno

pažinti iš matymo ir bendravimo, kaip pėstininkai, slapukai, prietemos, nakties paukščiai. Bet stribų sunaikinti nepasisekė.

Ratnyčios įvykis per Jurgines pagarsėjo, vienus pradžiugindamas, kad partizanai nesunaikinami, kitiems palikdamas nereikalingos tragedijos kartėlį.

Cimakavo ir Jurginių Ratnyčioje įvykiai baigė mano atidėliojimus keltis per Nemuną ir ten paieškoti ryšių su partizanų būriais. Labiausiai rūpėjo susitikti su aukštuoju Lietuvos kariuomenės karininku.

Susitikimas su plk. Vitkum

Išėjau vienas. Šį kartą neėmiau palydos, pagalvojęs, kad pirmą kartą gal neteks pakliūti į kurį nors partizanų būrį stovyklavimo vietoje. Geriau pačiam apsilankyti, pasiviešnagėti pas savo apylinkių žmones, jiems nežinant dar, ar esu išėjęs į atvirą miško brolių kovą. Apskaičiavau, kad nuo mūsų stovyklos iki Cimakavo bus ne daugiau kaip aštuoniolika kilometrų, iš ten iki Kabelių, kur tikėjausi susirasti plk. Vitkų, apie dvylika kilometrų.

Buvo paskutinė balandžio ar pirma gegužės dienos. Iš vakaro anksti atsiguliau. Buvau pažadintas po pusiaunakčio. Iš pradžių apie penki kilometrai iki Nemuno ties Diržais. Persikėliau vienu iš laivelių, paruoštu įvairiose kranto vietose partizanams pasinaudoti. (Buvo sutarta, kuriose vietose ieškoti raktų nuo grandinių sukabinimo spynų). Naktis buvo tamsi, bet ėjau tiesiog per miškus, palaukes, papievius, tik dvejose vietose – palei patį kaimą, niekur šunų nepralodęs. Auštant atsidūriau prie Cimakavo.

Apėjau kaimelį iki tos vietos, kur pirmi trobesiai nuo pelkėto miško ir tankių krūmų buvo ne toliau kaip dvidešimt metrų. Palaukiau gerą valandą, žvalgydamas pro žiūronus šešias tirštai susimetusias sodybas. Už jų buvo visas kaimelio laukas – gal penkiasdešimties hektarų laukymė. Kaimelio pakraščiu nuo lauko pusės ėjo kelelis nuo Randamonių į Sklėrius, pamiškėje virstantis geresniu keliu į Latežerį. Buvo ypatinga ankstyvo rytmečio valandėlė, kai žmonės ir gyvulėliai giliai įmigę, net šunys netekę budrumo.

Cimakavas pamažu kėlėsi: kas su savo reikalu paskubomis išbėgo, kas karves ir prieauglį iš tvartų paleisti. Dar valandėlė – ir suaugusieji, piemenaitės, paaugliai, turintys ūkio ir namų ruošos pareigų, jau buvo sukilę. Sukinėjosi savo kiemuose, šūkaliojo...

Ženklas, kad nėra jokio pavojaus, kad iš vakaro niekas iš nepageidaujamųjų nebuvo sudrumstęs žmonių ramybės. O gal ir ilgą laiką nebuvo užklydusi stribų gauja su enkavedistų apsauga. Ženklas gerai pažintas ir ne kartą patikrintas.

Kaip tik iš arčiausiai stebėto namo išėjo pažįstama moteris.

— Lioncia! — šūktelėjau negarsiai, su šypsena kaip savas. — Kodėl taip anksti atsikėlei?

Moterėlė nustebo, tiesa, iš karto mane pažinusi, bet jau visai nesitikėjusi išvysti savo kieme, o gal ir apskritai nesitikėjusi kada nors gyvenime dar pamatyti.

— Ką tu čia, velnie, darai? Maniau, kad esi pasitraukęs ir esi toli — kur dabar karas baigiasi. Gal būtumei ten mano vyrą sutikęs.

Lioncios – Eleonoros Sviklienės – vyras, karui prasidėjus, 1939 metais buvo mobilizuotas į lenkų kariuomenę, pateko sovietams į nelaisvę, vėliau – į susiorganizavusią lenkų generolo Sikorskio kariuomenę, kuri su generolo Anderso daliniais pasitraukė iš Sovietų Sąjungos, pražygiavo Iraną, Iraką, Palestiną, kariavo šiaurės Afrikoje, Italijoje. Dabar greičiausiai jos vyras buvo Vakarų fronte.

Pasisveikinome, išsibučiavome.

— Turėsiu dar vieną svečią. Užeikite. Pas mane kaip pas Dievą užpečkyje!

Jau buvau bebaigiąs pusryčiauti, kai šeimininkė įvedė į kambarį du vyrus. Iš pirmo žvilgsnio neginkluotus, paprasta kasdienine darbo žmonių apranga. Vieną jų pažinojau iš matymo, kitas buvo kažkur matytas. Povilas Damulevičius Ratnyčioje – zakristijono sūnus, tarnavęs Lenkijos kariuomenėje, nuo 1939m. rudens Lietuvos policijoje Vilniuje, vokiečių okupacijos metais – vadinamojoje kainų nuovadoje, – Lioncios vyresnysis brolis, vedęs Povilo seserį. Kitas vyriškis, apie 35–40 metų amžiaus, buvo j.ltn. Edvardas Juknaitis, kurį jau minėjau, ieškodamas ryšių per J.Kalpoką. Laukė ilgesnis pasikalbėjimas ir planas tolesnei mano kelionei.

Pirmiausia kalbėjo Povilas: yra apie penkiolikos vyrų būrys, daugiausia iš Viečiūnų, trys Ratnyčios vyrai ir du ateiviai per gimines. Būriui vadovauja Juozas Balčius iš Viečiūnų, buvęs policininkas Vilniaus krašte, prityręs kovose su sovietiniais partizanais ir lenkų AK daliniais. Šiuo metu būrys išėjęs Viečiūnų–Žiogelių linkme – yra organizacinių ir žvalgybos reikalų, pagaliau reikia pasiimti maisto ilgesniam laikui.

Nuėjome per pelkėtą mišką (Povilas ir Edvardas žinojo sausesnes

perėjimų vietas) iki didelės iškilios salelės, kur pastebėjau ilgesnio stovyklavimo pėdsakus. Patogiai susėdę po ąžuolu, pradėjome ilgesnę kalbą. Aš išsamiai papasakojau Šarūno rinktinės istoriją ir tolesnius planus. Iš Juknaičio pasakojimo sužinojau, kad jau ir prie Kabelių gamtoje spiečiasi būrys, kad jis turi su juo ryšį, yra atskiras ryšys su anuo aukštuoju kariškiu, kuris dirbo Kabelių girininkijoje ir ruošėsi išeiti pas vyrus į mišką. Juknaitis kaip tik rengėsi vykti Kabelių linkme, kad daugiau susižinotų su aukštuoju karininku. Sutarėme eiti toliau kartu. Povilas liktų laukti grįžtančio Balčiaus su vyrais.

Kalbėjomės abi puses dominančiais klausimais, vėliau laisvai keitėmės nuomonėmis apie organizacinį triūsą, dalijomės ginkluotų susirėmimų bei planuotų veiksmų patyrimu. Buvo svarstoma padėtis Lietuvoje ir kaimyninėje Lenkijoje, taip pat pasaulinė padėtis. Taip ir pusiaudienis priartėjo. Pasistiprinome. Aš primigau. Kai prabudau, Povilas jau baigė ruošti karštus pietus. Pasijutau gerai pailsėjęs ir pakiliai nusiteikęs, kad sklandžiai atlikta dalis uždavinio. Pradėjau kalbą apie Cimakavą – žinomą didžios girios gūžtą. Kitos tokios – dar giliau Gudų šalyje – apie Kabelius, Musteikoje ir toliau į šiaurę Ūlos link. Čia žmonės ir gausūs gamtos gyventojai darniai sugyvena – nei žmogus žvėrims ir paukščiams, nei plėšrūs žvėrys ir vanagai žmonėms skriaudos nedaro. Čia lūšis turi savo saugias landynes, vilkai jauniklius veda ir augina. Pelkės, didokos ir visai mažos salos, sausi miškai su perėjimais į kitas pelkes ir sausų vietų salas, kuriuos tik vietiniai žmonės gerai žino. Tik čia kilniausi paukščiai sau gyvenvietes radę!

Kurtiniais, tetervinais Cimakavas garsėja. Ir vietiniais vedliais į tų didpaukščių tuoktuves. Iš didmiesčių didžiausi turčiai atvažiuodavo tetervinų nušauti ir kartais tuščiomis sugrįždavo, bet likdavo patenkinti nepaprasta medžiokle. O ką jau kalbėti, kai sparnuotu laimikiu puikuodavosi. Cimakavo vedliai pridarė tik jiems žinomų perėjimų per klampiausias pelkes, kurios nematomos po vandeniu tarp žolės; kad ir radęs pradžią, toli nenueisi tokiu nematomu vingiuotu lieptu: į pelkę įkritęs, tektų sunkiai gelbėtis.

Tik buvau girdėjęs tai, dabar gal teks pažinti...

Juknaitis nutraukė mano žavėjimąsi Cimakavo gūžta, įterpdamas pastabą, kad pirmiausia apie mums, miško broliams, tinkamiausią vietą galvoju. Bet taip gražiai nėra: pavyzdys – Šerno būrio nesėkmė.

Buvome taip užsiėmę tiesioginiais reikalais, kad anas klausimas kažkaip liko kol kas nepaliestas. Išklausiau Juknaičio ir Povilo

pasakojimų. Jie sutapo su tomis žiniomis, kurios buvo pasiekusios Užnemunę anksčiau ir nedaug patikslino įvykio vaizdą. Tik tiek, kad Šerno būrys buvo pražygiavęs pro Cimakavą nuo Randamonių, ten buvo apsistojęs, lankėsi viensėdžiuose net prie Druskininkų–Merkinės piento, pasirinkdami maisto ir pašaro arkliams. Susitikti su būriu prieš jo išblaškymą neteko, taigi nepažinta būrio vadovybės; pritapę prie vietinio būrio išsiblaškėliai galėjo papasakoti ne ką daugiau negu jau anksčiau buvo žinoma. Žuvusius palaidojo Cimakavo žmonės, laidotuvėse dalyvavo Povilas.

Iki tos vietos buvo netoli. Nuėjome pažiūrėti. Pusiasalis tarp pelkių iš tikrųjų buvo labai saugus apsistojimui, nors ir prie kelio, tiesa, antraeilio, pavasarį sunkiai pravažiuojamo ir paliekančio aiškius pėdsakus. Žuvusių jau nebuvo kape, liko paskubomis išardyta laidojimo vieta. Prieš porą naktų Cimakavas girdėjo pravažiuojančius ir po kurio laiko grįžtančius vežimus; kitą dieną paaiškėjo, kad buvo atvažiavę giminės, gal ir su ginkluota apsauga, išsikasti ir pasiimti žuvusių lavonus.

— Kai tik pareis vyrai, reikės padaryti simbolišką kapą ir pastatyti nors nedidelį kryžių, — pasakė Povilas.

Pritarimas buvo susikaupimo valandėlė. Prabėgo diena. Laikas rengtis toliau į kelionę.

Nežinau kodėl taip yra, bet kartais svarbiausius pasakojimo eigai tarpsnius nuslepia užmarštie migla. Keista ir pikta ant savęs. Retkarčiais prasiblaivo, grįžta atmintis, bet ana kelionė nuo Cimakavo iki Kabelių – kaip iškirpta ir sunaikinta filmo juostos atkarpa.

Lydėjo Juknaitis. Atrodo, kad iki Šklėrių su mumis ėjo ir Povilas. Įsiminė rytas, miško pakraštys, priešais Kabelių bažnytkaimis – medinė bažnytėlė ir keliolika sugludusių seno kaimo sodybų, toliau laukai, pievos, viensėdžiai iki Ašašnykų, antrojo Kabelių didelio gatvinio kaimo (tokius Kabelius pažinau 1939m. vasarą, vadovavęs Gedimino draugovės skautų stovyklai prie Ašašnykų ežero ant Bakanėlio iškylos...) Prie manęs priėjo ginkluoti vyrai. Vieną iš jų gerai prisimenu – Valentukevičių–Bijūną, kito, pavaldaus Bijūnui, nei slapyvardis, nei pavardė neišliko atmintyje. Juodu buvo iš pik. Vitkaus apsaugos.

Ėjome į Senio darbovietę – taip pasakė Bijūnas, ir aš pagalvojau, kad Senis – tai slapyvardis, „darbovietė" – galbūt girininkija. Gana ilgai ėjome, toldami nuo Kabelių, paskui kryptis keitėsi lyg ir atgal bažnytkaimio linkme. Visą laiką tęsėsi giria – sausi pušynai, žemesnėse

vietose artėdami prie pelkių augmenijos. Pagaliau ėmėme skverbtis pro brūzgyną: aikštelė ir vėl krūmai, vėl kiek erdvės, kur Bijūnas stabtelėjo ir pažvelgė į mane, šypsodamasis. Supratau Bijūno ženklą man: apsidairyti. Įsižiūrėjau: pro pradėjusį žaliuoti brūzgyną buvo galima pastebėti iš šatrų surėstą sienelę, maskuoto stogo kraštą, ilgiau žvelgęs – paeidamas kiek į šalį ir dar arčiau, – pamačiau iš kampo meistriškai padarytą rentinį. Visą statinį dar kartą iš lauko pusės apžiūrėjau kiek vėliau.

Tuo tarpu prasiskyrė žalsvai pilka atgyjančios pirmais lapeliais krūmijos danga, ir į atviresnę vietą išėjo žmogus.Iš pažiūros penkiasdešimties – šešiasdešimties metų amžiaus, plačiapetis, paprasta civiline apranga

— Laukiu ir jau žinau, kokį svečią turėsiu, — prabilo jis, pakviesdamas į savo būstinę.

Apsidairiau viduje: patalpa kambario dydžio, patogaus gyventi ir dirbti jame. Gultas, stalas, dar kažkoks staliukas, kėdė ir keli kelmeliai atsisėsti. Plačiapetis, daugiau kaip vidutinio ūgio senyvas žmogus prisistatė: pulkininkas Juozas Vitkus, dabar jau Kazimieraitis. Aš trumpai partizaniškai atraportavau. Po to plk. Vitkus–Kazimieraitis trumpai papasakojo, kaip, kokiu būdu, kokiam tikslui atsirado šiame pietų Dzūkijos pakraštyje, kaip nuo ankstyvo rudens ligi šiol laikėsi Kabeliuose, įsidarbinęs girininkijoje, ir kaip ruošėsi įsitraukti į partizaninę kovą dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Papildžiau savo autobiografiją. Po to glaustai papasakojau apie organizacinę partizaninės kovos sąjūdžio būklę Užnemunės Dzūkijoje. Kartu pasiūliau punktus, pagal kuriuos tektų smulkiai kalbėtis. Kazimieraitis pritarė, pridurdamas, kad bus reikalingos pertraukos laisviems pasikalbėjimams.

Taip ir buvo vykdoma susitikimo dienotvarkė, nepamirštant, žinoma, pusryčių ir pietų, kuriuos gamino Bijūnas. Pastebėjau, kad ten buvo galima ir viduje virėjauti. Pasikalbėjimai vyko visiško pasitikėjimo ir atvirumo dvasia. Kazimieraitis papasakojo man apie savo tarnybą Lietuvos kariuomenėje, politinį aktyvumą, patekus Lietuvai į pasaulinio karo sūkurius ir dviejų didžiausių priešų okupacijas su teroru ir aiškiais planais sunaikinti lietuvių tautą, apie jo pasiryžimą ginti Lietuvos kraštą ir lietuvio garbę. Didelį įspūdį jis man padarė: aukštas Lietuvos karininkas, inžinierius, baigęs užsieniuose generalinio štabo akademijas, gausios šeimos tėvas, kilimo žemaitis. Dabar jis – buvusio lenkų okupuoto Vilniaus krašto

Dzūkijoje, su mumis, tarp mūsų Kazimieraitis tvirtai laikėsi nuomonės, kad ginkluoto pasipriešinimo kova visame krašte turi būti sujungta ir organizaciniu atžvilgiu įtvirtinta Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu ir pagrindais. Džiaugėsi, kad tokia pradžia jau yra Užnemunėje. Kita rinktinė būtų apie Merkinę, trečia – į šiaurę nuo Marcinkonių iki Valkininkų ir gal ketvirta – į šiaurės vakarus. Keturios rinktinės visos Dzūkijos plote sudarytų partizanų kovos karinę apygardą. Būrys – rikiuotės ir kovos vienetas, visiškai atitinkantis kariuomenės būrį. Grupė – tarpinis, daugiau organizacinės ir kadrinės paskirties vienetas partizaninės kovos struktūroje. Turi būti paruoštas mobilizacijos planas, numatant, kad grupė, paskelbus mobilizaciją, išaugtų į batalioną, pvz., iš Druskininkų–Marcinkonių grupės susitelktų kovos batalionas Druskininkų ar Marcinkonių vardu. Nepageidaujamas organizavimasis pagal įvairių pogrindžio organizacijų siekimą ir išmanymą bei jų vardu.

Būstinėje buvo rašomoji mašinėlė ir spaudinių dauginimo priemonės, besibaigianti popieriaus atsarga. Susidomėjau pagamintais spausdiniais. Kazimieraitis rodė ir aiškino, kokia kiekvieno paskirtis. Čia išryškėjo dar viena problema: sukurti pogrindžio administraciją ir išlaikyti ją pasirengusią, atėjus metui veikti kartu su mobilizacijos eiga. Pirmiausia atkreipiau dėmesį į tai, kas mums rinktinėje buvo labai reikalinga: maisto rekvizicijų pakvitavimams spaudiniai – tam tikro formato, parankūs susegti bloknoto forma. Toliau: įvairaus formato blokelius susegti spaudiniai pakvitavimams už rekvizuojamus vežimus, arklius, pašarus ir kitus reikmenis didesniems kovos daliniams, šaukimų lapeliai mobilizuojamiems vyrams, pažymėjimai savo administracijos pareigūnams, pradedant seniūnu, viršaičiu, spaudiniai skelbimams, įsakymams leisti.

Pasieniais buvo sudėtos rietuvėlės surūšiuotų spaudinių. Ir viskas pagaminta vieno žmogaus, gal kiek techniškai padedant Bijūnui ir anam antram kovotojui. Kazimieraitis, ir šiaip jau atrodęs senesnio amžiaus, jeigu dar būtų pasisendinęs, galėjo kaip pagyvenęs žmogus gyventi laisvai – nesislėpdamas nuo stribų ir enkavedistų. Jokios mobilizacijos jo nelietė. Vitkus galėjo būti smulkiu tarnautoju, amatininku, verslininku ar imti kokios nors laisvos profesijos (buvo bandęs įsidarbinti vargonininku Kabeliuose), tačiau ryžosi dirbti didelį slaptą darbą. „Senio darbovietėje" – dabar visiškai supratau Bijūną. Iš tikrųjų – pogrindžio darbovietėl

Puoselėtas tikslas buvo pasiektas. Kazimieraitis pasakė, kad

norėtų apsilankyti Šarūno rinktinėje, bet artimiausiu laiku negalės, kadangi yra numatęs skubiai ieškoti ryšio su partizanų būriais, veikiančiais apie Merkinę, Perlojų, Nedingę, reikia tikėtis, kad ir Varėnos apylinkėse iki Valkininkų; daugiau surinktina žinių apie galimybes sueiti į sąlytį su anais būriais ir galimybės įkurti savo vadavietes arčiau jų; Šarūno rinktinėje organizacinio darbo nuveikta daug, ir jis gerai tvarkomas. Kazimieraitis išreiškė viltį, kad vyr. ltn. V.Gontis paklus vyresnio laipsniu karininko vadovybei.

Diena jau ėjo į pavakarį. Bijūnas paklausė, ar norėčiau susitikti su Kabelių vyrais, kurie jau stovyklauja ir kur apsistojo j. ltn. Juknaitis–Juozaitis. Pareiškiau noris kuo greičiau grįžti į Užnemunę su geromis žiniomis. Ryžausi per naktį nueiti apie trisdešimt kilometrų, sutemus išeidamas nuo Šklėrių. Juozaitis liko pas Kabelių vyrus keletui dienų.

Buvo laiko laisvam pasikalbėjimui apie praeitį. Man, jaunam, ką tik prisistačiusiam ryšininkui netiko klausinėti ar laukti, kad Kazimieraitis pasakotų apie savo gyvenimą. Aš kalbėjau apie save. Kad kilęs iš šio krašto, nuo mokyklos suolo sąmoningas lietuvių gyvenimo lenkų okupacijoje liudytojas, o jau pirmos gimnazijos klasės – lietuviškumo gynėjas, veikęs atvirai ir konspiraciniu būdu; vokiečių okupacijos metais metęs studijas, atsidėjęs darbui su tautiečiais savame Druskininkų krašte, kuris kartu su Marcinkonimis buvo atplėštas nuo Lietuvos ir kentė dvigubą okupaciją vokiečių Reicho ribose, be to, stipriai veikiamas lenkų pogrindžio, kuris ne tik atstovavo AK karinei struktūrai, bet ir skelbėsi atstovaująs buvusiai Lenkijos administracijai, todėl reikalaująs visų buvusios Lenkijos gyventojų pilietiško lojalumo kovojančiai Lenkijai, o tai Druskininkų–Marcinkonių krašto lietuviams reiškė, jog neliko teisių puoselėti ir tvirtinti lietuviškumą: negalima buvo taikstytis su tokia padėtimi; pasakiau, kad vienintelis mano lūkestis ir siekiamas tikslas – kad po visų karo audrų Druskininkų Marcinkonių kraštas liktų Lietuvai.

— Suprantu, — pasakė Kazimieraitis. Jis kalbėjo, kad kova su sovietiniu okupantu – tai pereinamasis tarpsnis, tikime, jog šiam karui besibaigiant ar pasibaigus, pasikartos 1918 metų padėtis: reikės ginti Lietuvos sienas nuo artesnių grobikų, o didžiausias pavojus gresia iš pietų, tad kaip tik čia reikia būti geriausiai pasirengusiems, reikiamu momentu čia iš vietos būrių turi atsirasti stiprios užkardos, kurios išaugtų į kuopas ir batalionus, įvykdžius iš anksto paruoštą mobilizaciją.

Paėmęs popieriaus lakštą, Kazimieraitis nubraižė esamą sieną su Lenkija ir pagal ją nubrėžė storą liniją nuo Kalvarijos–Lazdijų iki Druskininkų – Marcinkonių.

— Tai pirmų, pasienio, dalinių užkarda, — pasakė jis ir, nubrėžęs antrą liniją dvidešimties–trisdešimties kilometrų atstumu už pirmos, paaiškino: – Pirmasis ešelonas telktų pajėgų kovojančiai užkardai. Dar toliau jis nubrėžė trečią liniją, paaiškindamas, kad tai antrasis paspirties ešelonas, pietų frontui. Buvau sužavėtas Kazimieraičio dėstymo; žodis „ešelonas", išgirstas pirmą kartą karine prasme, man tapo magiškas.

Temo. Bijūnas su dar dviem vyrais, kurie prisijungė sutartoje vietoje, palydėjo mane iki Šklėrių lygumos nuo Margionių pusės, kur arčiausiai suėjo dvi didelių girių sienos. Kol persiyriau per Nemuną, ėmė švisti. Dar valandą žygiavęs žinomais takais takeliais, pasiekiau savo stovyklą.

1992m. rugsėjis

LKA Nr.5 įsivėlė klaida. Turėjo būti ne J., o Antanas Suraučius. Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

Tik prisipažink...

Aš, Stasys Katauskas, slapyvardis Kaizeris, gimiau 1922 metais. Atvykau iš Vilniaus į Varėną gyventi laikinai 1944–aisiais. Čia ramybės nebuvo, nes gavau šaukimą į sovietų kariuomenę. Ką daryti — eiti į mišką? Sužinojau, kad palieka rezerve geležinkelio ryšininkus, tad nuskubėjau pas Varėnos ryšių mechaniką Čepaniauską su pareiškimu. Buvau priimtas su sąlyga, kad reikės dirbti ir neakivaizdiniu būdu mokytis Vilniuje ryšių ir signalizacijos specialybės mechaniko pareigoms eiti.

Po metų išlaikiau egzaminus eksternu ir tapau mechaniku. Kadangi Čepaniauskas išvažiavo į Lenkiją, Vilniaus 1–oji ryšių distanciją mane paskyrė Varėnos, Valkininkų ir Marcinkonių geležinkelio stočių mechaniku ir atsakingu už visą ryšių ruožą nuo

Valkininkų iki Marcinkonių. Jame buvo apie 50km laidų ir stulpų, kurių labai nemėgo partizanai, vadovaujami Kazimieraičio ir Ramanausko – Vanago. Naktimis ryšys tarp Varėnos ir Marcinkonių dažnai nutrūkdavo ir traukinių judėjimas sustodavo, nes ruože buvo tik viena pora bėgių. Kol ryšių nepataisydavom, traukiniai stovėdavo ir Varėnoje, ir Marcinkonyse. Tai būdavo diversija, nes tuo ruožu vienas po kito traukdavo ešelonai su kariuomene, tankais, minosvaidžiai – „katiušomis". Tais atvejais puldavo mane kariuomenės vadai, kodėl neleidžiu traukinių. Vadindavo fašistu ir, prikišę naganus prie veido, grasindavo: jei nepraleisi sąstatų, sušaudysim!

Taip, aš buvau diversantas, palaikiau ryšį su Vanagu per Petrą Kudarauską ir Barysienę iš Gudakiemio (Merkinės vls.) – perduodavau partizanams akumuliatorius, sausuosius elementus (baterijas). Išsikrovusius akumuliatorius atveždavo man vežime Barysienė; pakrautus ji nugabendavo partizanams – Vanago štabui.

Per ryšininką Petrą Kudarauską gavau kvietimą pasimatyti su Ramanausku–Vanagu. Į numatytą susitikimo vietą mane atvežė Barysienė iš Gudakiemio. Ji

Stasys Katauskas

parūpino man kaimiškus drabužius; buvo sutarta, kad aš kaimietis, jos giminaitis. Susitikimas turėjo įvykti netoli Puvočių km. (Varėnos raj.).

Barysienės arkliukas buvo senokas ir nelabai norėjo bėgti, tad buvo raginamas botagu. Lynojo. Tamsioj naktelėj bebaimė Barysienė ramino: jau netoli, jau netoli. Kai artinomės prie sutartos vietos, partizanai keletą kartų mus sulaikė ir truputį išgąsdino. Po sutarto žvalgybos patikrinimo Barysienei buvo nurodyta, kur apsistoti Puvočiuose ir laukti manęs.

Mane nusivedė nežinomais miško takais. Vanagas laukė ne vienas – su juo buvo apie dešimt gerai ginkluotų vyrų. Susipažinus su jais, man pasidarė čia gera, širdį glostė džiaugsmas, kad išvarysim bolševikus iš Lietuvos, tik reikia mūsų kuo daugiau, ginklų, šaudmenų, gero ryšio ir koordinacijos. Pasisiūliau aprūpinti partizanus lauko telefonais, kabeliu, akumuliatoriais ir racija. Vanagas liepė man priimti priesaiką; ten pat buvo atliktas visos ceremonijos. Po to jis patarė organizuoti iš legaliai gyvenančių Smetonos ir vokiečių laikų karininkų koordinacinį štabą. Aš sutikau. Ryšininkai tarp mūsų liko tie patys. Vanagas paklausė manęs, ar negirdėjau ką nors apie Kazimieraitį. Atsakiau, kad asmeniškai jį pažįstu. O! – sušuko jis, – tai labai gerai. Gavau užduotį greit susitikti su juo ir perduoti visa tai, ką čia sutarėm. Atsisveikinęs buvau palydėtas į sutartą vietą, kur manęs laukė Barysienė. Į Varėną sugrįžome laimingai, be kliūčių.

Ne kartą buvau kviečiamas į pasitarimus pas Vanagą. Atvykęs į sutartą vietą, gaudavau naujų užduočių. Buvo pageidaujama kuo smarkiau trukdyti sovietų kariuomenės perdislokavimą, aprūpinti partizanus lauko telefono aparatais ir kabeliu, vaistais, bintais, užtikrinti saugumą ir aprūpinti traukinio bilietais Kudarauską, važiuojantį į Marcinkonis ir Vilnių.

Mano mama ir patėvis Vincas Česnulis tuo laiku gyveno Marcinkonyse (Varėnos raj.) ir dirbo tenykštėje urėdijoje kartu su besislapstančiu Kazimieraičiu, tad teko palaikyti ryšį ir su juo. Kartą gavau nurodymą aprūpinti jo vadavietę rašomomis priemonėmis, mašinėle, radijo siųstuvu – priimtuvu. Labai sunkiai, bet užduotį įvykdžiau. Vėliau buvo nurodyta dirbti toje pačioje vietoje ir organizuoti pogrindinį štabą iš buvusių karininkų ir tų asmenų, kurie tarnavo vokiečių kariuomenėje.

Visi privalėjome turėti dokumentus, kad galėtume gyventi

legaliai, kai bus sukurtas toks štabas, ir susirišus su Kazimieraičiu, parengti pranešimą apie mūsų numatytą veiklą. Sukūriau penkių karininkų štabą, kaip buvo nurodyta, bet su Kazimieraičiu susitikti nespėjau. Buvom išduoti ir 1946m. liepos mėnesį visi suimti. Mane tardė NKGB ministro pav. papulk. Martavičius, Varėnos NKGB viršininkas Vokolovas, viršininko pavaduotojas majoras Denisenka, tardytojai Gusevas, Fominas, prokuroras Poletajevas ir kiti.

Į tardymus dažniausiai mane atvesdavo naktį, nuo 23 val. iki 4 val. ryto. Pradžia būdavo švelni, tardytojas paklausdavo: gal nori valgyti? Saldžios gerti arbatos? Rūkyti? Kartais tiesiog pasijuokdavo, paerzindavo kaip šunį, bet nieko neduodavo. Sakydavo: prisipažink; jei pasakysi visą teisybę, visko gausi ir paleisim į namus. Bet aš nieko nepatvirtindavau, ko jis norėdavo.

Rankos dažniausiai būdavo surakintos, nes keletą sykių susipešiau su tardytoju. Negalėdamas iškentėti jo spardymo, kartą staiga pašokęs lyg griūdamas jam taip trenkiau galva, kad jis neišsilaikė ant kojų. Žinoma, greit atsirado keli sadistai, kurie mane taip sutalžė, kad negalėjau paeiti. Iškvietę sargybinius, išvilko mane be sąmonės.

Atsakinėdavau taip: nežinau, nebuvau, nepažįstu. Aha, tuojau žinosi ir pasakysi! Lažis krestom! Rėkia ant manęs, keikiasi. Gulu ant grindų. Raspiat ruki i nogi! Išskečiu kojas ir iškeliu rankas virš galvos! Tada keturi mušeikos stoja ant kojų ir rankų, o penktasis ministro pavaduotojas papulkininkis Martavičius, ar Varėnos KGB viršininkas Vokolovas stoja ant krūtinės. Man atrodo, kad ir akys, ir liežuvis išlįs. Trypia ant krūtinės, ant pilvo ir liepia kalbėti! Po tokių seansų dingsta noras gyventi. Bet buvau jaunas, 24 metų, tad gana greit atsigaudavau ir laukdavau Dievo pagalbos bei stiprybės.

Greit ateidavo naktis, ir vėl varydavo į naują seansą. Rėkia: budeš govorit? Nesulaukę atsakymo, liepa gult ant pilvo. Vokolovas, paėmęs nuo stalo gabalą kabelio, duodavo pauostyti ir apipildavo keiksmažodžiais! Šaukdavo: kur Vanagas, kur Kazimieraitis? Po kiekvieno žodžio kirsdavo bananu, kur pakliūdavo – į galvą, pečius, kojas – net apsiputodavo nuo pykčio; kartais pastebėdavau, kad nuo tokio darbo net prakaituota palaidinė prilipdavo jam prie pečių.

Nieko neišgavęs iš manęs, vėl nugrūsdavo į rūsį – buvusią

kareiviniu bulviu saugyklą, paverstą tardomųjų izoliatoriumi. Lengviausias tardymas būdavo, kai liepdavo klausytis, ištiesti rankas į priekį, užkraudavo ant jų pusmetrinių pagalių ir staugdavo: govori! Ką žinai apie Vanagą ir Kazimieraitį? Rankos pavargsta, svyra, malkos byra. Pribėgęs sadistas stveria bet kurį pagalį ir ima vanoti, kur pakliuvo. Kai pamato, kad jau galva, veidas, rankos kruvinos, telkšo kraujas ant grindų, liepia sargybiniui išvilkti.

Velka mane į rūsį kur likimo draugai atgaivina. Ir vėl lauki nežinomybės. Mūsų neprausė, nekirpo, neskuto, atsirado utėlių. Kartais įmesdavo į mažą sandėliuką, kuriame tilpdavo ne daugiau kaip du žmonės. Dažniausiai ten laikė mane vieną. Kartais įmesdavo pas mane atsėit tardomąjį: aš stebėdavausi, kad jis nesumuštas, gerai nusiteikęs, ir į kalbas su juo nesileisdavau. Grindys sandėliuke buvo cementinės, bet pasieniuose juodavo didelės skylės, pro kurias, nieko nepaisydamos, siaubingai lįsdavo žiurkės su pusmetrinėm uodegom ir raudonom akim. Man būdavo sunku pajudinti rankas ar kojas, tad jos drąsiai kandžiojo nuogą kūną – rankas, veidą, kojas ir kitur.

Kai iš Varėnos atvežė mane į Vilniaus KGB rūmus, apžiūrėję saugumiečiai paklausė: kur jūs tokį žvėrį pagavot? Mes tokių dar neturėjom – vežkit atgal! Ir vėl tie patys sargybiniai parvežė į Varėną.

Po kiek laiko nuvarė mane į miesto pirtį. Ten buvo tik vienas pirtininkas – mano geras kaimynas Jonas Kurpis, kuris iš mūsų šulinio kasdien semdavo vandenį. Manęs jis nepažino. Sunkiai sekėsi nusirengti: marškiniai buvo prilipę prie žaizdų. Saugumiečiai liepė pirtininkui padėti. Tada jis tyliai paklausė: ar tai tu, Stasy? Ašaros nuriedėjo jam per veidą. Jonas mane nuprausė, nukirpo, nuskuto, pervilko savo marškiniais. Sargybiniai jį griežtai perspėjo, kad nieko ir niekam apie mane nepasakotų. Jonas prižadėjo, bet suradęs mano mamą, viską papasakojo. Motina apalpo.

Kiekvienas tardytojas turėjo savo charakterį, savo pyktį ir taktiką. Buvo ir tokių, kurie visai nemušė, bet sodino į karcerį. Taip reiškėsi Vilniaus KGB švelnumas: nurengtas, nuautas, paliktas karcery tik su apatiniais, gali drebėdamas gulėti ar sėdėti ant cementinių grindų. Ten per parą duodavo pusę litro šilto vandens ir 300 gramų duonos. Karcery tekdavo praleisti iki septynių parų – ir ne vieną kartą.

Kuo daugiau kankino, tuo daugiau atsirado pykčio ir neapykantos visai sovietų sistemai. Tardytojams pasakiau: greičiau sušaudykit!

Vilniuje saugumiečiai tardydami sulaužė raktikaulį ir tiek kankino, kad kraujų užsipylė akys. Tada mane paguldė į Vilniaus Lukiškių kalėjimo ligoninę. Kai šiek tiek praregėjau, užbaigė tardymą ir nuvežė į Karo tribunolą. Tačiau sprendimo nepaskelbė. Antrą kartą teisė Maskva.

Teko būti įvairiuose lageriuose, tarp jų – Vorkutos griežto režimo lagerio anglies kasykloje, kurioje išdirbau penkerius metus. Su Dievo pagalba po trylikos metų sugrįžau į Lietuvą be teisės gyventi miestuose.

Stasys KATAUSKAS

* * *

V.Baranauskas prieš areštą

Pradžia

1944 metais, pasitraukus frontui, grįžau į gimtąsias vietas – į Balbieriškį. Keliaujant sutikau pažįstamą, kuris įspėjo, kad manęs ieško saugumas. Tada atsiskyriau nuo šeimos – motina ir žmona su sūneliu grįžo namo, buvo tardomos ir kankinamos. Tardė Stasys Marcinkevičius, Kašinskas, Žukas ir kt. Viską, kas geriausio, išsinešė, paliko sumuštas ir prigrąsino, kad aš pats ateičiau.

Tai sužinojęs, supratau, kad kelio man atgal nėra. Žmoną ir motiną paslėpiau pas pažįstamus, o pats,

sutikęs savo brolį Arą ir kitus likimo brolius, pasirinkęs Šarūno slapyvardį (vėliau tardant pasivadinau Petru), išėjau į mišką – kovot. Pradžioje mes stengėmės riboti stribų veiksmus – kaimuose juos apšaudydavom ir taip sulaikydavom jų siautėjimą.

Besislapstant miškuose, mūsų pajėgos didėjo. Kartais, susijungę su kitais būriais puldavome mažus miestelius: Gudelius, Birštoną ir kt. Tuo metu, iki 1945m. nuostolių turėjome nedaug. Kai miškus ėmė šukuoti kariuomenė, ėmėme rengti bunkerius, nes pasipriešinti buvome per silpni. Kaip tik tada pradėjo formuotis būriai. Mano būrys per Arą ir Labutį palaikė ryšius su Punios štabu. Mūsų veikimo rajone be mūsų žinios niekas negalėjo rengti jokių operacijų. Taip pat ryšys buvo palaikomas su Tauro būriu.

1945m. rugpjūčio 13d., atėjus aplankyti šeimos, buvau išduotas ir suimtas. Suėmime dalyvavo stribai Kašinskas, Stasys Marcinkevičius, Aleksandrovas, Žukas ir kiti, o taip pat kariuomenė. Surišę rankas, užkabinę ant kaklo automatą, varė apie 5 km į Balbieriškį. Kitą dieną prasidėjo tardymas. Buvo atvažiavęs pats Bartašiūnas. Po keleto dienų išvežė į Prienus. Čia kameroje sutikau savo pažįstamus Lodą, Lapiną, Sebastijauską ir kitus. Tardė po 2–3 kartus per dieną pačiom moderniausiom priemonėm – kumščiais ir šampalais. Po tardymo į kamerą parnešdavo 2 stribai.

Kai baigėsi tardymas, išvežė į Kauno kalėjimą Mickevičiaus gatvėje. Ten perskaitė nuosprendį – 10 metų kalėjimo, 5 tremties.

Viso šiaurėje išbuvau 22 metus ir visą laiką dirbau šachtose. 1967m. grįžau į Lietuvą. Po poros mėnesių išsikvietė saugumas ir pareikalavo, kad dingčiau iš Lietuvos per 24 val. Kadangi kategoriškai atsisakiau, gavau leidimą gyventi Panevėžyje, bet visą laiką buvau sekamas ir terorizuojamas.

Vytautas BARANAUSKAS

* * *

LIETUVIAI OKUPANTŲ VOKIEČIŲ AKIMIS

Emilis Justas, vokiečių generalinio štabo generolas majoras. Kilęs iš Rytprūsių (pats save laikė turįs lietuvių kraujo). Nuo 1937m. jis buvo Vokietijos karo atstovas Lietuvoje (pulkininko laipsniu). Sovietų Rusijai užėmus Lietuvą, 1940–41m. Vokietijos karo atstovas Rumunijoje. Vokiečių okupacijos metu 1941–44m. Justas buvo vyriausiu Lietuvos karo komendantu (Oberfeldkommendant). 1944m. patekęs į nacių nemalonę ir atleistas į atsargą, apsigyveno Berlyne, kur jį suėmė rusai. 1946m. rusų atgabentas į Rygą, jis liudijo byloje prieš buvusį SS vadą Pabaltija valstybėms gen. Jeckeln, palankiai ir labai teisingai atsiliepdamas apie lietuvių veiklą vokiečių okupacijos metu. Tolimesnis Justo likimas nežinomas. Kai okupacijos metais lietuviai į jį kreipdavosi dėl okupacinės valdžios žiaurių veiksmų, jis niekada neatsisakydavo tarpininkauti ir visada, kiek galėdamas padėdavo. (Lietuvių Enciklopedija.–Boston 1957.–T.10. –L.172.)

Genocidų aukų muziejuje esantys generolo E.Justo parodymai rašyti jo paties ranka 1946m. atsakant į pateiktus klausimus. Juose generolas smulkiai pasakoja apie okupacinės struktūras Pabaltijyje, pareigybių paskirstymą ir kt. Iš jo pasakojimo ryškėja nežymus lietuvių vaidmuo visose okupacinėse struktūrose, t.p. bandymai įtraukti juos į įvairias avantiūras (vaizdžiai aprašytos nesėkmingos akcijos formuojant lietuvių SS diviziją). Skaitant parodymus jaučiamas palankumas lietuviams, dėl kurio, tikimės, nenukentėjo objektyvumas.

Tekstą iš vokiečių kalbos vertė Alvydas SURBLYS.

REDKOLEGIJA

Generolo Emilio Justo parodymai

1 klausimas: *Saugumo tarnybos (vok. SD), gestapo apsaugos dalinių, arba esesininkų (vok. SS), ir policijos organizacinė struktūra Lietuvos okupacijos metu.*

Visos šios formuotės – SD **(vartosime vokišką, originalią „Sicherheitsdienst" santrupą, taip pat vokišką santrupą „Schutzstaffel" – SS – Red.)**, gestapo, SS dispozicijos daliniai, SS rezervas, taip pat policijos daliniai – buvo tiesiogiai pavaldžios SS ir policijos reicho fiureriui, reicho vidaus reikalų ministrui ir reicho komisarui, atsakingam už vokiečių rasės įtvirtinimą, Himleriui.

Visos šios formuotės buvo pavaldžios Himleriui:

1) SS etatinė saugumo tarnyba. Ši tarnyba apėmė visus SD ir gestapo reikalus. **SD** apėmė visus valstybės saugumo klausimus **(politinė policija)**: Tėvynės ir valstybės išdavimo atvejus, politines partijas ir organizacijas, valstybei priešiškų organizacijų ir sąjungų veiklą (pvz., ložes ir panašius susivienijimus), bažnyčios ir rasių klausimus (pvz., vokiečių krikščionių apsaugą, bažnyčios reikalus, kuriuos kartu su Himleriu tvarkė reicho ministras Rustas, žydų persekiojimą).

Gestapas (slaptoji valstybės policija) apėmė visus kitus policijos reikalus (kriminalinę policiją ir užsienio šalių, arba tarptautinę, policiją). Kadangi gestapas užsiėmė valstybės piliečių politinio patikimumo ir saugumo klausimais, ji buvo perduota SD. Etatinė saugumo tarnyba buvo pavaldi SS kariuomenės generolui, SS obergrupenfiureriui (SS generolui majorui) Heiderichui, o po jo sušaudymo prie Prahos – SS kariuomenės generolui, SS obergrupenfiureriui Kaltenbruneriui.

2) SS dispozicijos daliniai (karo metu vadinami SS kariuomene) ir SS rezervas iš pradžių buvo daliniai, skirti kovai su ginkluotomis antivalstybinėmis operacijomis. Iš jų po kurio laiko išsivystė vadinamoji SS kariuomenė – elitiniai koviniai daliniai. SS kariuomenei turėjo būti atiduoti geriausi ir stipriausi kasmetinio šaukimo žmonės.

Iš SS rezervo, t.y. SS kariškių, kurie nepriklausė SS etatinei tarnybai, buvo sudaromi papildomi SS dispozicijoje esantys daliniai Tėvynei, įtraukiami į konkrečių uždavinių sprendimą (svarbiausias uždavinys – kova su priešiškomis valstybei akcijomis); ateityje, prasidėjus karui, jis privalėjo sustiprinti SD ir gestapą, taip pat turėjo vykdyti ankstesnio šaukimo apsaugos tikslus okupuotoje srityje. SS dispozicijoje esantys daliniai ir SS rezervas buvo pavaldūs vienam SS dalinių ir SS kariuomenės vadui. Vyriausiasis šios kariuomenės vadas buvo SS obergrupenfiureris, SS kariuomenės generolas Sepas Dytrichas, kuris 1944m. tapo SS vyriausiuo-

und Regimenter aufgestellt, deren Aufgabe gemäß der Verstärkung der SS Verfügungstruppe für Kampf im Inneren war, die dann den Beinamen der Krieger mit bekannt mit der Polizei-Infanteriebrigade (Kampfabteilung für Partisanenbekämpfung) eingesetzt wurde.

Die Polizeitruppe, Polizeireserve und Ordnungspolizei unterstanden dem SS Obergruppenführer und Generaloberst der Polizei Daluege.

Organisations-Schema:

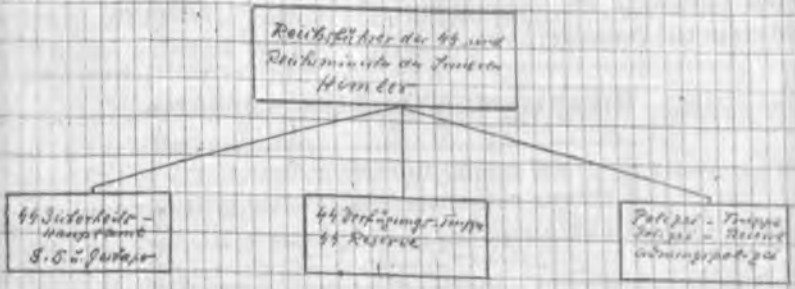

Im Kriege trat demgegenüber folgende Organisationsänderung ein: Himmler setzte etwa 10 ihm allein und direkt unterstehende SS Obergruppenführer und Generäle der Waffen SS in besetzten Gebiet mit allen Rechten und Pflichten einer SS Befehlshaber ein, die in ihren Wirkungsbereichen voll verantwortliche und alleinige Führer der im obigen Schema aufgezeigten drei Organisationen waren. Für das Baltikum und Nordrußland war das während der ganzen Kriegs der SS Obergruppenführer und General der Waffen SS Jeckeln seit dem Frühjahr 1941 mit Sitz in Riga und der Dienstbezeichnung „Höherer SS und Polizei-

ju kariuomenės vadų, SS generolu pulkininku (oberstgrupenfiureriu).

3) Visi policijos daliniai, policijos rezervas ir tvarkos policija, iš pradžių veikę kaip pagalbiniai daliniai SS dispozicijoje, vėliau vykdė grynai policijos uždavinius palaikyti ramybę ir tvarką, kuo iš pradžių užsiėmė tik policijos rezervas ir tvarkos policija. Aktyvūs policijos daliniai kartu su karininkais iki tam tikro konkretaus laiko buvo atiduodami vermachtui. Iš likusių ankstesnio apmokymo kadrų, kaip formuotės branduolio, buvo suformuoti nauji policijos batalionai ir pulkai, kurių uždavinys iš pradžių buvo sustiprinti SS dispozicijos dalinius kovai viduje, tačiau vėliau, karo eigoje, jie buvo naudojami kaip koviniai policijos daliniai (dažniausiai kovai su partizanais). Policijos daliniai policijos rezervas ir tvarkos policija buvo pavaldūs SS oberstgrupenfiureriui ir policijos generolui pulkininkui Dalnegei.

Organizacinė struktūros schema

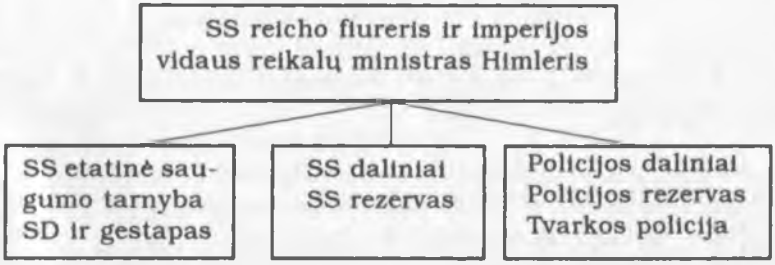

Karo eigoje šioje organizacinėje struktūroje buvo pasikeitimų: Himleris paskyrė okupuotuose kraštuose apie 10 jam vienam tiesiogiai pavaldžių SS obergrupenfiurerių ir armijos generolų su visomis SS kariuomenės vado teisėmis bei pareigomis. Jie buvo visiškai atsakingi už savo veiklos sritis ir buvo vieninteliai schemoje pavaizduotų trijų organizacijų vadovai (fiureriai).

Pabaltijui ir Šiaurės Rusijai visam karo laikui buvo paskirtas SS obergrupenfiureris ir armijos generolas Jekelnas su būstine Rygoje ir tarnybos apibūdinimu – Vyriausiasis SS ir policijos vadas Ostlandui ir Šiaurės Rusijai. Jekelnui buvo pavaldūs:

1) Armijų grupės Šiaurė kariuomenės užnugario sritis,

2) Estija,

3) Latvija,
4) Lietuva,
5) Baltarusija.

Kiekvienoje iš šių penkių sričių jam buvo pavaldūs ir atsakingi SS ir policijos vadai, organai.

Organizacinė struktūra buvo tokia:

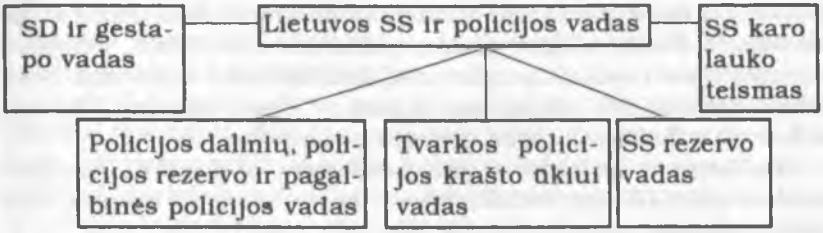

1) Lietuvos SS ir policijos vadai nuo okupacijos pradžios iki 1944m. birželio mėn. buvo:

Nuo 1941m. liepos iki 1942m. pabaigos: SS brigados vadas ir policijos generolas majoras Vysockis.

Nuo 1942m. pabaigos iki 1943m. pabaigos: SS brigados vadas ir policijos generolas majoras Harmas.

Nuo 1943m. pabaigos iki 1944m. birželio: SS brigados vadas ir policijos generolas majoras Hintcė. Tarnybos būstinė: Pienocentro pastatas Laisvės al. – Daukanto gatvių kampe.

2) SD ir Gestapo vadais nuo okupacijos pradžios iki 1944m. birželio buvo:

Nuo 1941m. liepos mėn iki maždaug 1943m. pradžios: SS štandartenfiureris Jėger.

Maždaug nuo 1943m. pradžios iki 1944m. birželio mėn. SS dalinių papulkininkis (oberšturmbanfiureris) Dr.Fuchs. SD vadovu buvo pats jos dabartinis vadas, jo pavaduotoju buvo vyresnysis SD tarnautojas. Mano žiniomis juo buvo SS vyriausias smogiamųjų būrių vadas (hauptšturmfiureris) Miuleris. SD darbo sritis aprašyta 1 pusl. (vienu svarbiausių uždavinių buvo civilinio valdymo apsauga).

Gestapo vadovu buvo vyresnysis gestapo tarnautojas, būtent SS hauptšturmfiureris Dr. Šmitc. Dr. Šmitc, po teisės studijų tapęs tarnautoju kriminalistu, kaip ir kiti ankstesnės policijos

tarnautojai buvo priimtas į tarnybą ir po valdžios perėmimo (perversmo) prievartos keliu (tai yra, jam nenorint prarasti tarnautojo, civilio savybių) tapo NSDAP (**vokiška santrupa – Red.**) nariu. Dr.Šmitc yra vienintelis policijos tarnautojas, kuris buvo pažįstamas su mano štabo karininkais ir taip pat vakarais kaip svečias užtrukdavo mūsų draugijoje.

Gestapo darbo sritis (žr. 1 psl.) apėmė grynai policijos reikalus.

Iš Dr.Šmitc aš išgirdau, kad ir tuometiniai lietuviai tarnautojai dirbo SD ir Gestape, turėjo tam tikras savarankiškas darbo sritis (manau, Dr.Šmitc aiškiai pasakė: politiškai neištikimų, nelojalių komunistiškai nusiteikusių lietuvių išaiškinimas, kurie nuo 1940 metų vasaros iki okupacijos pasidarė ypač įtartini), tačiau prižiūrimi vokiečių SD arba gestapo tarnautojų.

Šie lietuvių tarnautojai jau prieš karą ir prieš okupuojant Raud. armijai 1940m. birželio mėn. Lietuvą, buvo SD agentai arba gestapo šnipai.

Būstinė: 1) profsąjungų rūmuose Vytauto prospekto – Kęstučio g-tvės kampe.

2) policijos namai: Vytauto prospekto – Laisvės alėjos kampas. Lietuvių tarnautojai beveik visi dirbo antraisiais minėtuose policijos namuose, kur sėdėjo ir vokiečių tarnautojai. Ten buvo ir SD rūsiai.

Kiti SD ir gestapo tarnautojai man nežinomi. Jų skaičius, sprendžiant pagal tarnybos pastatus, buvo nedidelis. Aš darau tokią išvadą taip pat dėl to, kad SD ir gestapo viršininkas turėjo dispozicijoje SS ginklų sandėlį ir SS aprūpinimo maistu stovyklą, kuri buvo Kęstučio gatvėje, maždaug priešais Operą. (Manyčiau, ten buvo žydų mokykla).

Vėliau į SD ir Gestapo štabo vadovybę atėjo (maždaug 1942m. pabaigoje – 1943m. pradžioje) SS dalinių papulkininkis (oberšturmbanfiureris) Giokė, kuris tvarkė visus getų reikalus. Jis norėjo žydus, įdarbintus dezinfekcijos įstaigoje, įsteigus getus, perimti iš vyriausiosios karo lauko komendantūros, nes vermachtas daugiau negalėjo užsiimti žydais.

Kadangi desinfekcijos tarnyba buvo įsteigta kaip pastovi įstaiga, nes gerai įsidirbusio ir patikimo personalo (apie 100 žydų) nebuvo galima pakeisti, vermachto karinėje vadovybėje Rygoje susitarėme palikti personalą mums.

SD ir Gestapo vadui buvo pavaldžios šios žinybos Lietuvoje:

1) SD ir gestapo vadas Šiauliuose su būstine pagrindinėje

gatvėje.

2) SD ir gestapo vadas Panevėžyje su būstine banke priešais miesto parką.

3) SD ir gestapo vadas Vilniuje su būstine banke (naujame pastate) Gedimino gatvėje. Šiame pastate buvo ir vadinamosios Vilniaus SS ir policijos vado SS štandartenfiurerio Krygo būstinė. Ar Krygas, panašiai kaip Vysockis Lietuvai, buvo Vilniaus srities SS ir policijos vadas, ar tik tam tikra prasme Vilniaus policijos prezidentas, tvirtai negaliu pasakyti. Taip pat nežinau, ar jis buvo pavaldus Vysockiui ar Jėgeriui, ar tiesiogiai vyriausiajam SS ir policijos vadui Jekelnui Rygoje.

Apie 1–3 asmenis ir jų pareigybių bei tarnybų skaičių negaliu pateikti duomenų. Šiauliuose ir Panevėžyje, be minėtos tarnybos, buvo dar vienas policijos vadas (vokiečių žalioji ir lietuvių pagalbinė policija). Visi 1–3 punktuose suminėti vadovaujantys tarnautojai ir policijos vadovai buvo vidurinės grandies tarnautojai tarnybinėje hierarchijoje (maždaug atitinka kapitono tarnybinį laipsnį). Jų pavaldumas buvo vadinamas dvigubu, nes jie buvo pavaldūs ne tik SD ir gestapo vadui Kaune (1–3 punktų pareigybės) ar Kauno policijos vadui (šalia paminėti policijos vadovai), bet ir srities komisarams. Šie komisarai buvo:

Šiauliuose – srities komisaras Gevaikė (apskrities vadas),

Panevėžyje – srities komisaras Noimas (SS šturmfiureris),

Vilniuje (mieste) – srities komisaras Hingstas (apskrities vadas).

Ar SD ir gestapo vadovai buvo ir krašto – srities komisariatų vadovai, būtent –

Kauno krašto (apskrities) srities komisaras Lentzenas (smogiamųjų būrių brigados vadas),

Vilniaus krašto srities komisaras Vulfas (SS šturmfiureris), ar jie buvo paskirti į Vilnių ar Kauną kaip į apskrities miestą, – aš nežinau. Taip pat man ne visai aiškūs santykiai ir priskyrimas gestapo, taip pat policijos vadovo minėtam paskutiniam **Kauno miesto** srities komisarui Krameriui (SA – smogiamųjų būrių – brigados vadui). Aš manau, kad abiem srities **Kauno miesto** ir **Vilniaus miesto** – komisarams, kurie buvo, taip sakant, tik abiejų miestų burmistrai, nebuvo priskirta nei SD, nei gestapas, o Kauno miestas buvo tiesiogiai pavaldus SD ir gestapo vadui, Vilniaus miestas – SS štandartenfiureriui Krygui, kuriam galbūt buvo pavaldūs Vilniaus SD ir gestapas, taip pat policijos vadovai.

Kituose miestuose buvo vadinamieji SD ir gestapo postai, taip pat policijos postai (vokiečių žalioji policija) visuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose, kurie **kartu** buvo pavaldūs Kauno krašto, Vilniaus krašto, Šiaulių ir Panevėžio srities komisarams, taip pat būdami pavaldūs SD ir gestapo vadui. Prie 1 punkto aš turiu užbaigdamas papildyti ir dėl Lietuvos SS ir policijos vado dvigubos priklausomybės, nes jis, be pavaldumo vyriausiajam Ostlando ir Šiaurės Rusijos SS ir policijos vadui Jekelnui, buvo **kartu** pavaldus Lietuvos generaliniam komisarui Rentelnui. Taip pat Lietuvos generaliniam komisarui **kartu** buvo pavaldūs SD ir gestapo vadas, policijos būrių vadas ir tvarkos policijos vadas. Šitų keturių pareigybių pavaldumo Lietuvos generaliniam komisarui praktiškai buvo tik informacinio pobūdžio, nes Jekelnas niekieno nebuvo prižiūrimas, neleido net reichskomisarui Lozei Rygoje kištis į jo tarnybos reikalus.

3) Policijos būrių, policijos rezervo ir lietuvių pagalbinės policijos vado vietą iki 1943m. pradžios turėjo apsaugos policijos pulkininkas Denekė (žaliosios policijos uniforma). Jį atšaukus, ši vieta vėl nebuvo užimta, o tik paimta vyriausio pagal rangą apsaugos policijos karininko komisariškai priežiūrai. 1943m. pabaigoje – 1944m. pradžioje atvyko dar vienas, naujas vadas, kuris liko iki 1944m. birželio mėn. Tai buvo apsaugos policijos papulkininkis Dr. Muzikas, buvęs aktyvus austrų karininkas.

Aktyviems policijos daliniams Lietuvoje priklausė, tiesa, dažniausiai tik laikini, batalionai – mokymosi būriai. Batalionas buvo įkurdintas Prienuose. Kartu visoje šalyje buvo daug policijos postų, kurie buvo padalyti iki didesnių kaimo apygardų (rajonų). Šie policijos postai, kurie turėjo būti paskirstyti po visą šalį, o jų buvo keli šimtai (galbūt 250–300), dažniausiai buvo suformuoti iš senesnio šaukimo ir nebepriklausė aktyviems policijos būriams, o tik policijos rezervui. Vienintelis stiprus policijos vadui priklausantis kontingentas buvo lietuvių pagalbinė policija, pas kurią aš vėliau buvau atvykęs išsamiai pasikalbėti.

Būstinė – Pienocentro pastatas Laisvės alėjos – Daukanto gatvių kampe.

4) Tvarkos policijos vado vieta per visą okupacijos laiką buvo laisva, tik komisariškai prižiūrima apsaugos policijos vyresniojo hauptmano (kapitono). Vado vieta nebuvo užimta, kadangi vokiečių tvarkos policijos (žalia uniforma) sudėtis buvo labai negausi,

Pagrindinį kontingentą sudarė savo krašto (lietuvių) tvarkos policija, kurios tarnautojai beveik ištisai buvo parinkti iš ankstesnės taikos meto lietuvių tvarkos policijos.

Tvarkos policijos uždaviniai buvo palaikyti ramybę ir tvarką Kauno mieste, taip pat reguliuoti transporto eismą, rūpintis registracijos reikalais ir vykdyti kitus policijos nuovados uždavinių.

Aš manau, kad komisarinis tvarkos policijos vadas (jo pavardės neprisimenu), be Lietuvos SS ir policijos vado ir generalinio komisaro, buvo pavaldus ir Kauno miesto srities komisarui. Negausi vokiečių tvarkos policija buvo užsiėmusi pagrindinai vidaus tarnybos klausimais, tuo tarpu išorinės tarnybos klausimai (eismo reguliavimas, policijos patruliavimas ir pan.) beveik išimtinai priklausė lietuvių tvarkos policijos tarnautojams (su jų sena lietuviška taikos meto uniforma).

Būstinė: Pienocentro pastatas Laisvės alėjos – Daukanto gatvių kampe.

5) SS rezervo vado Lietuvoje vieta per visą okupaciją buvo laisva, nes į būrius suvienyto SS rezervo tarnautojų, pavaldžių SD bei gestapo vadui ir jų panaudojamų. Lietuvoje buvo SS reichsfiurerio Himlerio įgaliotinis, faktiškai „Reicho komisaras vokiečių rasės klausimams". Šis įgaliotinis SS šturmfiureris rezerve Dukartas įvedė tarnybą apibūdinantį pavadinimą „Perkeldinimo komisaras Lietuvai".

Jo būstinė buvo Donelaičio gatvėje netoli generalinio komisariato, kuris turėjo savo būstinę anksčiau buvusioje Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje. Jis buvo darbo tvarka priklausomas nuo generalinio komisaro ir, kaip SS tarnautojas, buvo pavaldus SD ir gestapo vadui. Jo uždavinys buvo atkeldinti (sugrąžinti) vokiškos kilmės lietuvius į Lietuvą. Tai vyko remiantis požiūriu, gana aiškiai, be jokių abejonių, liudijančiu apie numatomą Lietuvos aneksiją. Iš pradžių turėjo būti tankiai apgyvendinta šitais persikėlėliais , dabar reicho vokiečiais, lietuviška sritis maždaug iki Šešupės (per Marijampolę tekančio upelio). Krinta į akis daugelio persikėlėlių priklausymas SS rezervui. Po to turėjo būti įkurdinta kita persikėlėlių juosta (ruožas) – nuo Marijampolės iki Nemuno šiauriau Kauno, paskiau per Kėdainius Panevėžio kryptimi ir nuo čia tolyn iki Latvijos sienos (pietinės kolonistų ribos). Šiaulinė apgyvendinimo riba ėjo maždaug nuo Jurbarko per Raseinius, Kelmę, Šiaulius iki Latvijos sienos. Ir į šią apgyvendinimo juostą,

kaip ir į gausaus SS turto (tariamai valstybės turto) valdymą buvo įtraukti SS rezervo tarnautojai. Tų SS žmonių skaičius turėjo būti 200–300. Šie SS rezervo asmenys privalėjo sirbti tik savo ūkyje, kuris jiems kaip persikėlimo objektas buvo priskirtas (dažniausiai jie laikė dar ir lietuvius tarnautojus), arba tvarkė minėtą SS turtą ten, kur buvo nukreipti.

Mažiausiai pusdienį jie dirbdavo SD ir gestapo postuose, tuo žymiai išplėsdami SD ir gestapo tinklą Lietuvai.

SS rezervo žmonės, gerai ginkluoti, buvo šaukiami ir į 14 dienų pratybas pagal apygardas. Tačiau iki uždaro ar rajonų SS kontingento nebuvo prieita.

6) SS lauko teismas Kaune buvo iš pažiūros didelis. Kiek jam priklausė teisėjų, aš nežinau.

Mano vyriausiasis karo lauko teisėjas (Vyriausioji karo lauko komendantūra turėjo vieninteli teisėją) kartą man pasakė, kad SS karo lauko teisme yra daugiau kaip 12 tarnautojų. SS karo lauko teisme buvo sprendžiami visi SS,SD ir gestapo, SS rezervo ir visos Lietuvos policijos reikalai.

Kaip buvo teismine tvarka nagrinėjami su lietuvių pagalbine policija susiję klausimai, negaliu pasakyti.

Būstinė: Iš pražių, iki 1943m. vidurio, universiteto pastate (naujai pastatytame) Gedimino ir Donelaičio gatvių kampe. Be to, iki išėjimo, studentų bendrabutyje Parodos gatvėje (paskutiniame name viršuje dešinėje).

Šio SS karo lauko teismo didumą patvirtina tai, kad minėtame studentų bendrabutyje ilgą laiką anksčiau buvo įsikūręs visas divizijos štabas su savo lauko teismu, intendantūra ir t.t.

2 klausimas: *Ką žinote apie SD ir gestapo žvalgybos ir kontražvalgybos tarnybą?*

Organizuota žvalgybos ir kontražvalgybos tarnyba buvo tik SD. Reikia atsižvelgti, kad SD ir gestapas buvo **viena** žinyba su vieningu vadovavimu, kur SD visada priklausė vadovaujantis valdmuo. Vien išoriškai buvo matyti, kad SD dirbo atrinktas stiprus ir jaunas personalas, tuo tarpu gestape daugiausia buvo vyresni (tarnautojų tipo) žmonės. Nebuvo vien tik iš gestapo tarnautojų sudarytos tarnybos vietos. SD žmonės buvo atstovaujami

kiekvienoje tarnyboje. Net kai jų buvo nedaug, jie buvo naudojami gestapo tarnautojams sekti (stebėti, prižiūrėti). Dr. Švitcas (jau minėtas gestapo vadas Kaune) kartą man pasakė, kad pasaulyje niekas nesukaupęs savyje tiek daug nepasitikėjimo ir niekas neišauklėtas tokia nepasitikėjimo dvasia, kaip SD tarnautojas.

SD žvalgybos ir kontražvalgybos tarnyba sukurta maždaug 1930m. Pavadinta „Tyrinėjimo tarnyba", ji buvo vadovaujama Gėringo, kuris **prieš** paimant valdžią dirbo tam tikru mastu nacių policijos prievartos aparate. Tik 1933m., kai Gėringas tapo reicho Oro susisiekimo ministru, karinių oro pajėgų (Luftwaffe) vyriausiuoju vadu ir gavo visas kitas tarnybas, tyrinėjimo tarnyba perėjo SD, kuri Gėringo tarnybos, įsteigtos tirti didelio masto pinigų dingimo atvejus, pagrindu įkūrė nepaprastos apimties žvalgybos ir kontražvalgybos tarnybą **(toliau ND pagal vok. „Nachrichtendienst" santrumpą – Red.)**. Kiekvienoje SD ir gestapo tarnybos vietoje, iki mažiausios sienos perėjimo ar pasų kontrolės vietos, buvo mažiausiai vienas SD tarnautojas – šios SD ND agentas. Neperdedant šią SD ND galimą būtų apibūdinti visa apimančia „pasaulio žvalgybos ir kontrolės tarnyba". Nė viena organizacija neturėjo tiek galimybių, kaip SD, kuri, turinti galvoje jos visagališkumo skleidžiamą baimę, šias galimybes skrupulingai išnaudojo. Nebuvo ministerijos (**neišskiriant** reicho karo ministerijos), žinybos ar dar mažesnių tarnybų, industrinių, ūkinių ar prekybinių įmonių: viešbučių ar restoranų, laivų ar lėktuvų, dvarų ar valstiečių kiemų ir t.t., kur nebūtų atstovaujamas SD patikėtinis ar agentas. Aš jau pavadinau SD ND „visa apimančia pasaulio žvalgybos ir kontržvalgybos tarnyba", nes ji įtraukė į savo žvalgymą **viską** – militarinius, ūkinius ir politinius dalykus. Tačiau vienas svarbiausių šios tarnybos uždavinių – atskirų žmonių tyrimas, jų iki tol buvusio gyvenimo tyrinėjimai, jų politinė laikysena, jų eventualus priklausymas anksčiau leistiems susivienijimams ir t.t. Kiekvienas reicho vokietis, užsienio vokietis ar vokiečių tautos atstovas turėjo pereiti šį tyrimą. Net mažiausio patvirtinimo žinių apie asmenį, pvz., dėl priklausymo anksčiau leistai partijai, anksčiau priimtinam susivienijimui, masonų kožei, Rotari klubui ar giminystės su žydais, draugiškų santykių su jais palaikymo pakako, kad minėtą asmenį įtrauktų į „valstybės priešų" kartoteką.

SD ND apimtį atitiko ir milžiniškas pastatų kompleksas, kuris sudarė didžiulį keturkampį, ribojamą princo Albrechto–Anhalterio–

Kocho–Hermano Gėringo gatvių. Vien tik mūsų, vermachto vyr. kariuomenės vado abvero tarnybos tarnautojų, pervedimas per milžininkas SD ND sales ir patalpas leido apytiktriai įsivaizduoti, kas buvo šios tarnybos sukurta ir dar kuriama.

Neaprėpiamos atrodė jau vien tik kartotekų salės senuose rūmuose princo Albrechto gatvėje, kur buvo valstybės priešų kartoteka. Įdomumo dėlei galima paminėti, kad aš, paprašęs vieną ar kitą kartotekos kortelę parodyti mums, paprašiau Emilio Justo kortelės (vedantis nė vieno iš mūsų asmeniškai nepažinojo). Tarnautojas tuojau pat ištraukė kortelę ir pasakė: „Šis yra dvigubas valstybės priešas: vieną kartą – kaip susigiminiavęs su žydais, o antrą – dėl ankstesnio priklausymo masonų ložei".

Dėl antrojo fakto 1937m. turėjau beveik metus trukusį procesą, pasibaigusį garbės teismo bausme (karo lauko teismas atmetė bausmę). Karo metu ši plačiai apimanti ND įsikūrė tarp Joseno ir Liubeno, milžiniškoje miško stovykloje, kurią aš atsitiktinai pamačiau, važiuodamas automobiliu iš Berlyno į Liubeną – savo armijos tarnybą, kur patekau dėl nepaprastų vyriausiojo SS ir policijos vado Rygoje Jekelno užsipuldinėjimų ir šmeižto (1944m. gegužė), pasibaigusių po to meto atleidimu.

Štai tik keli pavyzdžiai, kaip pedantiškai dirbo SD ND. Viename dideliame vokiečių Amerikos laive vyr. stiuartas buvo priverstas įstoti į šią tarnybą, kad neprarastų vietos, nes tai, ko iš jo reikalavo, buvo lyg ir savaime suprantama kiekvieno vokiečio pareiga. Jis buvo paruoštas, gavo aparatą dokumentams fotografuoti ir t.t., ir buvo įpareigotas katkartėm perfotografuoti vieno ar kito bendrakeleivio (pramonininko, biznieriaus, politiko ir pan.) dokumentus. Jam buvo duoti seifų ir kiti raktai. Laivo žiniaraštis (kelionių lapas), kaip ir visa kita (kelionių biuro ir kiti dokumentai) laivininkystės bendrovėje buvo kontroliuojama SD, taigi buvo tiksliai žinoma, kas vokiečių Amerikos ar kitoje laivų linijoje kiekviename reise plaukia.

Kitas pavyzdys. Reicho vokietis dirbo pasiuntinių užsienio pasiuntinybėje ar ambasadoje Berlyne. Šios ambasados dažniausiai priimdavo vieną ar kelis vokiečius pasiuntinius, nes šie daug greičiau ir lengviau patekdavo į vokiečių įstaigas, kelionių biurus ir t.t., negu savo šalies pasiuntiniai. Taigi toks vokietis pasiuntinys atnešdavo diplomatines vizas ambasados darbuotojams, kurjeriams ir panašiems asmenims, jis sustatydavo kelionių biure arba

Liufthanzoje kelionių maršrutus šitiems ponams (žinoma, kiekviename kelionių biure ir Liufthanzoje dirbdavo užsimaskavęs SD agentas). Jis tiksliai žinodavo užsieniečio kelionės maršrutą, sustojimus ir t.t. Vieną dieną jo bute jį susilieško SD ND darbuotojas, ir jis tokiu pat būdu, kaip ir minėtas vyr. stiuartas, priverčiamas būti SD žvalgybos ir kontražvalybos tarnybos agentu, jeigu nenori susilaukti didelių asmeninių nemalonumų. Iš SD įgaliotojo apklausos paaiškėja, kad, pvz., kurjeris naudojasi ankstyvu traukiniu ar lėktuvu; tada vokiečių pasiuntinys tam tikroje ambasadoje anksti rytą priima kurjerio paketą ar kita ir perduoda kurjeriui geležinkelio stotyje ar aerouoste. Antspaudo atspaudai būna kitam kartui paruošti, ir praktinis darbas gali prasidėti. Kai pasiuntinys atneša kurjerio paketą, tai turi įvykti keliomis valandomis anksčiau, nes naktį budėjęs ambasados darbuotojas dar nebūna paklausęs, ar lėktuvas arba traukinys bus 5,7 ar 10 valandą, kadangi šituo pasirūpinti ir laiku atvykti yra pasitinkančio įgalioto pasiuntinio pareiga.

Dar kitas pavyzdys. Graži blondinė vokietė draugauja (pas mus tai vadinama santykiais) su užsieniečiu. SD panaudoja ankstesnius tyrinėjimus, nes šnipas, gyvenantis tame pačiame name kaip ir mergina, jau atlikęs parengiamąjį darbą. Merginos bičiulis yra vienos pasiuntinybės karo atašė biuro bendradarbis, pietietiško tipo, taigi žydas. Ar jis **iš tikrųjų** žydas, dar neįrodyta, tačiau bet kokiu atveju tai yra didelis pliusas, spaudžiant vokietę merginą. Ir ji įtraukiama į SD ND agentų tinklą. Merginos bičiulio uždavinys buvo derėtis su vokiečių ginklavimosi pramonės vadovais nupirkti savai šaliai ginklų ir kartu išžvalgyti vokiečių ginklų gamybos ir gynybos pramonę. Tokių merginų, kurios palaikytų santykius su užsieniečiais, pakako, ir SD sistemingai jas traukė į savo agentų tinklą ND tarnyboje.

Dideli šios tarnybos šansai buvo verbuojant viešbučių direktorius, kurie dažniausiai buvo ir viešbučių seifų valdytojai, taip pat didelių viešbučių rūbininkus ar intymias restoranų, naktinių barų patarnautojas. Lengvabūdžių, neatsargių žmonių net ir aukštose sferose visada buvo ir bus.

Ypač plati buvo SD žvalgybos ir kontražvalgybos tarnybos atskirų asmenų užsienyje tyrimų apimtis. Šie tyrimai apėmė:

1) visus užsienyje gyvenančius vokiečius (vadinamuosius užsienio vokiečius),

2) visus užsienyje gyvenančius vokiškos kilmės tų valstybių piliečius (vadinamuosius vokiečių tautos atstovus),

3) visus užsienyje gyvenančius vokiečių emigrantus (politikus, žydus, šiaip valstybės priešus),

4) vadovaujančius valstybių asmenis (ministrus, politikus, pramonės, ūkio vadovus, ginkluotųjų pajėgų ir policijos vadovaujančius asmenis ir t.t.).

Kai 1938m. buvau karo atašė, įsižiūrėjau, su kokiu įžūlumu dirbo SD ND Lietuvoje. Į vieną poną atkreipiau dėmesį dėl jo dažnų vizitų į pasiuntinybę; šie vizitai ribojosi keliais pasiuntinybės darbuotojais (aišku, SD ND patikėtiniais). Sužinojau, kad minėtas ponas buvo Tilžės policijos tarnybos viršininkas, SS šturmbanfiureris ir vyriausiosios valdybos patarėjas Dr. Georkė. Tačiau ir aukštesnieji SD tarnautojai iš Gumbinės, Insterburgo ir kitų miestų atvirtai atvykdavo į Lietuvą. Kiekvienas turėjo tarp užsienio vokiečių ar vokiečių kilmės atstovų savo patikėtinius. Rašytinių dokumentų jie, aišku, prie savęs neturėjo, nes perduodavo tai jų patikėtiniams pasiuntinybėje oficialus pasiuntinybės kurjeris.

Valstybei buvo sunku imtis bet kokių sėkmingų priemonių prieš šituos dažnus draugų vizitus. Įžengiant į Čekoslovakiją, Austriją, Mėmelio (Klaipėdos) kraštą, Lenkiją ir Baltijos valstybes, taip pat Daniją, Norvegiją ir Balkanų valstybes, SD buvo gerai informuota apie kiekvieną anksčiau 1–4 punkte paminėtą asmenį. Šitai aiškiausiai įrodo nepaprastai daug suėmimų, kuriuos įvykdė SD visose minėtose šalyse tuoj po vokiečių armijos įžengimo. Visos SD žvalgybos ir kontražvalgybos tarnybos vadovas buvo vyriausiasis SD vadas, SS obergrupenfiureris Heidrichas ir jo pasekėjas SS obergrupenfiureris Kaltenbruneris. Visos SD kontražvalgybos vadovas buvo SS obergrupenfiureris Miuleris.

Yra žinoma, kad 1940–41m. užsienio vokiečiai ir vokiečių tautos atstovai kėlėsi iš Baltijos valstybių. Jie buvo surinkti į pabėgėlių stovyklas ir buvo ruošiami naujam panaudojimui daugiausia ankstesnės Lenkijos valstybės teritorijoje. Šitam persikėlimui iš visų šalių vadovavo SD. Stovyklose SD jau ieškojo žmonių, kuriuos verbavo ND agentų darbui, taip pat atrinko SS kariuomenei tinkamą žmonių masę.

Stovyklose jau dideliu mastu buvo vykdomi areštai. SD agentai buvo atlikę parengiamąjį darbą nepatikimiems ir valstybei priešiškiems žmonėms pašalinti. Suiminėjama buvo dėl nepalankių

parodymų apie veiklą prieš nacių režimą, dėl artimų santykių su nepatikimais pagal SD lietuviais, latviais ar estais, dėl antivokiškos veiklos, dėl santykių su žydais, išleidus rasių įstatymą, ir dar dėl daugelio panašių priežasčių.

Užpuolus Sovietų Sąjungą 1941m. birželio 22d., į Lietuvą kartu su pirmaisiais būriais įžengė ir SD su visais savo agentais, kad sugautų tuos vokiečius, kurie nebuvo persikėlę, taip pat kad suimtų lietuvius, latvius ir estus, kurie pagal SD agentų šitose šalyse duomenis buvo priešiškai nusiteikę vokiečių atžvilgiu.

SD žvalgybos ir kontražvalgybos Lietuvoje vadovas buvo jau 1 klausimą nagrinėjant minėtas SD vadas, SS hauptšturmfiureris Miuleris, SD ND agentų turėjo Lietuvoje būti labai daug. SD tarnybos buvo ne tik didžiuosiuose miestuose (srities komisariato būstinė), bet ir apskrities bei vidutiniuose miestuose. Mažiausiuose miestuose (miesteliuose) ir kaimuose buvo jau minėti SD krašto postai, kurių veiklos pagrindą neabejotinai sudarė žvalgymas ir šnipinėjimas. SD suimtų lietuvių turėjo būti labai daug, tačiau tikslių ar bent apytikslių duomenų čia negaliu pateikti. Daugiausia suimtųjų turėjo priklausyti inteligentijos sluoksniui ir studentijai. Kaip šnipai šitiems suėmimams žymia dalimi turėjo pasitarnauti buvę lietuvių policijos tarnautojai, esantys SD tarnyboje.

Man ypač krito į akis, kai 1941m. lapkričio pradžioje vėl atvykau į Lietuvą, jau anksčiau matyti SS uniforma su žaliu antpečių pagrindu, priklausymo SD ir gestapui ženklu, o vėliau ir labai aukštų laipsnių, pvz., šturmfiurerio ir šturmhauptfiurerio (vyresniojo leitenanto ir kapitono – hauptmano – rango) vokiečių tautos atstovai. Galiu paminėti vieno iš tų žmonių, persikėlimo vadovo, taigi neabejotinai ilgamečio SD agento, pavardę. Tai Kosmanas, turėjęs tiek tarp vokiečių, tiek tarp lietuvių blogą reputaciją. Jis buvo SS hauptšturmfiureris.

Negalima nutylėti, net jei pagal SD metodus tai savaime suprantama, kad SD okupacijos metu sekė visus, netgi neturinčius tarnybos Lietuvoje reicho vokiečius, civilinės valdžios atstovus ir ginkluotųjų pajėgų (vermachto) atstovus.

Dėl jau minėtų didelių mano ir obergrupenfiurerio Jekelno prieštaravimų karinuomenės personalo tarnyba tariamai kartu su lietuviais klausėsi mano telefoninių pokalbių, kuriuose atseit buvo šaipomasi iš civilinės valdžios, SD ir gestapo. Kadangi man iškelta byla dėl įrodymų trūkumo buvo atmesta, aš atsisveikinęs įžvalgiai pasislėpiau, kad nebūčiau SD suimtas ir nepatekčiau į koncentracijos stovykloje sušaudytų generolų tarpą.

Kai kartą prieš pat SD ir gestapo vadų keitimąsi paklausiau Dr. Šmitco apie naująjį vadą Dr.Fuchsą, šis man atsakė, kad šis pasikeitimas būsiąs nelaimė Lietuvai, nes Fuchsas yra kaip reta brutalus ir negailestingas žmogus.

Visur buvo šnekama, kad SS štandartenfiureris Jėgeris dėl savo minkštumo, ypač pasireiškusio akcijose prieš žydus ir kovose su partizanais, netiko einamoms pareigoms ir buvo atleistas iš posto. Taip pat dėl panašių aplinkybių buvo atleistas iš pareigų ir išsiųstas į tėvynę Lietuvos SS ir policijos vadas, SS brigados vadas ir policijos generolas majoras Vysockis.

3 klausimas: *Ką žinote apie lietuvių pagalbinę policiją?*

Kai aš 1941m. lapkričio mėnesį atvykau į Lietuvą, jau buvo suformuoti keli lietuvių pagalbinės policijos batalionai, tačiau, laikui bėgant, turėjo būti telkiami nauji batalionai, kol jų skaičius pasieks 25–30. Mano žiniomis, nepaisant spaudimo savivaldybei ir Lietuvos pagalbinės policijos vadui, buvo suformuota tik 15–16 batalionų. Jie beveik ištisai buvo sudaryti iš lietuvių valstybės tarnautojų ir tik dalinai iš tarnavusių kareivių, dalinai iš pritrauktų rekrūtų. Batalionuose buvo maždaug po 500 asmenų. Prasiveržimui vargu ar buvo paliktas pastiprinimas, kadangi batalionuose tarnaujančių pastebimai sumažėjo (girdėjau, kad 1943m. juose buvo tik po 250–300 žmonių). Jie nešiojo lietuvių taikos meto ginkluotųjų pajėgų uniformą. Buvo planuojama aprengti juos vokiečių žaliosios policijos uniforma, tačiau dėl medžiagos trūkumo šito atsisakyta. Tik nedaugelis batalionų nešiojo žalią vokiečių policijos uniformą su lietuvių herbu (tautinėm spalvom) ant rankovių. Tačiau šie batalionai buvo naudojami tik už Lietuvos ribų.

Nuotaikos lietuvių pagalbinėje policijoje buvo iš tikrųjų blogos. Sudarant policijos būrius, buvo pažadėta, kad jie tarnaus tik tėvynės Lietuvos apsaugai. Iš tikrųjų Lietuvoje buvo ne daugiau kaip 2 batalionai, naudojami gatvių ir tiltų apsaugai. Šie visur kovoję ir nepapildyti junginiai turėjo maždaug po 50 žmonių kuopose. Batalionų apginklavimas buvo skirtingas – vokiškais, rusiškais ir lenkiškais šautuvais arba kulkosvaidžiais. Kiekviename batalione buvo vokiečių karininkas tarpininkas. Jeigu bataliono

vadas nebuvo vokiečių policijos karininkas, tie junginiai buvo laikomi nepatikimais. Lietuvių pagalbinė policija buvo iš esmės panaudojama kovai su partizanais Baltarusijoje kartu su vokiečių policijos formuotėmis.

Kai kurie lietuvių policijos batalionai turėjo būti nusiųsti net į Ukrainą. Reti ir nereguliarūs pranešimai apie žuvusius ir sužeistus karius, taip pat vis atsirandančios postų užtvaros turėjo dar labiau pabloginti nuotaikas Lietuvoje ir lietuvių pagalbinėje policijoje.

Šios antivokiškos nuotaikos aiškiai prasiveržė tik 1943 metais, kai buvo paskelbta apie visų pajėgių karinei tarnybai lietuvių sąrašinę apskaitą (tikslios datos neatsimenu). Kadangi apskritai jokio papildymo žuvusių, sužeistų, dezertyrų vietose iš rezervo nebuvo užtikrinta nei lietuvių pagalbinėje policijoje, nei tarp vermachto savanorių (beveik ištisai ankstesnių lietuvių kareivių, kurie 1941m. birželio mėnesį, įžengus vokiečiams, savanoriškai prie jų prisijungė), nei lietuvių statybos batalionuose (įtvirtinimų statybose vokiečių armijos užnugaryje), norėta imtis prievartinio šaukimo. Tam reikėjo surašyti pajėgius karinei tarnybai lietuvius vyrus.

Iš Vokietijos buvo atsiųsta apie 10–12 šauklamųjų patikrinimo komisijų, kurios pradėjo darbą. Su šia akcija Vokietija labai apsijuokė. Tai buvo atpildas už labai prastą civilinio valdymo politiką. Manyta įtraukti į sąrašus 100 tūkstančių ar daugiau žmonių, o pasirodė, kad surinkta vos 10% šito skaičiaus – ir tie patys turėjo visokių trūkumų: kojų ar rankų lūžių, buvo kuproti, su sunkiais regėjimo sutrikimais, silpnapročiai ir pan.

Po pirmosios nepasisekusios akcijos buvo griebtasi prievartos priemonių. Lietuviai ėmė masiškai bėgti į miškus; prieš tą bėgimą mažos policijos arba SD ir gestapo pajėgos, krašto postai buvo bejėgiai. Paskelbtų ir SS ir policijos vyr. vado Rygoje Jekelno peršamų prievartos priemonių esmė: įkurdinti kuriam laikui Lietuvoje vokiečių policijos brigadą, kad ši peršukuotų miškus, išgaudytų vyrus, kelis šimtus jų pagąsdinimui ir sudrausminimui sušaudytų, po to pabėgusiuosius prievarta atvestų į patikrinimo komisijas. Pripažinti tinkamais turėjo būti tuoj pat surinkti į stovyklą ir iš ten nugabenti į paskyrimo vietą. Tačiau Jekelnas tada neturėjo savo dispozicijoje nei policijos pulko, nei bataliono, nes jo jėgas nuolat sekino armijos užnugario srities armijų grupės Šiaurė ir Baltarusijos teritorijų partizaninės kovos. Taigi buvo

šaukiama, gąsdinant neatvykusius griežčiausiomis bausmėmis, raginant dar kartą atvykti į patikrinimo komisijas antrajam sąrašų sudarymui. Komisijos savaitėmis sėdėjo tuščiose šaukiamųjų patikrinimo patalpose, nes antrąkart teatvyko 1–2% lauktų jaunuolių. Per šias dvi patikrinimo akcijas buvo prarastas vokiečių prestižas (jei apskritai jie turėjo tokį prestižą). Lietuviai vos galėjo nuslėpti savo piktdžiugą, nes jau seniai jie pastebėjo, kad neįmanoma kovoti už Lietuvos laisvę su vokiečių pagalba, o besitęsianti okupacija tėra vieno plėšiko pakeitimas kitu.

Į miškus pabėgę lietuviai įsitikino dideliu vokiečių policijos vado apetitu ir vokiečių policijos bejėgiškumu. Dalis bėglių grįžo iš miškų į nedideles gyvenvietes ir kaimus, kur nebuvo vokiečių policijos. Kita dalis išėjusių į miškus lietuvių (miestų ir didesnių kaimų gyventojų, kur buvo vokiečių policijos ar SS postai) dieną eidavo padėti valstiečiams. Aš pats pravažiuodamas mačiau jaunus žmones su būdingais miestietiškais drabužiais lauko darbuose.

Kaip prikausančią šiam kompleksui, paminėsiu Plechavičiaus akciją. 1943m. pabaigoje – 1944m. pradžioje, kai Vokietijos padėtis Rytų fronte tapo grėsminga ir Himleris vis garsiau šaukė apie naujų SS divizijų poreikį, Jekelnas ėmėsi Lietuvoje dar vienos akcijos, kuri turėjo padėti iškart suformuoti lietuvių SS diviziją, o po to – dar vieną ar dvi. Šį sykį, kas Jekelnui nebuvo įprasta, jis daug prižadėjo. Privalėjo telktis grynai lietuviškos pajėgos, nes kova artėjo prie Lietuvos sienų, ir lietuviai turėjo būti pasirengę patys apginti savo tėvynę.

Visų pirma Jekelnas ieškojo lietuviškų būrių inspektorių (arba panašiai pavadintų, pareigos buvo tos pat, kokias Latvijoje turėjo Bangerskis, kuris jau buvo suformavęs latvių SS divizijas). Tam pakviestas buvęs Lietuvos kariuomenės vadas generolas Raštikis atsisakė. Tada inspektoriaus vieta patikėta dėl pučo Lietuvos vyriausybės ilgai kalintam buvusiam Lietuvos generalinio štabo viršininkui generolui Plechavičiui. Jo kreipimasis paveikė, nes per trumpą laiką buvo surinkta daugiau kaip 10000 žmonių (į Lietuvos kareivines). Vokiečių SS uniforma ir ginkluotė nesumažino antplūdžio į Plechavičiaus rinktinę (junginį). Tačiau lyg griaustinis iš giedro dangaus nuskardėjo Plechavičiaus ir jo štabo, taip pat daugelio šio junginio būrių vadų suėmimas. Patys pašauktieji buvo apsupti kareivinėse ir sulaikyti, kad kaip anksčiau nepabėgtų į miškus. Tačiau daugiau negu pusė pašauktųjų, daugiausia

apginkluotieji, jau buvo išėję į miškus. Kiti buvo nuginkluoti ir surinkti į stovyklas, skubiai iš Vokietijos pritraukus Luftvafės apsaugos batalioną (panašiai kaip armijos apsaugos batalioną, sudarytą iš ankstesniojo šaukimo ar netarnavusių). Tai buvo vienintelis atvejis Lietuvoje, kai iki šito oro pajėgų apsaugos bataliono įvedimo buvo sutrauktos SS ir policijos rezervo (SS bei policijos krašto postų) pajėgos ir panaudotos vienam tikslui: lietuviai galėjo piktdžiugiškai džiaugtis, kad šios SS ir policijos rezervo pajėgos visiškai neatlikо jiems skirtų uždavinių, o didžioji dalis kareivinėse sulaikytų lietuvių su karininkais priešakyje pabėgo. Likusieji 3000–3500 žmonių surinkimo stovyklose buvo akylai prižiūrimi, perrengiami Luftvafės uniforma ir griežtai saugomuose geležinkelio vagonuose prievarta gabenami į Vokietiją. Ten jie buvo panaudojami kaip antžeminis aerodromų personalas pavojingiausiose dėl oro puolimų vietose.

Apie tikrąsias Plechavičiaus ir jo rinktinės suėmimo priežastis nieko autentiško negalėjau sužinoti, nes mano klausiami SS, policijos ar civilinės vadovybės tarnautojai nenorėjo kalbėti. Tik iš Dr. Šmitco išgirdau versiją, kad Plechavičius norėjęs surinkti ir apmokyti kuo didesnį ginkluotų lietuvių kontingentą, kad tam tikru momentu smogtų silpnai vokiečių okupacinei valdžiai Lietuvoje iš užnugario. Iki išvykimo iš Lietuvos daugiau nieko apie Plechavičiaus reikalus neišgirdau.

Lietuvių pagalbinės policijos vadas buvo anksčiau buvęs lietuvių generalinio štabo papulkininkis Špokevičius. Jo būstinė buvo ankstesnėje lietuvių miesto komendantūroje Gedimino gatvėje priešais Soborą. Apie 1943m. Špokevičius savo štabą perkėlė į namą Laisvės alėjoje. Kiek štabe buvo žmonių, aš nežinau. Štabas buvo daugiau paradinis negu vadovybės, nes jam pavaldūs buvo tik vieno ar dviejų batalionų būriai Lietuvoje. Visus su lietuvių formuotėmis susijusius klausimus sprendė prie lietuvių savivaldos (ankstesniame ministrų kabinete Donelaičio gatvėje) buvęs lietuvių generalinio štabo pulkininkas Rėklaitis.

Prieš užbaigdamas susijusių su SS, SD, gestapu, vokiečių ir lietuvių pagalbinės policijos veikla klausimų nagrinėjimą, norėčiau pateikti dar keletą samprotavimų apie pagrindinius visų šitų tarnybų uždavinius. Svarbiausias buvo kova su partizanais, kurią organizavo iš pradžių vermachtas (ginkluotosios pajėgos), apsaugos divizijos ir karo lauko komendantūrų armija užnugaryje;

okupuotose srityse kartu su civiline vadovybe tai buvo vyr. SS ir policijos vadovybės uždavinys. Dėl tariamai didelių vyriausiojo SS ir policijos vado Ostlandui ir Šiaurės Rusijai, taip pat Ukrainai pasiekimų, Hitleris spaudoje, per radiją ir vermachte paskelbtame įsakyme patikėjo partizanų nugalėjimo uždavinius išimtinai vyriausiam SS ir policijos vadui Himleriui (kurio veržimasis į karinę veiklą buvo žinomas) ir jam pavaldiems organams.

Vermachtas ateityje (po šio įsakymo) turėjo užsiimti tik amunicijos, ginklų ir kt. pristatymo kariuomenei, kelių (geležinkelių ir automagistralių) apsauga prieš partizanų antpuolius. Šiame įsakyme toliau nurodyta suteikti vermachtui iš savo būrių, jei reikalaus SS ir policijos vadas, pastiprinimą, kuris pereitų į SS, policijos ir pagalbinės policijos būrių dispoziciją. Operacijų prieš partizanus vadovais dažniausiai buvo numatyti aukščiausi SS vadai.

Tik kartą buvo padaryta išimtis. Kai vermachtui pavaldaus kontingento operacijoje prieš partizanus buvo daugiau kareivių negu šioje operacijoje dalyvaujančių SS, policijos ir pagalbinės policijos jėgų, tai vermachto karininkas buvo paskirtas visų pajėgų vadu. Tačiau įsakyme buvo apibrėžta, kad vermachto karininko, jei jis vadovauja visoms pajėgoms, laipsnis gali būti tik artimas visų vermachtui priskirtų pajėgų vadų laipsniams (bet ne toks pat ir ne žemesnis); pvz., vermachto batalione (vermachto vadovaujamame) negalėjo būti priskirtas operacijai pulkininkas, o tik papulkininkis. Jeigu operacijoje dalyvauja aukštesnis pagal rangą SS vadas iš vermachto dispozicijoje esančio SS, policijos ir pagalbinės policijos kontingento, tai jis ir skirtinas operacijos vadu. Praktiškai šis apribojimas reiškė, kad daugiau **niekada** vermachto karininkas negalėjo būti operacijų prieš partizanus vadu ir kad faktiškai neiškils klausimo pakankamai aukštus SS vadus armijos užnugario ir okupuotose srityse laikyti kieno nors dispozicijoje.

Okupuotuose kraštuose vyr. SS ir policijos vadai iš pradžių buvo SS obergrupenfiureriai ir SS armijos generolai (taigi komanduojančių generolų rangas, tuo tarpu kai abu vermachto kariuomenės vadai Ostlandui ir Ukrainai savo veiklą pradėjo kaip generolai leitenantai ir tik vėliau gavo kavalerijos generolo – Brėmeris Ostlande – arba aviacijos generolo – Kitcingeris Ukrainoje –laipsnius. Vyriausiuoju visų kovų su partizanais kariuomenės

vadu buvo SS obergrupenfiureris ir SS armijos generolas von Bachė, paminėtas Hitlerio vietoj Himlerio.

Apie tariamai didelius laimėjimus operacijose prieš partizanus išsamiau buvo informuojama vermachto pranešimuose. Kokie tie laimėjimai buvo iš tikrųjų ir kaip jie atsirado, aš išsamiai išdėsčiau parodymuose byloje prieš vyr. SS ir policijos Ostlandui ir Šiaurės Rusijai vadą Jekelną. Didelės operacijos prieš partizanus šiaurinėje okupuotoje srityje buvo vykdomos išimtinai armijų grupės Šiaurė užnugario srityje, Baltarusijoje Latvijos – Rusijos pasienyje ir Vilniaus apskrityje Baltarusijoje (prie Naručio ežero).

Senose lietuvių srityse žinau tik dvi mažesnes operacijas prieš partizanus. Viena buvo 1943m. viduryje apie Ariogalą – Raseinius; ji baigėsi be rezultatų. Operacija buvo vykdoma tik todėl, kad Ariogalos – Raseinių kelyje buvo nušauti ir apiplėšti du civilinės vadovybės tarnautojai. Kita operacija buvo vykdoma 1944m. pradžioje Dūkšto srityje (Vilniaus apskritis) iki Šimonių miško (senoji Lietuva), nes čia perėję Baltarusijos sieną tariamai dideli partizanų kontingentai. Taip pat ir ši operacija, kiek aš žinau, baigėsi be rezultatų.

Abiem operacijoms vadovavo Lietuvos SS ir policijos vadas. Vermachto paramos abiem atvejais nebuvo pareikalauta, nes, susitaręs su savąja vermachto vadovybe Rygoje, Lietuvos SS ir policijos vadams išaiškinau minėtą Hitlerio įsakymą, kad operacijoms prieš partizanus negaliu duoti nė vieno vyro, kol mano paties dispozicijoje nepakanka jėgų geležinkelio linijoms ir autostradoms apsaugoti nuo partizanų.

Mano dispozicijoje faktiškai buvo tik vienas krašto apsaugos batalionas (ankstesniojo šaukimo arba netarnavusių žmonių) apie 750 km geležinkelio ir 650 km automobilių kelių apsaugai. Tik 1941m. pradžioje ir pusę 1942 metų turėjau daugiau kaip batalioną su 3 kuopomis ir pusę bataliono su 2 kuopomis, tačiau pagal skaičių tai buvo tik 800 žmonių 400 kilometrų saugojamų objektų ruožui.

Čia priartėjau prie „lauko ir vietų komendantūrų klausimo". Galima dar paminėti, kad Vilniaus srities karo lauko komendantas apie 800 km ilgio labai pavojingame dėl partizanų ruože saugomiems objektams turėjo daugiausia 1,5 bataliono su maždaug 1000 karių (batalione buvo 4 kuopos). Net ir susitarus su vermachto vadovybe Rygoje, niekas negalėjo mūsų paremti, perleisdamas

mums būrius. Anksčiau tik vermachto kariuomenės vado įsakymu jam pačiam pavaldūs junginiai daug kartų buvo naudojami operacijoms prieš partizanus, priklausančioms SS ir policijos vado ar kraštų SS ir policijos vadų dispozicijai:

a) Armijų grupės Vidurys panaudojo generolą leitenantą Hardį Vilniuje, šarvuočių remonto (atnaujinimo) sričiai vadovaujantį generolą;

b) Vyriausiosios kariuomenės vadovybės atsargos korpuso vadovaujantį generolą artilerijos generolą Teiseną Vilniuje;

c) Vyriausiosios kariuomenės vadovybės mokomosios divizijos vadą generolą leitenantą Helmichą Kaune;

d) Vyriausiosios kariuomenės vadovybės mokomosios divizijos vadą generolą leitenantą Šėlę Vilniuje;

c) ir d) punktuose paminėtų vadų būriai, sudaryti iš jaunų rekrutų, buvo labai dažnai naudojami operacijoms prieš partizanus, kad parengtų tuos rekrutus frontui. Beje, c) punkto divizija tik labai trumpą laiką buvo dislokuota senojoje Lietuvoje (1 pulkas Marijampolėje, 1 pulkas Raseiniuose ir 1 pulkas Ukmergėje). Su 2 pulkais ji buvo dislokuota Vilniaus srityje, kad būtų arčiau partizanų. Tik vienas pulkas, vėliau pasipildantis rekrutais, kurie čia gaudavo apmokymo pradmenis, liko Ukmergėje, ir vienas iš visos unterfiurerių (puskarininkių) apmokymo divizijos buvo dislokuotas Kaune, kur liko ir divizijos štabas, kol paskutinis pulkas išėjo į Vilniaus sritį.

4 klausimas: *Kur buvo vermachto ir policijos mokyklos Lietuvoje?*

Viena vermachto puskarininkių mokykla buvo Kaune, buvusiose 5 pėstininkų pulko Panemunėje kareivinėse. Mokykla buvo įkurta 1942m., perkėlus iš Vokietijos į okupuotą sritį mokomąsias ir atsargos divizijas. Šios mokyklos mokymo personalas buvo atsiųstas iš įvairių divizijų ir susidėjo iš patyrusių fronte karininkų bei puskarininkių, kurie negalėjo eiti į frontą dėl sužeidimų ar kitų priežasčių; pvz., po ilgo buvimo fronte itin pasižymėjusieji kuriam laikui buvo atitraukiami iš veikiančių dalinių. Dažnai besikeičiantys šios mokyklos vadai buvo patyrę fronte batalionų vadai su papulkininkių ar majorų laipsniais.

Mokykla buvo pavaldi mokomosios divizijos, su visu štabu dislokuotos Kaune, vadui.

Kai tik paskutinis šios divizijos būrys išvyko iš senosios Lietuvos į Vilniaus sritį, 1943m. pabaigoje–1944m. pradžioje mokykla kartu su divizijos štabu persikėlė į Vilniaus sritį. Kiek atsimenu, divizijos štabas ir puskarininkių mokykla apsistojo Ašmenoje. Šios mokomosios divizijos vadas jau 1943m. pradžioje buvo pakeistas. Generolas leitenantas Helmichas tapo „Rytų dalinių generolu" (Vlasovo armija) prie vyr. kariuomenės štabo. Jo įpėdiniu tapo austrų kilmės vermachto generolas leitenantas Šionheris. Generolas leitenantas Helmichas minėjo, kad apie 1930m. Šionheris buvo vyresnysis generalinio štabo kapitonas, grupės „Rusija" generalinio štabo svetimų kariuomenių skyriaus vadovas (T3V) ir mokėsi rusų kalbos. Aktyvią diviziją Helmichas prarado dėl tariamų nesėkmių beviltiškose (neperspektyviose) 1941/42m. žiemos kovose. „Rytų dalinių generolu" Helmichas buvo neilgai, nes vėl gavo aktyvią diviziją vakauose. „Rytų dalinių generolo" poste jį pakeitė kavalerijos generolas Kėstringas, ilgametis Vokietijos karo atašė Maskvoje.

Kita mokykla buvo prie lietuvių–latvių sienos į rytus nuo Mažeikių. Tai armijų grupės Šiaurė parašiutininkų (desantininkų) agentų mokykla. Jos vieta buvo taip slepiama, kad netgi apie įsteigimą nebuvo informuoti nei krašto komendantas, nei lauko ar vietos komendantūros.

Apie šios mokyklos egzistavimą aš sužinojau tik iš jos techninio mokytojo oberfeldfebelio Pauliaus, kuris kaip karo belaisvis buvo pasodintas į tą patį rūsį Berlyne, Luizos gatvėje, kur patekau ir aš. Iš jo surašytos mano žinios apie šią mokyklą.

Jis man pasakė: Mokykla atsirado jau 1942m. pradžioje armijų grupės „Šiaurė" užnugario srityje. Tokios pat mokyklos atsirado Vidurio ir Pietų armijų grupių užnugario srityse. Vietos mokykloms buvo parenkamos taip, kad joks atsitiktinis žmogus negalėtų jų pastebėti. Armijos užnugario srityje tai pasiekta, evakavus gyventojus aplink mokyklą. Reikalingos patalpos buvo rąstuose barakuose.

Grįžtant vokiečių frontui atgal, kurti tokias mokyklas buvo vis sunkiau. Naują vietą turėjo suieškoti pats vadas kartu su techniniu mokyklos vadovu. Armijų grupės Šiaurinė mokykla iš armijos užnugario srities persikėlė į šiaurės rytus nuo Rygos, o po to,

1944m. pradžioje, buvo dislokuota į rytus nuo Rygos, o po to, 1944m. pradžioje, buvo dislokuota į rytus nuo Mažeikių. Mokyklos vadas su jos techniniu vadovu sulieškojo tinkamą pastatą ir tik po to galėjo eiti pas paskirtą šiai sričiai komisarą, parodydami vyriausiosios kariuomenės vadovybės leidimą ir iškeldami savo reikalavimus patalpoms. Jų pažymoje buvo nurodyta tik tiek, kad jos turėtojo reikalavimai vyriausiosios kariuomenės vadovybės įgaliojimu tuoj pat privalo būti įvykdyti.

Mokyklų vadovai buvo minėtų armijos grupių abvero tarnybos ir abvero dalinių vadai. Oberfeldfebelis Paulius išvardijo tik komandos vadų ir armijų grupių Šiaurė ir Vidurys mokyklos vadų pavardes. Į paskutiniąją mokyklą buvo nusiųstas Paulius. Armijų grupės „Šiaurė" komandos vadas ir mokyklos vadas buvo papulkininkis Šimelis, o Vidurio komandos vadas ir mokyklos vadas – pulkininkas Herlitcas. Abu karininkai man buvo pažįstami iš ankstyvesnės veiklos abvero skyriuje. Šimelis tada buvo abvero pagalbinio dalinio Insterburge vadas Kenigsbergo I karinėje apskrityje, o Herlitcas – pagalbinio abvero dalinio Štolp vadas Štetino II karinėje apskrityje. Taigi mokytojai buvo iš abvero skyrių atėję karininkai. Techninis vadovas ir jo padėjėjai buvo iš desantininkų dalinių. Jie atsakė tik už pajėgų techninį apmokymą. Mokyklos uždaviniai buvo paruošti kursantus žvalgybos tarnybai, apmokyti juos, kaip vykdyti sabotažą priešininko armijos užfrontėje, organizuoti propagandą ir ardomąją veiklą.

Kursų dalyviai buvo vien rusų karo belaisviai, atrinkti buvę Raudonosios armijos kariškiai, kurie prieš pasiunčiant čia bendro lavinimo kursuose Vokietijoje jau buvo kaip reikiant ištirti (dėl inteligentijos ir pan.) ir atsijoti. Tokio darbo sėkmė, laukiama po kelių pradžios sėkmių, buvo labai maža ir neatpirkta tų didžiulių išlaidų. Paulius sakė, kad tokius kursantus, kurie, iš dalies įvykdę užduotį, vėl sugrįždavo, buvo galima suskaičiuoti ant pirštų. Vokiečių frontui ritantis atgal, nebeliko vilties sėkmei.

Praeitame sakinyje pasakiau „iš dalies įvykdę". Čia reikėtų pridurti, kad apskritai sugrįžę agentai daugumo savo užduočių būdavo neįvykdę ar blogai įvykdę, jų propagandos ir ardomoji medžiaga, žinoma, reikiamam žmogui būdavo perduota, tačiau vykdyti sabotažą jiems nepasisekdavo. Ar sabotažo aktas tikrai buvo įvykdytas, galima lengvai nustatyti fotografijomis iš lėktuvo – tie žmonės šitą gerai žinojo.

Turiu atvirai prisipažinti, kad aš, kaip senas abvero skyriaus tarnautojas, buvau mažai susijęs su šiais reikalais ir ypač su apmokymu tos šalies piliečių, į kurią jie būdavo siunčiami, bet vis dėlto noriu apie visa tai pakalbėti. Dauguma kursantų sakė „taip", kad kuo greičiau sugrįžtų į tėvynę ir ten pasiduotų. Jie ten tuojau pat pradėdavo pasakoti ir viską iki paskutinės detalės išdėstydavo. Ir čia, ir ten, galima sakyti, vykdavo didelis loterijos lošimas, kuriuo iš neapykantos ar kerštо savo vyriausybei sukuriamas iš tikrųjų beatodairiškas šios tarnybos žmogus, galintis pasiekti daugiau negu visa desantininkų agentų mokykla. Geriausia tokiais agentais, kol jie dar masėje, nerizikuoti, o keletą drąsių, ryžtingų tos šalies žmonių, kurie savo noru pasirengę veiklai, kartkartėmis su ypač svarbiais uždaviniais oro keliu nutupdyti ir tokiu pat būdu parsigabenti atgal. Ar taip buvo šitame kare, Paulius negalėjo man atsakyti, nes, baigus apklausą, po 14 dienų jis vėl grįžo į savo belaisvių stovyklą. Paulius savanoriškai pasiprašė panaudoti jį parašiutininku į Sovietų Sąjungą.

Galima paminėti dar vieną vermachto mokyklą Lietuvoje, veikusią apie metus Marijampolėje (kareivinėse netoli cukraus fabriko). Tai vadų (karininkų) mokykla prie Vyriausiosios karinės vadovybės, rengusi vadų rezervą Rytų daliniams (Vlasovo armijai). Mokykla maždaug atitiko vokiečių karo mokyklą (paruošimas nuo puskarininkio iki leitenanto), buvo pritaikyta 1/4 metų kursams karo metu vietoj normalaus 1 metų apmokymo taikos metu, iš puskarininkio paruošiant karininką. Mokykla buvo pavaldi tiesiogiai Rytų dalinių generolui prie Vyriausiosios kariuomenės vadovybės, kurios būstinė buvo Letcene. Patį apmokymą, mokymo personalą ir medžiagas prižiūrėjo Kaune dislokuotos mokomosios divizijos vadas generolas leitenantas Helmichas. Mokykla nuo 1942m. vidurio iki 1943m. vidurio buvo Marijampolėje. Su nedideliu darbo štabu vokiečiams vadovavo majoras Gyė. Vokiečių mokymo personalas buvo parenkamas iš Lietuvoje esančių divizijų.

Kiek prisimenu, šį personalą pateikdavo c) ir d) punktuose minėtos mokomosios divizijos. Mokyklos rusų vadovas buvo pulkininkas Alsbergas, kuris per metus tapo generolu majoru. Aš manau, kad Alsbergo pavardė buvo sugalvota tarnybai vokiečių kariuomenėje, kaip ir jo adjutanto rotmistro fon Šenkendorfo. Girdėjau, kad Šenkendorfas – vienarankis 40 metų vyras – buvo

kilęs iš 1918 metų rusų emigrantų ir dėl ypatingų santykių priimtas į Vlasovo armiją.

Kai fronto padėtis darėsi vis grėsmingesnė, 1943m. vasarą mokykla buvo iš Lietuvos iškelta. Nuo 1943m. pradžios joje pagausėjo dezertyravimo atvejų. Prieš perkeliant mokyklą, mano karo lauko teismo patarėjui paskambino Vyriausiosios karinės vadovybės generalinis teisėjas (iš vyriausiosios vadovybės būstinės) ir pranešė, kad į vyr. karo lauko komendantūrą keliauja ypatingas kurjeris su aktu apie kandidatus į karininkus iš Lietuvoje dislokuotos ypatingosios Vyrausiosios karinės vadovybės mokyklos. Jau esą beveik visiems paaiškinta, ir vyriausiasis kariuomenės vadas (tuo metu, kaip žinoma, pats Hitleris, kuris perėmė feldmaršalo fon Brauhitčo pareigas) prašo kuo greičiau priimti ir įvykdyti jiems mirties nuosprendį. Kai karo lauko teismo patarėjas pranešė man apie šį telefoninį pokalbį, aš jam pasakiau, kad jis tuoj pat vėl paskambintų Vyriausiosios karinės vadovybės generaliniam teisėjui ir perduotų, jog vyr. karo lauko komendantūrai priklauso tik vokiečių vermachto kariškiai ir tarnautojai, tad aš turiu atmesti man iškeltą reikalavimą. Be to, Kaune yra mokomoji divizija, kuriai priklauso šios mokyklos priežiūra. Tuo tarpu aš su šia mokykla neturiu jokių reikalų, todėl karo lauko tesmas vargu ar bus kompetetingas.

Generalinis teisėjas man pasakė, kad reikalas jau pajudėjęs. Esą visų paprašyta ir pasiliekama prie duoto įsakymo. Tuo metu aktas buvo pristatytas, karo lauko teismo patarėjo apdorotas ir man atneštas. Aš pamačiau, kad čia kalbama apie labai neaiškų atvejį. Du rusai, būsimi karininkai, kaltinami savo draugų kurstymu ir propagandos skleidimu, ardomuoju darbu Rytų daliniuose. Apklausos metu abu kaltinamieji atmetė visus įkalčius. Medžiagos, įrodančios jų kaltę, faktiškai nebuvo, tik neįrodomi vokiečių ir rusų mokyklos vadovų kaltinimai. Liepiau surengti kaltinamųjų ir kaltintojų apklausą. Ji naujų aplinkybių, naujos faktinės medžiagos neatskleidė. Nusiunčiau aktą su teisiniu atsiliepimu (išvadom) karo lauko teismo patarėjui. Ten buvo išdėstytos mano išvados, kad esamos medžiagos nepakanka bylai karo lauko teisme, juo labiau – reikalaujamai bausmei.

Šios išvados turėjo būti vėl nusiųstos Vyriausiosios karinės vadovybės generaliniam teisėjui. Neilgai trukus man asmeniškai paskambino Rytų dalinių generolas (tuo metu jau kavalerijos

generolas) Kėstringas ir įspėjo, kad mano išvados – jei aš jų nepakeisiu – itin blogai surašytos ir gali man turėti labai nemalonių pasekmių. Atsikirtau generolui Kėstringui, kad esu teismo atstovas ir turiu vadovautis tik kariniu baudžiamuoju kodeksu. Todėl ir esu priverstas atmesti kaltinimus. Telefonu dar buvo pagąsdinta, kad dėl šitokios laikysenos neteksiu pareigų.

Kiek vėliau iš savo karo lauko teismo patarėjo išgirdau, kad tuo metu Aryse (dalinių pratybų vietovėje prie Lėtceno) laikinai apsistojusi divizija savo karo lauko teisme priėmė norimą nuosprendį. Esu įsitikinęs, kad šis incidentas prisidėjo, jog dėl visai neaiškių SS obergrupenfiurerio Jekelno kaltinimų ir nesutarimų buvau taip greitai atleistas iš armijos personalo tarnybos.

Vadų mokykla buvo perkelta geležinkeliu iš Marijampolės į Metco priemiestį. Tada (apie 1943m. birželio–liepos mėn.) dėl pablogėjusios Rytų fronto būklės iš rytų į vakarus buvo perkeliami visi Rytų daliniai arba jų įstaigos, įrengimai, juoba kad visur trūko dalinių vadinamosios Vakarų linijos gynybai nuo laukiamo puolimo. Vadų mokykla nešiojo tokią pat uniformą su rusų Rytų dalinių rankovių ženklais ir senų rusiškų spalvų kokarda. Generolas majoras Alsbergas prieš pat perkeliant mokyklą į Metcą vedė lietuvaitę. Tai buvo inžinieriaus Gabrio žmona, gyvenanti Trakų ir Bugos gatvių kampe. Moteris su visais baldais ir t.t. persikėlė į Metcą.

Dabar apie policijos mokyklas. Kiek man žinoma, Lietuvoje buvo tik policininkų rengimo ir apmokymo lietuvių pagalbinei policijai mokykla Prienuose, įsikūrusi kareivinėse prie šiaurinio įvažiavimo į Prienus. Šios vermachto kareivinės turėjo būti perduotos policijai 1942m. vermachto vyr. kariuomenės vado Rygoje įsakymu, kareivines policija užėmė ne nuolatos, o su tam tikrais pertrūkiais. Jie visada sutapdavo su didelių operacijų prieš partizanus laiku, taigi galima spėti, kad kareivinėse dislokuoti vokiečių mokomieji daliniai ir specialaus apmokymo lietuvių pagalbinės policijos formuotės buvo naudojamos šioms operacijoms prieš partizanus.

Ši mokykla nesiribojo vien policijos uždaviniais. Ji turėjo paruošti kursantus partizaninei kovai. Kaip mokyklos ir mokymo personalas Prienuose buvo dislokuotas vokiečių policijos mokomasis batalionas arba jo dalis. Aš girdėjau, kad kai kurios

kuopos (batalione buvo 4) paruošimo ir apmokymo tikslais buvo laikinai perduotos į Latviją ir Baltarusiją. Pasirengti į šią mokyklą atvykdavo naujai sudaryti lietuvių pagalbinės policijos batalionai, taip pat jau kovoję batalionai, atitraukti iš pavojingų partizanų sričių, kursantų papildymui ir atsinaujinimui.

Mokyklos vadas buvo policijos mokomojo bataliono vadas, kurio pavardės nežinau. Ar ir kitų šalių (Latvijos, Estijos, Baltarusijos) pagalbinė policija atvykdavo parengimui į Prienus, irgi nežinau, tačiau spėju, kad ji buvo apmokoma, laikinai iškomandiruojant minėtas bataliono kuopas į jų šalis. Be to, Kauno Žaliakalnio pėstininkų kareivinėse (netoli husarų kareivinių) kartą mačiau man nežinomą dalinį juoda uniforma su pilkais rankogaliais. Paklausęs, kas tai per dalinys, išgirdau vokiečių policijos tarnautojo atsakymą: čia kuriam laikui atsišviežinimui ir poilsiui dislokuotas kovų išvargintas baltarusių pagalbinės policijos batalionas. Po kelių dienų šio bataliono jau nebuvo. Taigi: visiškai įmanoma, kad batalionas, atgabentas į Kauną geležinkeliu, toliau patraukė į Prienus, nes, kaip žinoma, iki Prienų geležinkelio susisiekimo nėra.

Vilniaus apskrityje, Postavų miestelyje (mano žiniomis, Postavos priklausė Vilniaus apskričiai), turėjo būti dar viena raitosios ir motorizuotos policijos mokykla, kurios uždavinys buvo vokiečių, taip pat ir pagalbinės policijos, kavalerinis bei techninis parengimas. Postavos buvo nuolat veikiančių partizanų teritorija. Mokykla, daug kartų užpulta, buvo priversta nutraukti mokymosi procesą ir palikti Postavus. Ar mokykla įsikūrė kur nors kitoje vietoje, aš nežinau. Daugiau apie šią raitosios ir motorizuotos policijos mokyklą nieko negirdėjau. Į Postavus iš Švenčionių vedančią geležinkelio liniją partizanai buvo visai sugriovę. Ši aplinkybė, taip pat gausūs Postavų užpuldinėjimai ir šios mokyklos atitraukimas 1943m. viduryje iš dislokacijos vietos minimi vermachto vyriausiojo kariuomenės vado Ostlandui Rygoje pranešimuose.

5 klausimas: *Kaip Lietuvoje buvo organizuota karinė kontražvalgyba (abveras)?*

Karinei kontražvalgybai vermachto vyriausiojo kariuomenės vado Ostlandui teritorijoje, apėmusioje Latviją, Lietuvą ir

Baltarusiją, Berlyno abvero tarnyba įkūrė abvero tarnybą su būstine Rygoje. Ši tarnyba buvo tiesiogiai pavaldi Berlynui ir kartu organizuota pagal pavyzdį visų abvero tarnybų Vokietijoje ir turėjo panašius uždavinius, kaip ir visos kitos abvero tarnybos.

Abvero tarnyba Rygoje buvo organizuota taip:

Abvero tarnybos vadovas – ginkluotųjų oro pajėgų pulkininkas Noimerkelis.

I vadovas (žvalgybai) – ginkluotųjų oro pajėgų pulkininkas Noimerkelis kartu su šios kariuomenės majoru kaip nuolatiniu atstovu pirmosios grupės reikalams (pavardė man nežinoma).

II vadovas (sabotažui ir ardomajai propagandai) – kariuomenės papulkininkis Grėfė. II grupei priklausė verbavimas agentų, kurie, atlikdami galimas užduotis, turėjo likti abvero agentais, bendradarbiauti (su keliomis žinybomis?).

III vadovas (šnipinėjimui–špionažui – ir kontrašnipinėjimui) – ginkluotųjų oro pajėgų papulkininkis (vėliau pulkininkas) Vistuba.

Abvero tarnybai Rygoje buvo pavaldūs šie abvero skyriai arba filialai (poskyriai):

1) Abvero Rygos skyrius su filialu Daugpilyje. Turėjo būti dar vienas filialas šiaurinėje Latvijos dalyje. Tačiau jo vietos nežinau, kaip ir tų tarnybų vadovų pavardžių.

2) Abvero Kauno skyrius – viršutiniame aukšte pastato, anksčiau priklausiusio Lietuvos karo ministerijai, Gedimino ir Kęstučio gatvių kampe. Abvero Kauno skyrius turėjo filialą Vilniuje, kuriam vadovavo atsargos kapitonas Klainšmidtas (?). Šis filialas turbūt 1942m. vasarą perėjo abvero Minsko skyriaus žinion, kai Vilniaus apskritis taktiniais sumetimais buvo prijungta prie Baltarusijos.

Abvero Kauno skyriaus vadovas ir kartu III grupės reikalų parengėjas nuo mano tarnybos pradžios (Lietuvoje) iki maždaug 1943m. vidurio buvo ginkluotųjų oro pajėgų papulkininkis Oileris, po to iki pabaigos – kariuomenės majoras Kresneris. Vadovo atstovas ir I bei II grupės reikalų parengėjas buvo rotmistras Mongrovijus. Kilęs iš Lietuvos (Marijampolės apskrities), jis gerai kalbėjo lietuviškai ir rusiškai. Mongrovijus Lietuvoje turėjo labai daug pažįstamų. Jo sekretorė, kilimo rusė, taip pat anksčiau gyvenusi Lietuvoje, puikiai kalbėjo rusiškai. Jos pavardė (aš manau, tai buvo išsiskyrusi moteris) man nežinoma.

Iš kito abvero skyriaus personalo galima paminėti dar vieną papulkininkio Oilerio (vokiečio) sekretorę ir du civilius tarnautojus.

Vienas jų buvo persikėlęs, taigi reicho vokiečiu tapęs mirusio belgų konsulo Langės sūnus (motina – vokietė), kuris nuo ankstyvos jaunystės gyveno Lietuvoje ir taip pat turėjo apsčiai pažįstamų Lietuvoje. Kitas (pavardės neįsiminiau) buvo skyriaus registratorius.

Abvero Kauno skyrius nebuvo pavaldus Lietuvos saugumo sritie komendantui, tačiau abvero Kauno skyriaus vadovas priklausė vyr. karo lauko komendantūros, dirbo glaudžiai bendradarbiaudamas su ja visais vermachto tarnautojų šnipinėjimo ir ardomosios veiklos atvejais, taip pat ypatingais atvejais, informuojant apie partizanų išsidėstymą.

Pagrindiniai abvero Kauno skyriaus uždaviniai buvo:

I srityje:

a) Išžvalgyti partizanų judėjimą, priklausymą partizanų grupėms, pulkams ir brigadoms, išaiškinti vadų pavardes, būsimas partizanų operacijas, kokiose jos vyks vietovėse ir prieš kokius objektus, nustatyti partizanų patikėtinius ir agentus, jų aprūpinimą maisto produktais ir amunicija, krovinių ir žmonių numetimo vietas, partizanų elgesį, jiems sužinojus apie planuojamas prieš juos operacijas. Papulkininkis Oilis kartą man pasakė, kad visos mūsų SS ir policijos operacijos prieš partizanus dėl krašto pagalbinės policijos išdavysčių partizanams buvo žinomos gerokai iki jų pradžios.

b) Išžvalgyti lietuvių gyventojų nuotaikas ir jų elgesį bei nusistatymą vermachto, SS ir policijos, civilinės vadovybės ir vokiečių (persikėlėlių arba kolonistų) atžvilgiu.

II srityje:

Atrinkti ir verbuoti patikėtinius. Jie turėtų būti prisitaikę ir pasirengę po galbūt neišvengiamo Lietuvos atidavimo likti krašte vokiečių sabotažo ir ardomosios veiklos agentais. Juos parengia, instruktuoja ir informuoja sutikimo ir išsiuntimo aptarnaujantis personalas. Ši darbo sritis dar bus probėgšmais aptariama 6 klausime.

III srityje:

Rūpintis karine apsauga nuo šnipinėjimo daliniuose, štabuose ir visose atgabenimo ir aprūpinimo įstaigose, taip pat ir karinėje pramonėje kartu su I c, vyr. karo lauko komendantūros karo lauko teismu ir žandarmerija.

b) Išaiškinti ir stebėti ardomosios propagandos atvejus vermachte per savo vermachto darbuotojus, lietuvius valstybės

tarnautojus ir rusų agentus, kartu bendradarbiaujant, kaip ir a) punkte.

c) Kontršnipinėti rusų partizanų junginius formuotėse.

Čia reikėtų pastebėti, kad didesnių vokiečių vermachto Lietuvoje šnipinėjimo atvejų nepasitaikė. Negausus karinis kraštą okupavęs kontingentas vargu ar galėjo būti šnipinėjimo objektu. Tačiau buvo daug ardomosios propagandos atvejų tarp pačių vokiečių Lietuvoje. Tai liečia, kiek atsimenu, vokiečių dezertyrus, kurie iš fronto ar kariuomenės užnugario pabėgdavo į Lietuvą. Buvo virtinė dezertyrų, kurie, nepaisant nuolatinių mūsų žandarmerijos paieškų, patruliavimo (paieškos lapai buvo išsiuntinėjami visoms SS, SD, gestapo ir policijos tarnyboms bei postams), prasislapstydavo metus dvejus ir ilgiau, netgi vesdavo lietuvaites. Visais atvejais, kai sugauti dezertyrai varė ardomąją propagandą prieš savo kraštą, po uždarų apklausų (liudininkų apklausų ir pan.) jie būdavo perduodami iš mūsų karo lauko teismo į Ypatingąjį teismą Tėvynėje (Vokietijoje).

Lietuvių valstybės tarnautojų šnipinėjimo ir ardomosios veiklos vermachto sektoriuje atvejų, kiek man žinoma, nepasitaikė. Tik vienas agentas – parašiutininkas iš Rusijos (per 1941–1944 metus) buvo nusileidęs Kauno apylinkėse ir tuoj pat pats pasidavė. Tai buvo vokiečių artilerijos puskarininkis, savo noru pasiprašęs šiai užduočiai. Jis turėjo būti tuoj pat pristatytas automobiliu į Rygą apklausai.

Dėl kontršnipinėjimo rotmistras Mongrovijus man pasakė, kad šioje darbo srityje Rygos abvero tarnyba pasiekė nepalyginti daugiau kovojant su partizanais negu I tarnyba. Man buvo visai nauja ir įdomu, kad abvero Kauno skyrius dirbo labai glaudžiai bendradarbiaudamas su SD Kaune. Paklaustas papulkininkis Pilis prisipažino: jau vykdant karines operacijas prieš Austriją, Čekoslovakiją ir t.t., buvo gautas asmeniškas labai griežtas abvero tarnybos šefo įsakymas, kuriuo pareikalauta visų karinės kontražvalgybos tarnybų glaudaus ir atviro bendradarbiavimo su visomis SD tarnybomis netgi visais grynai abvero reikalais. Šiuo įsakymu ir draugiškas bendradarbiavimas visose abipusių interesų srityse buvo padarytas privalomu, nes tik tada, – nurodoma įstatyme, – bus atliekamas reicho interesus patenkinantis abiejų tarnybų darbas. Iš tikrųjų kiekvieną dieną buvo galima matyti arba abvero skyriaus karininką prie SD pastato, arba atvirščiai – SD tarnautoją, einantį į abvero skyrių.

3) Minsko abvero skyrius:

Šios tarnybos vadovas maždaug iki 1942m. vidurio buvo armijos papulkininkis Kribitcas, po to maždaug iki 1943m. vidurio – jau minėtas majoras Kresneris, kuris turėjo pasikeisti su papulkininkiu Oiliu. Tuo metu Baltarusijos saugumo sritis kaip tik buvo galutinai išskirta iš Ostlando vermachto vyriausiojo kariuomenės vado pavaldumo, ir sudaryta sava sritis, pavadinta „Baltarusijos vyriausiąja karine vadovybe" su būstine, kaip ir iki šiol, Minske, taktiniais sumetimais padarius pavaldžią Minskui Vilniaus apskritį.

Minsko abvero skyrius, vadovaujamas Oilio, kuris buvo paaukštintas pulkininku, po to buvo pertvarkytas į Baltarusijos abvero tarnybą. Ligšioliniai abvero filialai (Minskas turėjo 3 ar 4, prie kiekvienos komendantūros priskirtą po vieną abvero filialą) buvo pertvarkyti į 3 abvero skyrius. Šie 3 skyriai buvo Baltarusijos vermachto vyr. kariuomenės vadai pavaldžių vyr. karo lauko komendantūrų dislokacijos vietose: vienas Vilniuje, vienas Glenbohyje, trečiosios vyr. karo lauko komendantūros, arba abvero skyriaus, vietos tiksliai nežinau, tačiau manau, kad Molodečne.

Bus daugiau

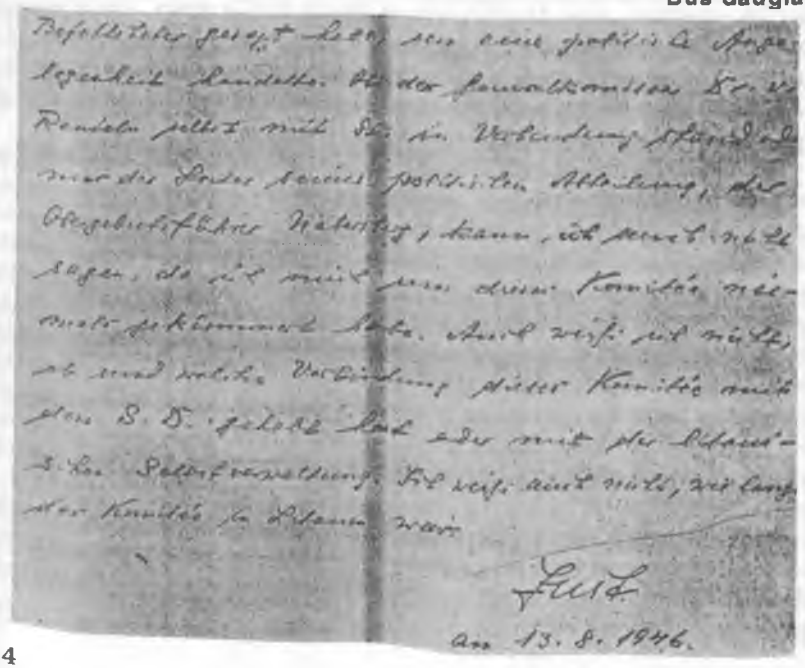

IŠ SOVIETINIŲ ARCHYVŲ

DAINAVOS ŠTABO IŠDAVYSTĖ

Pagal KGB dokumentus

„Laisvės kovų archyve" 6–ajame numeryje paskelbtas Dzūko Liongino Baliukevičiaus – dienoraštis, kuriame aprašyta partizanų, o iš tikrųjų MGB agentų, Kapso – K.Kubilinsko ir Vilnies – A.Skinkio išdavystė. KGB archyve yra operatyvinė byla „Kanibalai" (arch. Nr.1682), kurioje tie patys įvykiai aprašyti žvelgiant į juos MGB akimis. Įdomiausia šioje byloje gal tai, kad agentai Varnas (K.Kubilinskas) ir Rytas (A.Skinkys) pulkininko Počkajaus užrašytuose agentūriniuose pranešimuose pateikia ne tik tos kraupios išdavystės įvykdymo detales, bet ir analizuoja motyvus, savo akyse pateisinančius išdavystę. Agentas Varnas savo pranešimuose tartum iš šalies aprašinėja Kosto, t.y. savo paties, savijautą, abejones ir nuotaikas, kurios anaiptol nebuvo vienareikšmės. Tačiau menkiausias dvejones MGB stengėsi išsklaidyti, sumaniai paakindama aistrą kūrybai ir pragmatizmą savo tikslams tobulai panaudodama žmogiškąsias silpnybes.

Iš byloje pateiktų dokumentų matyti, kad Dainavos štabo išdavystė nebuvo spontaniškas žingsnis, įgalinantis pradedančiuosius rašytojus išsivaduoti iš neperspektyvios ir dviprasmės padėties. LTSR MGB 2N valdybos agentai Varnas ir Rytas buvo įdiegti į Dainavos apygardos štabą 1948m. spalio–gruodžio mėnesiais. Tai buvo kruopščiai suplanuota ilgalaikė MGB akcija, kurioje K.Kubilinskas ir A.Skinkys dalyvavo savo noru, sąmoningai.

Pateikiame dokumentų ištraukas (kalba netaisyta).

1948m. rugpjūčio 26d. Agentas Varnas:

Neapykantos banditams poveikyje laikydamas savo kūrybinius siekius pagrindiniu savo gyvenimo klausimu, kartą jau apgautas, rizikuodamas gyvybe, Kostas nutarė atkeršyti tiems, kas jį privertė

mesti literatūrą ir tuo pasinaudodami bandė įtraukti į prakeiktą, save naikinančią pogrindžio veiklą.

(...) Kostas visomis jėgomis siekia prisidėti prie šitų banditinių šliužų sunaikinimo. Reikia tik vieno – kad jam būtų sudarytos sąlygos reabilituotis sovietų literatūroje, nuo kurios jis turėjo atitrūkti tik dėl praeities klaidų. (...)

1947m. rudenį Kostas nusprendė dirbti mokytoju. Darbo vieta pasirinko Varėnos apskritį. Šią apskr. pasirinko dėl to, kad ten atsilikęs Lietuvos rajonas, o tai buvo svarbu, nes savo pavarde ir pseudonimu Kostas atspausdino 50 eilėraščių; be to, po konkurso laikraštyje buvo jo nuotrauka ir vėliau – šaržas. Kostas žinojo, kad Varėnos apskrityje niekas nesidomi sovietų spauda, todėl nieko nežino. (Kostas – poetas sovietų spaudoje spausdino savo kūrinius, kol nebuvo išvarytas iš Rašytojų sąjungos kaip ateitininkas, vokiečių talkininkas).

1947 m. rugpjūčio pabaigoje išvažiavo į paskyrimo vietą – Lynežerį – ir kaip tik pakliuvo į banditų karalystę. (...) Vietiniai nutarė, kad Kostas – „nešvari dūšia". Kai gavo kambarį, paprašė išnešti visus šventus paveikslus, o tai gyventojams nepatiko, visi pradėjo galvoti, kad mokytojas bolševikas. Po to jis tapo atsargesniu. (...) Po kurio laiko Kostą aplankė vietinio banditų būrio vadas Gražuolis. Jis užrašė pavardę, kilmę, iš kur atvyko. Kostas pasakė, kad iš Vilniaus universiteto, visa kita nuslėpė. Po kurio laiko Gražuolis antrą kartą aplankė Kostą. Šiame susitikime paaiškėjo, kad jiems daug žinoma apie Kosto praeitį, ypač apie bendradarbiavimą sovietinėje spaudoje ir jaunųjų rašytojų sekcijoje. Tada Kostas pavaišino jį degtine ir, remdamasis savo 1940m. darbu pogrindyje, panaudodamas neigiamus sovietų spaudos atsiliepimus, pradėjo įrodinėti savo antisovietines nuotaikas. (...)

Gražuolis pasakė, kad duomenis apie Kostą jis perduos rinktinės vadui, nes jie galvoja, kad Kostas kaip rašytojas gali jiems daug kuo padėti. Kostas pareiškė, kad kai artimiau susipažins su pogrindžiu, žinoma, prisidės prie jo veiklos (...) Norėdamas įtikti, keletą kartų mokykloje surengė šokius, kuriuose dalyvavo ir banditai.

Pavasarį Kostą du kartus aplankė būrio vadas Stumbras. Jis pasakė, kad žinios apie Kostą daėjo iki Dainavos apyg. vado Vanago (...), kuris siuntė į Vilnių ryšininkę sužinoti, ar galima juo pasitikėti, ir gavo atsakymą, kad jis – žmogus su „tautine sąžine". Ar ne

keista, kad dirbančiųjų žudikas ieško Kosto, darbininko sūnaus, kokios tai banditiškos, savižudiškos sąžinės?

Stumbras kalbėjo mandagiai, aiškino apie pogrindinės spaudos reikšmę ir ant galo paprašė, kad Kostas duotų keletą eilėraščių. Kostas pradėjo išsisukinėti, kad specialiai parašytų neturi ir šiuo metu duoti negali. Kostas paprašė pranešti Vanagui, kad nori su juo susitikti asmeniškai ir aptarti bendradarbiavimą pogrindžio spaudoje. (...)

Balandžio pabaigoje Kostas sužinojo, kad bus apygardos suvažiavimas. Tą dieną daugelis ryšininkų ėjo pasiimti apdovanojimus, ir Vanagas liepė atvesti ir Kostą. Kostą nustebino labai griežta disciplina. Vado žodis eiliniam banditui buvo įsakymas. (...)

Vanagas daug protingesnis už kitus banditus, platesnės erudicijos, baigęs aukštąjį mokslą, atsargesnis už kitus. (...) Vanagas daug kalbėjo bendrai apie rašytojus, apie pogrindinės veiklos reikšmės neįvertinimą, apie poeto atsakomybę prieš liaudį, apie lietuvio garbę ir sąžinę ir t.t., kol neparodė savo tikrųjų ilčių: jei dėl Kosto kaltės ar per neatsargumą nukentės pogrindis, jie bus priversti likviduoti ne tik jį, bet ir visą šeimą (...). Kalbėdamas apie kūrybą ir tematiką, Vanagas pareiškė, kad viena aštria epigrama galima padaryti daugiau nei kuopa automatininkų. Labiausiai trūksta satyros ir dainų, nes jos greičiau prigyja visuomenėje ir kaime. Aktualios tematikos pavyzdžiu jis nurodė pajuoką iš kolūkių (...). Vanagas vylėsi, kad suvažiavimo šventinė aplinka ir apdovanotųjų „partizanų" drąsa sujaudins Kostą, uždegs ir įkvėps kūrybinę patriotinę sąmonę (...).

Pagaliau mes pakliuvome į Merkio lagerį. Bunkeris didelis lyg salė. Ant sienos lietuviškas herbas ir šventųjų paveikslai (...). Buvo labai keista pakliūti į tokį šiltą ir šviesų bunkerį.

Kai visi sugulė, Vanagas ir Dzūkas ilgai dar įkalbinėjo Kostą viską mesti ir ateiti į jų štabą vadovauti pogrindinei spaudai. „Koks siurprizas bus centrui, kai mūsų apygarda išleis tokius dalykus, kokių jokia apygarda nepajėgi išleisti", – kalbėjo Vanagas. – Darbo sąlygos geros, viskuo aprūpintas, reikia tik noro dirbti (...).

Rytą vėl pasimeldė ir papusryčiavo. Po to prasidėjo šventė. Senu tautiniu papročiu papuoštoje aikštelėje išsirikiavo visi banditai. Jų buvo apie 150 žmonių. Buvo ne visos apygardos rinktinės, ir tos nepilnos (...). Visi banditai buvo apsirengę senos

Lietuvos kariuomenės uniforma, ant rankovių tautiniai trispalviai trikampiai ženkliukai. Prieš išrikiuotus banditus stovėjo stalas, uždengtas didele trispalve vėliava. Dzūkas skaitė įsakymo tekstą, apdovanotam banditui Vanagas prisegdavo ženkliuką: jei už narsą – iš raudonos medžiagos, o jei už discipliną ir gerą įsakymų vykdymą – žalios. Pats Vanagas – senos lietuvių kariuomenės atsargos leitenantas, dar jaunas, šviesiais plaukais, optimistas, savotiškai naivus, tikintis savo kovos teisumu.

Skaitant žmogžudysčių žygdarbius, Kostui vietoje patriotizmo ir kūrybos, ko laukė Vanagas, prieš akis praėjo baisūs paveikslai su sušaudytų darbininkų šeimų kliksmu ir krauju aptaškytomis degančiomis sienomis (...). Kostas negalėjo įsivaizduoti, koks turėtų būti poetas, kuris pateisintų tokias žudynes. Pastebėjęs jo sutrikimą, Vanagas kreipėsi į Kostą ir paklausė, ko jis susimąstęs. Kostas greit susivaldė ir pasiteisino, kai tik šiandien pamatė kiek yra žmonių, didvyriškai besiaukojančių už Lietuvos ateitį, o jis nieko nepadarė ir pasijuto kaltu bei mažu prieš šiuos „partizanus". Kad nebūtų nuobodu, Kostui davė „partizanų" dainų rinkinį, atspausdintą rotatoriumi.

Vakare buvo laužas, ir prie jo atlikta antisovietinė 5 veiksmų inscenizacija. Po vaidinimo skaitė eilėraščius (labai silpnus visais atžvilgiais) ir dainavo naujas „partizanų" dainas.

Prieš išvykstant Vanagas ir Dzūkas pasiteiravo, ką Kostas darytų, jei jie jo nebepaleistų. Kostas pradėjo išsisukinėti (...). Jie labai prašė Kostą sužinoti, kur galima gauti rotatorių ir vaškuotės.

Baigdamas pažadu, kad jei iš Vilniaus nebus išdavystės ir Kosto nesušaudys, jis padarys viską vien todėl, kad yra veliškai lankstus ir padarys viską, išnaudodamas visas situacijas, kol nepasieks tikslo.

MGB pažyma

Agentas Varnas . . . . . Kostas, Andriaus, 1923m. gimimo, lietuvis, išsilavinimas vidurinis, vaikystėje mokėsi katalikiškoje marijonų gimnazijoje, buvo kunigo globojamas, gyveno jo lėšomis, buvo Ateitininkų, Pavasarininkų organizacijų narių, 1940–41m. vedė pogrindinį tautinį darbą, vokiečių okupacijos metu bendradarbiavo antisovietinėje spaudoje (parašė keletą šmeižikiškų eilėraščių). 1946m. išmestas iš universiteto (I–mo kurso) ir jaunųjų

rašytojų sekcijos kaip prisiplakęs nacionalistas ir vokiečių talkininkas. 1946.01.10 2-ro MGB skyr. užverbuotas, turėjo ryšį su operatyviniu darbuotoju leitenantu Michiejevu, po verbavimo davė keletą nereikšmingų pranešimų ant ateitininkų, paskui nuo darbo išsisuko, išvažiavo į tolimą Varėnos valsčių ir nutraukė ryšį su mūsų organais. Š.m. rugpjūtyje atvažiavo į Vilnių, kreipėsi į CK darbuotoją Pivoriūną su atgailaujančiu pareiškimu ir prašymu suteikti galimybę legalizuotis, t.y. išeiti iš pogrindžio, grįžti į mokslo ir kūrybinį rašytojo darbą.

Po pranešimo iš CK aš asmeniškai susirišau su juo. Prieš jam pateikiant šį pranešimą, su Varnu pravedėm virš 10 pokalbių bendrom politinėm temom, kalbėjomės apie nacionalistinio pogrindžio perspektyvą, konkrečią jo kaip agento veiklą ir pan. (...) Tai darėme, kad sutvirtintume jo ląžį mūsų pusėn, įtrauktume į aktyvią veiklą ir sutvirtintume tikėjimą mūsų organais. (...) Jis prašė padėti jam įsitaisyti universitete, grįžti prie rašytojo darbo ir palaikyti materialiai, kol atsistos ant kojų, išpirks savo kaltę ir veikla įrodys savo ištikimybę mums.

Tokie patikinimai jam duoti, ir materialinė pagalba suteikta.

(...) Agentas, gavęs užduotį, pareiškė, kad būdamas štabe, vargu ar galės palaikyti su mumis ryšį, nes Vanagas neleis jam išvykti iš gaujos (...). Todėl agentas laiko, kad išpildyti mūsų užduotį jis gali tik pats likviduodamas Vanagą ir jo aplinkinius.

1948m. rugsėjo mėn. *Pulk. Počkaj*

1948.09.27 Ag. Varnas:

(...) Šiame kaime neseniai buvo kareiviai, Kostas iš karto suprato, kad visą laiką bus pavojus. Tai erzino Kostą ne iš baimės, bet jei jis žūtų, tai būtų per didelė auka (...). Tokiu momentu Kostas ėmė dar labiau nekęsti banditų, pasiryžusių su keliais senais revolveriais sutriuškinti viso pasaulio progresą. Tai beprotiškas gestas, todėl ir pavojingas, nes su tokiais avantiūristais mažas malonumas vesti „diplomatines" derybas (...). Jie nori, kad Kostas parašytų keletą satyrinių poemų prieš kolektyvizaciją. Kostas visaip išsisukinėja. Jam jau davė slapyvardį – Kapsas.

Kostas klausia – kaip jam elgtis visuomenėje? (...) Pvz., kiti pradeda klausinėti: „Jei atvažiavai iš tokio banditų rajono, tai turėjai nors vieną matyti" (Mozūriūnas). (...) Rašytojų sąjungai

žadėjau duoti aštrių politinių dalykų, o vis atidėliojau dėl susiklosčiusių aplinkybių (...) tuo sugadinsiu nuomonę apie save. Vėl bus sunkumai su literatūriniu darbu ir lėšomis.

1948.12.07 Ag. Varnas:

(...) čia jie sustojo, užkūrė laužą. Banditai užmigo, o Varnas niekaip negalėjo. Jis pradėjo galvoti apie praeitį ir priežastis, dėl kurių jis šiandien ne toks žmogus, kokiu galėtų būti. (Vanagas buvo labai patenkintas, kad Rytas lieka pas juos, bet dar labiau jis norėtų, kad pasiliktų Varnas. (...) Neaišku, kas būtų buvę Varnui ir Rytui, jei banditai būtų sužinoję, kad jie komjaunuoliai. Todėl Varnui reikia maskuotis antisovietinėmis nuotaikomis, kad jo niekas neįtartų. Be to, būtina greičiau oficialiai sutvarkyti jo gyvenimo sąlygas. Čia geriausia panaudoti valstybinę leidyklą. Pvz., gauti honorarą už vertimą ar rinkinį. Varnas galvoja, kad galima išmokėti už rinkinį vaikams, kurį iš tikrųjų jis jau paruošė (...).

Dainavos štabą galima sunaikinti tokiu būdu: Varnas nuvyktų į Alytų, kur stovėtų karinuomenė. Gavus pranešimą, reikėtų tuoj apsupti vietovę. Puolime užsimaskavęs galėtų dalyvauti ir Varnas, o po to lėktuvu greitai išskristų į Vilnių. (...) Kiekvienas žingsnis rizikingas, bet Varnas viskam pasiryžęs. Prieš susprogdinimą arba banditų išlydėjimą į Lenkiją vieno reikalauju: leisti vienam ar kartu su jūsų darbuotojais nuvažiuoti pas tėvus ir kiek galima daugiau padėti jiems materialiai (...). Prašau man neatsakyti šio prašymo (...) iš jūsų pusės būtų labai žiauru, jei neleistumėte to padaryti (...). Padėkite man, aš dabar turiu tris rūpesčius: tėvus, jūsų užduotį ir poeziją. Pirmą rūpestį jūs galite palengvinti, antrą ir trečią pasilieku sau, nes jaučiu, kad sunaikinęs ir susprogdinęs bunkerį, aš tuo pačiu susprogdinsiu visas kliūtis į sovietinę literatūrą (...).

Visą reikalą Varnui truputį gadina Vilnius, nes apie jį pradėjo klostytis kiek per gera nuomonė. Neseniai vykusiame suvažiavime iš visų pusių pradėjo prašyti skaityti eilėraščius sekcijose, išstoti suvažiavime su kalba (...) jis ėmė bijoti, kad šios kalbos nepasiektų pogrindžio ir nesutrukdytų įvykdyti užduotį. Todėl jis daro viską, kad išsklaidytų tas „geras nuomones" netaktišku elgesiu, išsišokimais, net išgėrimais, nes jis žino, kad priešas jį ir čia seka.

(...) Šiandien jis žino, kad turi tik vieną uždavinį, ir visi būdai, kurie padės jį įvykdyti, yra geri.

Reikia sutvarkyti universiteto klausimą, kad jis liktų eksternu ir atvažiavęs galėtų laikyti egzaminus. Tada neliktų įtarimų, kodėl jo nepašalina už paskaitų nelankymą.

1949.02.14 Ag. Varnas *(agentūrinį pranešimą priėmė pulk. Počkaj)*:

1949m. sausio 11d. Varnas išvyko iš Vilniaus į Alytų ir sekančią dieną jau buvo Dainavos apygardos štabo bunkeryje.

Bunkeryje Varnas rado: (...) Dzūką, Vieversį, Guobą, Rytą (MGB agentą. – N.G.) ir Kariūną. Kariūnas atėjo į bunkerį susitikti su Vanagu. Varnas truputį žinojo Kariūną iš anksčiau, iš spaudos, nes jis nuo 1938m. rašė įvairias jumoreskas ir eilėraščius, kuriuos pasirašinėdavo savo tikra pavarde ir pseudonimais (...). Vanago simpatijas Kariūnas išsikovojo savo eilėraščiais ir dainomis, kurių jis nemažai parašė. Turi daug senos periodikos komplektų, dažnai naudojasi senomis satyromis, kurias perdirba į šiuolaikines. Dabar jis baigė „vieną dalyką" ir prašė Varną ir Rytą peržiūrėti ir pakritikuoti. Jis jaunas, maždaug 30m., liesokas, atkaklus ir fanatiškas banditas, jau dalyvavęs daugelyje mūšių ir laikomas pilnai patikimu žmogumi. Apdovanotas banditų apdovanojimais. Jei Vanagas liks apygardos vadu, jis galvoja iš šio bunkerio išvežti rotatorių ir atskirai, kaip Litas (Staniškis. – N.G.), leisti savo rinktinės laikraštį ir proklamacijas. Lito laikraštis vadinasi „Už tėvų žemę", o Dainavos apygardos – „Laisvės varpas".

Varnas išbuvo bunkeryje beveik mėnesį ir per tą laiką tik vieną kartą naktį bunkeryje buvo Dzūkas, Žaibas ir Kariūnas. Šis momentas Varnui ir Rytui buvo patogus operacijos pravedimui, bet kartu ir nepatogus, nes 4 banditai buvo išėję iš bunkerio ir iki aušros turėjo grįžti. Reiškia, jei Varnas ir Rytas būtų veikę pagal susitarimą, t.y. užmušę ir išėję, tai iki aušros vis tiek nebūtų spėję nueiti iki Alytaus (...) nebūtume daug laimėję, o tik iššifravę save (...).

Kai Varnas grįžo lagamino ir buvo užėjęs į viešbutį, banditai buvo viskam pasiruošę, ir jei kariuomenė būtų pajudėjusi iš Alytaus, banditai būtų spėję pasitraukti. (...)

Banditų nuomone, mano miesto rūbai netenkina konspiracijos. Šis mano paltas kaimui netinka, reikia šiltesnio ir trumpesnio

rūbo. Tai būtų praktiškiau, geriau ir ne taip pavojinga. Tai reikėtų įsidėmėti ir sutvarkyti. (...)

Varnas galvoja, kad geriau banditams anksčiau neperduoti popieriaus ir tušo rotatoriui, kad jis nespėtų išleisti dainų ir satyros (...). Rytas ir ne mažiau pats Varnas suinteresuoti greičiau užbaigti šito štabo likvidavimą, bet ne visada išeina taip, kaip norisi (...).

Bunkeryje, kaip Varnas jau minėjo, visą laiką buvo tokia padėtis, kad jis su Rytu neturėjo nei vienos laisvos minutės atskirai pasikalbėti. Naktimis jie miegodavo, o kai banditai rytais eidavo gulti, tada jie pakildavo, sėsdavo už stalo ir raštu tardavosi, kaip įvykdyti mūsų užduotį, kad greičiau baigti su banditais. Raštelius jie tuoj sudegindavo. Aišku, tai neatsargu, bet jie visada tokiais atvejais turėjo paruoštus pistoletus ir automatus.

Rytas siūlė taip, kad Varnas su kareiviais lauktų jo miškelyje netoli ryšininko Šerpnickio. Paryčiui jis trumpam išeitų iš bunkerio, ir tada jo nurodymu būtų galima apsupti abu bunkerius (...). Jie neįtars, nes patys kalbėjo, kad virš šių bunkerių du kartus praėjo rusai, valydami mišką, jie net girdėjo šneką. Šis būdas geras tuo, kad Rytas gerai žino vietovę ir galėtų nurodyti bunkerį. (...) Rytas galvoja, kad puolimo momentu ryšininkų geriau neliesti, tai sumažins įtarimą, su jais bus galima susidoroti vėliau. Jei kas paklius į nelaisvę gyvas, tada reikės likviduoti ir ryšininkus, nes jie gali pabėgti (...).

Dzūko bunkeris iš išorės užminuotas. Padėties be išeities atveju banditai pasiryžę nusižudyti, nepasiduoti gyvi. (...)

Varnas, jų pareiškimu, gali truputį ir „parausti", t.y. dėl bendro reikalo tapti sovietiniu, kad tik mažiau atkreiptų dėmesį. Varnas dėl akių pasitarė su jais, ar jam duoti spaudai eilėraščių rinkinį vaikams, jie su tuo sutiko, tik tokiu atveju jis turėtų dar daugiau jiems padėti. Juk jie tokie: viskas galima, kas banditams į naudą. Banditas banditu ir lieka. (...)

Bunkerį iš naujo apmušė toliu, nes per atodrėkį pradėjo skverbtis vanduo. Bendrai, koks ten gyvenimas, kai šalta, tai šalta ir su paltu, kai drėgna, tai laužo visus kaulus. Velniai žino, kaip jie ir nenudvesia per tiek metų (...).

Iš pažymos

Agentui Varnas buvo duota užduotis, jei leis aplinkybės, pačiam asmeniškai likviduoti Vanagą, Žaibą ir kt. banditus, esančius

bunkeryje. Šiam tikslui agentas buvo atitinkamai paruoštas – apmokytas šaudyti. (...)

Sprendžiant pagal agento elgesį, jis neryžtingas, bijo pats likviduoti banditus ir labiau linkęs, kad juos likviduotų karinės operacijos metu.

Agentas Rytas įdiegtas į Vanago štabą 1948m. spalio mėn. per Varną atvirai, jis ir užverbuotas padedant Varnui.

Iš užduoties MGB slaptam bendradarbiui Varnui

1949m. sausio mėn. užduoties jūs neįvykdėte (...). Laikome būtinu prie pirmos galimybės užbaigti darbą likviduojant gaujų vadus asmeniniu ir esančiu bunkeryje ginklu. Patogiausia juos likviduoti miegančius, kas užtikrins jūsų saugumą ir įgalins likviduoti kitus bunkerius (...). Jūs ir Rytas iš anksto pasiskirstykite banditus, kuriuos šausite (...). Likvidavę banditus, įdėmiai juos apžiūrėkite ir, įsitikinkite, kad jie nerodo gyvybės požymių, išeikite iš bunkerio, paėmę visas pogrindžio narių anketas. (...) Atvykus į Alytų, susisiekite su mūsų darbuotoju, kuris lauks Dzūkijos viešbutyje Nr.1. Jūsų lauks mūsų darbuotojai Rimkevič ir Petruškevič.

Jei asmeniškai negalėsite banditų likviduoti (...) prie bunkerių bus išsiunčiama kariuomenė. Kad neišsišifruotumėte, Alytuje persirengiate į karėivių uniformą, kuri jums bus paruošta. Kariuomenė šiai operacijai bus paruošta ir dislokuota atitinkamose vietose nuo kovo 2 iki 12d.

1949.02.23 Ag.Varnas:

(...) Būtinai reikia spręsti klausimą dėl atskiro buto man paskyrimo. Ten, kur aš dabar gyvenu, taip daug žmonių, kad nei rašyti, nei dirbti neįmanoma (...).

1949.03.15 Ag. Rytas:

Būdamas sovietiniu piliečiu, mylėdamas taikų kuriamąjį darbą, matydamas, kiek skriaudos atneša vėl atkuriami žydinčiai Lietuvai hitleriniai palikuonys, lietuvių buržuaziniai nacionalistai, į šią kovą ir aš nutariau įnešti savo indėlį. (...)

1948.10.22 Rytas kartu su Varnu išvažiavo į Varėnos apskr. pas banditus (...). Dzūkas nustebo ir buvo truputį nepatenkintas,

kad jis atėjo tiesiai į bunkerį. Galų gale nuotaika kiek pagerėjo, jis apsidžiaugė atvežtu rotatoriumi. (...)

Lapkričio vidury grįžo ir atėjo į bunkerį Vanagas. Varno atvykimu jis buvo patenkintas, o į Rytą žiūrėjo kiek skeptiškai. Sutarė, kad Varnas liks Vanago štabo ryšininku, o Rytas dirbs štabo spaudos ir propagandos skyriuje. (...) Visi likę bunkeryje spausdino laikraštį „Laisvės varpas" ir atsišaukimą prieš liaudies teisėjų rinkimus. Rytas dar neturėjo uniformos, todėl jo iš bunkerio neišleisdavo. Prieš Kalėdas jam uniformą pasiuvo. (...) Rytas dažnai kalbėdavosi su Dzūku apie sovietinę literatūrą, rašytojus ir aplamai kultūros temomis. Dzūkas duodavo jam pasiskaityti „auklėjamojo" pobūdžio literatūros, kad jis įsisavintų „kilnius partizanų tikslus". Rytas dažnai galvodavo, kokie jie žvėrys, kuriems nieko nereiškia užmušti žmogų. (...) Visą tą laiką Rytas nieko neveikė, tik skaitė knygas ir pataisinėjo banditų kūrinius, nes visi jį laikė lietuvių kalbos žinovu. (...) 16-tai Vasario išleido laikraštį „Laisvės varpas" (...). Tuo metu atėjo žinia apie Merkio žuvimą. Visi labai liūdėjo, tada buvo užmušta 16 banditų, ir viena mergaitė, sužeista į ranką, pabėgo (...). Kartą vakare atvažiavęs Dzūkas tartum juokais papasakojo, kad kokia tai mergina sakė, jog Merkio bunkerį galėjo išduoti Varnas, nes ji kartą sutiko jį Vilniuje einantį su kokiu tai milicininku. (...) Kitą dieną į štabo bunkerį atėjęs Viesulas pranešė, kad atvažiavo Varnas. Dzūkas labai nustebo: „Aš jam liepiau daugiau į bunkerį neatvykti, kokio velnio jis čia pasirodė?" Rytui pasirodė, kad jie pradeda rimtai įtarti Varną. Kitą dieną Dzūkas neišleido Varno į Alytų popieriaus, o kai jis panoro ketvirtadienį, t.y. kovo 10d., išvažiuoti, gana nekorektiškai atšovė: „Išeisi tada, kai mes išleisim, o ne tada, kai pats panorėsi!"

1949.03.15 Ag. Varnas:

(...) Paskutinį kartą išeidamas iš bunkerio, Varnas sutarė su Dzūku, kad, jei ko reikės, jis parašys laiške užšifruotu pavidalu. Šifro raktu parinko V.Valsiūnienės eilėraštį „Niekas neturi tokios jaunystės" (...). Nežinant tikrosios padėties, negalima bunkerio ir pulti. Tad Varnas išvažiavo į bunkerį, nebodamas banditų draudimo. 4 kovo pėsčias išėjo iš Alytaus. Kelias buvo užpustytas, šėlo stipri pūga. Varnas užėjo pas Žaibo ryšininką Žiogą ir paprašė nuvesti į bunkerį. (...) Žiogas manė, kad Varnas toks didelis banditas, kad jį atvedant nereikia atsiklausti. Žaibo bunkeryje

tada buvo Vanagas–Paukštis, Viesulas, Žilvytis ir dar keletas, kurių slapyvardžių Varnas nežinojo. Jį nuvedė į štabo bunkerį, kuriame buvo Dzūkas, Voveris ir Kariūnas (...). Jie sutiko Varną labai šaltai, nepalankiai ir su įtarimu. Kai po Merkio žuvimo atbėgo jo ryšininkas, jis pranešė, kad lyg tai Merkį išdavęs buvęs Lynežerio mokytojas. Be to, kiek Varnas suprato iš Dzūko, jie per savo ryšininkus surinko duomenis apie Varno praeitį ir sužinojo, kad jis dirbo „Komjaunimo tiesos" redakcijoje. Ar jie sužinojo, kad Varnas buvo komjaunuoliu – nežinoma. Visą laiką jį sekė nepasitikinčios banditų akys, o naktį į pirmadienį Žaibas, Dzūkas ir Kariūnas dar atskirai apie kažką tarėsi.

Įvertindamas aplinkybes ir remdamasis jūsų užduotimi, Varnas nutarė pravesti operaciją iki kovo 10d. (...) Jį banditai įsiutino. Varnui tik buvo pikta, kad, banditams išėjus popieriaus, bunkeryje liko per mažai, ant ko galėtų savo pyktį ir kerštą išlieti. Kai Kariūnas atsigulė miegoti, Varnas ir Rytas raštelialis (kuriuos sudegino) susikalbėjo asmeniškai likviduoti apygardos vadą Kariūną. Jei Varnas iš anksto būtų žinojęs, kad pirmadienį jo neišleis, jis būtų šaudęs, nesiskaitydamas nei su aplinkybėmis, nei kiek jų ten yra, nes jo nervai taip buvo išsekinti, kad jam viskas buvo vis tiek. Todėl kai bunkeryje liko vienas Kariūnas, Varnas taip greitai jį nušovė, kad Rytas nespėjo atsikvošėti. Rytas po Varno šūvio instinktyviai pakartojo šūvį. Varnas iššovė dar trečią kartą ir, atidarę liuką, o paskui uždarę ir užmaskavę – pabėgo. Kai Rytas iššovė, užgeso šviesa, ir todėl jie viską paliko tokioje padėtyje, kaip ten buvo.

Varnas padarė klaidą, kad prieš šaudant patikrino Ryto pistoletą, ir Kariūnas, lyg jausdamas mirtį, pradėjo rausti ir balti. Be to, ant stalo gulėjo granata, kurią jis tartum taip sau paėmė ir pasidėjo arčiau savęs. Jam nepatogu buvo išsitraukti pistoletą, esantį kobūre.

Rytas šaudymo metu elgėsi šaltakraujiškai ir apgalvotai, o Varnas, kaip dabar pats mano, veikė per daug impulsyviai ir energingai. Tai gerai, tačiau bloga tai, kad jis buvo per daug nervingas ir, jei banditų būtų buvę daugiau, jis galėjo padaryti klaidų.

Išbėgę iš bunkerio, jie 6–7 km bėgo pėsti, kol juos pavijo senis su rogėmis. Tas senis iš pradžių nenorėjo jų paimti, bet jie sėdo į roges per prievartą. Puskilometrį pravažiavus, jiems priešais važiavo

ryšininkas Petras Serpenskas, ir Varnas, pagalvojęs, kad gali būti blogai, pradėjo jį vytis. Pavijęs įkalbėjo grįžti. Jei Varnas būtų pamatęs, kad geruoju nieko neišeis, būtų privertęs jį ginklu, kurį turėjo pasiruošęs. Jei ir tai nebūtų padėję, būtų jį nušovęs, nes paleisti jo buvo negalima.

Atvažiavęs į Alytų, Varnas nusiuntė Rytą su Serpensku į barą gerti alaus, o pats nuėjo į viešbutį, kur laukėte jūs. Susitarėt, kad Varnas atves Rytą su ryšininku į viešbutį. Jis taip ir padarė. Ten inscenizavo ryšininko ir Ryto areštą, ir buvo pradėta tolimesnė operacija. Jos metu sunaikinti du štabo bunkeriai: vienas – Dainavos apyg., antras – Kazimieraičio rinktinės, su visais dokumentais, rotatoriais, mašinėlėmis, radijo imtuvu ir kita štabo atributika (...).

Iš MGB pažymos

Likvidavę Kariūną, agentai atėjo į Alytų, o po to su kariuomenės ir operatyvinių darbuotojų grupe grįžo į bunkerių rajoną ir atvedė kariuomenę prie Žaibo bunkerio, tiksliai nurodė liuką ir dalyvavo operacijoje. Šiame bunkeryje buvo užmušti 6 banditai: (iš Dzūko dienoraščio matyti, kad iš tikrųjų žuvo tik 4 partizanai. Dezinformacija buvo naudinga MGB) Adolfas Paukštis (Vanagas–Paukštis), Vaclovas Voveris (Žaibas), Bronius Šalaševičius (Žilvytis). Trys kiti banditai neatpažinti, nes jų kūnai sužaloti granatų ir tolo užtaisų sprogimų, panaudotų likviduojant gaują. Tęsiant operaciją, 7–9 kovo Lazdijų, Varėnos ir Prienų apskr., pravestos karinės akcijos, kurių rezultate 15 banditų sunaikinta ir 3 paimti gyvi.

Už šias operacijas 12 MGB darbuotojų apdovanoti (įsaką pasirašė pats Abakumovas). **Pulk. Pečkajus vasario 23d. rašė Varnui:** „Sėkmingai pravedus šią operaciją, jūs ir Rytas būsite sugrąžinti į Vilnių. Jums bus suteikta poilsio galimybė ir ekskursija, kaip sutarta“. Pažymos pabaigoje rašoma: „Agentai išvesti į Vilnių, banditai laiko juos žuvusiais. Po poilsio agentai bus įdiegiami į kitos gaujos štabus“.

Paskutinis byloje esantis ag. Rytas pranešimas, balandžio 13d.:

12 balandžio Varnas su Rytu buvo Lietuvos operos teatre, klausė „Aidą“. Per spektaklį jie pastebėjo pažįstamą merginą, kuri

yra partizanų ryšininkė. (...) Rytas ir Varnas nutarė veikti: Rytas pasiliko sekti, o Varnas išėjo. (...) Jie persėdo į kitą vietą, mergina buvo susijaudinusi (...). Po veiksmo pabaigos Rytas daugiau nei jos, nei jos palydovo nebematė. Buvo aišku, kad jie pabėgo. Atidžiau jų sekti Varnas negalėjo, nes neturėjo su savimi ginklo.

Tolesnis Varno gyvenimas klostėsi sėkmingai: jis tapo garsiu poetu, o retkarčiais kylantį sielos maudulį nuslopindavo alkoholiu. Kokius reginius tokiais momentais kurdavo jo vaizduotė?

Parengė **Nijolė GAŠKAITĖ**

Adolfo Ramanausko–Vanago sekimo ir arešto detalės

Nesenai įsikūrusiame Genocido aukų muziejuje tarp kitų eksponatų yra N.Dušanskio atsiminimų sąsiuvinis. N.Dušanskis nuo 1940 ir 1971 metų buvo NKVD–MGB–KGB darbuotojas: iš pradžių operatyvinis įgaliotinis Telšių mieste, per karą – Permės srityje, nuo 1944m. – Kaune NKVD, o nuo 1953m. pervestas į centrinį KGB aparatą. Turėjęs papulkininkio laipsnį. 1989m. išvyko į Izraelį. 1956m., būdamas KGB 4 valdybos 2 skyriaus majoru, aktyviai dalyvavo sudarant ir realizuojant paskutinio Lietuvos partizanų vado A.Ramanausko–Vanago suėmimo planą.

Šalia pateikiame skaitytojui sekimo ir suėmimo planus, taip pat medicininę pažymą, surašytą suėmimo dieną. Visi šie dokumentai, papildydami vienas kitą, leidžią susidaryti pilną vaizdą apie A.Ramanausko–Vanago likimą prieš pat areštą ir po jo.

Aktyviai dalyvavęs Vanago paieškose ir suėmimo operacijoje ag. Žinomas – Urbonas gyvena Kaune ir, atrodo, sąžinės graužimo nejaučia. Matyt, tiek N.Dušanskiu, tiek Urbonu, tiek kitais

„aktyvistais" šioje ir kitose bylose turėtų susidomėti LR prokuratūra (ir ne tik susidomėti).

Dokumentus spaudai parengė Nijolė GAŠKAITĖ ir Algis KAŠĖTA

1

Tvirtinu:
VSK prie LTSR Ministrų Tarybos
pirmininko pavaduotojas
Martavičius
1956m. spalio 11d.

Visiškai slaptai

PLANAS

kaip suimti buvusį banditų vadą Ramanauską–Vanagą ir jo žmoną Mažeikaitę.

Dirbantis Ramanausko paieškoje KGB 2 skyriaus 4 valdybos agentas Žinomas 1956m. spalio 11d. neeiliniame susitikime pranešė, kad pas jį į Kauną dviračiais atvyko Ramanauskas ir Mažeikaitė. Jie, agento duomenimis, numatę Kaune apsipirkti ir spalio 12d. rytą dviračiais iš jo namų važiuoti Aleksoto tilto link.

Ramanausko požymiai pagal Žinomo parodymus: žemo ūgio, plaukai juodi (dažyti), su akiniais, apsirengęs juodu lietpalčiu, dviratis senas, prie jo pririštas maišas.

Mažeikaitės požymiai: žemo ūgio, pilna, plaukai balti (dažyti), apsirengusi pilku lietpalčiu, dviratis senas.

1956m. spalio 11d. 20 val. agentas iš savo namo sutartu signalu parodė, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė dar pas jį, ruošiasi nakvoti ir rytą išvykti.

Pats išeiti susitikti agentas negalėjo. Agentas nesutiko, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė būtų suimti jo bute, nes bijojo išsišifruoti prieš kaimynus.

Agento namelis ir gyv. ploto išdėstymas buvo iš anksto išstudijuota.

Ramanausko ir Mažeikaitės paėmimui būtina:

1. Žinomo namelis turi būti stebimas iš išorės pagal pridėtą

A.Ramanausko šeima

planą. Žvalgus aprūpinti racijomis ir Ramanausko bei Mažeikaitės aprašymais.

2.Organizuoti 2 suėmimo grupes. Viena grupė, vadovaujama maj. Abukausko iš 6 žmonių mašinoje GAZ–69 laukia Kampo gatvėje, maždaug už 200m nuo agento namo. Antra grupė vadovaujama maj. Dušanskio iš 6 žmonių mašinoje GAZ–151 laukia Algirdo gatvėje 300m nuo agento namo.

3. Organizuoti sutartą radioryšį tarp suėmimo grupių ir žvalgų grupės stebinčios Žinomo namą. Priedas–sutartų signalų sąrašas.

4. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė išeis iš agento namo kartu ir eis Kalniečių gatve, pirma grupė, gavusi žvalgų signalą, seka juos ir suima Ramanauską. Antra grupė, gavusi žvalgų signalą, seka juos ir suima Ramanauską. Antra grupė juos dengia ir suima Mažeikaitę.

5. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė išeis kiekvienas atskirai, pirma suėmimo grupė seks Ramanauską, antra – Mažeikaitę.

6. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė eis Kampo gatve ar Algirdo gatve – operatyvinės grupės vykdo suėmimą savarankiškai.

7. Stebėti Kalniečių g., kuria Ramanauskas ir Mažeikaitė gali, išėję iš agento namo, eiti Neries link. Atsakingas maj. Putveinas.

8. Organizuoti Kauno UKGB pajėgomis slaptą operatyvinį stebėjimą:

a) Aleksoto tilto (gr.vyr.kap.Krylov);

b) valčių perkėlą prie žieminio uosto (gr.vyr.kpt. Afonin);

c) keltо prie geležinkelio stoties (gr.vyr.ltn. Dolotovas);

d) Panemunės tilto (gr.vyr.kpt.Caplin);

e) Petrašiūnų pervažos (gr.vyr.ltn.Naruševičius);

f) plento Kaunas –Prienai (gr.vyr.vyr.ltn Urbaitis).

Stebėtojai, pagal požymius atpažinę Ramanauską ir Mažeikaitę, tuoj pat juos sulaiko. Atsakingas papulkininkis Raslanas.

9. Operatyvininkus perspėti, kad suimant Ramanauskas gali pasipriešinti. Todėl pastebėjus jį, nešaukti, o tiesiog pulti ant jo, surišti ir mašina pristatyti į Kauno UKGB.

Suimant Ramanauską pagal plano 2 paragrafą – operatyvinės grupės veikia greitai ir energingai. Prisiartinus mašinai prie Ramanausko, iš jos nelauktai iššoka darbuotojai ir, neleidžiant Ramanauskui panaudoti ginklo, jį sulaiko ir pristato į KGB.

10. Operbūriai ir žvalgai, kurie bus Ramanausko sulaikymo

Схема.
Организации постов
по делу „Ванагас".
Условные обозначения.
- дорес где находился „Ванагас".
13 посты разведчиков
4-5 посты с автомашинами „Победа"

vietoje, bet tiesiogiai operacijoje nedalyvaus, tarp žmonių paskleidžia gandą, kad sulaikyti vagys.

11. Priklausomai nuo Ramanausko ir Mažeikaitės sulaikymo aplinkybių parengti agento Žinomo užšifravimą.

Operatyvinių darbuotojų, vykdysiančių operatyvinį planą, instruktažą praveda KGB pirmininko pavaduotojas Martavičius ir Sinycin.

1956m. spalio 11d.

KGB 4 valdybos 2 skyriaus viršininko pavaduotojas *Dušanskis*

Sutinku: KGB 4 valdybos viršininkas *Abukauskas*

Vertimas iš rusų kalbos. Šaltinis: Lietuvos Valstybinis ypatin-gos reikšmės archyvas.-Operatyvinių bylų fondas. -Byla 6656. -Tomas 6. -Lapas 336-339.

2

KGB prie SSRS Ministrų Tarybos pirmininkui armijos generolui Draugui Serovui A.A.
Maskva

Visiškai slaptai
(3 egz.)

ATASKAITA

Apie buv. nacionalistinio pogrindžio banditų vado Ramanausko–Vanago paiešką ir suėmimą.

Atsižvelgiant į Jūsų patvirtintą 1955m. gruodžio 31d. agentūrinių operatyvinių veiksmų planą likviduojant banditizmą respublikoje, ypatingas dėmesys skirtas Adolfo Ramanausko – Vanago paieškai.

Kaip žinia, Ramanauskas praeityje buvęs buržuazinės armijos karininkas, dirbdamas Alytaus mokytojų seminarijos dėstytoju, užmezgė ryšį su nacionalistiniu pogrindžiu, o 1945m. balandžio mėn. įstojo į nacionalistinę gaują.

Būdamas ginkluotame pogrindyje, Ramanauskas aktyviai dirbo sudarant centralizuotą banditinio pogrindžio vadovybę Lietuvos TSR ir jam priklausančiose gaujose.

Ramanauskas pradžioje, kaip bandrinktinės vadas, o paskui kaip Dainavos apygardos vadas, 1945–48m. įvykdė Merkinės puolimą, dalyvavo susidūrimuose su l.gynėjais ir MVD kariuomene. Tuose susidūrimuose buvo tarybinio–partinio aktyvo, l.gynėjų ir karių aukų.

1948m. spalio 20d. Ramanausko iniciatyva įvyko Dainavos ir Tauro apygardų vadų pasitarimas, kuriame buvo priimtas nutarimas dėl „Pietų Lietuvos srities" sudarymo. Tame pasitarime Ramanauskas buvo išrinktas „Pietų Lietuvos srities partizanų vadu" ir suformavo štabą. 1949m. vasario mėn. Ramanauskas iš Pietų keliavo į Žemaitiją, kur dalyvavo respublikos banditų vadų suvažiavime, kuriame buvo sukurtas t.v. „Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis", be to įėjo į „LLKS Prezidiumą" ir buvo paskirtas „LLKS ginkluotųjų pajėgų vadu". Tose pareigose Ramanauskas buvo iki paskutinio laiko, nors slapstėsi tik su žmona Birute Mažeikaite. Pogrindyje Ramanauskui buvo suteiktas generolo laipsnis.

1949–51m. Ramanauskas stengėsi nustatyti ryšį su vakarų bloko šalimis, konkrečiai, su Anglijos ir Amerikos žvalgybomis.

Tuo tikslu Ramanauskas dalyvavo rengiant ir siunčiant į užsienį bandpogrindžio atstovus Pypį–Mažytį, Kriščiūną–Rimvydą, Lukšą–Skirmantą ir kt. Kai 1950m. spalio mėn. į Lietuvos TSR teritoriją buvo išmesta Amerikos šnipų grupė, vadovaujama Lukšos–Skirmanto, Ramanauskas vadovavo žinių rinkimui užsienio žvalgyboms. Jis, kartu, su Lukša 1951m. parengė ir išsiuntinėjo žvalgybinių duomenų rinkimo instrukciją.

Respublikos KGB organų dėka amerikiečių šnipai ir juos globojusios gaujos 1950–53m. buvo likviduotos, dalis iš jų suimta.

1951m. vasario 16d. buvo likviduotas taip vadinamas „LLKS ginkluotųjų pajėgų štabas", ir dėl to Ramanauskas buvo priverstas pereiti slėptis į Geležinio Vilko tėvūniją Alytaus rajone. 1952m. likvidavus Gel. Vilko tėvūniją, Ramanauskas su žmona slapstėsi savo pagalbininko Labanausko sodybos bunkeryje Olendarnių kaime, Jiezno rajone.

Tačiau ir iš ten jis buvo priverstas išeiti 1953m. pavasarį, likvidavus jį dengusius banditus Smolskį–Ąžuolą ir Česnulevičių–Sakalą.

Kaip jau buvo pranešta apie Ramanausko paiešką, 1953m. jam pavyko persibazuoti iš Labanausko ir ilgam dingti iš KGB akiračio.

Ramanausko paieškai ir areštui buvo skiriamas pirmaeilis uždavinys. Tam tikslui iš kvalifikuotų Lietuvos TSR čekistų buvo sudaryta op. grupė, pastoviai dirbanti ieškant Ramanausko. Tuo pat metu šį darbą dirbo Alytaus, Varėnos, Daugų, Jiezno, Prienų raj. KGB aparatų darbuotojai.

Lietuvos KGB operatyvinei grupei ir periferijos operatyviniams darbuotojams buvo duota užduotis ieškoti Ramanausko, pajungiant tam agentūrą, vadovaujantis KGB prie SSRS Ministrų Tarybos įsakais Nr.00405, 00630, 00799 ir 00420.

Ramanausko paieškos darbe pagrindinis dėmesys buvo skiriamas naujos agentūros, iš anksčiau turėjusios su juo ryšį, verbavimui, jų pasiuntimui į galimas Ramanausko pasirodymo vietas ir Jurgino bei Vacio ag. grupių panaudojimui.

Viso Ramanausko ir jo šeimos paieškoms tik 1956m. užverbuota 30 agentų. Atstatytas ryšys su 20-čia agentų, anksčiau išbrauktų iš agentūrinio tinklo.

1954m. atstatytas ryšys su demobilizuotu iš SA agentu Nemunu, kuris pranešė, kad jo buvęs pažįstamas Vaclovas Bilinskas, grįžęs namo, rado ten Ramanauską ir Mažeikaitę, kurie slapstėsi Bilinsko sodyboje Bingelių kaime, Varėnos rajone. 1955m. sausio mėn. Vaclovas Bilinskas ir jo brolis Juozas buvo slapta suimti ir apklausti. Po kurio laiko Juozas Bilinskas, o vėliau ir Vaclovas prisipažino, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė tikrai slapstėsi pas juos ir jų dėdę Joną nuo 1953m. balandžio iki 1954m. rugsėjo mėn. 1954m. rudenį jie išėjo ir daugiau jų nebematė ir nežinojo, kur slapstosi.

Iš tolesnio brolių Bilinskų tardymo ir kitos agentūrinės medžiagos paaiškėjo, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė, nors ir išėjo iš Bilinskų, vistik toliau slapstosi netoli Merkinės, Varėnos raj.

Naujai 4 valdyboje užverbuotas agentas Tadas, siųstas dirbti sekant Joną Bilinską pranešė, kad pastarasis palaiko ryšius su Ramanausku. Bilinskas Tadui papasakojo, kad 1955m. gegužės mėn. buvo susitikęs su Ramanausku netoli Bingelių kaimo (Merkinės vals. Varėnos raj.). Analogiški pranešimai gauti iš agento Žaibo, buvusio Ramanausko pagalbininko. 1955 metų pradžioje Žaibą specialiai pervedėme dirbti į Merkinę, kur susipažino su Jonu Bilinsku.

Dirbantys Merkinės valsčiuje ieškant Vanago agentai Čiudas ir Jurginas, apsimetę nelegalais, 1955m. pradžioje išaiškino artimus Ramanausko ir Mažeikaitės ryšius su Arbačiausku, Butoniene, Čiriene ir Br.Tamulevičiumi. Visi šie asmenys pokalbiuose su agentais pasakojo apie retus ir atsargius Ramanausko ir Mažeikaitės pasirodymus tose apylinkėse, kad jie stebi agentus, bet į kontaktus neina. Agentams kol kas nepavyko nustatyti Ramanausko slapstymosi vietos Merkinės valsčiuje, nors buvo pravesta operacija įtvirtinant pasitikėjimą jais.

Vanago bunkeryje rasti daiktai.

Turint galvoje minėtų agentų duomenis apie Ramanausko pasirodymą Merkinės valsč., jo paieškai buvo suaktyvintas 4-os valdybos agentas Žinomas, gyvenantis Kaune ir turintis plačius ryšius šiame rajone.

Agentas Žinomas dar 1953m. pranešė, kad būnant svečiuose pas tolimą giminaitį Joną Bilinską Bingelių kaimo gyventoją, tas jam sakęs, kad su juo nori susitikti buvęs pažįstamas mokytojas Ramanauskas. Agentas manė, kad Bilinskas slepia Ramanauską. Tada Žinomo duomenys buvo panaudoti paieškose. Bilinsko ūkis buvo kruopščiai patikrintas, bet Ramanausko bunkeris rastas nebuvo.

Vėl pasiųstas pas Bilinską jau 1955m. pradžioje, agentas Žinomas sužinojo smulkiau apie ryšius su Ramanausku. Bilinskas kaip didelę paslaptį papasakojo Žinomui, kad buvo susitikęs su Ramanausku dėl amerikoniškų dolerių keitimo į tarybinę valiutą. Tačiau konspiracijos sumetimais Ramanauskas perėjo slapstytis į kitą vietą.

1955-56m. Žinomas kelis kartus važiavo pas Bilinską ir kitus pažįstamus į Merkinę tarsi parduoti vilnos ir kitų deficitinių prekių. Agentas tęsė darbą su Jonu Bilinsku, atsargiai aiškinosi apie Ramanauską, keitė Bilinskui dolerius.

Pagal mūsų užduotį Žinomas pokalbiuose su J.Bilinsku prikišo jam, kad tas nepasakė anksčiau apie Ramanausko norą pakeisti dolerius, už kuriuos jis galėjęs mokėti daugiau. Be to Žinomas pasiūlė, kad Ramanauskas gali bet kuriuo metu atvykti pas jį į Kauną, kur miesto pakraštyje turi pasistatęs namą.

Tuo pat metu, panaudojant agentą Žinomą, Tadą, Žaibą ir kt., buvo ruošiami agentai darbui su B.Mažeikaitės giminėmis, gyvenančiais Kirmeliškių kaime, Prienų raj. Naujai užverbuoti agentai Ramunė ir Dėžutė pranešė, kad grįžusi iš lagerio buv. Ramanausko ryšininkė, Mažeikaitės sesuo Genė Mažeikaitė nori įsidarbinti Kaune. Išnaudojant šią aplinkybę, mūsų agentų pagalba ji buvo įdarbinta Kaune, apgyvendinta agento Rožės bute. Bendraujant su G.Mažeikaite, ag. Rožė įgavo visišką pastarosios pasitikėjimą ir ėmė pranešinėti, kad jos nuomininkė stengiasi užmegzti ryšius su nelegaliai gyvenančiomis motina ir seseria Birute.

Tokiu būdu labiausiai tikėtinas Ramanausko ir Mažeikaitės pasirodymo vietos Merkinėje ir Kaune buvo pripildytos kvalifikuotos agentūros. Kitose galimose Ramanausko pasirodymo vietose nuo

1956m. birželio mėn., buvo pradėtos aktyvios paieškos, panaudojant MVD kariuomenę, kad jam būtų sutrukdyta sukurti naują bazę.

Vykdant tokį priemonių kompleksą, pagrindinis dėmesys skiriamas darbui su agentais Žinomu, Jurginu ir Rože.

Vykdydamas mūsų užduotį, 1956m. spalio 11d. ag. Žinomas sutartu signalu skubiai iškvietė mūsų operatyvinį darbuotoją ir pranešė, kad pas jį ant dviračių atvyko Ramanauskas su žmona ir nori pas jį nakvoti, įsigyti deficitinių pramoninių prekių ir rytą vykti Alytaus kryptimi.

Kadangi Žinomo namas ir butas mūsų iš anksto buvo išstudijuotas, su agentu aptartas signalinis ryšys, kad būtų galima suimti Ramanauską ir Mažeikaitę jiems išėjus iš Žinomo buto. Išėjimai iš namo buvo stebimi. Buvo užtikrintas žvalgų ir operatyvinių grupių radioryšys.

8val. 30min. (spalio 12d.) Ramanauskas ir Mažeikaitė išėjo iš agento namo ir pasuko Kampo gatve, kur buvo sulaikyti operatyvinės grupės.

Sulaikant buvo paimta: 2 užsieniniai pistoletai, 22 šoviniai, 2 banditų štampai: „LLKS Tarybos Prezidiumas", „Ginkluotų Pajėgų Štabas", fiktyvūs pasai ir kt.

Paėmus Ramanauską, paskutinį ginkluoto pogrindžio vadą, baigta banditų vadų likvidacija respublikoje.

Kadangi Pietų Lietuvoje nebeliko nei vieno veikiančio bandito, nutarta artimiausiu metu legalizuoti Jurgino ag. grupę.

Vykdant Jūsų nurodymus, ieškant ir suimant Ramanauską ir Mažeikaitę, savo kruopščiu ir kvalifikuotu darbu pasižymėjo:

1. pulk. J.F.Sinycin–laikrodis,
2. pulk. L.V.Martavičius–laikrodis,
3. maj. J.S.Abukauskas–laikrodis,
4. maj. N.N.Dušanskis–laikrodis,
5. maj. J.S.Krugovcov,
6. kpt. G.P.Kolesnikov,
7. vyr.ltn. P.J.Petraitis,
8. maj. N.I.Putvein,
9. ltn. I.B.Vorobjov,
10. j.ltn. D.J.Antanavičius,
11. serž. J.A.Strabikaitė,
12. serž. J.J.Petrulis,

kuriuos prašau paskatinti.

Apie Ramanausko ir Mažeikaitės tardymo eigą pranešime papildomai.

1956m. spalio 18d. LTSR KGB prie MT pirmininkas generolas-majoras *K.Liaudis*

Š.:LVYA. -Op.b.f. -B.6656. -T.6. -L.371-378.

3

Visiškai slaptai

AKTAS

1956m. spalio 15d. Vilnius

Mes, žemiau pasirašę gydytojų komisija, kurios sudėtyje LTSR MVD kalėjimo Nr.1 chirurginio skyriaus vedėja vyr. ltn. E.A.Lagoiskaja, chirurgas-konsultantas V.S.Vorobjov, I.O. sandalies viršininkas kpt. Kuzmin, surašėme šį aktą apie tai, kad:

Kalinys Ramanauskas Adolfas, Liudviko g. 1918m. pristatytas į kalėjimo Nr.1 chirurginį skyrių 1956m. spalio 12d. 16val. 30min. itin sunkioje būklėje.

Į klausimus neatsakinėja, be sąmonės, periodiški veido, viso kūno galūnių raumenų traukuliai.

Pulsas vos juntamas, minkštas, kr. spaudimas 60/40. Ligonis visas kruvinas. Lytinių organų srityje masyvus raištis, persisunkęs šviežiu raudonu krauju, nuėmus raištį pastebėti didžiuliai kraujo krešuliai, ant mašnos – plati plėštinė žaizda, padengta kraujo krešuliais.

Dešinė akis padengta hematoma ant viršutinio voko, t.p. ant voko pastebėtos 6 durtinės žaizdos, pagal diametrą padarytos plonu laidu ar vinimi, siekiančios akį; daugybė mėlynių pilvo srityje, kairės rankos 3-o piršto pjautinė žaizda.

Išvedant ligonį iš šoko, skubiai perpiltas kraujas 400, O, gliukozė 40%-40, morfijus, vaistai širdžiai.

Po šių priemonių pakilo kraujo spaudimas iki 120/80, pulsas tapo patenkinamas, sąmonė vis dar neaiški. Ligonis nugabentas į operacinę.

Ant lytinių organų pastebėta: dešinėje mašnos pusėje didelė plėštinė žaizda ir kairėje pusėje žaizda, nėra abiejų kiaušinėlių, sėklidžių kanalėlių.

Padaryta chirurginė operacija pašalinant negyvus audinius, sustabdytas kraujoplūdis. Mašnos žaizdos užsiūtos ketguto siūlais.

Operacijos metu komplikacijų nebuvo. Po operacijos sąmonė liko neaiški, nors operacijos metu ligonis reagavo į skausmą. Sąmonę atgavo 1956m. spalio 13d. Pastaruoju metu pravedamas gydymas: antibiotikai, vaistai širdžiai, perrišimai.

Adolfas Ramanauskas

Ligonį konsultavo spec. gydytojas okulistas, nes pas kalinį Ramanauską daug durtinių žaizdų ant dešiniojo voko ir akies, galimas dešinės akies regimojo nervo pažeidimas. Kraujo išsiliejimas į akį. Paskirtas gydymas. Pooperacinis periodas normalus, be komplikacijų, nors laiko praėjo dar labai mažai. Ligonis taisosi.

Pooperacinė diagnozė: Traumininis šokas. Plačios mašnos žaizdos – nėra mašnos turinio. Aštrus kraujoplūdis. Durtinės žaizdos ant dešinės akies. Savęs sužalojimas.

Tardymas galimas (sėkmingai gydant) po 2–3 savaičių.

MVD kalėjimo Nr. 1 skyriaus vedėja vyr. ltn. *Lagoiskaja*

Chirurgas konsultantas *Vorobjov*

MVD kalėjimo Nr. 1 sandalies viršininkas kpt. *Kuzmin*

Pažodinis vertimas iš rusų k. Š.: LVYRA. -Op.b.f. -B.6656. - T.6. -L.369-370.

4

IŠ NIKOLAJAUS DUŠANSKIO ATSIMINIMŲ SĄSIUVINIO

I.

Rašau apie 1955–56 metų įvykius, praėjus 20 metų – 1977 metais. Bet jų prisiminimas dar kartą patvirtina mūsų partijos politikos teisingumą ir jos išvadas apie pasaulyje vykstančių įvykių tarpusavio ryšius, nepaisant ar tie įvykiai būtų stambūs, svarbūs, ar jie antraeiliai, iš jų išplaukiantys.

Iš šios dokumentinės apybraižos bus matyti, kaip anuo metu vyravusios Vakaruose reakcinės jėgos paveikė tuos įvykius mūsų mažoje respublikoje.

Prisiminsiu, kad praėjo tik 10 metų nuo mūsų pergalės Didžiajame tėvynės kare. Iš 20 mln. žuvusių mūsų piliečių vien tik Lietuvoje žuvo 700000 žmonių! Pas mus tik prasidėjo normalus gyvenimas, ėmė gyti žaizdos, pradedami atitaisyti neigiami Stalino asmenybės kulto padariniai.

Kapitalistinis pasaulis, kuris, išskyrus Vokietiją, galima sakyti, mažai nukentėjo nuo karo, ekonomiškai spausdamas darbininkų klasę ir negailestingai išnaudodamas kolonijines tautas, greit atstatė savo ekonominę ir karinę galią.

Atvirą ir garbingą Stalino klaidų pripažinimą TSKP suvažiavime pasigavo propagandiniai ir ideologiniai Vakarų centrai, tikintys suduoti smūgį TSKP ir SSRS prestižui, įsikišti į kai kurių socialistinės stovyklos šalių (Lenkijos, Vengrijos) vidaus reikalus.

Seinų „Žiburio" gimnazijos septintokai. 1935.IX.6. Priklaupęs pirmas iš kairės — A.Ramanauskas

Anksčiau, maždaug 1953–54 metais, mūsų ideologiniai ir politiniai priešininkai beveik atvirai kišosi į mūsų vidaus reikalus, išmesdami į respublikos teritoriją daugybę ginkluotų grupių, o dabar jie sustiprino savo ideologinę kovą, neatsisakydami, žinoma, ir ginkluoto kišimosi.

Šiuo metu respublikoje suorganizuotas nacionalistinis pogrindis jau buvo likviduotas. 1953m. gegužyje buvo sunaikintas LLKS (Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio) štabas, o LLKS „Prezidentas" Žemaitis su savo padėjėjais buvo suimti ir nuteisti. Operatyviai buvo likviduotos ir kitos nacionalistinės banditų grupuotės.

1955–56m. respublikos teritorijoje liko nelikviduotos 6 smulkios banditų grupės, besislapstančios Ariogalos, Molėtų, Šilutės–Šilalės ir Rokiškio rajonuose; bendras ginkluotųjų nacionalistų skaičius – 25. Be jų – Jiezno ir Prienų rajonų teritorijoje slapstėsi paskutinis buržuazinio pogrindžio vadovas, LLKS štabo narys ir vadinamasis ginkluotųjų pajėgų vadas Ramanauskas, žinomas slapyvardžiu Vanagas. Visos šios grupuotės tarp savęs ir su Vanagu ryšio neturėjo ir slapstėsi, kaip kas galėjo, plėšikavo ir terorizavo vietos gyventojus.

Vanagas – Adolfas Ramanauskas, g.1917., stambaus Pietų Lietuvos, dabartinio Lazdijų rajono, buožės sūnus, anksčiau buvusios buržuazinės kariuomenės karininkas, fašistinės Vokietijos užpuolimo metu gyveno Druskininkų mieste. Dar iki vokiečių atėjimo jis suorganizavo Druskininkuose baltagvardiečių dalinį ir ten sušaudė daug žydų ir lenkų tautybės žmonių. Po to buvo paskirtas Druskininkų komendantu ir burmistru. Išvadavus Lietuvą, Ramanauskas Alytuje sukūrė pogrindinę nacionalistinę organizaciją, o po to, 1945 metais, išėjo į Pietų Lietuvos miškus, kur iš pradžių buvo rinktinės, o po to – apygardos (Dainavos) vadas, o 1949 metais, sukūrus LLKS Tarybą, Tarybos Prezidentas Žemaitis–Vytautas Vanagą įtraukė į ją.

Suprasdamas, kaip svarbu išvalyti Pietų Lietuvą nuo Ramanausko, kurį slėpė daugybė pagalbininkų ir buvusių banditų ryšininkų, respublikos KGB 1955m. įsaku Nr. ... sukūrė operatyvinę grupę Ramanausko paieškai ir areštui. Operatyvinės grupės vadovu buvo paskirtas LTSR KGB pirmasis pavaduotojas Jakovas Sinycinas (dokumentinėje apybraižoje ‚Vanagai iš anapus' jis aprašytas Simonaičio pavarde) (...) Reikia pridurti, kad tuo metu atsakingas už nacionalistinio pogrindžio likvidavimą Lietuvoje ir mūsų skyriaus

A.Ramanauskas – Vanagas. Nuotrauka iš bylos

kuratorius buvo kitas pirmininko pavaduotojas pulkininkas L.Martavičius.

Operatyvinės grupės vyresniuoju buvo paskirtas skyriaus viršininko pavaduotojas papulkininkis N.Dušanskis, dirbąs saugumo organuose nuo 1940m. birželio. Į operatyvinę grupę įtraukti patyrę skyriaus darbuotojai: Pavlenka, Šimkus, Zeninas, Trakimas ir kiti.

Pažyma apie mirties nuosprendžio įvykdymą A.Ramanauskui – Vanagui

Operatyvinė grupė sukaupė savo rankose visą medžiagą apie Ramanauską. Visą laiką jo ieškojo Kauno, Alytaus, Lazdijų, Varėnos, Druskininkų ir net Utenos KGB įvairiose vietose, kur apsistodavo jo ryšininkai, giminaičiai ir buvę pagalbininkai. Bet jo paieškos rezultatai buvo menki. Analizuodami Ramanausko medžiagą padarėme išvadą, kad turim reikalo su labai patyrusiu gudriu ir žiauriu priešu.

Ypač įdėmiai opergrupė studijavo medžiagą apie anksčiau surengtas KGB organų operacijas prieš Ramanauską; nors jos ir nedavė laukiamų rezultatų, bet padėjo apie šį banditų vadą sukaupti duomenų ir operatyvinės medžiagos.

Vakarų žvalgyboms 1950 metų spalyje išmetus keletą savo grupių Lietuvos teritorijoje, Ramanauskas elgėsi labai atsargiai ir iš karto neskubėjo užmegzti ryšio su šiais agentais–desantininkais. Jo pavedimu juos stebėjo jam pavaldus banditų vadas Spyglys, Anupras ir kiti. Tik po to, kai Ramanauskas įsitikino, jog KGB organų veiksmai prieš permestus agentus eina į pabaigą, o iš visų permestųjų liko tik jų vadas Juozas Lukša–Skirmantas, Daumantas, Ramanauskas jį priėmė savo bunkeryje Oledarnių kaime netoli Butrimonių, Jiezno rajone. Tačiau vos tik Ramanauskas sužinojo, kad 1951 metais į Kazlų Rūdos miškus permesta dar viena šnipų – desantininkų grupė ***(Kukauskas, Širvys, Boruta? – red.past.)*** ir kai kas iš jų jau gyvas pateko į KGB rankas, jis nedelsdamas apleido bunkerį Olendarnyse, atsiskyrė nuo Lukšos su žmona, uošve ir mergyte, nepamiršęs pasiimti iš Lukšos svarbią sau koresponden-ciją su žvalgybos centrais ir didelę rankinę pinigų – amerikietiškų dolerių.

Tai sužinojome po operacijos, sunaikinus 1951.09.004 netoli Garliavos Lukšą iš aptiktų pas jį dokumentų. Nors Ramanauskas ir žinojo, kad Lukša eina susitikti su savais „desantininkais", bet su juo nėjo ir tuo būdu dar keliems metams pratęsė savo egzis-tavimą.

Tam pačiam laikotarpiui priklauso Kauno KGB valdybos gauta medžiaga apie Ramanauską iš Žemės ūkio akademijos studentės Albinos Pranevičiūtės, kuri, būdama LLKS štabo, jo pirmininko Žemaičio ir Ramanausko ryšininkė, dažnai kursavo iš Raseinių rajono, kur Šimkaičių miške buvo Žemaičio bunkeris, į Alytaus rajoną – ten buvo Ramanausko bunkeris. Slaptai sulaikyta, pagauta su įkalčiais ir KGB organų užverbuota, Pranevičiūtė (sl. Paulina)

sistematingai mums teikė banditinio pogrindžio vadų susirašinėjimą, visapusiškai informuodama mus apie jų planus ir slaptavietes. Pagal jos duomenis KGB organai surengė operacijas, likviduodami banditų štabus ir jų bunkerius.

Norėdami patikslinti jų slapstymosi vietas ir juos sugauti, dirbome stiprindami vadų Žemaičio ir Ramanausko pasitikėjimą Pranevičiūte. Bet čia įvyko nelaimė. Nors Pranevičiūtė buvo mūsų darbe patikrinta, patikima ir iš tikrųjų norėjo išvaduoti respubliką nuo banditizmo, tačiau liko religinga. Kartą, atvažiavusi iš Žemaičio pas Ramanauską su paštu (mūsų nukopijuotu), pirmąsyk patekusi į jo bunkerį Jiezno raj., Pranevičiūtė išgirdo vieno bandito raportą Ramanauskui, kad kažkas bus sušaudytas už ryšius su KGB. Pranevičiūtė, matyt įsitempusi, pagalvojo, kad kalbama apie ją, atsiklaupė ir ėmė melstis Dievui, ruoštis mirčiai. Ramanauskas ir jo žmona Birutė, kuri irgi buvo bunkeryje, greit susiorientavo ir įtarė Pranevičiūtę. Banditų kankinama, Pranevičiūtė prisipažino turinti ryšius su saugumo organais. Ramanauskas ir jo štabo nariai pasmaugė Pranevičiūtę, paliko tą bunkerį ir išėjo slėptis toli, už 100 km, į Varėnos rajoną.

Apie tai mes smulkiai sužinojome 1956m. iš paties Ramanausko ir jo žmonos Mažeikaitės tardymo. Bet 1950m. Ramanauskas raštu pranešė apie šį atvejį visoms Lietuvos banditų formuotėms, girdamasis savo akylumu, išmintimi, sugebėjimu atpažinti KGB agentus. Tardomas jis papasakojo dar vieną atvejį, kai iš tikrųjų nuspėjo KGB organų, padariusių klaidą jo paieškoje, veiksmus. 1954m. Ramanauskas su žmona slapstėsi netoli Merkinės Varėnos rajone, savo talkininko Bilinsko bunkeryje. Ieškodami Ramanausko iš Jiezno rajono jo pėdsakais nuo 1952m. ėjo du suporinti agentai, apsimetę banditais: Jurginas ir Čiudas; vienas iš jų tikrai anksčiau buvo Ramanausko gaujos dalyvis, mūsų sugautas, perverbuotas ir paleistas. Šia agentūrine grupe buvę Ramanausko gaujos talkininkai pasitikėjo. Sužinota, kad jis yra netoli Merkinės. Agentai irgi ten įsikūrė ir 1954m. atsidūrė tam pačiam kaime, kur slapstėsi Ramanauskas. Šis, sužinojęs apie Čiudą ir Jurginą, ketino su jais susitikti. Čia mes padarėme klaidą. Nežinodami, kad mūsų agentai Jurginas ir Čiudas slapstosi šalia Ramanausko ir net yra jo stebimi, per savo operatyvinį darbuotoją Trakimą, specialiai įdarbintą Merkinės milicijos įgaliotiniu, kad palaikytų ryšį su grupe, agentams nurodėme greit persibazuoti į kitą rajoną ieškoti teroristų,

nakti nužudžiusių Merkinės MTS direktoriaus pavaduotoją Poltaracką. Ramanauskas, sužinojęs apie komunisto Poltaracko nužudymą ir apie tai, kad po nužudymo ten ėmė rodytis Čiudas su Jurginu, įtarė juos ir daugiau ryšio su jais neieškojo. Tačiau iš šios agentūrinės grupės surinktų slaptų duomenų mums paaiškėjo, kad Ramanauskas Merkinės rajone turi pagalbininkų bazę, kai kurie iš jų matė net jį patį ar jo šeimos narius – žmoną, uošvę, mergytę, kurios tuo metu slapstėsi kartu.

II.

Taigi buvo nutarta Ramanausko ir jo šeimos narių ieškoti Merkinės rajone (tarp Varėnos ir Druskininkų), kur jis „ramiai" slapstėsi. Nieko daugiau jis nežudė, neplėšikavo, nes liko vienas ir turėjo išlaikytinių–žmoną, dukrą bei kitus šeimos narius, gyvenančius nelegaliai. Vadinasi, Ramanauskui reikėjo pinigų, ir nemažai, taigi jis keitė, t.y. pardavinėjo iš amerikiečių žvalgybos per Lukšą atsiųstus jam dolerius.

Ši versija ir tapo agentūrinės kombinacijos, turinčios išaiškinti, užtikti ir suimti Ramanauską, pagrindu.

„Būtina, kad Ramanauskas pats ieškotų mūsų agentūros", pareiškė Sinycinas pirmame mūsų operatyvinės grupės susirinkime, kai jis buvo paskirtas atsakingu už Ramanausko areštą.

Tada aš pasiūliau panaudoti patikrintą ir įtvirtintą agentą Žinomą, tuo metu gyvenusį Kaune, bet kilusį iš Lazdijų rajono, buvusį Ramanausko kaimyną ir jį asmeniškai pažįstantį (agentas Žinomas 1952–53m. KGB lėšomis Kauno pakraštyje pasistatė namą, į kurį dažnai atvažiuodavo giminaičiai iš kaimo, anksčiau palaikę ryšius su Ramanausko – autoriaus pastaba.)

Pokalbiuose su Žinomu, jis patikslino kai kurias aplinkybes, kurios mus įtikino, kad Ramanauskas jį gerai pažįsta, pasitiki juo, taip pat, gal net iš agento giminių žino apie jo valiutinius sandėrius, dėl kurių jis iš tikrųjų tuoj po karo keletą kartų buvo sulaikytas milicijos.

Išaiškėjo, kad Žinomas asmeniškai pažįsta banditų talkininką, gyvenantį netoli Merkinės, B. Iš B. mūsų agentūrinė grupė Čiudas ir Jurginas pirmą kartą sužinojo apie Ramanausko su žmona pasirodymą šiose vietovėse 1954m. Dar daugiau, Žinomas prisiminė, kad, susitikus su B., šis domėjosi Kauno „juodosios rinkos" egzistavimu ir dolerių kainomis.

Viso šio darbo rezultatas buvo drg. Sinycino patvirtintas planas, kaip panaudoti agentą Žinomą Ramanausko paieškoje.

Agentui buvo įteikta apie 100 dolerių įvairiomis kupiūromis, jis taip pat buvo aprūpintas pinigais ir dažnai siuntinėjamas pas savo gausius giminaičius bei pažįstamus Varėnos–Merkinės–Druskininkų trikampyje. Labai atsargiai jis pradėjo supirkinėti dolerius, kuriuos aukštesne kaina paskui perparduodavo Kaune.

Ėjo laikas. Baigėsi 1955 metai, atėjo 1956m. pavasaris ir vasara. Agentas pasiaukojančiai dirbo. Matyt, jis kažkiek pasipelnydavo iš sandėrių su doleriais, kuriuos iš tikrųjų supirkinėdavo Lietuvos pietuose ir perpardavinėdavo Kaune.

Norėdami išvengti galimų nesusipratimų su milicijos organais, kurie galėjo susekti Žinomą kaip užsienio valiutos supirkinėtoją, kartu su VRM sudarėme bendrą planą, apimantį visus kovos su kontrabandistais ir užsienio valiutos supirkinėtojais klausimus.

III.

1956m. vasarą agentas Žinomas po įprastinės kelionės į Merkinės valsčių atvežė iš ten 100 dolerių banknotą. Tokių stambių kupiūrų vietiniai gyventojai paprastai neturėdavo, nes dažniausiai jie gaudavo iš savo giminaičių JAV dolerius smulkiomis 1–5 dolerių kupiūromis.

Kai su Žinomu išanalizavome ir patikrinome žmogų, kuris davė tuos 100 dolerių, įsitikinome, kad jis yra B. giminaitis, turbūt iš jo gavęs tą kupiūrą.

Čia mums padėjo patirtis ir J.Sinycino išmintis. Sužinojęs, kad Žinomas už stambią kupiūrą užmokėjo didelę kainą rubliais, jis padarė prielaidą, kad tarpininkas, gavęs šiuos pinigus asmuo, ne viską atidavė B., o kai ką pasiliko sau. Todėl šį kartą Sinycinas instruktavo agentą artimiausiu metu eiti tiesiai pas B., kurį nors ir gerai pažinojo, tačiau iš apdairumo iki šiol pas jį neužeidavo.

B. priėmė agentą draugiškai, prikišo jam, kodėl pas jį neužeinąs, ir leido suprasti, kad jam žinomas agento „biznis“. Agentas paprastai paaiškino, kad jis ketina važiuoti į Lenkiją pas giminaičius Bialystoke, todėl supirkinėja dolerius. Pas B. neužeidavęs, nes nemanęs, kad šis galėtų turėti dolerių – žinąs, jog jis giminių JAV neturi. B.sutiko su Žinomo pastaba, tačiau paklausė, kokia dolerių kaina „juodojoje“ rinkoje. Agentas smulkiai atsakė į visus

klausimus, tačiau pridūrė, kad už stambias kupiūras, būtent – už 100 dolerių, – jis moka brangiau, ir pasakė konkrečią sumą. Agentas pastebėjo, kad B. nustebo ir kartu nuliūdo, išgirdęs pasakytą sumą. Mūsų prielaida, kad tarpininkas apgavo B., pasitvirtino.

Per tolesnius pokalbius B. paprašė agento Žinomo duoti jam savo adresą Kaune, patikslino, kur yra reikiama gatvė, ir žadėjo atvažiuoti. Iš tikrųjų, 1956m. rugsėjo mėnesį B. pasirodė pas agentą ir pardavė jam 100 dolerių kupiūrą. Jis buvo patenkintas kaina, butu ir agento namu Kauno pakraštyje, pažadėjo dar kartą atvažiuoti, net galbūt su draugais. Žinomas praleido negirdom pastabą, kad su juo dar kažkas atvažiuos, tik pastebėjo, jog su malonumu pirktų dolerių stambiomis kupiūromis.

Pasitarime pas drg. Sinyciną po šios agento kelionės padarėme išvadą, kad pas Žinomą reikia laukti pasirodant Ramanausko.

IV.

O laikas ėjo. TSKP XX suvažiavime mes sužinojome apie Stalino įvykdytus teisėtumo pažeidimus, jo asmens kultą. Buržuazinė propaganda išpūtė šią karčią tiesą. Priešas tai panaudojo Lenkijoje, o vėliau – Vengrijoje, kur 1956m. lapkrityje prasidėjo kontrrevoliucinis sukilimas.

Eilinis susitikimas su Žinomu buvo numatytas gruodžio 2d. Aš jo laukiau Kaune sutartu laiku, tačiau agentas nepasirodė. Berods, tik gruodžio 3d. ***(N.Dušanskis supainiojo datas: agentas paskambino 1956m. spalio 11d. 18 val. A.Ramanauskas suimtas spalio 12d. – red. past.)***, gerai pamenu, kad tai buvo nuslopinus kontrrevoliucinį maištą Budapešte, 18 val. pasigirdo Žinomo skambutis. Žinomas buvo labai susijaudinęs, jo balsas virpėjo, jis prašė skubiai susitikti. Aš tik paklausiau: „Atvažiavo Adolfas?„ Agentas patylėjo, o paskui atsakė: „Taip".

Į susitikimą išvažiavom trise. Aš, Kauno skyriaus viršininkas I.Zeninas ir Železnjakovas. Agentas buvo prislėgtas Vengrijos įvykių, bet, sužinojęs, kad maištą mūsų kariuomenė nuslopino, pastebimai atsitiesė. Pranešė, kad pas jį antra diena yra Ramanauskas su žmona Birute, jie abu dviračiais atvažiavo iš Pietų Lietuvos ***(Iš tikrųjų tuo metu Ramanauskas slapstėsi Rokiškio rajone – red. past.)*** Jie pakeitė pas jį dolerius, apsipirko ir šį

rytą, kai jis išėjo į darbą, liko jo namuose. Kokia padėtis šiuo metu, Žinomas nežinojo.

Mes pajutome, kad Žinomas yra paveiktas Ramanausko pasirodymo tokiu neramiu metu, ėmė svyruoti ir, matyt, ilgai svarstė, ar ne geriau būtų porą dienų pavėlavus pranešti mums apie Ramanausko pasirodymą.

Mes nusprendėme nedelsiant veikti. Pasodinome Žinomą į mūsų mašiną ir greitai nuvažiavome į jo namus. Pakeliui nutarėme, kad agentas pareina namo, sužino, kokia padėtis, ir sutartu ženklu praneša, kur yra Ramanauskas su žmona. O mes, tamsos dengiami, lauksime krūmuose prieš jo namą.

Jaudindamiesi ir įsitempę laukėme agento pasirodymo. Po 45 minučių jis išėjo iš namo nešinas kibiru (taip buvo sutarta), kuri greit išpylė gatvėje. Mes apsidžiaugėme, nes tai reiškė, kad Ramanauskas dar yra pas jį. Dar po 10 min. agentas ramiai išėjo iš namo, priėjo prie mūsų ir pranešė, kad Ramanauskas–Vanagas su žmona ryt rytą rengiasi dviračiais išvažiuoti atgal į Dzūkiją.

Žinomas prašė jų iš karto nesuimti, o sulaikyti toliau nuo jo namų, prieš tai perspėjęs, kad jie turi pistoletus, maišuose – granatų ir kad persidažė plaukus: Ramanauskas iš blondino tapo brunetu, o Birutė – atvirkščiai.

Padėkoję agentui ir jį nuraminę, mes paleidome namo. Aš palikau Zeniną ir Želesniakovą poste krūmuose, o pats nuėjau į skyrių. Nedelsiant apie viską „VČ" ryšiu pranešiau J.Sinycinui, kuris pažadėjo tučtuojau atvažiuoti su operatyvine grupe ir technika. O aš viską permąsčiau ir sudariau Ramanausko paėmimo planą.

Visiems 4 skersgatviams, vedantiems iš Žinomo namo į miesto centrą uždaryti buvo numatyta suorganizuoti 4 sulaikymo grupes po 6 žmones kiekvienoje, išdėstytas įvairiose mašinose maždaug 500–600 metrų atstumu nuo Žinomo namo. 40–50 metrų nuotoliu nuo agento namų, apsimetę gatvę šluojančiais kiemsargiais, budėjo 2 žvalgybininkai (vyras ir žmona), turintys radijo siųstuvus. Jų pareiga buvo stebėti Žinomo namą ir, pasirodžius Ramanauskui (jo požymius ir nuotrauką jie turėjo), radijo ryšiu pranešti, kokiu keliu jie suka.

Operacijos vadovavimo štabas buvo lengvoje mašinoje, vienoje iš pagrindinių miesto gatvių, maždaug už 800 m nuo agento namo.

Pirmą valandą nakties KGB pirmininko pavaduotojo drg. Sinycino planas buvo patvirtintas, paskirti 4 operatyvinių grupių vadovai. Buvo greit ir dalykiškai surengtas instruktažas, o 4 val. ryto visos grupės ir kiti operacijos dalyviai užėmė savo vietas.

7 val. ryto ėmė švisti, rodytis žmonės, prasidėjo judėjimas. 8 val. ryto mūsų žvalgybininkai davė pirmąjį signalą, kad į darbą išėjo agentas ir nusiėmė kepurę. Tai reiškė, kad viskas vyksta pagal planą. Ramanauskas su žmona jau atsikėlė ir rengiasi išvykti.

8.30 val. žvalgybininkai davė antrą signalą: objektas pasirodė ant slenksčio, atidarė duris, apsižvalgė ir pradėjo rengtis. Maždaug 9.15 val. buvo gautas pagrindinis signalas: objektas su žmona išėjo, vesdamiesi pakrautus dviračius, ir Aukštaičių gatve pasuko į drg. Šimkaus vadovaujamos grupės pusę. Pagal planą operatyvinė grupė – šį kartą drg. Šimkaus gavusi signalą, kad jai reikės sulaikyti Ramanauską, iki objektų pasirodymo gatvėje atsargiai iš dengto sunkvežimio juos stebi, o prisiartinus – greit iššoka iš mašinos ir juos sulaiko.

Iš tikrųjų vos tik Ramanauskas ir Birutė, vesdami apkrautus dviračius, susilygino su dengtu sunkvežimiu, kuriame slėpėsi grupė, trys darbuotojai iš kėbulo šoko ant gaujos vado, o du – ant Birutės ir greit juos sulaikė. Tuoj pat privažiavo aštuonvietė mašina GAZ–63, paėmė sulaikytuosius ir nuvažiavo.

Į sunkvežimį buvo įkelti dviračiai, maišai, Ramanausko portfelis, ir operacija buvo baigta.

Viskas įvyko taip greitai, sutartinai ir organizuotai, kad einantys į darbą žmonės net nespėjo pamatyti, kas įvyko. Jokių nepageidaujamų, įtartinų signalų iš žvalgybininkų, likusių stebėti Žinomo namą, negauta: įtarimas agentui nekrito.

V.

Gyvo, su ginklu bei svarbiais dokumentais be jokio pasipriešinimo sulaikymas gaujos vadui Ramanauskui buvo didelis psichologinis smūgis. Kurį laiką Ramanauskas negalėjo kalbėti, tik jo žmona Birutė, greit susitvardžiusi, prisipažino, kad pas juos rasti ginklai, dokumentai ir visa kita priklauso jos vyrui Vanagui.

Tą pačią dieną jie buvo pristatyti į LTSR KGB tardymo izoliatorių Vilniuje. Apklausose Adolfas Ramanauskas ir Birutė Mažeikaitė elgėsi teigiamai. Papasakojo apie savo nuskalstamą veiklą, apie

ryšius su kitomis gaujomis anksčiau, su Lukšos žvalgybininkais ir pan. Skirtingai nuo vadinamojo buvusio LLKS prezidento Žemaičio, dabar suimtas vadinamasis vyriausias ginkluotųjų pajėgų vadas Ramanauskas niekada nebuvo nacionalistinio judėjimo ir ginkluoto Lietuvos pogrindžio figūra ir ideologas. Anksčiau jis buvo eilinis leitenantas smetoninės Lietuvos buržuazinėje kariuomenėje, kilęs iš buožių ir iš karto pradėjęs bendradarbiauti su vokiečių okupantais. Dalyvavęs Druskininkuose, masiškai naikinant daugelį sovietinių žmonių, Ramanauskas žinojo, kas jo laukia, esant sovietų valdžiai, todėl 1945m. išėjo į pogrindį. Būdamas Pietų Lietuvos gaujose, Ramanauskas buvo žiaurus vykdytojas ir vadovas, naikinant sovietinius aktyvistus, mokytojus, apylinkės pirmininkus, rusus, lenkus. Dėl žiaurumo jis buvo „pažymėtas" nacionalistinio pogrindžio vadų ir 1949m. paskirtas „pietų srities" vadu ir „Ginkluotųjų pajėgų" vadu.

Žinoma, kad tokie žiaurūs žmonės, tokie sadistai kaip Ramanauskas, patekę į teisingumo rankas, staiga pradeda prašyti pasigailėjimo, siūlo savo bendradarbiavimą ir pan. Kai Ramanauskui tai buvo atsakyta, jis net bandė nusižudyti ***(teisybę atskleidžia anksčiau pateikta gydytojų išvada – red. past.)***

Įvyko teismas ir Ramanauskas–Vanagas buvo nuteistas aukščiausia bausme. Nuosprendis įvykdytas. Jo žmona Birutė buvo lageryje 5 metus. Kiti jų giminaičiai baudžiamojon atsakomybėn nebuvo patraukti.

VI.

Išvados.

1. Sumanymas ir operatyvinis Ramanausko išaiškinimas ir suėmimo planas buvo puikiai sugalvotas ir įvykdytas.

2. Visas operatyvinių darbuotojų kolektyvas, vadovaujamas J. Sinycino, dirbo pakiliai, labai stengėsi nušlifuoti detales ir šio plano subtilybes. Palaikė ryšius su suinteresuotais KGB ir VRS skyriais, Kaune ir centre.

3. Visdėlto buvo padaryta klaida: dirbantis šioje byloje pagrindinis agentas Žinomas nebuvo kontroliuojamas, vykdant šį planą. Ypač buvo aplaidūs, neįrengę įrašymo technikos jo bute (tai lengvai galėjome padaryti, kai sužinojome apie artimiausią Ramanausko ir Birutės atvykimą).

Mes taip pat neturėjome agentūros Žinomo darbo vietoje ir nežinojome jo nuotaikų kritinėmis dienomis. Juk jei agentas būtų pasidavęs užsienio radijo tų dienų laidų propagandai, jis galėjo mums visai nepranešti apie Ramanausko atvažiavimą.

Vadinasi, vykdydami rimtas čekistines priemones, visada turime apsidrausti nuo netikėtumų ir visada kontroliuoti tas priemones.

N.Dušanskis

• • •

„SPECPRIEMONĖS" KGB PRAKTIKOJE

Parengė Nijolė GAŠKAITĖ

KGB agentai šiuo metu traktuojami kaip asmenys, teikę šiokią tokią informaciją, kuri gal ne visada ir pakenkdavo jų sekamam objektui. Tačiau agentų „darbas" buvo ne vien teikti informaciją. Jie gaudavo ir kitokių užduočių: pvz., nemačiom paimti raktus ir padirbinėti atsarginius, kad vėliau operatyviniai darbuotojai slapta be šeimininko žinios galėtų atlikti kratą, arba nepastebimai perfotografuoti sekamo asmens turimą pogrindinę literatūrą (tokiu būdu KGB fonduose atsirado „Pastogės" antras numeris). Greta šių grynai „techninių" užduočių būdavo ir baisesnių, žalojančių sveikatą ir sukeliančių tragiškas pasekmes. Tos užduotys buvo vykdomos ir pokario laikotarpiu, ir paskutiniame KGB viešpatavimo dešimtmetyje; jų imdavosi agentai, turėję geriausias sąlygas tai atlikti, t.y. tie, kurie būdavo arti sekamo objekto. Tokiais atvejais kiekvienas KGB užverbuotas asmuo potencialiai galėjo tapti nusikaltėliu, nes, ėmęs bendradarbiauti, charakterizuodamas pažįstamus, niekada negalėjo numatyti, koks jam bus skirtas tolesnis vaidmuo.

Šiame straipsnyje nenagrinėjamos užduotys tų pokario agentų, kuriems NKVD, MGB ir KGB tiesiog įdavė ginklą ir įsakė nušauti

pažįstamą partizaną, o pateikiama informacija apie archyviniuose dokumentuose užfiksuotus „specpriemonių", t.y. tam tikrų cheminių ar kitokių preparatų, panaudojimus agentūriniame KGB darbe.

Pirmieji dokumentai, kuriuose nurodoma taikyti „specpriemones", siekia 1949 metus. Tuomet tai buvo naujas dalykas, nes kai kuriose apskrityse saugumo darbuotojai nesulaukę iš Vilniaus atsiunčiant specpreparatų, jų ir nenaudojo, nors planuose buvo numatę. Šios priemonės – tai, matyt, migdomieji vaistai, MGB praktikoje įvardinti „Neptūn 12", „Neptūn 22", „Neptūn 80", kurių įmaišoma į alkoholį ar kitus maisto produktus.

CITUOJAME DOKUMENTUS:

1951m. užduotis Simno rajone gyvenančiam agentui Šuliui (operatyvinė byla Nr.4829, p.41):

Pagal susitarimą su banditu Žemaičiu (partizanas V.Baranauskas. – N.G.) Jūs š.m. lapkričio 19 turite su juo susitikti. Jūsų giminaičio B. sodyboje. Kaip ir anksčiau, Jūs turite jį pavaišinti degtine ar samagonu. Šį kartą Jūs gausite iš mūsų jo užmigdymui 0,5 litro specialaus samagono, kuriuo pavaišinsite Žemaitį.

Be Žemaičio, esant būtinybei, Jūs pavaišinsite specsamagonu B., jo žmoną, dukterį ir ryšininką A. (...)

Išvažiuojant iš Kauno, Jums bus įteikta 0,5 litro degtinės ir 0,5 litro specsamagono. Degtinę Jūs pavaišinsite B. šeimą. Atėjus Žemaičiui ir kartu išgėrus, Jūs iš pradžių pavaišinsite Žemaitį geru samagonu ir likusia degtine, o paskui nepastebimai pastatysite ant stalo specsamagoną, kad jį pavartotų Žemaitis.

Valandą prieš pavartojant specsamagoną, išgerkite Jums įteiktą tabletę, kad specdegtinė Jūsų nepaveiktų, tačiau, kai tik Žemaitis išgers specsamagono, nedelsiant pagal Jūsų duotą signalą Alfredas (kartu siunčiamas MGB darbuotojas. – N.G.) turi tyliai apleisti sodybą, atbėgti į Krakopolį ir pranešti jam žinomoje vietoje laukiančiam operatyvininkui apie specsamagono pavartojimą.

Greta šių nurodymų byloje **yra paties agento raštelis:**

Aš, Šulys, gavau iš Kauno Ministerijos pusia litro specijalninio samagono dėl nugirdimo bandito Žemaičio ir viena tabletę kuri yra prieš šį samagoną. Šulys 1951.09.5d. (Kalba netaisyta. – N.G.)

Įvykis 1952 metais Šiaulių rajone, Gulbinų miško 78-ajame kvartale:

Įsitikinęs, kad kitų banditų nėra, smogikai Maskva ir Aras (Maskva – MGB agentas, buvęs partizanas, Aras – dar tik verbuojamas į smogikus. – N.G.) pradėjo klausinėti Oficierių apie jo gyvenimą. Besišnekėdami nutarė papusryčiauti, kur pasiūlė Oficieriui išgerti samagono, užtaisyto specpreparatu „22". Banditas Oficierius išgėrė apie 300 gramų samagono, bet specpreparatas jo nepaveikė. Tada smogikas Maskva sudavė automatu Oficieriui per galvą, o po to kartu su Aru surišo jam rankas. Jiems padėjo smogikas Šukys.

Uteniškiai partizanai Vynas – J.Dūdėnas, Tigras – V.Rusakevi-čius, Aras – E.Juodvalkis, Kęstutis – Z.Tumėnas, Dobilas – A.Miškinis buvo apkvaišinti specpreparatu ir suimti, o Aidas – A.Dumbrava – nušautas. 1949 metais per šv. Kalėdas agentas panaudojo specpreparatą prieš Prienų Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanus Rytį – P.Kleizą, Žaibą – K.Urbanavičių, Lapiną – S.Marčiulyną, 1951 metais Vabalninko rajone, apsvaiginus specpreparatu, penki partizanai suimti, o du – nušauti. Buvo atvejis, kai specpreparato dozė, matyt, buvo per didelė, ir vežamas į MGB partizanas mirė. Kartais šis preparatas veikdavo per silpnai arba ne visi partizanai jį pavartodavo.

Atvejis Tauro apygardoje:

13 gegužės vakare agentas Agota pristatė į sutartą vietą degtinę, ir ją išgėrę du banditai ir du agentai užmigo, o banditas Keleivis, negėręs degtinės, susidėjo banditus ir agentus į vežimą ir išvežė nežinoma kryptimi. 47 (...) Tik 8 val. ryto banditus pavyko pavyti už 20 km nuo jų postovio vietos, kareivių grupei artėjant, jie atidengė ugnį, nušovė kareivį ir sukėlė sąmyšį, kuriuo pasinaudoję banditai pabėgo. Susidūrimo vietoje rasti pusiau be sąmonės agentai Nevėžis ir Skautas.

Tragiškas įvykis 1952 m. gegužės mėn. Kavarsko raj. Paežerių kaime (literinė byla Nr. 63/3)

Šiomis sąlygomis gavus Jūsų pasiūlymą, buvo nutarta būsimame išgėrime pavartoti SP–22 (...). Išgėrime, be 4 banditų, dalyvavo K.Kazys, K.Dailydėnas, Dailydėnaitė, Vainužis, kuriuos agentas Stalas pavaišino samagonu su „SP", kiekvienam išgėrusiam teko apie 100 gr. Tačiau preparatas nepaveikė, todėl apie 21–22 val. ryšininkai išsivaikščiojo namo,

o banditai ir ryšininkė Dailydėnaitė nuėjo miegoti į nežinomą bunkerį. Agentas būdamas smarkiai išgėręs atėjo į susitikimą apie 23 val. 30 min. ir gana nerišliai nupasakojo padėtį. (...) Atidarant bunkerį, liukas buvo iš vidaus uždarytas, banditai ginklu pasipriešino ir buvo likviduoti.

Taip žuvo Radvilos tėvūnijos partizanai Pavasaris – J.Mulevičius, Kazlukas – K.Mickevičius, J.Dailydėnas, Dailydėnaitė ir nežinomas partizanas.

Panašus įvykis buvo Kelmės rajone 1953 metais (literinė byla Nr.63/2)

12 spalio agentams Zita ir Gluosnis buvo įteikta operatyvinė technika – „Neptun 22" ir „80" – panaudoti prieš gaujos dalyvius. (...) 21 spalio 20 val. 30 min. pas agentus Zitą ir Gluosnį atėgo gaujos vadas Andrius Kmitas–Audra ir Jonas Bartkus–Jonyla. Agentai, turėję užduotį pritaikyti specpreparatą, pasiūlė vakarienę su išgėrimu, bet banditai nuo „vaišių" kategoriškai atsisakė, apie ką agentas Gluosnis signalu pranešė operatyviniam darbuotojui, buvusiam pasaloje jų akyje. Remiantis šiais duomenimis, buvo priimtas sprendimas banditus likviduoti, kas ir buvo padaryta.

O štai 1953 metų duomenys iš Skaudvilės rajono, pateikti literinėje byloje 63/1

Specagentas Vytautas buvo aprūpintas „Neptun 12" (dviem saldainiais) ir painstruktuotas, kaip juos naudoti. (...) Tuo metu Vytautas ėmė vaišinti visus saldainiais, banditui Liūtas *(L.Laurinskas. – N.G.)* davė saldainį, užtaisytą „Neptun 12". Panaudojus „Neptun 12", maždaug už 30–40 min. specagentas Vytautas atvedė banditą Liūtą prie pasalos, o Dagys ir Kariūnas *(MGB smogikai. – N.G.)* ėjo iš paskos per 10–15m. Kadangi „Neptun 12" per tą laiką nesuveikė, tai Liūtas buvo nutvertas specagento Vytauto ir suėmimo grupės. Dagys ir Kariūnas „pabėgę". Dagio ir Kariūno užšifravimui prieš Liūtą buvo inscenizuotos jų gaudynės, o Vytautas išsišifravo kaip išdavikas.

Maždaug po pusantros valandos pavartojus „Neptun 12", Liūtas užmigo ir miegojo 6 val.

Praėjo 30 metų. Lietuva pamiršo anuos tragiškus įvykius. Tačiau KGB veiklos metodai liko tie patys. Lietuvos šviesiausios asmenybės priešinosi okupaciniam totalitariniam režimui tiesos žodžiui.

1978 metais kunigai A.Svarinskas, S.Tamkevičius ir J.Zdebskis įkuria Tikinčiųjų teisių gynimo komitetą. Pogrindyje leidžiamos Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos plinta tėvynėje ir pasiekia platųjį pasaulį. KGB pastangos likviduoti šį leidinį – bevaisės. Grupei įtariamų jo leidimu asmenų užvedamos operatyvinio tyrimo bylos.

Ištraukas iš kun. J.Zdebskio operatyvinės bylos (Nr. 5840):

SSRS 5 KGB valdybos viršininkui generalleitenantui F.D.Bobkovui. Maskva, 1980m. liepos 19d. Apie kunigo Zdebskio kompromitaciją.

Lietuvos TSR VSK tiria Akiplėša – Zdebskį Juozą, Vinco, 1929m. gim. Naujienų km. Kapsuko raj., bažnyčios kleboną Lazdijų raj., gyv. Gegutės km.

Akiplėšos tyrimo procese nustatyta, kad jis yra antisovietiškai nusiteikęs kunigas, spekuliuojantis religinių fanatikų jausmais, iškeliantis save kaip kovotoją už bažnyčios ir lietuvių tautos reikalus. Kartu su reakcingais kunigais Svarinsku ir Tamkevičiumi 1978m. lapkrityje jis pasivadino „Katalikų komiteto žmogaus teisėms ginti" nariu ir šioje priedangoje varo organizuotą priešišką veiklą, nukreiptą į antisovietinių ir nacionalistinių pažiūrų diegimą tikintiesiems, dvasininkijos kurstymą nepaklusti kultų įstatymui ir inspiruoja konfliktines situacijas. Akiplėša tiesiogiai dalyvauja leidžiant „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką" ir ją persiunčiant į užsienį. (...) Kad sukaustytume priešišką Akiplėšos veiklą, sustiprintume apie jį negatyvią nuomonę tarp reakcionierių ir vienuoliaujančio elemento, laikytume būtinybe, tęsiant objekto kompromitaciją, pritaikyti jam specpriemonę.

Prašome jūsų pagalbos, taikant nurodytą priemonę.

Lapkričio mėnesį pateiktuose agentų pranešimuose nurodyta, kad pasklido kalbų, jog „saugumo iniciatyva, kun. Zdebskio automašinai stovint aikštelėje Vilniuje, ant sėdynės buvo papilta radioaktyvių medžiagų, kurios, atsisėdus kun. Zdebskiui, nudegino apatinę jo kūno dalį. Tada jį paguldė į Kauno odos ligų dispanserį. Pasirodė pilietis iš KGB ir pareikalavo užrašyti, jog kun. Zdebskis susirgo sifiliu. Gydytojams patarus, Zdebskis slapta iš ten pabėgo".

Po šiuo pranešimu užrašyta rezoliucija: „Reikia galvoti apie tolesnę Zdebskio kompromitaciją". Ši kompromitacija vykdoma tariamų „tikinčiųjų" laiškų falsifikavimu:

„LTSR VSK 5 tarnybos 3 skyr. viršininkui ... ... Vilnius, 1980.II.04.

Tolesnės kun. Zdebskio kompromitacijos tikslu nuo parapijos tikinčiųjų

buvo paruoštas laiškas vyskupui Poviloniui. Laiško tekstas operatyvinio ryšio telefonu buvo suderintas su drg. V.Šiaudiniu ir 1980.10.29 iš Seirijų pašto skyr. išsiųstas vyskupo adresu.

Laiškas parašytas rankos raštu, tušinuku, seno žmogaus braižu ant mokyklinio sąsiuvinio lapo.

Priedas: laiško vyskupui tekstas. LTSR VSK Lazdijų raj. viršininkas"

Pažymoje apie kun. J.Zdebskį rašytoje 1982.09.14, nurodyta:

„(...) 1980m. spailio mėn. jam buvo įvykdyta specpriemonė, kurios poveikyje jis buvo galutinai sukompromituotas moraliniu–buitiniu požiūriu ir pačių „Katalikų komiteto" narių išjungtas iš šio komiteto. Po šito Zdebskio priešiška veikla žymiai sumažėjo, tačiau pilnai nuo jos jis neatsisakė."

1986 metais kun. J.Zdebskis žuvo autoavarijoje: ant jo automobilio užlėkė pienovežis.

1983 metais Vilniaus „Žalgirio" staklių gamykloje buvo sudaužyta daug staklių. Įtardami diversiją, nes tai įvyko SSRS įkūrimo šešiasdešimtmečio išvakarėse, KGB intensyviai tyrė šį atsitikimą. Specialistų grupė, kuriai talkino 16 agentų ir 33 patikimi asmenys, apklausė daugybę žmonių, naudojo įvairias operatyvines techninės priemones. 1983m. balandžio mėn. apklausinėjant galimus liudininkus, buvo panaudoti specpreparatai. Tai aprašyta operatyvinės paieškos byloje Nr.5:

„(...) Gavus SSRS VSK sankciją, kartu su SSRS VSK darbuotojais drg. J.M.Počatovu ir M.A.Čainova pilietei J.F.Vilkickajai buvo panaudotas specpreparatas „SP–36", o piliečiams K.S.Stvolovič ir R.N.Jugaj – „SP–108".

(...) buvo nustatyta, kad Vilkickaja nežino duomenų apie diversijos dalyvius (...) Stvolovič, paveiktas preparato, pranešė turįs šaunamąjį ginklą (kuris vėliau buvo iš jo paimtas), apie savo intymius ryšius, apie tai, kur buvo nusikaltimo įvykdymo naktį. (...) R.N.Jugaj pateikė informaciją apie savo ryšius su S., neteisėtas machinacijas, gamyklos sąskaita statant asmenines poilsiavietes ir remontuojant butus(...)

Preparatai „SP–36" ir „SP–108" buvo pavartoti alkoholyje laisvo operatyvinių darbuotojų pokalbio su objektais metu. Vėlesnėmis dienomis objektai negalėjo aplinkiniams perpasakoti pokalbių turinio ir neįtarė apie specpreparatų vartojimą."

1983.09.02 LTSR VSK pirmininkas siunčia į Maskvą dar vieną raštą:

„(...) gauta duomenų, kad nusikaltime dalyvavo Vilniaus ž.ū. mašinų

gamyklos „Neris“ darbininkai V.J.Šaško, gim. 1948 m. ir M.J.Dovgialo, gim 1956m. (...) po kurio laiko jis savo parodymų atsisakė (...) *(Šaško. – N.G.)*. Jis pats *(Dovgialo. – N.G.)* savo dalyvavimą kategoriškai neigia.

Be to, nustatyta, kad staklių sugadinimo išvakarėse nusikaltimo vietoje buvo pastebėtas buvęs „Žalgirio“ g–klos darbininkas N.F.Vasiljev, gim. 1952m., už amoralumą nusikaltimo įvykdymo dieną pašalintas iš TSKP gretų (...)

Šiuo metu Šaško, Devgialo ir Vasiljevui planuojama įvykdyti čekistinių priemonių kompleksą, panaudojant specpreparatą (SP–26).“

Į šį raštą šifrotelegrama Nr. 6027 gautas SSRS KGB 6–osios valdybos viršininko pavaduotojo Kuznecovo atsakymas:

„KGB pirmininko pirmasis pavaduotojas G.K.Cinev leido Šaško, Devgialo ir Vasiljevui taikyti operatyvinę priemonę su specpreparatu. Čekistinėms priemonėms įgyvendinti į respublikos KGB komandiruojamos OTV specialistės.“

Gruodžio 3 SSRS KGB operatyvinės techninės v–bos viršininkui asmeniškai nusiunčiama pažyma apie specpreparato panaudojimo rezultatus:

„(...) Sutinkamai su SSRS KGB vadovybės sankcija kartu su SSRS KGB OTV darbuotojais J.M.Počatovu ir E.P.Golyševu, V.I.Šaško, M.J.Devgialo ir N.F.Vasiljevui buvo taikytas specpreparatas „SP“. Tikrinamųjų elgesį kontroliavo agentūra operatyvinėmis techninėmis priemonėmis.

(...) buvo nustatyta, kad šie asmenys neturi nieko bendra su nusikaltimu. Tuo pačiu gauta informacija apie (...)

„SP“ preparatai buvo panaudoti nevaržomame pokalbyje su operatyviniais darbuotojais, geriant įvairius gėrimus. Tikrinamieji neįtarė apie specpreparatų panaudojimą.“

Šią pažymą pasirašė „Žalgirio“ staklių g–klos bylos tyrimui vadovaujantis Lietuvos TSR VSK 6 skyriaus viršininkas.

Tai tik keletas faktų iš mažai žinomos KGB veiklos srities. Iš cituojamų dokumentų matyti, kad KGB, daugelyje įvykių įžvelgdama politinį atspalvį, nesidrovėdama naudojo visas XX amžiuje įmanomas priemones tam atspalviui išryškinti, tarp jų – nesiskios kiimės cheminius, o gal ir radioaktyvius specpreparatus. Galbūt ateis laikas, kai bus iššifruoti šių preparatų pavadinimai, jų sudėtis ir poveikis žmogaus organizmui. Kol kas tai dar kartą liudija, kad totalitarinė sistema ne tik nesiskaitė su jokio individo prigimtine teise į laisvę, bet ir savo nuožiūra nusikalstamai elgėsi su žmonių sveikata ir gyvybe.

MYKOLO BANDONIO LAIŠKAI IŠ FRONTO

Šiame literatūriniame skyrelyje – kario laiškai. Jo likimas panašus į daugelio jo kartos jaunų žmonių likimą.

Mykolas Bandonis gimęs 1922m. Alytaus aps. Butrimonių vls. Butrimiškių km. 1943 metais buvo mobilizuotas į vokiečių armiją, priešlėktuvinės gynybos dalis.

1944 metais jis grįžo į Lietuvą ir įstojo į partizanų gretas. Nuo 1945m. pavasario iki 1946m. – Dzūkų rinktinės Margirio grupės būrio vadas. Žuvo 1947m. rugpjūčio 13d. Birštono vls. Vaitkiškės kaime.

Jo laiškai rašyti dar tarnaujant vokiečių armijoje Stasei Vyčaitei. Juose ne tik jaunatviškos svajos – juose ir savo likimo apmąstymas. Jo, kaip ir daugelio, žūtis Lietuvos miškuose neatsitiktinė –tai sąmoninga, motyvuota auka ir todėl nuostabi.

Rytai, 1943 XI 28

Stase, Jūs nesistebėkit, kad mano šis pribraižytas lapelis yra Jums adresuotas. Jūs už tai atleiskit man. Gerai? Juk Jūs manęs netik kad nepažįstat, bet net ir nesat matę. Šiandien mano kovos draugas rodė savo foto nuotraukas ir tarpe jų radau ir Jus.

Jis man mažai apie Jus tepasakojo ir aš ryžausi Jums parašyti laiškutį. Jūs už tai nepyksit? Gerai?

Jūs esat moksleivė. Aš taip pat esu buvęs ir man būtų didžiausia laimė, jeigu Jūs parašytumėte laiškiuką, ar sutinkate susirašinėti su fronto kariu.

Aš esu iš Dzūkų sostinės. Ir iš jos į Šeduvą keli šimtai kilometrų. O tai būtų smagu kuomet turėti pažįstamų ir tame Lietuvos kampelyje ir važiuojant atostogų užsukti į tą vietą.

Jau artinas Kalėdos. Ir aš Jums, Stase, linkiu gražių ir smagių atostogų. Linksmų ir dar kartą linksmų švenčių. Kuomet būsite Jūs prie eglutės Kūčių vakarą; aš iš žvakučių svajonėmis Jums uždegsiu vieną iš visų ir akimirkoje tuo džiaugsiuos sykiu su Tavimi.

Mykolas Bandonis

Jeigu Jūs man leidžiate laukti laiškučio nuo Jūsų:–tai aš jau jo laukiu nekantriai. O dabar baigiu. Sudie! Dar kartą atsiprašau ir laukiu.

Mykolas

Rytai, 1943m. gruodžio 30d.

Stasyt, labai dėkoju Jums už laiškiuką, kurio aš taip laukiau. Jūs nesistebėkit ir visai nemanykit, kad aš rašydamas suklydau ir pasiunčiau Jums. Viena, kad aš neklystu ir tokių klaidų man dar nėra pasitaikę; o antra karys klaidų nedaro – jo klaida – numirti.

Mergyt, Jūsų foto mačiau, – tiesa. Jūs kada dar mokinotės Pradžios Mokykloje ir tuomet ten kažkokia proga nusifotografavote. Ir toje nuotraukoje tarp visų mokinių – tarpe radau vieną veidžiuką, kuris man labai patiko. Pasiteiravau pas foto savininką, žinoma jis šeduvietis Staškevičius Augustas (be abejo, Jūs jį prisiminsite) ir jis man trumpai papasakojo apie Jus, Stasyt, (atleiskite, kad aš taip draugiškai išsireiškiu) iš jo gavau ir adresą. Ir jau tą patį vakarą Jums parašiau.

Pasirodo, kad klaida nebuvo, ką?...

Mano kovos draugas Augustas yra mano pirmasis draugas, kurį aš turiu. Dar niekuomet aš nesu susitikęs tokio vyruko, tai daugiau angelas, o ne žmogus. Iš visų mūsų tarpo, paklausus kurį nors, tai nė vienas neatsirastų ir nepasakytų, kad kuriam jis būtų ką nors blogo padaręs. Šiandien Augustas randasi Rygoje. Po dviejų savaičių vėl grįš į mūsų tarpą ir būsime vėl kartu. Dabar jis gavo atostogų ir jas smagiai leidžia Latvijos širdyje. Be jo dar yra du broliai; Kazys ir Adolfas ir sykiu esame visi vienoje iš Rusijos vietų.

Tiesa, dar yra mūsų kirpėjas – toks Motiejūnas. Mes visi jį „Šeduva" ir vadiname. Jis ten yra gyvenęs. Bet Jūs turbūt jo nebepažinsite, nes, gal ir dabar dar tebenešiojate kaseles, tiesa?

Aš gal greitu laiku gausiu atostogų, tai, žinoma, į Jūsų, Stasyt, pakvietimą su mielu noru sakau; taip. Būtinai važiuodamas užsuksiu į Šeduvą. Nors galbūt ir labai nepakeliui. Labai gaila, kad as neturiu pas save nuotraukų, galėtume juk pasikeisti, ką? Mat aš Jus esu matęs, bet tuomet Jūs buvote tartum gėlė, besiruošianti žydėti, o juk dabar jau žydite, ar ne? Juk gimnazijos suole būti taip smagu, įdomu ir kartu miela. Aš jau keturi metai, kaip palikau nudilintus suolus ir sausą klasės lentą; dar prisimenu, kad išeidamas paskutinį

kartą mačiau lentoje pasilikusių kreidos pėdsakų rodančią formulę...

O kaip būtų gera, kad aš šiandien sėdėčiau tame suole!... Parašykit Stase, apie Šeduvą, kaip atrodo gamta, kaip dabar eina gyvenimas mokiniui ir kas dabar yra pagrindinai sklepijama mokinių sieloje. Kaip „robakslukai"? Ar buvo bendrai švenčiama Kalėdų šventės? Man bus labai malonu prisiminti ir savo praleistas dienas...

Jau geras gabaliukas laiko, kaip aš palikau savo tėviškę ir atsiradau šioje raudonųjų žemėje. Bet vistiek negalima skųstis gamtovaizdžiais. Jų tiek daug galima prisirinkti, kad nebūtų gaila valandžiukę atsisėdus su teptuku rankoje patėpliot papievyje. Kartais pasilikęs vienas nuklystu toli toli svajonėmis, kartais – net dažniausiai, tie šnarantieji sausi augalų lapai ir upelio balsai sukelia manyje begalinį ilgesį: ilgiuosi savųjų, tėviškės, tų takų, kurtais man bevaikščiojant, žydėjo mano jaunystė, o dabar:?!. Aš negaliu pagalvoti...Anksčiau mano jausmuos tebuvo tik švelnūs įsigimimai. Negalvojau, kad aš kam galiu būti priešas. O vienok taip turi būti! Ir dabar taip yra malonu, kad Jūs Lietuvoje tebegyvendama, kur eina gyvenimas: gyvenimas kuriamas visais pagrindais, dar laikote tais pačiais sutvėrimais ir negailite laiko keliems žodžiams. Aš vakar skaičiau nuo Jūs laiškutį. O koks džiaugsmas!... Vakare būtinai norėjau parašyti, bet nebuvo sąlygų. Naktį stovėdamas sargyboje, svajonėmis žvelgiau į plaukiančius debesėlius ir veltui pyniau vaizdus Šeduvoje, bet nieko tikro... gaila... Kartais būnu pas Tave klasėje, bet Jūs manęs nematote, kaip mokytojas „špargalkos".

Baigsiu, nes Jums atsibos skaityti, tiesa? Kol kas smagu. Iš visų pusių linksmina. O praktikoje karys turi teoriją: „valgyk ir miegok, o visa kita – atsiras savaime".

Būkit, Stasyt, gerutė – klaidų ir negramatiškų žodžių nelaikykit klaidomis, geriau klaidos liks gyvenime, kurias vienąsyk padaręs, daugiau nebedarysi.

Gal ir „per trumpą" parašiau laiškutį, bet sekantį sykį prižada „mano berniukas" pasitaisyti. O dabar suDiev! Laukiu, laukiu ir jeigu nebus „grieko" dar kartą laukiu.

Mykolas

Rytai, 1944m. sausio 28d.

Stasyt, Jūs man šį sykį atleiskite, kad aš Jums tiek mažai parašysiu, nes noriu greit parašyti.

Dėkoju už laiškutį, kurio taip laukiau ir jau buvau bepradedąs galvoti, kad jau daugiau neberašysite, bet ši diena man šiandien man parodė visai ką kitą. Jūs klausiat manęs, kas mane privertė atsidurti šioje žemėje. Buvo taip, kad stojau į komisiją su gerais pažymėjimais ir su viltimi tikėdamasis visu šimtu procentų, kad paliks, bet, deje, buvo taip, kad aš jiems labai patikau. Po komisijos dar laikinai paliko vienam mėnesiui, kol susitvarkys dokumentai Kauno „Arbeitsamt" įstaigoje. Taip man belaukiant atėjo ir paskutinioji diena. Nebuvo kitos išeities. Pasakiau sau vienas: „Jeigu pradėjau gerti taurę – lenksiu iki galo, lai paliks ji sklidina arba ant mano patalo žaliuos pavasarį laukų žolės". Išvažiuodamas palikau motiną, kuri man išvažiuojant žiūrėjo pro langą ir verkė. O kaip jos gaila!

Kai tėvui pasakiau „suDie!" – nuliūdo... užsirūkė paėmęs papirosą ir paleidęs dūmų kamuolius įsižiūrėjo į kambario kampą. Su broliu išvis sunkiai atsisveikinau. Ypač išsiskiriant. Seserų neturiu. Užteko vienos motinos ašarų...

Prisiminus gimnaziją – jos nebaigiau. Baigęs šešias pasitraukiau. Po to mokiaus technikume ir rusams užėjus į mūsų kraštą dėl susidariusių aplinkybių palikau juodą suolą. Prieš iš-vykstant į „šią laimingą žemę" dirbau savo specialybėje. Tai ir baigėsi išpažintis.

Kad taip kunigui pro langelį, žinoma, daugiau papasakočiau, bet kaip „ moteriškiems sutvėrimukams" – atsargus, nes jos išvis mėgsta įsikurti kaip tikras valdovas vyriškoje širdyje ir tuomet šilus.

Mergyt, Jūsų pageidavimo negaliu išpildyti, nes su savimi neturiu anei jokios foto. O čia ją pagaminti visai nėra galimybės. Mes kur esame, yra tik vien vyrai ir nuotaika visų Jum aiški. Civilinį gyvenimą gyvenančio žmogaus nė su žvake nerastumėte.

Man būtų labai malonu, kad Jūs, Stase, atsiųstumėte savąją, bet jeigu negalėsite – neužsipuolu. Aš prie pirmos progos (žinoma, jeigu ji dar man bus lemta turėti), kai tik sugrįšiu į Lietuvą, užsuksiu ir į Šeduvą. Tuo tarpu baigsiu, nes ir taip nepatogu rašyti – beveik ant kelių rašau, pasidėjęs lenčiukę.

Pink, Stasyt, svajonių vainikus, krauk juos ateičiai – tevirsta jie Tau realybe ir kuomet išauš gražus pavasaris, su gėlėmis ir laime, težydi – Tau.

Tiesa. Jūs turbūt davėte adresą iš stoties Jeselskytei, nes gavau

nuo josios laiškutį. Įdomu, kam Jūs tai darėte? Parašykite sekantį kartą, gerai?

SuDiev Lauktu!

Mykolas

Rytai, 1944-2-2

Geroji Stase, užvis yra geriausia kariui tai greit gauti laišką, jį skaityti ir džiaugtis. (Žinoma, jeigu jis yra teigiamai parašytas.) Bet kas gi išdrįstų savo geradariams neigiamus rašyti. Bet tai yra jau antraeilis dalykas. Kuomet iš vienos ar antros pusės yra parašomas ir pasiunčiamas laiškutis, tai jis su atsakymu sugrįžta už mėnesio laiko arba net ir ilgiau. O tas visas laukimas sudaro kokį tai nerimą, kuris greit virsta ilgesiu. Kariui gi tų ilgesių yra begalės! Kiekvieną kartą, kuomet tik būna atvežtas paštas, tuojaus prisideda daugiau žingsnių (be abejo, jie būna daug spartesni negu paprastai) ir laukiamojo laiškučio nesulaukus – grįžtama su devyniais špagatais ant kaktos. Jausmuose gi įvairiausios nykybės muzikos, kurios ir būna tų špagatų kaltininkai.

Bet tai yra bereikalinga bėda ar ne, Stasyt?Ką? Kartais pas mus būna ir daug liuoso laiko, kurį taip norisi gražiai sunaudoti arba pasidalinti vien tik savyje, tyliose mintyse. Knygų mes ypač mažai teturime, laikraščių taip pat mažai tegauname. Visas malonumas laiškai – ypač jų gavimas.

Šiandien man kažkodėl užėjo mintis parašyti laiškutį. Be abejo, Jus, Stasyt, daug nenuskriausiu laiko atžvilgiu šio laiško skaitymui, o apie atsakymą, manau, nebus kas atsakyti, nes aš stengsiuosi nieko pas Jus neklausti. Vienas mano noras – pasidalinti su Tavim, Stasyt, gražia šios dienos gamta.

Jums, Stasyt, net sunku bus įsivaizduoti, kaip šiandien pas mus yra gražu! Tokia ramybė, kad labai retai kuomet pasitaikydavo. Dangus apsitraukęs kažkokiais keistais debesimis, kurie leidžia kristi į mūsų žemę tokias dideles sniegules ir taip gausiai, kad bežiūrint akys margsta ir kelia nenugalimą norą žiūrėti, žiūrėti... Pro šią snaigių ir debesų masę matyti šviesus saulės rutulys. (Tik nepamanykit, kad Stalino saulės, nes dar jį čia neužtekėjo – ir neužtekės.) O kaip kyla ilgesys, kuomet žiūri pro krentančias snaiges į šviesų rutulį. Rodos, su jomis krenta į žemę visi lakesčiai, visos viltys, bet... Ne! Argi gali kuomet taip būti? Niekuomet!

Pavargę akys nukrypsta į šalį ir vėl žvilgsnis sustoja prie tos pačios snaigės, kuri užuot kritusi randa sau atramą eglutės šakas... O kiek čia jų daug! Jau sudarę ištisus patalikus. Akys pradeda su nerimu raustis po šešėlius ir ieškoti sau atramos... Neranda... Užsimąstau... Taip gera, rodos, gėriuosi savo tėviškės žiemos idilija...

Bet švilpukas skardžiai sučirškė ir vėl aš pareigos žmogus. Kojos mašinaliai neša prie tiesioginio savo tikslo. Dar kartą pažiūriu atsigręžęs į likusią bestovėti eglaitę ir, palikęs ten svajonėmis atneštą tėviškę, nueinu.

Griaudu pagalvojus, kad greitai visas šis grožis pranyks – kai tik pavasaris išauš. Pranyks žiema, praeis liūdesys, tik paliks atsiminimai, o vietoje senų lūkesčių atsiras naujų. Taip viskas praeis ir kartosis vėl iš naujo ir vėl... kol pagaliau ateis amžina ramybė... Po to bus galima pasakyti :"Jis gimė, kentėjo ir mirė". O čia jau pabaiga! SuDie!

Tavo Mykolas

Rytai, 29 – 2 – 44

Mano Svajone,

Lai bus Jūsų norėtasis žodelytis „Tu". Gal palaipsniui iškris visos abejonės ir daugelį primeną žodžiai išnyks ir teliks gryna realybė. O tuomet bus gera!

Dėkui Tau, Stasele, už laiškutį, kuriam nesigailėjai laiko nė žodžių. Vis tik kiekvienas Tavo rašytasis laiškas atneša man kažkokios malonios šilumos ir primena malonią tėviškę – Lietuvą.

Tavajam laiške aš išskaitau, jog Tu, Stasyt, įsivaizduoji, kad man čia taip sunku – neapkenčiama. Anaiptol! Čia taip malonu, gera! Būna kartais ir sunkių valandų, bet jos būna įdomios. Be to, jaučiu didelę man uždėtą tėvynės pareigą. Tą prisiminus visos tos valandėlės lieka malonia ir lengva našta. Po ja, aš tvirtai tikiu, kad nesuklupsiu. Ir kaip buvo man ši svetima žemė, ja ir pasiliks.

Prašai, Stasyt, kad aš daug daug apie save Tai papasakočiau. Gerai? Bet argi bus Jums tai įdomu. Geriau mes palikime tą viską ateičiai – kitam kartui, nors gyvenimas ir nedalijamas į tokius gabalus. Bet tas „kitam kartui" bus tikrai, kuomet aš papasakosiu, o Tu, Stasyt, klausysi. Tiesa? Aš, žinoma, ir pameluosiu – bus įvairiau. Ką? Juk teisybė, bevaikščiodama po pasaulį, nuplėšė savo

paskutinius batus ir dabar, kaip neturinčiai nuolatinės gyvenamos vietos, maitinimo punktas neišrašo leidimo pirktis naujiems bačiukams, tai vargšelė ir sėdi kur nors užkampy pasislėpusi, kad kas jos neišjuoktų.

Bet tiek to. Berniukus mergaitės melagiais skaito ir labai mažai jiems tiki, ar ne tiesa?

Jūs sakote, kad aš galiu negrįžti. Taip jokiu būdu negali būti. „Mano berniukas" niekur negali pražūti. Aš tvirtai tikiu, kad ant mano galvos dar nėra nukalta kulipkos. Žinoma, jos ir nebus. Juk aš dabar valdiškas. O valdiškas turtas nė ugnyje sudega, nė vandenyje nuskęsta, tik iš sandėlio tankiai prapuola. Manęs sandėlyje nelaiko, tai ir yra šansų sveikam parnešti kailį į tėvynę.

Prašai, Stase, parašyti, ar baisu gyventi čia, raseiskoj žemėj. Visai ne! Atvirkščiai, yra įdomu, nes jau turiu tam jausmų, o ypač priešų žudymui. Ir ta diena lieka džiugi, kuomet žinau, kad kellais raudonaisiais mažiau. O apie savo kailį visai nė galvoti negalvoju. Daugiau rūpi kitų. Mane slegia vienų vienintelis noras: dar nors kartą pamatyti savus. Viskas.

Stasele, būk gerutė, jeigu gali prisiųsk savo foto. Gerai? Aš tuo pačiu atsilyginsiu. Tikėk kario žodžiais.

Tuo tarpu baigsiu. Laukiu laiškučio ir ... bijau parašyti, nes kažkaip nepasitikiu ar atsiųsit.

Linksmų Tau, Stase, gyvenimo valandų.

Mykolas

Rytai. 9–III–44m.

Svajone,

Tau labai įdomu frontas, ką? Argi Tu, Stasele, norėtum išgirsti jį. Kad aš šiandien būčiau toks galingas ir sugebėčiau sugaudyti tuos visus garsus, kurie su priedais artėja ir kėsinasi ant menkos žmogaus gyvybės – juos visus pasiųsčiau Tau. Tu, malonusis sutvėrimuk, pasiklausytumei tuomet ir turėtum pilną vaizdą apie šį didelį malonumą, kurį turi išgyventi kai kurie, kad ir švelniausi su savo prigimtimi žmonės. Bet dūtki!

Taip ir turi būti!

Tau, rodos, vieną sykį esu parašęs, kad aš esu išbuvęs tris mėnesius tame maloniame lizdelyje, kurį žmonės vadina frontu. Jau

dabar keletas savaičių kaip iš jo išsinešdinau ir nutūpiau į vieną viečiukę, kur biškutį ramesnis tas tartamas gyvenimas. iš Tavojo laiško išskaičiau, kad mane įsivaizduoji esant pėstininką, o tai klysti. Bet tai nieko.

Visų pirma turiu tavęs atsiprašyti už tai, kad susijus su karišką paslaptimi negaliu Tau, Stasele, parašyti atsakymo į Tavuosius klausimus. O antra, dovanok, kad taip negražiai rašiau, mat pašonėje draugai čiršklina kepsnį ir iš džiaugsmo paslutusiai spaciruoja, kad net stalas juda. Net grindys yra – bendrai visas gyvenimas „palocius" kilnojamas. Tad juda kaip žydo dūšia.

Dabar kad nepamiršč iau paklausti, parašyk, Stasele, kokį mane išsivaizduoji. Gerai? Juk vistiek vaizduotėje esi susidariusią panašią būtybę: apie ją ir parašyk man. Bus vienas iš įdomių kavalkų. Nesistebėk mano norais, Stase. Man be galo patinka Tavo svetkas sąmojus. Tu taip gražiai parašai. Ir aš labai gerame ūpe. Šiandien gavau Tavąjį laišką ir rašau atgal. Viena mano mintyse – Tavo mažuma laiko. Taip. Buvau ir aš tame pat suole ir pilnai suprantu. Bet, Tu Stasyt, mano atžvilgiu, kas bus susijęs su laiškų rašymu (jeigu neturėtumei laiko) – rašyk trumpučius: tik į klausimus, gerai? Dabar gal Tau bus įdomu „Stalino rojaus" kampeliai – pradedu.

— Pirmiausia miestai. Kiek mano akys matė, nė vieno nemačiau, kad būtų modernus stilius. Pastatai daugiausia apvaliųjų rastų, sukirstų į kertuotes kertes ir sukrauti su pakulomis. Jų stilius – arabų–žydų. Miestų gatvės grįstos tik didžiosios, o jų būna labai mažai: tik pagrindinės. Kitos gi – iki kelių purvo. Jeigu ir pasitaiko kuri mačiusi daugiau dėmesio. Akmenys panaudoti grindiniui, kad važiuojant mašina, dantys gali išbyrėti, jeigu nebūtum išsižiojęs. Medžių mieste beveik nėra. O gyventojai – Dieve apsaugok! Pasitaiko kartais grožio ir iš moteriškosios lyties, bet tas grožis nesiderina su ta būtybe, kuri neturi supratimo nė apie gyvenimą, nė apie moralę. Jaunoji karta yra padirbti automatais: jie tinka tik kaipo įrankis ir žaislas. Apie senąją kartą nerašysiu, nes moterys nevertos dėmesio, o vyrai apaugę barzdom. Tas mergaitėms nepatinka. Gamta – graži. Verta grožėtis, kas paprastai ir atkreipia akį.

Bet jį, vargšelė, ir kenčia. Kautynių vietoje telieka tik juoda. Taip ..... Laišką pradėjau rašyti šešiomis val. Parašiau iki brūkšnio (Pirmiausia miestai) ir prasidėjo kova tarp dangaus ir žemės, kuri truko iki devynių val. (atmink, yra naktis). Kaip gražu!

Gindamas savo ir kitų gyvybes dar tuo vaizdu visa savo siela grožiesi. Pragariškame balsų chaose juokies: galvoti nėra kada, nes pasidarai automatu ir užkaitusi širdis nori kraujo. Baigės. Gyvieji gyvena, mirusieji ras sau vietą. Ramybė...

Atleisk – rašyti užteks. Labai išsiblaškiau ir taip norių ramybės. Pasisekimo, Stasele, moksle ir Tavajame gyvenimo kelyje.

Bai, Svajone!

Mykolas

Žaliuojantieji Rytai, 23-3-44

Geroji Stase,

Kažkodėl laukiau iš Tavęs laiško: jo vis nebuvo, bet galop... Nujautimas manęs šiandien neapvylė, manęs jis neapgavo. Taip. Visados Tu gražiai parašai. Bet šiandien iš visų labiausiai patiko šis laiškutis. Labai dėkoju.

Tu, dūšele, rašai, kad mano širdyje nebėr tiek daug džiaugsmo, kiek jo yra manąjam veide. Labai klystum, Stase, taip galvodama. Dar ne viskas, koks aš buvau tuomet pas Jus. Pirma, aš važiavau iš tėviškės ir man dar buvo nenudžiūvę nuo manęs mano motinos ašaros, nes ji jau antrą savo sūnų išleido žaisti savo gyvybe. Kas mane, vos tik prisiminus, padaro liūdną, susimąsčiusį. Antra, aš buvau beveik dvi naktis be miego. Prieš išvažiuodamas tą naktį nemiegojau, o kelionėje – savaime aišku. Tad viskas. Aš nuovargio nepažįstu ir tuomet poilsio aš nereikalavau: nors miego tai tikrai norėjau. Ir vienok nebuvau nuliūdęs. O kad pamatytumei mane taip gyvenime – visu šimtu nuošimčių linksmesnis: kur aš tik būdavau, ten viešpats – linksmybė. Kas link dėl Šeduvos: man ji labai patiko ir pirmai progai pasitaikius, visada stengsiuos užsukti, nes važiuodamas išsivežiau gražų, neišdildomą įspūdį.

Džiaugies, Stasyt, su gražuoju pavasariu tėvynėje. Dabar turiu pripažinti, kad lieka ir man tas pats, nes mes persikėlėme į naują vietą, kuri žaliuoja ir savo kvapiais vyšnių žiedais, gamta lengvučiu vėju subrandina, atnešus iš tėviškės kvapą, o su ilgesiu mėlyni Dauguvos vandenys šnarėdami nusineša ten arčiau Tėvynės. Vistik čia smagu! Gyvenu gana gerai. Dar niekas neištaškė ir kaulų varnos nenešioja. Kartais ilgesį vietoj sriubos sutaršau ir taip dienos bėga.

Gyvenk ir valgyk, – tavim rūpinasi. Argi nėra gerai, Stasyt? Ką? Na, bet tiek šitos bėdos: viskas praeis, žinoma, ateis laikas, kada ir aš gyvensiu, o dabar – žaidimas.

Baigdamas primenu, Stasyt, kad sekančiame laiškely laukiu „abroziuko". Daug daug linkėjimų mamytei, tėveliui, (kurio dar nepažįstu) ir Vytukui. Tebūnie laimingi jų kasdieniški keliai. Tau, Stasele, gražių ir linksmų atostogų.

Tiesa, dar liko dvi mergytės: Felė ir Agutė. Joms taip pat linkėjimų, kad neliktų nuobodūs gegužės vakarai.

Bail Laukiu.

Tavo Mykolas

Rytai, 29–III–44m.

Brangioji Stase,

Pro gražiuosius tėviškės laukus skubotai artėja pavasaris, o su juo kartu didžiosios šventės ir visos linksmybės. Taip. Gera prisiminus...

Nežinau, bet ir jas teks man praleisti čia. Džiugu, nes ir pas mus jau pavasaris bando praverti bunkerio duris; nusijuokia ir dar primena iš eilės paslutusių žiemos dienų, kurios taip ikyrios. Šiandien dar ištisą dieną snigo.

O vistik dar turi noro ir drąsos baltosios sniegulės kristi į pajuodusią žemę. Taip dienos ir slenka retkarčiais paįvairindamos mūsų valandžiukes kokiu staigiu „Ivano" mažmožiu. Retkarčiais taip nuobodu. Vistik fronte įdomiau, negu toliau nuo jo tebesant.

Kažin kodėl Jūs taip ilgai neparašote laiškučio? Gal labai laiko neturit, ar kas panašaus? Kaip Jums, Stase, dabar sekasi mokintis? Ar gerai baigėsi antrasis trimestras? Kaip ten stoja savanoriai į gener. Plechavičiaus kuriamus kariuomenės dalinius? Jau mano ir jaunesnis brolis kariuomenėj. Taigi gražu: du broliai kariais!

Baigsiu, nes jau vėl mažmožiai artėja...

Tad linkiu, Tau, Stasyt, Velykų proga gražiųjų margučių, o su jais kartu džiaugsmo ir laimės.

Tėveliams gražiai ballavot ir džiaugsmingai praleidus šias – sulaukti kitų, tik jau laisvės varpais skambinant švęsti.

Laukiu. Sudiev. Mikas.

Rytai, 30-IV-44m.

Brangioji Stase,

Važiuodamas ilgai žiūrėjau į tolstančią nuo manęs tą pamiltą ir pasakišką Šeduvą. Ilgai, ilgai mąsčiau ir akyse tebestovi Tavasis liūdnas veidelis. Ir kodė? Kodėl?... Kodėl prieš tą žmogų Tu, Stasele, taip rimtai ir su liūdesiu veidei laikeis?

Juk aš gyvenau. Pats gyvenimas mane nunešė, prieš mano norą, toli už tėvynės ribų. Sugrįžau... Nors truputį nebetoks, kaip pirma, bet... Aš dar esu žmogiškų jausmų ir jautrus. Pamačiau, kaip gyvenama: pats grįžau į savo senai pragyventą laiką, – pamiršau, kas nesenai dar buvo ir tyromis, pilno džiaugsmo akimis, žvelgiau į mylimos tėviškės laukus. Viskas man buvo brangu, nes čia mano dienos ir vėl... vėl turėjau pamiršti visą, atsižadėti laisvės – gyvenimo ir viskam pasakyti sudiev. Pagalvok, Stasyt, ar tai yra lengva?..

Kada dar mano motinos ašaros nuo mano rankų nenudžiūvo, aš dar juokiaus ir važiuodamas į frontą, kur manęs laukia galbūt mirtis, dar dainavau. Kuomet užėjau pas Tave ir buvau, Stasyt, tavo svečias, ar matei mane nusiminusį? Tavo liūdnasis veidelis neduoda man ramybės ir visur persekioja. Parašyk, būk gerutė, Stasele, ar Tu esi visuomet tokia, ar tik tuomet, kada pamatei laiškų originalą rašytoją. Laukiu!

Tiesa, dėkoju už Tavuosius sveikinimus Velykų proga ir du laiškučius. Tai truputį suklydai įsivaizduodama mane (tai buvo plaukų spalva). Bet tai menkniekiai, jau dabar mane matei ir turi mano foto. Jeigu ir išnykčiau iš šio gyvenimo, vistiek, aš manau,

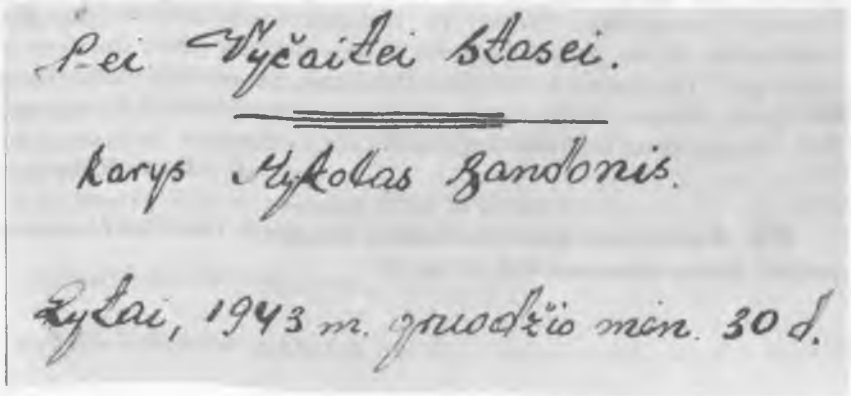
Pei Vyčaitei Stasei.

Karys Mykolas Zandonis.

Rytai, 1943 m. gruodžio mėn. 30 d.

pasiliks Tavyje atsiminimas to karo, kuris dar ir dabar teturi jausmus: vien tik gera savo artimui. Aš atidaviau savo gyvenimą, kad kiti gyventų. Tebūnie ir Tėvynėje laimingi! O aš?.. Jų laimė bus ir mano džiaugsmas ir aš jausiuos laimingas!

Na, bet pakaks. Dabar apie mano kelionę. Paskutinį žvilgsnį palikau ant tėviškės – Lietuvos sienos. Pravėriau vagono langą – pūstelėjo šaltas pavasario vėjas, bet toks malonus, gaivinantis. Įtraukiau į krūtinę beržais kvepiančio oro – atsidusau... tai buvo paskutinis Tėvynei sudie! Aušo... prieblanda paslėpė mus nuo mano pavargusių akių mylimą kraštą... Gaila... Uždariau langą ir atsisėdęs ant suolo atrėmiau galvą į vagono kampą. Užmigau... Atsibudau Latvijoje. Netikėjau savo akimis! Kur dar važuodamas atostogų mačiau gražųjį miestą, kuriame virė gyvenimas ir klestėjo tokia jaukuma, dabar vien tik griuvėsių krūvos ir vietomis kraujo dėmių. Iš žmonių – tik kariškiai. Baisu!.. Kerštas širdyje didėja...

Bet traukinys pradeda važiuoti ir aš vėl tolyn. Po dienos – Rusija. Čia truputį buvo man nelaimė, o sykiu ir didelė laimė. Jau galiu vaikščioti ir jaučiuosiu nenukentėjęs. Dabar esu jau savajam dalinyje su draugais džiaugiuos ir dalinuos džiaugsmais.

Šiandien sekmadienis. Diena gana šalta ir sniegti iš pasiutimo, nors vakar jau panešėjo į pavasarį. Laike pamaldų – buvau Šeduvos bažnyčioj. Ten susiradau sau jaukiausią vietą ir meldžiaus, kaip kad išvažiuodamas. Kaip gera tiems, kurie gali būti bažnyčioje!

Man lieka tas pats bunkeris ir kovos laukas. Mano malda – kautynės. Aš laimingas, kad kartą mačiau tėviškę, savus ir visus man mylimus žmones! Bet jau baigias popierio lapas, kuriame rasi, Stasele, tai, ko išvažiuodamas Tau nepapasakojau, nes Tu buvai liūdnoje nuotaikoje. Dabar Tu linksma ir džiaugies gegužės vakaruose. Mano paskutiniai šio laiško žodžiai: „Būk linksma ir laiminga!" Tėveliams ir broliukui linkėjimų. Tiesa, taip pat ir Felei su Agute, kurios padėjo mums tame laimingam 20–osios IV vakare. Bai, Stasyt! O aš laukiu Tavojo laiškučio ir foto.

Tavo Mykolas.

P.S. Šis laiškas bus nuvežamas draugo ir įmestas Lietuvos pašte, Mano adresas tas pats. M.

TURINYS

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

Dzūkų grupės štabo veiklos dienoraštis 5

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI, SVARSTYMAI

V.Vitkus. Karo inžinieriaus pulkininko leitenanto Juozo Vitkaus biografija 79
E.Arbas-Arbačiauskas. Rezistentas – Kęstutėnų štabo viršininkas 84
J.Petraška. Kunigaikščio Vaidoto grupės kūrimosi pradžia .. 87
A.Suraučius-Tauras. Žaliojoj rikiuotėj. 1945 metų kovas-spalis 91
S. Katauskas. Tik prisipažink... 126
V.Baranauskas. Pradžia 131

ANTINACINĖ REZISTENCIJA

Lietuviai okupantų vokiečių akimis. Gen. E.Justo parodymai 133

IŠ SOVIETINIŲ ARCHYVŲ

N.Gaškaitė. Dainavos štabo išdavystė (pagal KGB dokumentus) 165
N.Gaškaitė, A.Kašėta. Adolfo Ramanausko – Vanago sekimo ir arešto detalės. 177
N.Gaškaitė. Specpriemonės KGB praktikoje 203

LITERATŪRINIS PUSLAPIS

Mykolo Bandonio laiškai iš fronto 210

Kitame numeryje

Vyties apygardos Briedžio rinktinės archyvo dokumentai,

Didžiosios Kovos apygardos veiklos istorinė apžvalga,

ir kitos medžiagos.